

Statens tilbud

Jordbruksforhandlingene

2024

6. mai 2024

Innhold

1	Innledning.....	8
2	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2024	9
2.1	Regjeringens politiske plattform	9
2.2	Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)	9
2.3	Oppfølging av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024).....	12
2.4	Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2023	12
2.5	Stortingets behandling av Meld St. 13 (2020–2021)	13
2.6	Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket.....	13
2.7	Bærekraftig matproduksjon	14
2.8	Tiltak for naturmangfold	14
2.9	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi.....	15
3	Utviklingen i jordbruket	16
3.1	Grunnlagsmaterialet	16
3.2	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon.....	18
3.2.1	Produksjons- og markedsutvikling	18
3.2.2	Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel.....	21
3.2.3	Dyr på beite	23
3.3	Landbruk over hele landet.....	23
3.3.1	Arealutvikling og -fordeling	23
3.3.2	Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling.....	26
3.3.3	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	44
3.4	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen.....	46
3.4.1	Inntekts- og kostnadsutviklingen.....	46
3.4.2	Utvikling i investeringer	51
3.4.3	Utvikling i sysselsetting.....	52
3.4.4	Strukturutvikling.....	53

3.4.5	Overføringene til jordbruket.....	55
3.5	Natur, miljø og klima – utvikling og rapportering.....	57
3.5.1	Utvikling innen natur-, miljø- og klimaområdet	57
3.5.2	Rapportering på enkeltordninger innenfor natur-, miljø- og klimaområdet	62
3.5.3	Økologisk jordbruk	74
3.5.4	Andre politikkområder	78
4	Utvikling i foredlings- og omsetningsledd.....	79
4.1	Innledning	79
4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	79
4.3	Prisutviklingen på matvarer.....	82
4.4	Industri og konkurranseforhold	84
4.5	Matpolitikken	88
5	Importvernet og internasjonale forhold	90
5.1	Importvernet for landbruksvarer	90
5.2	Import av landbruksvarer	91
5.3	WTO Landbruksavtalen.....	91
5.4	EUs landbrukspolitik.....	93
5.5	Forhandlinger om handelsavtaler	95
6	Hovedtrekk i tilbudet	96
6.1	Mål og rammer for oppgjøret.....	96
6.1.1	Hovedmålene i jordbrukspolitikken	96
6.1.2	Jordbrukets og jordbruksavtalens bidrag til et mer bærekraftig matsystem	97
6.1.3	Selvforsyning	98
6.1.4	Normalisering, men fortsatt usikkerhet i matvaremarkedene	99
6.1.5	Matpriser, svekket kjøpekraft og budsjettstøtte	100

6.1.6	Prioritere natur, miljø og klima	101
6.1.7	Internasjonale forhold.....	101
6.1.8	Opptapping av inntektsmulighetene	103
6.2	Grunnlagsmaterialet	104
6.3	Inntektsutviklingen	104
6.4	Økte inntektsmuligheter	105
6.4.2	Utslag på referansebrukene	109
6.5	Hovedprioriteringer.....	111
7	Nærmere om viktige politikkområder	114
7.1	Landbrukets utviklingsfond (LUF)	114
7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet	114
7.1.2	Tilskuddsramme for LUF	115
7.2	Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket.....	117
7.2.1	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket.....	117
7.2.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)	122
7.2.3	Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket	122
7.2.4	Områderettet innsats – bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket	123
7.2.5	Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	124
7.2.6	Forskning og utvikling.....	127
7.2.7	PRESIS	128
7.2.8	Stiftelsen Norsk Mat	128
7.2.9	Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	129
7.2.10	Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost.....	132
7.2.11	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	132
7.2.12	Skogbruk.....	133

7.2.13	Bekjempelse av villsvin	135
7.2.14	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	135
7.3	Natur, miljø og klima	135
7.3.1	Samlet oversikt over natur, miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen for 2025	136
7.3.2	Overordnede rammebetingelser og prioriteringer på klima-, natur og miljøområdet.....	137
7.3.3	Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket.....	140
7.3.4	Innsats for reduserte metanutslipp og lystgassutslipp fra jordbruket.....	141
7.3.5	Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden.....	142
7.3.6	Oppfølging av revidert gjødselbrukforskrift	143
7.3.7	Arbeid med å redusere matsvinn	143
7.3.8	Nasjonalt miljøprogram	144
7.3.9	Regionale miljøprogram (RMP).....	146
7.3.10	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF).....	149
7.4	Økologisk jordbruk	154
7.5	Korn, kraftfôr og mel	156
7.5.1	Midlertidig endring i markedsordningen for korn	158
7.5.2	Målpriser og prisnedskrivings- og matkorntilskudd	159
7.5.3	Arealtilskudd korn.....	160
7.5.4	Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr	160
7.5.5	Tilskudd til beredskapslager såkorn.....	160
7.6	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	161
7.6.1	«Det store norske Grøntløftet» og Opplysningskontoret for frukt og grønt.....	162
7.6.2	Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter	162

7.7	Melk	163
7.7.1	Kvotordningen for melk	163
7.7.2	Høring av satser i prisutjevningsordningen.....	164
7.7.3	Tak på husdyrtilskudd	165
7.7.4	Nytt prissystem for melk	165
7.8	Kjøtt og egg	166
7.8.1	Ammeku – storfekjøtt	166
7.8.2	Produksjon av sau/lam og ammegeit	167
7.8.3	Kraftfôrbasert husdyrhold	168
7.8.4	Birøkt.....	168
7.8.5	Sone for distriktstilskudd kjøtt – Stjørdal kommune	168
7.9	Dyrevelferd.....	169
7.10	Velferdsordninger	169
7.10.1	Rapport fra arbeidsgruppe med vurdering av velferdsordningene i jordbruket.....	169
7.10.2	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	170
7.10.3	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.	170
7.10.4	Tidligpensjonsordningen for jordbrukere	171
7.10.5	Tilskudd til landbruksvikarordningen	171
7.10.6	Tilskudd til sykepengeordningen.....	172
7.11	Andre politikkområder	172
7.11.1	Tilskudd ved produksjonssvikt.....	172
7.11.2	Tilskudd til dyreavl med mer	174
7.11.3	Tilskudd til frøavl m.m.	175
7.11.4	Tilskudd til utvikling av plantemateriale	175
7.11.5	Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet.....	176

7.11.6	Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem.....	178
7.11.7	Tilskudd til råvareprisordningen	179
7.11.8	Endring av prisbestemmelsene for produkter regulert av Volummodellen	179
7.12	Utvikling av tilskuddssystemet.....	180
7.12.1	Telldata for storfe	180
7.12.2	Teigbasert tilskudd	181
7.12.3	Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd og praktiseringen av regelverket	182
7.12.4	Erstatningsordning for bortfall av tilskudd etter pålegg om sanering av husdyrbesetninger	183
7.13	Oversikt over arbeidsgrupper og utredninger	183
8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150.....	184
8.1	Budsjettmessige forhold	184
8.1.1	Innledning.....	184
8.1.2	Overførte beløp fra 2023 og omdisponering av bevilgninger i 2024	184
8.1.3	Budsjettmessige endringer fra 2024 til 2025	186
9	Vedlegg 1: Fordeling av statens tilbud.....	188

1 Innledning

Statens forhandlingsutvalg viser til jordbrukets forhandlingsutvalg sitt krav av 26. april 2024, og legger med dette frem statens tilbud i jordbruksforhandlingene 2024. Tilbudet legges frem som grunnlag for videre forhandlinger.

Forhandlingene føres på grunnlag av Hovedavtalen for jordbruket, hvor formålsparagrafen lyder:

«Avtaleverket for jordbruket har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift.»

For bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2025 og endringer og omdisponeringer innenfor rammen for 2024. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 1. juli 2024 til 30. juni 2025. Statens forhandlingsutvalg foreslår at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter avklares i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2-5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i tilbudet, og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og forslag til omdisponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte ordningene i 2025.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2024

Dette kapitlet gjennomgår det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene, som er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024), Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret i 2023 i Innst. 487 S (2022–2023), Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Gjeldende mål for landbrukspolitikken, slik de er står i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2024, er gjengitt i kapittel 6.

2.1 Regjeringens politiske plattform

I Hurdalsplattformen heter det at samfunnsoppdraget til jordbruket er å sikre Norges befolkning nok og trygg mat produsert på norske naturressurser. For å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det nødvendig å øke lønnsomheten i bruken av jordbruksarealene. Næringsutøverne i landbruket må ha samme inntektsmuligheter som andre grupper. Det vises videre til kapittelet «*Landbruk: Trygg mat og levande distrikt*» i Hurdalsplattformen.

2.2 Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)

Stortinget behandlet Meld. St. 11 (2023–2024) i Innst. 258 S (2023–2024). Flere av romertallsvedtakene følges opp i andre prosesser enn i jordbruksoppgjøret, blant annet gjennom en ny NOU om fremtidens matsystemer, regjeringens oppfølging av Totalberedskapskommisjonens rapport NOU 2023: 17 og samfunnsoppdrag bærekraftig fôr. Følgende romertallsvedtak følges helt eller delvis opp i jordbruksoppgjøret:

«VI

Stortinget ber regjeringen arbeide etter et mål om at 50 pst. selvforsyning, korrigert for import av fôr, skal nås innen 2030.

VII

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget våren 2025 med en plan for mer plantebasert mat, hvor målet er at den samlede norske plantebaserte produksjonen skal styrkes og sammenhengen mellom de ulike leddene i verdikjeden skal økes.

IX

Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.

X

Stortinget ber regjeringen gå gjennom tilskuddssystemet for å vurdere om overføringene til jordbruket fører til en styrking av norsk selvforsyning, og at mer jord i Norge tas i bruk til matproduksjon.»

I tillegg fikk forslag nr. 31 flertall i avstemningen i Stortinget:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at timetall pr. årsverk i jordbruket trappes ned i like deler til 1750 timer fram til 2027.»

I Innst. 258 S (2023–2024) under komiteens merknader, heter det at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, støtter målet om å øke selvforsyningsgraden i Norge til 50 pst korrigert for import av fôr.

Komiteen viser til at lønnsomhet i drift og investeringer i jordbruket er det viktigste tiltaket for å sikre at selvforsyningsmålet kan nås. Komiteen viser til at særlig økt lønnsomhet i planteproduksjonen vil være avgjørende.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser videre til at en opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket er viktig for å sikre lønnsomheten for bonden, slik at selvforsyningsmålet kan realiseres, og at en plan for opptrapping baseres på et nytt tallgrunnlag.»

Og videre at:

«Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstre parti (...) ser det som viktig å styrke beredskapen, og mener at økt selvforsyning er viktig for å sikre økt matberedskap.»

Om konkurransekraft sier komiteen at:

«Komiteen viser til at økt selvforsyning er avhengig av at forbrukerne etterspør norske jordbruksvarer, og at en økning i inntektsmulighetene ikke vil bidra til å øke selvforsyningen dersom jordbruksvarene ikke blir etterspurt. Komiteen viser til at pris, kvalitet og evne til å møte endringer i forbrukertrender er viktig.»

Om forsterket Nord-Norge-satsing sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er spesielt viktig både av bosettingshensyn og beredskap å styrke matproduksjonen i Nord-Norge, og viser til de særskilte satsingene på jordbruket i Nord-Norge som har vært i de to siste jordbruksoppgjørene, og ber om at denne innsatsen forsterkes.»

Om økt planteproduksjon til fôr sier komiteen at:

«Komiteen viser til at økt norskandel i kraftfôr må komme fra norsk fôrkorn. Komiteen viser til at en økning i norsk fôrkorn vil konkurrere om de samme arealene som produksjonen av matkorn, som også må økes betraktelig. Komiteen mener det er viktig å tilpasse virkemidlene slik at det finnes egnede arealer til tilstrekkelig produksjon av både fôrkorn og matkorn, uten at det forringer den geografiske arbeidsdelingen i jordbruket.»

Om økt produksjon av frukt og grønt sier komiteens flertall at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at det er viktig å øke produksjonen av frukt og grønt for å nå målet om økt selvforsyning, i tillegg til at det er viktig i et klima- og kostholdsperspektiv. Flertallet viser videre til at forbruket og norskandelen er lav på frukt og grønt i Norge. Gartnerhallen, Norges største produsentorganisasjon for frukt, bær og grønnsaker, viser til at nordmenn kun spiser 3 av de anbefalte «5 om dagen». Flertallet mener at regjeringen fremover må ha et mål om å stimulere til økt produksjon av frukt og grønt i jordbruksoppgjørene, og at regjeringen bør se på andre virkemidler utenfor jordbruksoppgjørene som kan bidra til økt frukt- og grøntproduksjon i Norge.»

Om å styrke kanaliseringspolitikken og ta hele landet i bruk til matproduksjon sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne, ser det som viktig å videreføre kanaliseringspolitikken og ta norske ressurser i hele landet i bruk til matproduksjon. Det er nødvendig å sikre arbeidsfordelingen mellom korn- og grasområder, og legge til rette for et bærekraftig og aktivt landbruk, også i fjellområdene og i nord.»

Og videre at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk.»

Om klimatilpassing i landbruket sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er behov for gode virkemidler som bidrar til klimatilpassningen av landbruket, herunder at det stimuleres til grøfting, drenering og vannløp, korntørker, lager og klimatilpassa sorter. Andre viktige tiltak er sortsutvikling, frøutvikling og lokale forsøksordninger (korn/gras/frø/poteter) som er tilpasset dagens klimautfordringer, markedsforventninger og bedret lønnsomhet som bidrar til mest mulig sterk produksjon i hele landet. Flertallet mener derfor det er nødvendig å ha fokus på dette i årene som kommer.»

Om produksjonsregulerende tiltak sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt, vil understreke viktigheten av at inntektsopptappingen ikke fører til overproduksjon. Overproduksjon vil gi økte kostnader og svekket lønnsomhet for bonden, og kunne undergrave målene om inntektsutjevning og selvforsyning.

Flertallet viser til behovet for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler, og mener det skal gjennomføres en utredning av nye virkemidler for produksjonsregulering for ulike produksjoner innen 1. april 2025. Utredningen skal skje i tett dialog med faglagene.»

Om rekruttering/velferdsordninger sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener en styrking av velferdsordningene er viktig for å bidra til rekruttering i landbruket.»

Om husdyrproduksjon sier komiteen at:

«Komiteen viser til at naturgitte premisser i Norge gjør at selvforsyningsgraden for husdyrprodukt, som har et høyt proteininnhold, er gjennomgående høy. Potensialet for å øke selvforsyningsgraden er dermed begrenset sammenlignet med planteproduksjonene. Komiteen viser til at den mest effektive måten å øke den norske selvforsyningsgraden i husdyrproduksjonen på er å øke bruken av norske fôrressurser.»

Om plan for opptapping av inntektsmulighetene i jordbruket sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til at en opptapping av inntektsmulighetene for jordbruket er avgjørende for å nå målet om økt selvforsyning.

Flertallet viser til at regjeringen foreslår en plan for opptapping av inntektsmulighetene for jordbruket som skal jamstille bondens inntekt med sammenlignbare grupper innen 2027. Flertallet viser videre til at regjeringen foreslår nye prinsipper for beregning av bondens inntekt, som skal danne utgangspunkt for planen for opptapping av inntektsmulighetene.»

Og videre at:

«Selv om komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, har høye ambisjoner for inntektsmulighetene, er bøndene selvstendig næringsdrivende, og det kan derfor ikke vedtas hva bondens inntekt skal være. Innenfor de økte inntektsmulighetene som det legges til rette for, har bøndene selv ansvar for å realisere et best mulig resultat.»

Om prinsipper for nytt tallgrunnlag sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, understreker at denne normeringsfaktoren ikke er et effektiviseringskrav, men en justering som gjøres ut fra den kjennskapen man har til jordbruket om hvordan bønder i ulik grad bruker de inntektsmulighetene de har. Flertallet viser til at det er flere bønder som har andre mål for gårdsdriften enn å tjene mest mulig penger, men også denne delen av landbruket er viktig for å nå de landbrukspolitiske målene.

Flertallet mener det er både relevant og nødvendig å ta hensyn til at det er ulike ønsker med hensyn til å utnytte inntektsmulighetene når jordbrukets inntekt skal måles mot andre grupper, og viser til at Stortinget også tidligere har knyttet ulike forutsetninger til et inntektsmål for landbruket. (...)»

2.3 Oppfølging av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)

I jordbruksoppgjøret forhandles det i all hovedsak om endringer i bevilgninger over statsbudsjettets kap. 1150 og målpriser. Mange av tiltakene i Meld. St. 11 (2023–2024) ligger under Landbruks- og matdepartementets ansvarsområde og vil bli fulgt opp i årets, og kommende års, jordbruksoppgjør, samt i ordinære budsjettprosesser. Regjeringens prioriteringer av disse tiltakene fremkommer av kap. 6 og 7. Enkelte tiltak ligger under andre departementers ansvarsområde, og vil bli fulgt opp innenfor disse departementenes budsjetttrammer.

Flere av tiltakene er ikke bare et statlig ansvar, men krever samarbeid med, og innsats fra, både næringsliv og industri. I tillegg medfører målet om økt selvforsyningsgrad et behov for at forbruket skal endre seg slik at forbrukerne i større grad enn i dag kjøper innenlandsproduserte varer. Styrket konkurransekraft for norske jordbruksprodukter er derfor avgjørende for å nå målet om økt selvforsyning. Regjeringen har i tilbudet lagt vekt på dette.

2.4 Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2023

Stortinget behandlet Prop. 121 S (2022–2023) Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023) i Innst. 487 S (2022–2023). I innstillingen heter det blant annet at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt, merker seg at oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket er prioritert, i tillegg til tiltaksplan for Oslofjorden, med økning i midler til vannmiljøtiltak. Flertallet merker seg videre at ordningene bidrar til å redusere utslippene per produserte enhet og dermed klima- og miljøbelastningen fra jordbruket, i tråd med klimaavtalen mellom staten og jordbruket.»

2.5 Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021)

Stortinget behandlet Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030 i Innst. 325 S (2020–2021). Om jordbruk skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at kanaliseringspolitikken, med en geografisk produksjonsfordeling, er god klimapolitikk. Hele landet må tas i bruk til matproduksjon, og de lokale ressursene må tas i bruk. Flertallet mener at selvforsyningsgraden må opp, at mer mat må lages på norske ressurser. I Norge har vi lite dyrket mark, bare ca. 3 prosent av det totale landarealet vårt. Derfor mener flertallet det er av stor betydning å sikre et sterkt jordvern.

Det bør stimuleres til økt bruk av fangvekster, kompost og biokull til karbonlagring i matjord og bedre utnyttelse av beiteressurser. Det er gode naturbaserte klimatiltak. Gradvise og målrettede forbedringer har gjennom mange år økt produktiviteten i kornavlinger, hos husdyr og i skog samtidig som miljøbelastninger er blitt redusert. Det satses på blant annet klimasmart grovfôr og avl på kyr for å redusere produksjon av metan i vom.

Flertallet mener det må være et mål om minst 50 prosent selvforsyningsgrad basert på norske ressurser, og at dette kravet bør inkludere fôr. Økt matproduksjon må ikke svekke målene i klimaavtalen eller bidra til økte utslipp i andre land. Utslippene av klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres og opptaket av karbon økes, samtidig som vi øker selvforsyningen og tilpasser produksjonen til et endret og vanskeligere klima. Det er avgjørende at politikken ikke bidrar til økte utslipp i andre land og til karbonlekkasje. Vern av matjord og verdifull natur må skjerpes.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at regjeringen endog stadfester i meldingen at «*Klimatiltak i jordbruket skal ikke medføre auka subsidiar*». Flertallet vil påpeke at det at jordbruksoppjøret vil være en sentral arena for å utforme og videreutvikle eksisterende virkemidler for klimakutt ikke uten videre bør utelukke muligheten for at jordbruket kan dra nytte av eksisterende klimavirkemiddelapparat utenfor jordbruksoppjøret. Særlig vil flertallet vise til at jordbruket må ta del i den grønne teknologiutviklingen på lik linje med andre sektorer, og at klimaomstilling – også i jordbruket – krever flere nye virkemidler, både for å styrke utvikling av ny klimateknologi og de praktiske mulighetene til å ta nye klimaløsninger i bruk.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, vil sterkt fraråde det å peke på redusert norsk matproduksjon som en klimaløsning, men heller arbeide for reduserte klimagassutslipp i jordbruket mot 2030 gjennom å redusere utslipp per produserte enhet gjennom forbedret jordbruksproduksjon, i tråd med tiltakene i jordbrukets egen klimaplan.»

Videre ble det slått fast i behandlingen av stortingsmeldingen at økt skattelegging av norsk kjøttproduksjon ikke skal gjennomføres som en del av klimapolitikken. Dette er i tråd med Hurdalsplattformen.

2.6 Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. Vurdering av aktuelle virkemidler for å følge opp avtalen er en

del av de ordinære budsjettprosessene, inkludert de årlige jordbruksoppkjørene. Regnskapsgruppens rapportering på klimaavtalen ligger i kap. 3.5.1.2.

2.7 Bærekraftig matproduksjon

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030. En grunnleggende forutsetning er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Sammen med andre vestlige land skårer Norge godt på de fleste av de globale indikatorene for bærekraftig utvikling. Norge er et velordnet samfunn med høyt inntektsnivå, gode offentlige tjenester og små forskjeller mellom folk, men skårer dårligere på bærekraftsmålene om klimautslipp og ressursbruk.

Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, med overordnede målsetninger om matsikkerhet og beredskap, økt verdiskapning, landbruk over hele landet og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Disse målsetningene skal bidra til å oppnå bærekraftsmål 2 om nok og trygg mat, men også til oppnåelse av bærekraftsagendaen i sin helhet. Sektorens betydning for verdiskapning og sysselsetting, helse og ernæring, bærekraftig forvaltning av naturressurser og klima og miljø gjør sektoren sentral for måloppnåelse på flere områder.

Regjeringens omfattende satsing og tiltak, både innenfor og utenfor jordbruksavtalen, bidrar til en mer bærekraftig landbrukssektor og således til å oppfylle FN's bærekraftsmål. For ytterligere omtale av bærekraft og bærekraftige matsystemer vises det til kapittel 6.

2.8 Tiltak for naturmangfold

I desember 2022 ble verdens land enige om et globalt rammeverk for å bevare og sikre bærekraftig bruk av naturmangfold (naturavtalen). Naturavtalen inneholder fire langsiktige hovedmål frem mot 2050 og 23 handlingsmål frem mot 2030. De globale målene skal bidra til å redusere trusler mot naturmangfold og oppfylle menneskers behov gjennom bærekraftig bruk og fordeling av fordeler samt verktøy og løsninger for gjennomføring og integrering. Flere av målene har direkte relevans for landbruket, blant annet mål om å sikre at arealer der det drives jordbruk og skogbruk forvaltes bærekraftig. Hvordan naturavtalen skal følges opp i Norge, vil bli presentert i en melding til Stortinget, som skal legges frem høsten 2024. Et sentralt mål er at hensynet til naturmangfold skal integreres i politikk og forvaltning.

Jordbruket har et sektoransvar for å bidra til at Norge oppfyller våre nasjonale klima- og miljømål og internasjonale forpliktelser. Flere ordninger over jordbruksavtalen bidrar til bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfold, inkludert tiltak for å ivareta kulturlandskapets miljøverdier, tiltak for bevaringsverdige husdyraser, tiltak for biologisk mangfold, samt tiltak som begrenser avrenning til vann og utslipp til luft. Jordbruksavtalen vil således spille en viktig rolle for Norges oppfølging av naturavtalen. For ytterligere omtale av tiltak for naturmangfold vises det til kap. 7.3.

2.9 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Norsk økonomi har klart seg bra gjennom en usikker periode, og prisveksten har kommet klart ned fra toppen i 2022. Renten virker innstrammende på økonomien, og veksten har avtatt, men arbeidsledigheten har holdt seg lav i et historisk perspektiv. Sysselsettingen har fortsatt å øke det siste halvåret, og vi gikk inn i 2024 med et høyere antall sysselsatte enn ventet i fjor høst. Lav arbeidsledighet og god inntjening i store deler av industrien gir grunnlag for høy lønnsvekst. Oppsparte midler fra pandemien har lenge bidratt til å holde konsumet oppe i en tid med lav inntektsvekst. Årslønnsveksten i 2023 på 5,2 pst. var den høyeste siden høykonjunkturen før finanskrisen, men husholdningene opplevde likevel fall i disponibel realinntekt i fjor som følge av økte priser og rentekostnader.

Det siste halvannet året har boligmarkedet vært preget av høy rente og usikkerhet om fremtiden, og både salg og igangsetting av nye boliger har falt kraftig. På den annen side har renteoppgangen gitt mindre utslag i bruktboligmarkedet enn ventet. Fastlandsbedriftenes investeringer har aldri blitt målt høyere enn i 2023, ifølge tall fra SSB. Eksporten fra fastlandet har økt de tre siste årene, etter at den falt markert under pandemien i 2020. I fjor var volumet av fastlandseksporten nesten 25 pst. høyere enn for tre år siden. Sett over en lengre periode har konkurranseevnen bedret seg, noe som forsterkes av den siste tids utvikling i kronekursen. Det legger til rette for økt aktivitet og økt lønnsomhet i deler av næringslivet som konkurrerer med utlandet. Gjennom i år og neste år vil den økonomiske veksten ta seg gradvis opp, i takt med at husholdningene får økt kjøpekraft og renten etter hvert settes ned.

Økt forventet levealder, flere eldre i forhold til sysselsatte og avtakende inntekter fra petroleumsvirksomheten, vil bidra til å utfordre bærekraften i offentlig finanser i årene fremover. På sikt vil handlingsrommet i budsjettene, som er inntekter som gjenstår til politiske prioriteringer, etter at økte utgifter i regelstyrte ordninger under folketrygden er dekket, bli mindre. Fremover må eventuelle nye satsinger, herunder videreføring av historisk vekst i velferdstjenester, i større grad dekkes inn ved omprioriteringer eller økte inntekter.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. Bønder er selvstendige næringsdrivende, og mange forhold påvirker inntektene og den løpende tilpasningen i det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer. Dette har blitt særlig tydelig de siste årene, med koronapandemi og stengte grenser i 2020 og 2021, Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 med påfølgende uroligheter i markedene og en vekstsesong i 2023 med både tørke og ekstremvær.

Jordbruket er en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. Utviklingen i jordbruket må derfor sees over tid, og vurderes opp mot helheten i virkemiddelbruken.

Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) var det i 2022 totalt 182 400 landbrukseiendommer i Norge. 159 930 landbrukseiendommer hadde minst 5 dekar eid jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal.

Det var om lag 37 600 jordbruksbedrifter og 31 550 familieårsverk i 2023, jf. Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter (utredning 1 B) fra Budsjettnemnda for jordbruket. Utviklingen for gårdsbruk med ganske like forutsetninger varierer som følge av at bøndene, som selvstendige næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvordan den enkelte gårdbruker disponerer sin kompetanse, tid og økonomiske ressurser.inntekten i jordbruket kan ikke vedtas slik lønn for arbeidstakere kan. SSB skattestatistikk viser at 40 pst. av brukerne hentet mindre enn 10 pst. av bruttoinntekten sin fra jordbruket i 2022. 27 pst. av husholdningene var uten næringsinntekt fra jordbruket, mens 29 pst. hentet over 50 pst. av inntekten sin fra næringen. Andelen uten jordbruksinntekt har ikke vært så lav siden 2010, og andelen med mer enn 50 pst. av bruttoinntekten fra jordbruk har ikke vært så høy siden 2012, som var et godt avlingsår.

I kapittel 3.1 blir grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjøret gjennomgått. Kapittel 3.2 til 3.5 er en resultatrapportering på de fire landbrukspolitiske målene. Flere resultatindikatorer er relevante for flere mål, og det må gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både mellom ulike jordbruksproduksjoner og for jordbruket og matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, og der målretting og forenkling av virkemidlene er viktig.

3.1 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge frem og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består vanligvis av følgende tre rapporter:

- Utredning nr. 1: Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og resultatmål for jordbrukssektoren samlet.
- Utredning nr. 2: Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskningene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Utredning nr. 3: Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

Som en del av arbeidet med Regjeringens oppfølging av NOU 2022: 14 og Hurdalsplattformen om opptrappingsplan for inntektsmulighetene i jordbruket, tok landbruks- og matministeren initiativ til et møte mellom avtalepartene, som munnet ut i følgende felles bestilling til Budsjettnemnda 1. november 2023:

«Jordbruksavtalepartene ber med dette Budsjettnemnda for jordbruket om å gjøre endringer i tallgrunnlaget for forhandlingene i 2024.

Partene ber om at nemnda gjør endringer i sektorregnskapet totalkalkylen til bruk i forhandlingene, med utgangspunkt i forslaget til modifisering av totalkalkylen fra Grytten-utvalget (NOU 2022: 14), slik at:

- a) Kalkylen beregnes etter vanlige regnskapsprinsipper
- b) I større grad blir et regnskap for det aktive jordbruket

Det innebærer, så langt det finnes datagrunnlag:

- å beregne kapitalslitet etter historisk kostnad og benytte nominell rente på gjeld
- å inntekts- og kostnadsføre jord- og melkekvoteleie og redusere kapitalen til det aktive jordbruket
- å kostnadsføre innleid arbeidskraft og redusere arbeidsforbruket tilsvarende

Det legges ellers til grunn at nemnda på vanlig måte forbedrer og oppdaterer kalkylen som en del av sitt årlige oppdrag.»

Den 16. april 2024 avga Budsjettnemnda grunnlagsmaterialet til årets forhandlinger. Oppdraget fra avtalepartene var løst ved at utredningen om Totalkalkylen var delt i to, først *Utredning 1A: Totalkalkylen for jordbrukssektoren*, og en ny *Utredning 1B: Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter*. Utredning 1B var svaret på partenes bestilling 1. november 2023 om en totalkalkyle for aktive jordbruksbedrifter etter vanlige regnskapsprinsipper.

Etter Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024), blant annet om opptrappingsplanen for inntektsmulighetene i jordbruket, ga avtalepartene i fellesskap følgende tilleggsbestilling til Budsjettnemnda:

«Jordbruksavtalepartene viser til Stortingets vedtak ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023-2024).

Partene ber med dette Budsjettnemnda for jordbruket om å fullføre beregningen av sammenligningsinntekt jordbruk, inkludert avsetning til investeringer fra årsresultatet og normeringsfaktor, i tråd med Stortingets vedtak (jf. tabell 7.1 i Meld. St. 11).

Avsetningen til investeringer i avskrivbar egenkapital beregnes med utgangspunkt i 5 års glidende gjennomsnitt for relevante prisindekser, med grunnlag i bokførte verdier.

Beregningen bes avgitt til partene så raskt som det er praktisk mulig, som et tillegg til Utredning 1B *Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter* for beregningsårene 2021-2024.»

Basert på denne bestillingen avga Budsjettnemnda for jordbruket den 20. april 2024 tilleggsutredningen: *Tillegg til utredning nr. 1B Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter*. I denne utredningen fullførte Budsjettnemnda: beregningen av sammenligningsinntekt (som beskrevet i Meld St. 11), den korrigererte prognosen for antall årsverk i 2025 (gitt Stortingets vedtak og reduksjon i timetallet), og ga tall for inntekten til sammenligningsgruppen.

Totalkalkylens prognoser for 2024 er basert på best mulig grunnlag da beregningene ble avsluttet, rundt 1. april. Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter der det er brukt maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper, gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. Pelsdyrhold er tatt ut av Totalkalkylens tidsserier, som følge av forbudet mot pelsdyrhold.

Hensikten med referansebrukene er blant annet å vise utslag av endringer for ulike driftsformer, størrelser og geografisk plassering som følge av jordbruksoppkjørene. Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som ligner et av referansebrukene, men vil likevel ikke kjenne seg igjen i beregningene. Dette kan skyldes flere faktorer, for eksempel ulikt produksjonsomfang, investeringsomfang eller investeringsår enn hva som er lagt til grunn i referansebrukene.

Referansebrukene er basert på regnskapsmateriale fra 2022 for bruk som deltar i Driftsgranskingene, med prisjusteringer for 2023 og 2024. I tillegg beregnes en volumutvikling i framregningsårene. Inndelingen og utvalgskriteriene i årets referansebruk er uendret sammenlignet med i fjor. Beregningene er utført på samme måte som foregående år, men nemnda har i tillegg tatt inn en tabell og som viser resultatet per familieårsverk, hvor innleid arbeid er kostnadsført. Det er et resultatmål som er mer sammenlignbart med resultatet i utredning 1B: Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter.

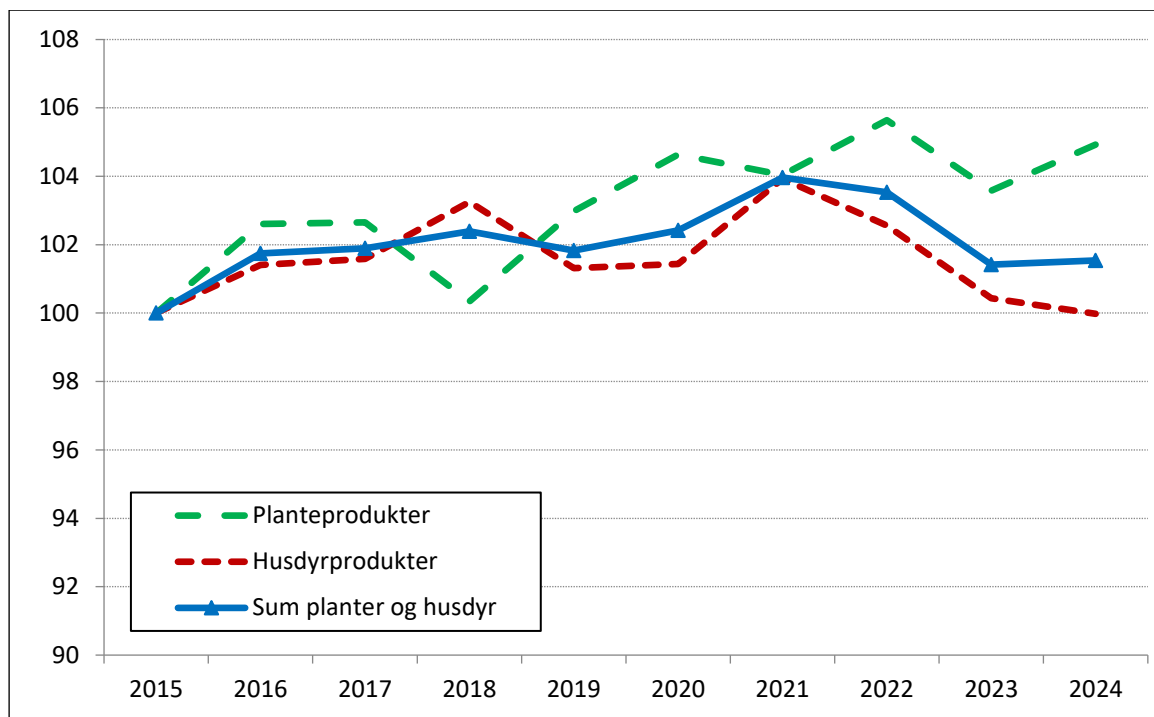
3.2 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

3.2.1 Produksjons- og markedsutvikling

I perioden fra 2015 til 2024 har det samlede produksjonsvolumet av planteprodukter økt med i underkant av 5 pst. (prognosert volum for 2024), jf. figur 3.1. Planteproduksjoner er svært væravhengige, og det siste tiåret har gitt store utfordringer for planteprodusentene.

Værforholdene i 2016 og 2017 ga gode avlinger, mens tørken sommeren 2018 gikk hardt ut over kornproduksjonen og noen grønnsakskulturer. I 2023 medførte tørke og deretter ekstremværet «Hans» til at planteproduksjonen i store deler av Sør-Norge ga svært lave avlinger, samt kvalitetsutfordringer, sammenlignet med et normalår. Svært mange av foretakene med planteproduksjon fikk strømstøtte som følge av høye energikostnader. Samlet sett i perioden fra 2015 til 2024, har produksjonen av korn, erter og oljefrø økt jevnt, totalt i overkant av 11 pst. Med unntak av i 2023, har de siste vekstsesongene vært svært gode for korn. For poteter har økningen vært i overkant av 12 pst., mens den for grønnsaker har vært 14,5 pst. 2023 var et godt fruktår, og produksjonen av frukt har hatt en økning på over 46 pst. de siste ti årene. Produksjonen av bær har imidlertid gått ned med nesten 36 pst. i samme periode. Mangel på arbeidskraft som følge av koronapandemien førte blant annet til at jordbærplanter aldri kom i jorda, noe ble nedpløyd, mens andre produsenter lot være å høste. Mange produsenter som ga seg under koronapandemien har ikke startet opp igjen med bærproduksjon. Blant annet er antall jordbærprodusenter redusert med i overkant av 16 pst. siden 2019.

Markedet for frukt og grønnsaker er preget av sterk konkurranse fra import. 2023 ble likevel et svært godt år for veksthusproduksjon av agurk og tomat, med rekord både i omsetning og norskandel. Det var også rekordhøy samlet omsetning av norsk frukt. Produsentene tok ut høyere priser i 2023 enn i 2022 på de fleste varer, inkludert på alle målprisvarene. Midtveis i avtaleåret 2023–2024 var målpris oppnådd for ni av tolv målprisvarer. Samlet sett er det fortsatt markedsmuligheter for økt planteproduksjon.

Figur 3.1 Endring i produksjonsvolum fra 2015 til 2024, iflg. normalisert regnskap. 2015=100.

Kilde: Budsjettnemnda

Produksjonen av husdyrprodukter økte jevnt frem til 2018, før den gikk noe ned. Produksjonsøkningen i 2020 og 2021 skyldes den økte etterspørselen som kom som følge av restriksjonene under koronapandemien, med kraftig reduksjon i grenshandelen, redusert utenlandsreising som følge av stengte grenser og økt etterspørsel i husholdningsmarkedet. Økningen i kjøttsalget ble antatt å være midlertidig. For å unngå en situasjon med overproduksjon når etterspørselen normaliseres, ble deler av etterspørselsøkningen på kjøtt dekket av økt import, særlig av svinekjøtt og storfekjøtt. Denne antakelsen viste seg å være riktig. Produksjonen i 2023 og prognosen for 2024 viser at den samlede produksjonen av kjøtt nå er tilbake på 2015-nivå, en reduksjon på i underkant av 4 pst. sammenlignet med nivået i 2021. Det er imidlertid stor variasjon mellom de ulike kjøttslagene. Fra 2015 til 2024 har produksjonsøkningen på storfe vært 5,8 pst., mens den på sau og gris har gått ned henholdsvis 13,3 pst. og 4,2 pst. Produksjonen av fjørfe har imidlertid økt med i underkant av 30 pst. i samme periode.

Produksjonen av melk og meieriprodukter har gått ned, til tross for at økningen under pandemien i stor grad ble dekket gjennom økt innenlandsk produksjon. Som følge av mangel på melk mot slutten av 2023 og starten av 2024, ble det etter ekstraordinære kvotedrøftinger i februar 2024 tillatt å levere 4 pst. over kvoten resten av året. Fra 2015 til 2024 er den samlede reduksjonen i kumelkproduksjonen prognosert til 6,3 pst. For geitemelk har det for produsentene over flere år ikke vært tillatt å levere hele kvoten sin. Dette som følge av lav etterspørsel. I 2024 kan geitemelkprodusentene levere 95 pst. av kvoten sin uten å bli tillagt overproduksjonsavgift.

Markedssituasjonen har medført at omsetningsavgiftene for flere produksjoner er økt betydelig, særlig gjelder dette storfe- og svinekjøtt. Dette har sammen med redusert avregningspris svekket økonomien i disse produksjonene.

3.2.2 Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel

Selvforsyningsgraden er definert som hjemmemarkedsandelen målt på energibasis, og er et mål på hvor stor del av det totale forbruket målt i energi som er produsert i Norge. Selvforsyningsgraden er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet, og den kan aldri bli over 100 pst.

Selvforsyningsgraden for jordbruksvarer blir påvirket av mange faktorer, blant annet de naturgitte produksjonsforholdene, været, ulike kvalitetskrav, forbrukerpreferanser, priser, jordbrukspolitiske virkemidler og internasjonale handelsavtaler. Selvforsyningsgraden er et uttrykk for summen av disse faktorene i et avgrenset tidsrom, vanligvis på årsbasis.

Definisjonen av selvforsyning tar ikke hensyn til eksport, eller til muligheten for å legge om produksjonen til produkter med høyere energigrad dersom situasjonen skulle kreve det. Selvforsyningsgraden reflekterer heller ikke hvor stor andel av innsatsfaktorene som er norskprodusert. En betydelig del av innsatsfaktorene i jordbruket blir importert fra utlandet, blant annet gjelder dette maskiner, medisiner, diesel og råvarer til kraftfôr. Selvforsyningsgraden gir derfor ikke et komplett bilde på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon, men kan likevel være et nyttig verktøy for å kartlegge hvilke produksjoner virkemidlene skal rettes inn mot for å øke den innenlandske produksjonen.

Selvforsyningsevnen sier noe om et lands evne til å sette i verk tiltak i en krisesituasjon for å sikre befolkningen forsyning av energi og andre næringsstoff for et fullverdig kosthold, dvs. et lands evne til å brødfø egen befolkning med utgangspunkt i egne ressurser og produksjon. Denne definisjonen inkluderer omlegging av forbruk i retning energirike plantevekster, korn, poteter og grønnsaker, og dreining av produksjonen i den retningen. For å vurdere selvforsyningsevne må det bl.a. defineres hva slags krise det er snakk om.

Som følge av utviklingen i matkornproduksjonen, økte selvforsyningsgraden for jordbruksprodukter betydelig fra midten av 1970-tallet. Selvforsyningsgraden inkl. fisk og sjømat har variert rundt 50 pst. i flere tiår, men da tall for grensehandel/privatimport ble innarbeidet i 2022, og tidsserien ble revidert tilbake til 2000, medførte det en reduksjon på om lag to prosentpoeng i selvforsyningsgraden.

NIBIO arbeider med tall for selvforsyningsgraden for de enkelte produktgruppene i 2023. Tallene vil sannsynligvis foreligge sommeren 2024.

Tabell 3.1 viser norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis (selvforsyningsgraden) for varegrupper og totalt. Som det fremgår av tabellen, er den samlede selvforsyningsgraden i 2023 beregnet til 45 pst. Dette er en reduksjon på to prosentpoeng fra 2022, noe som i stor grad skyldes den dårlige kornavlingen i 2023. Fra 2019 har selvforsyningsgraden økt med tre prosentpoeng. For husdyrprodukter, som har et høyt

proteininnhold, er selvforsyningsgraden gjennomgående høy, mens den er klart lavere for planteprodukter.

Tabell 3.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, i prosent.

	1979	1989	1999	2009	2019	2022	2023 ¹	Andel energi 2022 ²
Korn som mel	13	23	35	36	22	45		26,6
Poteter	93	99	81	85	79	83		3,9
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	0	1	1	1		9,7
Grønnsaker	72	73	57	48	47	49		1,7
Frukt og bær	29	27	6	5	7	5		3,9
Kjøtt	92	97	97	96	95	92		12,5
Kjøttbiprodukter	86	96	98	90	87	87		0,3
Egg	100	100	97	99	98	99		1,5
Fisk	94	88	80	80	80	80		1,8
Melk	100	100	100	100	100	100		3,5
Yoghurt			99	98	88	89		1,2
Konserverte melkeprodukter	86	100	98	99	99	97		2,0
Fløte og rømme	100	100	100	100	100	100		2,7
Ost	97	97	95	89	83	81		6,3
Smør	92	100	99	97	98	99		2,5
Margarin ⁴	44	40	20	20	0	0		4,9
Annet fett ⁴	60	20	5	5	5	5		3,6
Øvrige matvarer ³	0	0	0	0	0	0		11,4
Selvforsyningsgrad	49	50	44	47	42	47	45	
Produsert i norsk jordbruk	41	44	42	46	40	45	44	
Prod. i norsk jordb. norsk fôr	35	36	39	41	33	40	39	
Selvforsyningsgrad protein			67	65	61			

1. Budsjettall

2. Matvarens andel av det totale engrosforbruket, målt i energi (uavhengig av om varen er norskprodusert eller importert).

3. Omfatter varer som ikke er produsert i Norge, dvs. ris, nøtter, kakao og øvrige matvarer, samt grensehandel.

4. Korrigert norskandel etter opplysninger fra margarinprodusenter (endret serie i 1999 og 2019).

Kilde: NIBIO, 2024

Andelen norsk fôr

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. En betydelig andel av innsatsvarene i jordbruket importeres fra utlandet. Maskiner, diesel og medisiner er eksempler på innsatsvarer med høye importandeler. I 2023 var 84 pst. av fôret til norske husdyr produsert i Norge, jf. tabell 3.2. Alt grovfôret som brukes i Norge er innenlandsprodusert, mens andelen norske råvarer i kraftfôret var i 2023 på 60 pst.

Økte krav til energi- og proteininnhold i kraftfôret, blant annet som følge av krav til økt ytelse, har ført til redusert andel av karbohydrater. Norskandelen karbohydrater avhenger først og fremst av tilgangen på norsk fôrkorn, men også av fôrutviklingen generelt, bruk av andre råvarer i fôret og sammensetningen av husdyrholdet. Andelen norsk karbohydrat kan være høy når proteinkilden som benyttes inneholder lite karbohydrat. Redusert bruk av proteinkilden soya har for eksempel ført til lavere andel norsk korn, fordi produktene som erstatter soya, som blant annet rapspellet, har et høyere karbohydratinnhold. Det gir

dermed mindre rom for bruk av norsk fôrkorn. Den totale norskproduserte andelen av råvarer i kraftfôret var 60 pst. i 2023, en økning fra 58 og 54 pst. i 2021 og 2022. Økningen skyldes at kornavlingen i 2022, som kommer til bruk i 2023, var svært god.

Hvete er en viktig råvare i kraftfôr av ernæringsmessige grunner, og økt tilgang til hvete er en nøkkel til økt norskandel i kraftfôret. Norskprodusert andel av karbohydratene i kraftfôret var i 2023 på 70 pst. Den varierer i stor grad med tilgangen på norsk fôrkorn, som igjen også varierer med andelen hvete som klassifiseres til mat.

Norskandelen av fett og protein i kraftfôret har gått vesentlig ned over tid, blant annet som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr. I mai 2022 ble det igjen tillatt å benytte bearbeidet animalsk protein (PAP) fra svin i fôr til fjørfe og PAP fra fjørfe i fôr til svin. Reglene for håndtering av denne typen protein er strenge og krever blant annet egne produksjonslinjer for fôret. Det er fortsatt forbud mot bruk av protein fra samme art.

Tabell 3.2 Norsk andel av råvarer i kraftfôr til husdyr. Prosent

	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023 ¹
Norskandel i fôret	90,0	84,5	80,5	84,2	85,4	84,2	84,0
Total norskprodusert andel råvarer i kraftfôret	76	65	55	60	58	54	60
Herav i kraftfôret:							
Karbohydrater	89	77	73	79	75	68	70
Fett	62	50	49	56	58	50	51
Protein	16	17	5	5	6	7	8
Vitamin	100	100	0	51	40	45	40

1. Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

Norskandelen i fôrrasjonen til de ulike dyreslagene varierer. Hos drøvtyggere utgjør grovfôr en større andel av fôrrasjonen, og bidrar med det til høy andel norsk fôr. Norskandelen varierer også innenfor de ulike dyreslagene fra år til år, og avhenger av fôringsopplegget til den enkelte produsent.

3.2.3 Dyr på beite

Andelen av storfe og sau som går på beite har vært stabil over tid. I 2023 gikk 69 pst. av alle melkekyr og øvrige storfe på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker, og 30 pst. på utmarksbeite, ifølge Landbruksdirektoratet. Av voksen sau i 2023 var 94 pst. på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker, og 84 pst. på utmarksbeite.

3.3 Landbruk over hele landet

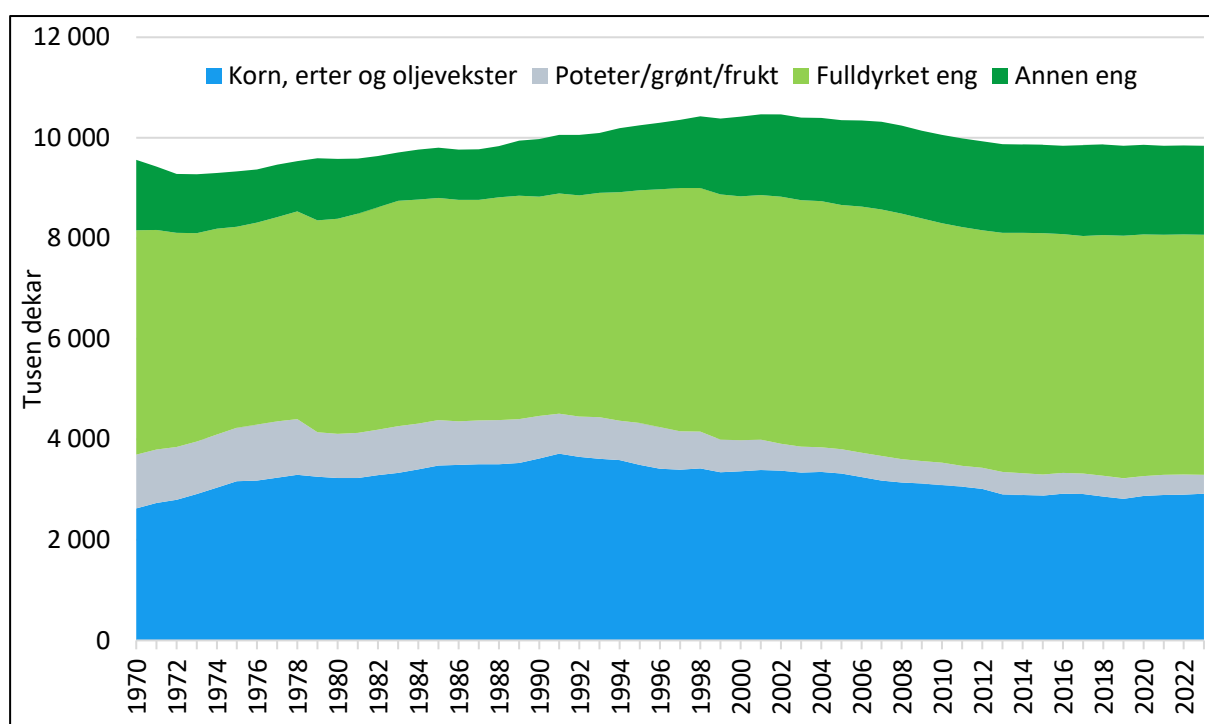
3.3.1 Arealutvikling og -fordeling

Norge har litt over 3 pst. jordbruksareal, spredt over alle landsdeler og fylker. Utviklingen i jordbruksarealet etter bruk og vekster i perioden fra 1970 og frem til 2023 fremgår av

figur 3.2 og tabell 3.3. Etter at innføringen av det digitale kartsystemet var ferdig i 2014¹, har det registrerte jordbruksarealet vært relativt stabilt.

I 2023 ble om lag 9 500 dekar godkjent nydyrket. Målt i antall dekar var nydyrkingen størst i Innlandet og Trøndelag. Årlig godkjent nydyrket areal har blitt redusert hvert år siden en topp i 2019. I overkant av 90 pst. av omsøkt areal for nydyrking har blitt godkjent de senere årene.

Hvert år omdisponeres jordbruksareal til andre formål, til for eksempel boligområder, industri og samferdselsprosjekter. I 2016 satte Stortinget som mål at omdisponeringen innen 2020 skulle begrenses til maksimalt 4000 dekar per år. I 2021 ble målet redusert til 3000 dekar. I 2023 ble det omdisponert 2 751 dekar dyrka jord og 4 598 dekar dyrkbar jord.

Figur 3.2 Utvikling i jordbruksareal etter bruk, 1970–2023. Tusen dekar.

Kilde: Budsjettnemnda

¹ Innføringen medførte en reduksjon i arealer på 3,4 pst. som følge av mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid først ble fanget opp i det nye kartverktøyet.

Tabell 3.3 Jordbruksarealet fordelt på vekster, 1000 dekar.

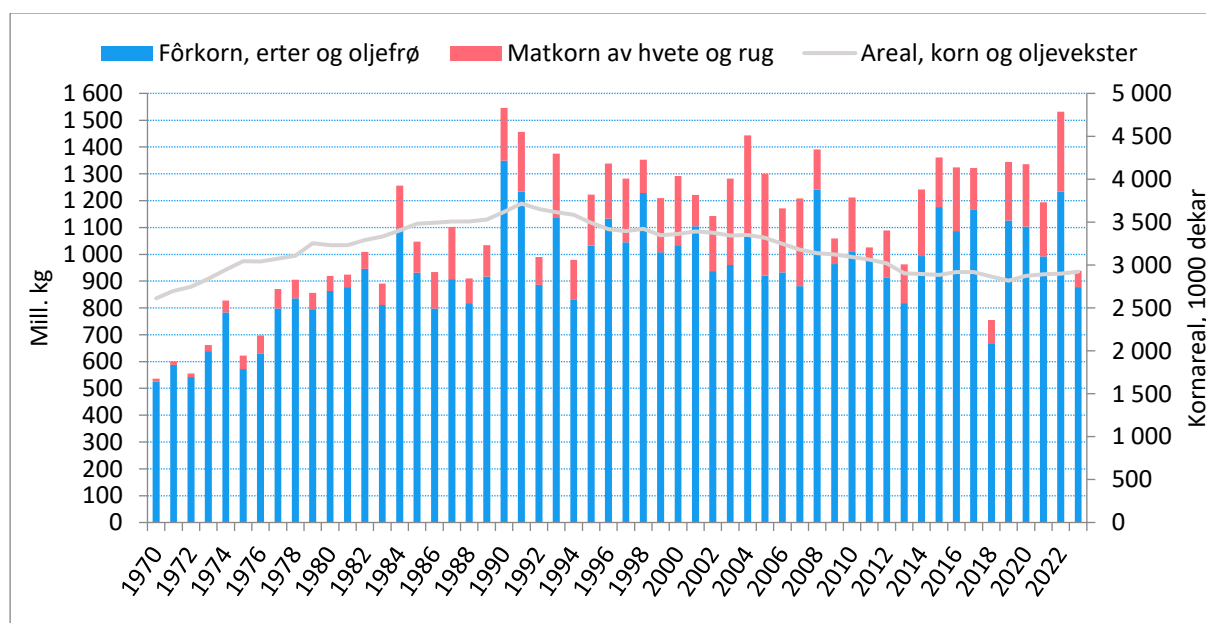
	1999	2020	2021	2022	2023*	2024**	Endring 1999- 2023	Endring 22-23
Hvete	515,9	676,7	635,9	753,5	644,0	575,0	24,8 %	-14,5 %
Rug og rughvete	26,8	65,3	83,1	106,4	87,7	75,0	227,2 %	-17,6 %
Bygg	1 825,8	1 392,2	1 427,4	1 313,2	1 418,1	1 475,0	-22,3 %	8,0 %
Havre	913,1	665,5	685,2	632,0	683,9	700,0	-25,1 %	8,2 %
Olje-/belgvekster	63,7	74,6	59,8	93,5	86,3	90,0	35,5 %	-7,7 %
Sum korn og oljevekster	3 345,3	2 874,3	2 891,5	2 898,7	2 920,1	2 915,0	-12,7 %	0,7 %
Poteter	148,7	115,1	116,2	119,0	115,0	120,0	-22,7 %	-3,4 %
Andre grovfôrvekster	317,1	95,1	94,3	90,1	82,0	85,0	-74,1 %	-9,0 %
Grønnsaker	45,9	70,6	71,5	70,7	69,7	70,0	51,9 %	-1,4 %
Andre vekster åker og hage (inkl. brakk)	138,1	115,8	121,5	122,7	111,3	115,0	-19,4 %	-9,3 %
Sum åker og hage	3 995,1	3 270,9	3 295,0	3 301,2	3 298,0	3 305,0	-17,4 %	-0,1 %
Eng og beite på dyrket jord	4 876,0	4 805,7	4 776,8	4 774,7	4 774,6	4 775,0	-2,1 %	0,0 %
Natureng og overfl.dyrket jord til slått og beite	1 511,4	1 783,0	1 773,5	1 770,6	1 766,4	1 760,0	16,9 %	-0,2 %
Jordbruksareal i drift i alt	10 382,5	9 859,6	9 845,2	9 846,5	9 839,1	9 840,0	-5,2 %	-0,1 %

* Foreløpige tall.

** Budsjett 2024.

Kilde: Budsjettnemnda

Produksjonen av korn i Norge har vært relativt stabil de siste årene, med unntak av 2018 og 2023, jf. figur 3.3. Dyrkingen av matkorn er i stor grad konsentrert til Østlandet, og særlig fylkene rundt Oslofjorden og rundt Mjøsa i Innlandet. Vær og klima gjør at andelen som går til mat varierer mye mellom år.

Figur 3.3 Produksjon av matkorn og fôrkorn 1970–2023. Mill. kg

Kilde: Budsjettnemnda

3.3.2 Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling

En rekke virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

3.3.2.1 Investering og bedriftsutvikling (IBU-midler)

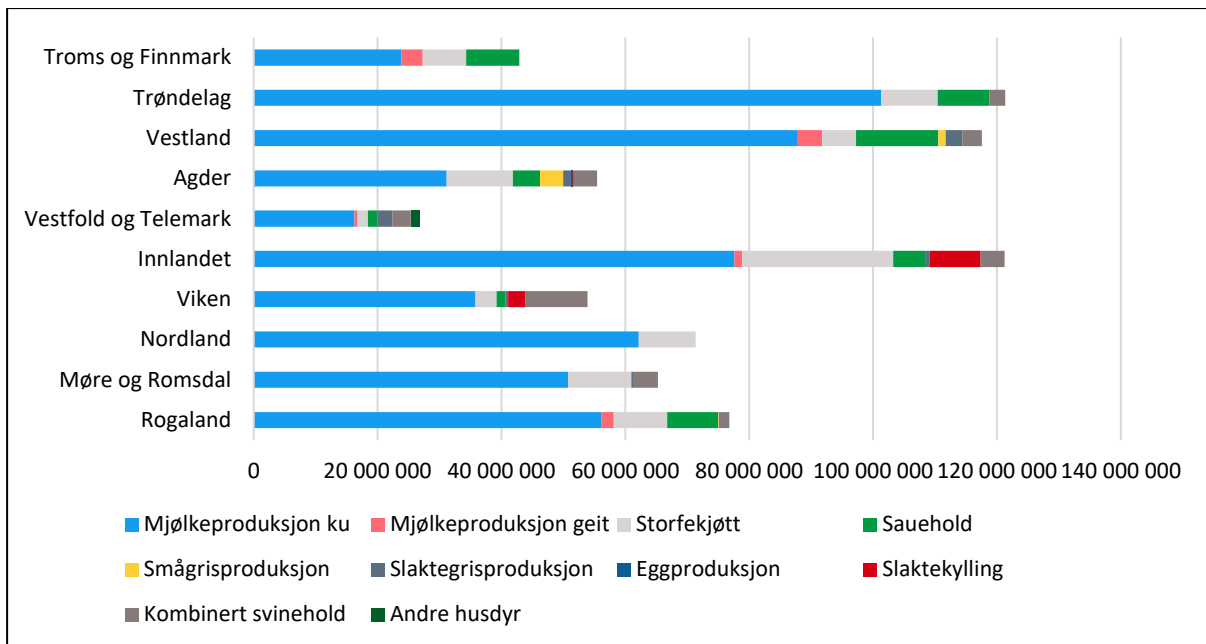
De fylkesvise IBU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkesvise rammer for IBU-midlene bestemmes av en fordelingsnøkkel. Ut over nasjonale føringer, legger partnerskapene i fylkene, bestående av statsforvalteren, fylkeskommunen, faglagene i landbruket og Innovasjon Norge, regionale føringer for bruken av midlene.

Rammen for IBU-midlene har økt betydelig de to siste årene. I 2023 var rammen på 1 150,5 mill. kroner. Med overføring av ubenyttet ramme fra tidligere år ble det innvilget investeringstilskudd på til sammen 1 150,9 mill. kroner fordelt på til 1 419 prosjekter. Dette er en økning på nærmere 334 mill. kroner og 132 flere prosjekter enn for 2022. Fylkesvis fordeling av midlene via fordelingsnøkkel, sammen med ulik etterspørsel etter investeringsstøtte, gir variasjoner regionalt i støtteutmåling og totalt innvilget beløp. Særlig Finnmark og Troms og Trøndelag hadde lavere utnyttning av fylkesramme enn øvrige fylker.

90 pst. av tilskuddene ble gitt til investeringer innen tradisjonelt landbruk inkl. tilskudd til frukt og grøntsektoren. IBU-midlene bidrar med det til betydelige investeringer i næringen, men også til sysselsetting og verdiskaping i bygg- og anleggsbransjen og tilhørende underleverandører.

Nærmere om investeringer innen tradisjonelt landbruk

Investeringsstøtten til faste investeringer kunne fram til 1. juli i 2023 utgjøre inntil 40 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, avgrenset til 3,5 mill. kroner per prosjekt, med unntak for Troms og Finnmark, der det ikke er et kronetak på tilskuddet. Fra 1. juli 2023 ble støtten til investeringsprosjekt innen storfeproduksjon økt til inntil 50 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, med en avgrensning på inntil 5 mill. kroner per prosjekt. På samme måte som for Troms og Finnmark, ble det også innført et unntak for øvre kronemessig grense for tilskudd til Nordland. I tillegg kan det gis et ekstra tilskudd til bruk av tre. Gjennomsnittlig tilskuddsbeløp innen tradisjonelt landbruk var på 912 000 kroner i 2023, en økning på om lag 157 000 kroner sammenlignet med 2022. Figur 3.4 gir en oversikt over fylkesvis fordeling av IBU-tilskudd til ulike produksjoner innen tradisjonelt landbruk i 2023 (ekskl. tilskudd til generasjonsskifte, gjødsellager og ressurskartlegging).

Figur 3.4 IBU-tilskudd til tradisjonelt landbruk fordelt på ulike produksjoner i 2023. Kroner.

Kilde: Innovasjon Norge

Prosjekter med miljøeffekt, prioritering av energi- og klimaeffektive løsninger og prosjekter innen økologisk landbruk

Over ordningen er det en føring om å prioritere energi- og klimaeffektive løsninger. 210 mill. kroner/49 pst. av tilsagnene innen tradisjonelt landbruk gikk til energi- og klimaeffektive løsninger i 2023. Det er en reduksjon på 6 prosentpoeng sammenlignet med 2022. Før 2023 ble kategoriseringen av miljøeffekt gjort skjønnsmessig av saksbehandler. Fra 2023 er kriteriene for miljøeffektendret og koblet mot taksonomien i EU (EUs seks miljømål) for alle virkemidler under Innovasjon Norge, noe som forklarer reduksjonen. Bevilgning til investeringer innen økologisk jordbruk er tredoblet fra 2022 (og doblet fra 2021) og var på 21,1 mill. kroner.

Ekstra tilskudd til bruk av tre som byggemateriale

I perioden 2020–2023 har det blitt gitt et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale. Begrunnelsen for innføring av tilskuddet var vektlegging av gode klima- og miljøvennlige løsninger. Tilskuddet har blitt gitt som et ekstra investeringstilskudd på inntil 20 pst. av ordinært innvilget tilskuddsbeløp. For å stimulere til trebruk også i de største prosjektene har det vært anledning til å overstige det maksimale kronetaket på IBU-ordningen med inntil 400 000 kroner. I 2023 er det gitt ekstra tilskudd til bygg i tre til 171 prosjekter, tilsvarende 49,5 mill. kroner. Det er en nedgang i antall prosjekter, men økning i støttebeløp med 5 mill. kroner. Bruken av ordningen er størst i fylkene med de største rammene, dvs. Innlandet, Vestland og Trøndelag.

Bevilgninger til planteproduksjon

Investeringer innen frukt og grønt og kornproduksjon er et prioritert område i både de nasjonale og regionale prioriteringene rundt bruken av IBU-midler. I 2023 ble det bevilget 184 mill. kroner til 239 prosjekter innen planteproduksjon. Bevilgningene til planteproduksjon er vesentlig høyere i 2023 enn i 2022, men antall prosjekter er relativt likt. En forklaring på dette er økningen i maksimal støtteutmåling av investeringsstøtte og økt støttesats for replanting av frukttrefelt med frostskafer fra vinteren 2020/2021.

Støtte til utbygging av korntørker utgjorde i underkant av 65 mill. kroner, mot 26 mill. kroner i 2022. Hovedvekten av tilsagnene ble gitt til Viken, Innlandet og Vestfold og Telemark og Trøndelag. Investeringstilskudd innen frukt- og grøntnæringen gis i all hovedsak til frukt- og grøntlager, samt investering i frukt- og bærplantasjer (investeringer knyttet til selve frukt- og bærproduksjonen).

Bevilgninger til husdyrhold, og særskilt til omlegging til løsdriftsproduksjon

I 2023 er det gitt støtte til 454 prosjekter for til sammen 750,5 mill. kroner til husdyrproduksjon, en økning på 260 mill. kroner fra 2022. Antall prosjekter er relativt likt, og økningen skyldes i all hovedsak økt støtteutmåling per prosjekt innen storfeproduksjon som følge av endrede regler fra 1. juli 2023.

De senere års jordbruksoppgjør har hatt en særskilt prioritet til investeringer i omlegging til løsdriftsproduksjon, og særlig støtte til melkeproduksjonsbruk med under 30 årskyr. For 2023 er gjennomsnittlig buskap før utbygging 30 kyr og etter utbygging 33 kyr (32 kyr i 2022). Antall prosjekter innen melkeproduksjon er økt med 10 tilsagn til 270 tilsagn sammenlignet med 2022. Samlet bevilgning er økt med knapt 210 mill. kroner til 543 mill. kroner. Gjennomsnittlig kostnadsoverslag for investeringene var i 2023 5,74 mill. kroner. Med gjennomsnittlig støtte på 35 pst., har disse tilsagnene utløst investeringer på om ca. 1,55 mrd. kroner.

Antall prosjekter innen ammekuproduksjon er redusert med 23 prosjekter til 74 prosjekter, mens bevilgningen har økt med 6 mill. kroner til 90 mill. kroner. For investeringer innen saueproduksjon er antall prosjekter om lag som for 2022, men med en økning i samlet bevilgning på knappe 12 mill. kroner til 51 mill. kroner. Over halvparten av prosjektene ble innvilget i Vestland og Innlandet. Den største relative økningen er innen svineproduksjon, der både antall prosjekter og bevilgning er tredoblet fra 2022 med en samlet innvilgning på nærmere 45 mill. kroner². I de regionale partnerskapene har det vært økende vektlegging av behov for fornying og dyrevelferd innen svineproduksjon.

Avklaringstilskudd for mer økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter

Innovasjon Norge lanserte i 2023 tilskudd til ressursavklaring. Bakgrunnen for tilskuddet er å legge til rette for at investeringsprosjektene skal være tuftet på en grundigere vurdering av økonomiske forutsetninger for den kommende investeringen, som et

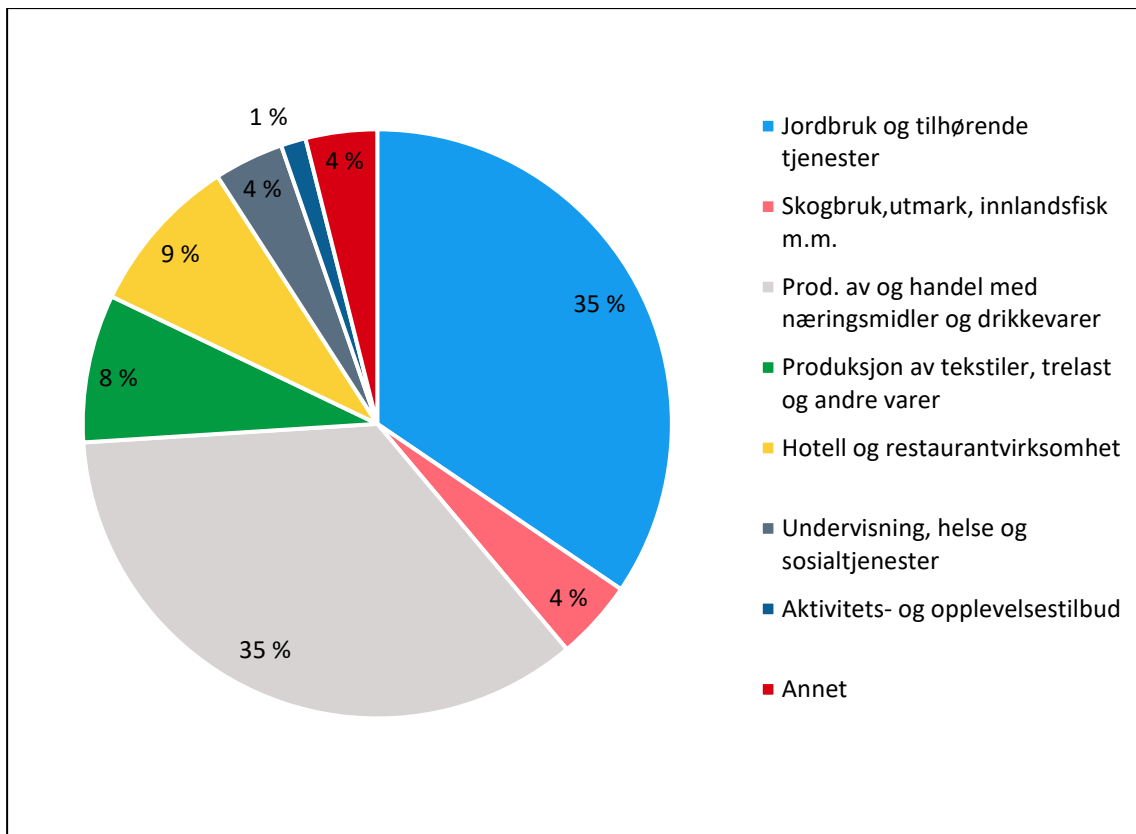
---

² Omfatter tilskudd til smågrisproduksjon, slaktegris og kombinert svinehold.

utgangspunkt for planleggingen. Ordningen omfatter alle produksjoner, men er særlig etablert med tanke på små og mellomstore bruk som må tilpasse seg løsdriftskravet. Totalt sett ble det bevilget 26,6 mill. kroner fordelt på 297 tilsagn til ressursavklaring. Det er gitt flest tilsagn i Trøndelag, Vestland og Innlandet.

Nærmere om investeringstilskudd innen andre landbruksbaserte næringer

Det ble bevilget knappe 110 mill. kroner i IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer i 2023. Dette er om lag på samme nivå som for 2022. Det har vært en gradvis nedgang i tilskuddsandelen til andre landbruksbaserte næringer de siste årene over IBU-ordningen, fra rundt 20 pst. i 2013, til dagens 10 pst. I samme periode har rammen for Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping blitt prioritert. For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2023 anslår en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på 167 årsverk for tilsagn gitt til prosjekt innen tiltaksgruppene *etablerertilskudd*, *bedriftsutvikling* og investeringer i *andre landbruksbaserte næringer*. Figur 3.5 gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2023 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer. Fordelingen tar utgangspunkt i SSBs standard for næringsgruppering. Produksjon av lokalmat og drikke utgjør fremdeles den største delen, etterfulgt av jordbruk og tilknyttede tjenester. At sistnevnte kategori er såpass stor skyldes i all hovedsak at saksbehandler ikke har registrert prosjektet på et spesifikt underområde. Det antas derfor at deler av denne kategorien burde vært registrert på de øvrige næringskategoriene.

Figur 3.5 Andel IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer fordelt på bransjer (2023)¹⁾. Prosent.

1. Tilskudd til Inn på tunet inngår i grupperingen undervisning, helse og sosialtjenester.

Kilde: Innovasjon Norge

Risikolån

Fra og med 2006 ble det åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise IBU-midlene. Selve lånene gis fra lånerammer som Innovasjon Norge forvalter utenfor jordbruksavtalen. I 2023 ble det innvilget 10 risikolån på landbruksområdet med en samlet bevilgning på 11 mill. kroner. Av disse prosjektene var 5 innenfor tradisjonelt landbruk (melkeproduksjon). Risikolånene har en langt tydeligere distriktsprofil enn ordinære investeringstilskudd til tradisjonelt jordbruk. Gjennomgangen av risikolån-ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 er gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet.

3.3.2.2 Inn på tunet-løftet 2

I løpet av 2023 ble det oppdatert og utarbeidet digitalt veiledningsmaterieil. Prosjektet ble avsluttet i 2023 og det ble avholdt sluttkonferanse. Sluttrapport fra prosjektet leveres våren 2024.

3.3.2.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer fellesskapet til gode. Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal stimulere til dette. Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Generelt vurderes det at prosjektene som er innvilget over ordningen har høy relevans og kvalitet. Prosjekter som tar for seg strukturelle utfordringer i landbruket prioriteres fremfor mindre prosjekter som fokuserer på mer konkrete/praktiske problemstillinger.

Tiltakene varierer innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatter prosjekter og utredninger, utvikling av kurs m.m.

Rammen for 2023 var 16 mill. kroner. For dette året ble det gitt tematiske føringer som gjaldt oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035», økologisk landbruk, investeringer i landbruksbygg og løsdriftsfjøs. Det ble innvilget tilskudd til 13 prosjekter til om lag 15,2 mill. kroner. Samlet ble det søkt om 41 mill. kroner.

Når det gjelder føringer om investeringer i landbruksbygg og løsdriftsfjøs ble det foretatt en egen utlysning av utredningsbehov på området. Våren 2024 avleverte NIBIO rapportene «Kunnskapsoverføring om investering og ombygging til løsdrift» og «Utredning av byggekostnader og kapital for investering i driftsbygninger i landbruket».

Avsatt ramme for 2024 over ordningen er allerede innvilget til 13 prosjekter. Prosjekter innen HMS i landbruket, økologisk landbruk, og prosjekter knyttet til frukt og grøntsektoren er særskilt prioritert. Det største støttemottagerne over ordningen i 2024 er Norsk Landbruksrådgiving, NIBIO, Sogn jord- og hagebruksskule, Njøs Frukt- og børsenter AS, St. Olavs hospital HF og NOFIMA.

3.3.2.4 Regionale tilretteleggingsmidler

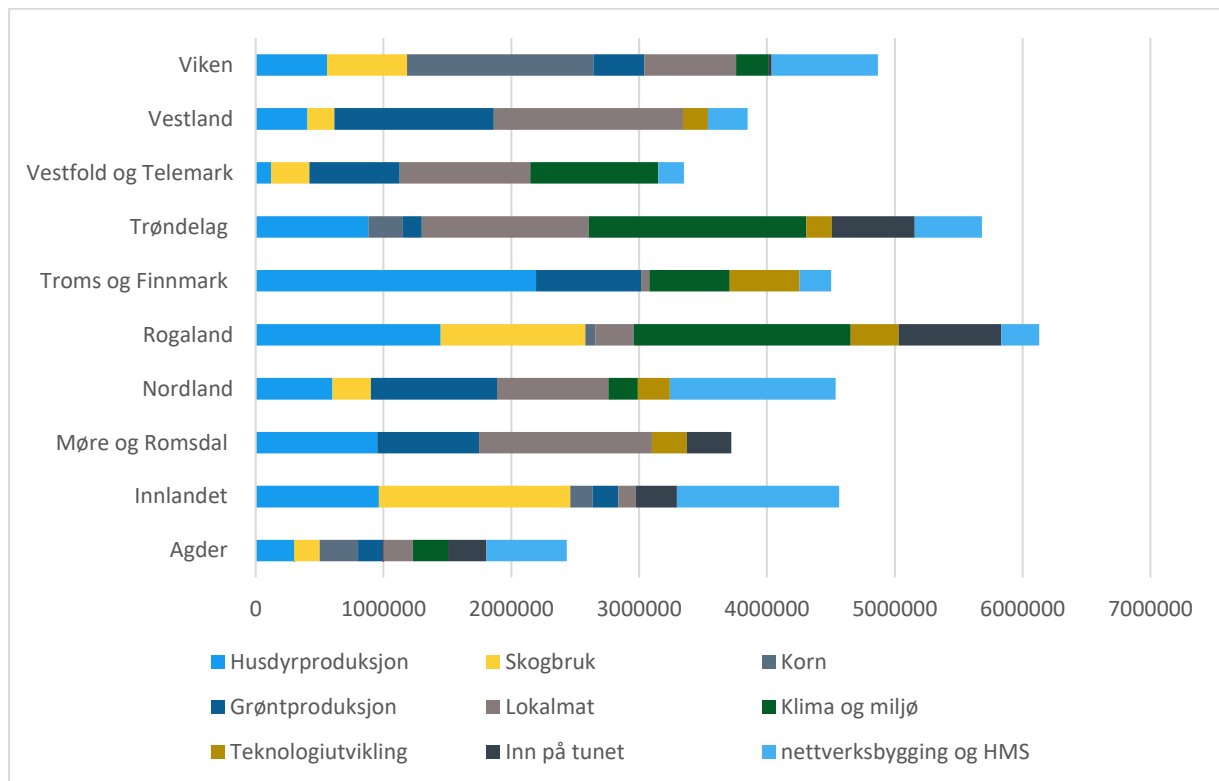
De regionale tilretteleggingsmidlene (RT-midlene) skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Midlene forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen. Målgruppen er bl.a. kommuner, organisasjoner og FoU-institusjoner. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer.

Det regionale partnerskapet på landbruk prioriterer bruken av midlene ut fra regionale strategier og plandokumenter. Partnerskapet fastsetter også de regionale føringene for investeringsvirkemidler i landbruket (IBU-midler) fra Innovasjon Norge. Dette bidrar til en god sammenheng mellom virkemiddelbruken hos fylkeskommunene og Innovasjon Norge.

Rammen for 2023 var på 40 mill. kroner. På grunn av inndratte midler som ble fordelt til nye prosjekter, ble det innvilget totalt 43,1 mill. kroner til 179 prosjekter i 2023. Gjennomsnittlig støtte per prosjekt var 240 810 kroner. Det er stor variasjon i type

prosjekter som mottar støtte. Om lag halvparten av midlene går til tiltak som favner om flere ulike produksjoner, samt tiltak innenfor andre landbruksbaserte næringer, herunder nærmere 10 mill. kroner til tiltak innen lokalmat og reiseliv. Figur 3.6 viser fordelingen av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene.

Sammenlignet med 2022 har det vært en nedgang i prosjekter innenfor temaet potet og grønnsaker, fra 15 pst. til 6 pst. Prosjekter innenfor innsatsområdet frukt og bær har gått opp fra 2 pst. til 7 pst.

Figur 3.6 Tilsagn over RT-ordningen fordelt på innsatsområder 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

3.3.2.5 Områderettet innsats – Økt matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket

Områderettet innsats omfattet i 2023 en bevilgning på 20 mill. kroner, herunder 3 mill. kroner til fjellandbruket og 17 mill. kroner til satsingen «Økt matproduksjon og verdiskaping i nord». 5 mill. kroner av satsingen i nord er øremerket midler til NIBIO til forskning og øvrig kunnskapsutvikling. I tillegg har fylkeskommunene i Troms og Finnmark og Nordland i 2023 bidratt med 4 mill. kroner hver for å styrke satsingen ytterligere.

Satsingen på *Økt matproduksjon og økt verdiskaping i nord* ble i 2023 forvaltet av Troms og Finnmark fylkeskommune. Troms fylkeskommune har overtatt ansvaret fra 2024 i forbindelse med oppsplittingen av de to fylkeskommunene. Satsingen følges opp i samarbeid med partnerskapet for landbruk i Nord-Norge. Midlene har vært lyst ut i to

omganger i 2023 med utgangspunkt i fire arbeidspakker som er vedtatt for ordningen: Omlegging fra bås fjøs til løsdrift, økonomi og lønnsomhet, økt bruk av utmarksbeite i nord og å øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon. Fylkeskommunen rapporterer om at NIBIO jobber godt med sitt oppdrag, og har levert i tråd med arbeidspakkene som er lag til grunn for satsingen.

Fjellandbruket omfattet i 2023 77 kommuner i fylkene Trøndelag, Innlandet, Vestfold Telemark og Viken, med mål om å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Midlene har vært forvaltet av statsforvalterne, og er tilpasset regionale behov og nedfelt i regionale næringsprogram i de fire fylkene.

I 2023 har det vært 37 søknader på ordningen, hvorav 36 er innvilget. Statsforvalterne rapporterer om at fjellandbruksmidlene i stor grad har bidratt til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping. Midlene har vært utløsende for næringsutvikling og kunnskapsbygging, og forholdsvis små summer har gitt stor uttelling. Satsingen har bidratt til generelt økt fokus bl.a. på fortrinn og utfordringer i fjellandbruket, økt utvikling og bruk av landbrukets ressurser i fjellområdene, vegetasjonskartlegging av viktige beiteområder, økt samarbeid over kommunegrensene og økt interesse for seterdrift med kobling til opplevelser og reiseliv. Fagmiljøene rundt fjellandbruket er styrket, og det er etablert gode møteplasser for aktørene.

3.3.2.6 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I 2023 ble fylkeskommunene til sammen tildelt 31 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet. Av disse ble 14 mill. kroner satt av til ulike rekrutterings- og etterutdanningstiltak (RK-midlene) og 17 mill. kroner satt av til nasjonal modell for voksenagronomopplæring (voksenagronomen).

Fylkeskommunene melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak, både for utøvere som allerede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen.

RK-midlene blir fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene. Målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere for å ivareta og øke verdiskapingen i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving innen tradisjonelt landbruk og andre landbrukstilknyttede næringer. De fleste fylkeskommunene rapporterer om god samhandling i det regionale partnerskapet når det gjelder bruk av RK-midlene.

For 2023 har midlene i all hovedsak blitt brukt til ulike produksjonsrettete kompetansetiltak og fagsamlinger for næringsutøvere, samt noe til rekrutteringstiltak og likestilling.

3.3.2.7 Nasjonal modell for voksenagronomen

I 2017 ble partene enige om å etablere en nasjonal modell for *voksenagronomen* gjeldende fra skoleåret 2018/2019. Siden den gang har det vært en økning av antall deltagere, og voksenagronomen er etablert i 13 av landets 15 fylker og tilbys ved 20 videregående skoler, fra Tana i nord til Søgne i sør. For 2023 ble det satt av 17 mill. kroner til

voksenagronomen, herunder 0,3 mill. kroner til drift av felles digitale og pedagogiske løsninger basert på kompetanseprosjektet som ble avsluttet sommeren 2022.

Fylkeskommunene rapporterer om stor interesse for tilbudet, og i 2023 var det om lag 500 deltagere på landsbasis, der om lag 50 av disse gikk på "voksengartneren". To skoler i hhv. Trøndelag og Vestland fylkeskommuner har tilbudt gartneropplæring i 2023/2024. Innlandet fylkeskommune har hatt ansvar for å drifte de felles digitale og pedagogiske løsningene, som ble utviklet i det fireårige prosjektet til bruk i voksenagronomopplæringen, der alle skolene har vært involvert.

3.3.2.8 Mentorordningen i landbruket

Norsk landbruksrådgiving (NLR) har ansvaret for mentorordningen i landbruket. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. NLR samarbeider med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Ordningen hadde en bevilgning på 4 mill. kroner i 2023. Det er gitt bistand til 144 par adepter og mentorer fordelt over hele landet. Gjennomsnittsalderen på adeptene var 34,4 år. Flest mentorpar var det på fagområdet melk, med 24 par. Fagområdene korn, markedshage, sau, ammeku og birøkt hadde også et tosifret antall par med mentorer og adepter. NLRs regioner med størst aktivitet i mentorordningene i regionene er Innlandet, Trøndelag, Øst, Vest, Nord-Vest og Rogaland. Ingen av de åtte parene i Nord-Norge som inngikk avtale om mentorbistand gjennomførte. Fra 2024 er tilskuddet til mentortjeneste i landbruket innlemmet i tilskuddet til Norsk Landbruksrådgiving og bevilges over post 77.13.

3.3.2.9 Forskning

Formålet med FoU-midler over jordbruksavtalen er å utvikle ny kunnskap som støtter opp under de landbruks- og matpolitiske målene. Prioriteringene skal være i tråd med innsatsområder fastsatt i årlige jordbruksoppgjør. Midlene disponeres i første rekke til forsknings- og innovasjonsprosjekter etter utlysning. Det settes også av noe midler til utredninger. Midlene forvaltes av et styre bestående av avtalepartene.

For 2023 ble det satt av 82 mill. kroner over ordningen. Midlene er disponert til forskningsprosjekter (samarbeidsprosjekter og innovasjonsprosjekter i næringslivet), forprosjekter og utredninger.

I løpet av året ble til sammen åtte forprosjekter og utredninger ferdigstilt. Tema var agronomi og presisjonsjordbruk, plantevern, bioøkonomi, teknologi og mattrygghet. Forprosjektene resulterer gjerne i videre forskningsprosjekter- og resultater, og er et egnet virkemiddel for å avklare problemstillinger og sette i gang FoU-aktivitet i tett kontakt med landbruksnæringen.

I løpet av 2023 ble 12 forskningsprosjekter med støtte fra ordningen avsluttet, herunder seks innovasjonsprosjekter eid av næringsaktører og seks prosjekter der næringsaktører er deltakere. Styret vurderer at midlene spiller en viktig rolle i å støtte FoU-aktivitet i hele norsk landbruks- og matnæring, og gir synergieffekter med mat- og landbruksforskning finansiert av Forskningsrådet og andre kilder. Midlene samordnes i stor grad med midler fra Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter gjennom felles prosjektfinansi-

ering. Flere av prosjektene som ble avsluttet i 2023 har holdt et høyt internasjonalt nivå og spilt en viktig rolle i å drive forskningen fremover på sine områder.

I samarbeid med Styret for Fondet for forskningsavgift ble det i 2023 lyst ut midler til forskningsprosjekter med oppstart i 2024. Søknadene hadde jevnt over høy vitenskapelig kvalitet. Styret innvilget støtte til 11 kompetanse- og samarbeidsprosjekter. Disse prosjektene styrker samarbeidet mellom forskningsmiljøer og næringsaktørene og innrettes etter tema og problemstillinger med høy relevans for norsk landbruk. Videre ble det innvilget ni innovasjonsprosjekter. Disse eies av næringsaktører, og skal bidra til fornying og økt verdiskaping hos prosjekteierne. Styret innvilget også støtte til åtte nye utredninger og forprosjekter i løpet av 2023. Tema i disse er klima, matsikkerhet og beredskap, og kunnskapsutvikling som bygger opp under Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad. Dette er en oppfølging av føringene i Prop. 121 S (2022–2023) (Jordbruksoppgjøret 2023).

Styret for ordningen tildelte 3 mill. kroner til Forskningsrådets miljøforskning (MILJØFORSK) i 2023. Innenfor programmet er særlig forskning på bruk og forvaltning av utmark, kulturlandskap og jordbrukets påvirkninger relevant for ordningen med forskningsmidler over jordbruksavtalen. Ved å samarbeide med MILJØFORSK oppnås synergier og merverdi ved at landbruk blir en naturlig og integrert del av miljøforskningen.

Videre er det tildelt støtte på 3 mill. kroner til planteforedlingsforskning i Graminor AS. Støtten er særlig viktig for selskapets mulighet til å ta i bruk ny moderne foredlings-teknologi i de ulike foredlingsprogrammene.

I 2009 inngikk styret for forskningsmidler over jordbruksoppgjøret, Norsk Rikstoto, Norges forskningsråd, Norsk Hestesenter og Stiftelsen Svensk Hästforskning en samarbeidsavtale om hesteforskning. For å følge opp denne har styret støttet samarbeidet med 2,5 mill. kroner i 2023.

Utredning: Beregning av næringsstoffavrenning fra skogarealer og skogsdrift til Oslofjorden – med vurdering av kunnskaps- og databehov

I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2023 bestilte avtalepartene en utredning for å vurdere skogbrukets rolle i tilførsler av næringsstoffer til vannforekomster, med særlig vekt på avrenning til Oslofjorden. NIBIO og NIVA har gjennomført utredningen. Rapporten presenterer et første estimat på skogbrukets rolle i tilførsler av nitrogen til Oslofjorden. Estimater for det totale bidraget fra skogsdrift av nitrogen varierer mye, men bidraget er vesentlig lavere enn fra jordbruk og kommunalt avløp.

3.3.2.10   *PRESIS*

I jordbruksoppgjøret 2019 ble det satt av 4 mill. kroner per år i fem år til prosjektet **PRESIS** (Presetisjonsjordbruk ut i praksis) i regi av NIBIO v/Senter for presetisjonsjordbruk. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgiving. Formålet er å redusere klima- og miljøbelastninger, gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomien på gårdsnivå. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at gårdbrukere får tilgang på brukervennlige

teknologiske tjenester som er testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. En viktig del av prosjektet er å skreddersy brukerstøtte og rådgiving for de nye tjenestene som skal tilbys. Prosjektet har vist god framdrift. For å nå målet er prosjektet avhengig av store datamengder og mye av arbeidet har til nå bestått i å skaffe tilstrekkelig med kontrolldata, blant annet ved bildetaking ved hjelp av droner og multispektralt kamera. Den siste delen av prosjektet dreier seg i stor grad om brukerinvolvering, testing og deretter tekniske løsninger for å komme over i en driftsfase, som er en forutsetning for å sikre god måloppnåelse. Det er et tett samarbeid med Norsk Landbruksrådgiving for å sikre rådgivingskompetanse på området. Prosjektperiodens siste ordinære år er 2024.

3.3.2.11   *Stiftelsen Norsk Mat*

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og synliggjøre konkurransefortrinn og opprinnelse overfor forbrukere. Norsk Mat administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet. De har videre ansvaret for faktabasert informasjon om økologisk mat til forbrukere, samt godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet. Stiftelsen Norsk Mat ble tildelt et tilskudd på 66 mill. kroner for 2023.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

KSL er jordbruksnæringens internkontrollsystem, og er den enkelte bondes verktøy for styring- og kvalitetssikring. Gjennom KSL kan jordbruket dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår.

Det er gjennomført 5 509 KSL-revisjoner, og til sammen 147 bedriftsrevisjoner fordelt med 33 for Nyt Norge, 75 for Lokalmat, 30 for Spesialitet og 9 på frukt- og grønt-pakkerier. Det er gjennomført totalt 35 020 egenrevisjoner på gårdsbruk. Totalt ble det registrert 23 903 avvik gjennom eksterne revisjoner, noe som gir et gjennomsnitt på 4,3 avvik per revisjon. Gyldig KSL ble iverksatt i 2023. For å få gyldig KSL må egenrevisjon være gjennomført, og eventuelle avvik gitt ved ekstern KSL-revisjon må lukkes etter de frister som satt. Dersom fristen oversittes, har en ikke lenger gyldig KSL. Produsenten vil da bli pålagt en revisjonsoppfølging av varemottaker. Kostnader ved oppfølgings-revisjoner må dekkes av produsenten. Det er gjennomført 431 oppfølgingsrevisjoner gjennom Gyldig KSL. Arbeidet med å redusere omfanget av KSL-standardene fortsatte i 2023, og standarden er ytterligere forenklet med færre antall spørsmål.

Inn på tunet (IPT)

Det er etablert en nasjonal godkjenningsordning for Inn på tunet-gårder for å sikre trygghet og kvalitet i tjenesten. Godkjenningsordningen er en del av KSL. Ved utgangen av 2023 var det totalt 386 godkjente Inn på tunet-tilbydere, en nedgang på 18 tilbydere fra året før. I 2023 er det kommet til 35 nye tilbydere.

Nyt Norge

Den årlige forbrukerundersøkelsen viste at Nyt Norge-merket i 2023 hadde en merke-kjennskap på hele 94 pst., og at tilliten til merket var på 64 pst. Ved utgangen av 2023 var 5 430 produkter merket med Nyt Norge, en økning på 610 produkter. Det er 132 bedrifter med merkebrukeravtale, en netto økning på én bedrift fra 2022. For første gang er det målt omsetningstall for Nyt Norge i dagligvarehandelen. Den utgjorde 43 mrd. kroner. Stiftelsen registrerte i 2023 tre feilmerkinger hvorav to oppfylte Nyt Norge-kravene, men var feilaktig påført et ekstra opprinnelsesland. Det ble innvilget én dispensasjon.

Beskyttede betegnelser

I 2023 var det 32 produkter med Beskyttet betegnelse (BB). Gjennom prosjektet «BB 2030» er det et mål å revitalisere eksisterende produsentsammenslutninger og motivere for 18 nye søknader innen 2030. Det ligger fem konkrete søknader i prosess. Som en del av et utviklingsprosjekt i Trøndelag har Norsk Mat startet å utvikle en ny helhetlig kommunikasjonsplattform for Beskyttede betegnelser, både regionalt og nasjonalt. Nye nettsider for Beskyttede betegnelser ble lansert i 2023.

Spesialitet

I alt 581 produkter er godkjent som Spesialitet i 2023, en økning på to produkter fra 2022, og det er kommet inn fem nye merkebrukere. Forbrukerkjennskapen til merket har økt fra 33 pst. til 37 pst. i målgruppen matinteresserte som følge av økt markedsbudsjett. I mars 2023 lanserte Norsk Mat nye nettsider for Spesialitet.

Markedstjenester og lokalmat.no

Det er gjennomført tolv digitale og fysiske kurs rettet mot mindre lokalmatprodusenter. Seks produsenter har fått veiledning innen markedstjenester. Lokalmat.no kobler sammen tilbydere av lokalmat og innkjøpere i dagligvare- og restaurantmarkedet. Dagligvarekjedene og avtalepartene i landbruket finansierer lokalmat.no som et spleiselag. På lokalmat.no var det ved utgangen av 2023 registrert 537 kvalitetssikrede bedrifter med til sammen 2 810 produkter, og 578 innkjøpere. Det var 58 nye bedrifter og innkjøpere i 2023.

Omsetning av lokalmat

Den årlige målingen av lokalmatomsetningen i dagligvarehandelen og storhusholdning ble gjennomført i samarbeid med Reiler Consulting. Omsetningen i 2023 var på totalt 11,8 mrd. fordelt med 5,4 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 6,4 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Førrige måling viste en omsetning på 6,5 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 5,0 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Tallene for 2023 innebærer dermed en nedgang i salget fra dagligvaremarkedet på om lag 2 pst. Salget innenfor storhusholdning har økt med om lag 28 pst. i 2023. Dette skyldes prisøkninger og at måleperioden delvis omfatter en periode med koronarestriksjoner og deretter gjenåpning.

Økologisk landbruk

Økologisk.no gir forbrukerne faktabasert informasjon om økologisk matproduksjon og økologiske produkter. Det ble lansert ny nettside for Økologisk.no i 2023. Redaksjonsrådet for Økologisk.no består av Norsk Mat og deltakere fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Landbruksrådgivning, Debio, Økologisk Norge og Norsk senter for økologisk Landbruk (NORSØK).

3.3.2.12   *Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping*

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) samler flere virkemidler som skal bidra til økt vekst og verdiskaping innenfor nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Programmet skal bidra til økt lønnsomhet og konkurranseevne, og har tre hovedinnsatsområder: finansieringstiltak, kompetanseutvikling og omdømmearbeid. Programmet har hatt en høy addisjonalitet over flere år. Forundersøkelsen 2023 viser en addisjonalitet på 88 pst. Dette er vesentlig høyere enn gjennomsnittet for Innovasjon Norges tjenester på 69 pst.

En gjennomgang av 95 bedrifter³ som har mottatt vekststøtte viser at gjennomsnittlig omsetningsøkning var 34 pst. fra støtteår til siste år i prosjektperioden. Tallene er relativt stabile over år, da datagrunnlaget i stor grad er det samme fra år til år. Av de 95 bedriftene opplevde 70 bedrifter vekst i omsetningen i løpet av perioden for vekstprosjektet, resten opplevde fall.

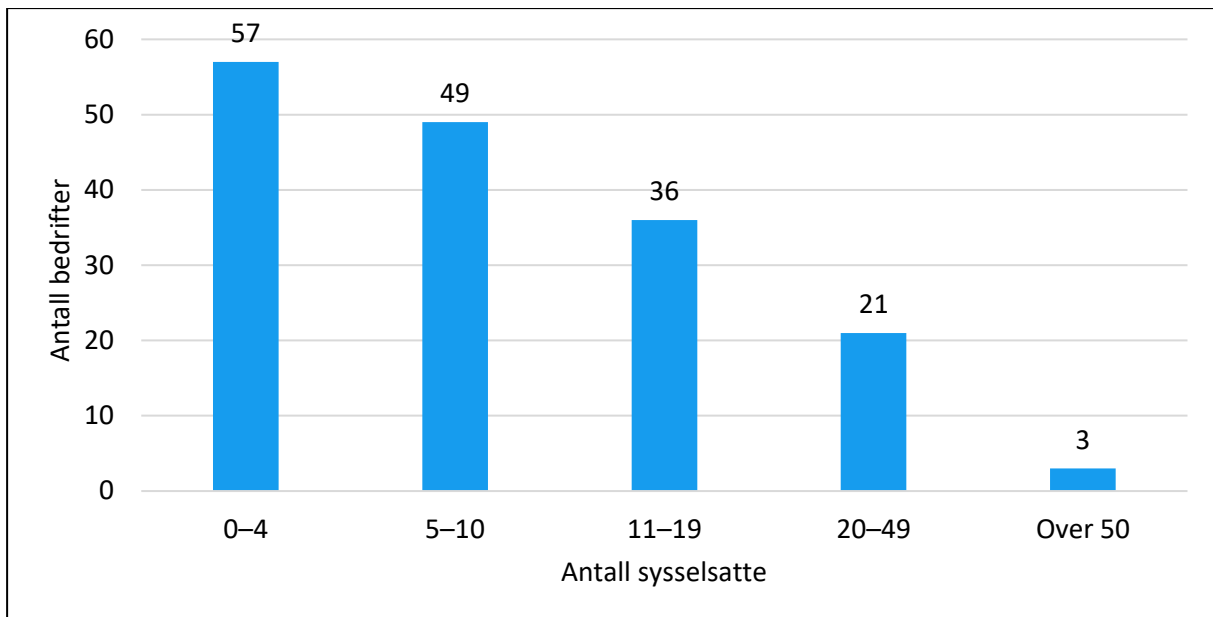
Figur 3.7 viser sysselsetting i vekstbedriftene i 2022. Om lag to tredjedeler (66 pst.) av bedriftene som mottar vekststøtte sysselsatte per 2022 over 5 årsverk. Den største andelen (34 pst.) sysselsetter imidlertid mellom 0 og 4 årsverk, og har en omsetning på under 8 mill. kroner. I perioden 2014–2023 har Innlandet, Trøndelag og Vestland hatt flest vekstbedrifter.

Ved inngangen til 2023 hadde Utviklingsprogrammet en total disponibel ramme på 111,9 mill. Totalt ble det gitt tilsagn for 85,6 mill. kroner i 2023. Halvparten av midlene har gått til finansieringstiltak (vekst 1 og 2⁴, og bedriftsnettverk). Figur 3.8 viser fordelingen av midler på målgrupper i 2023.

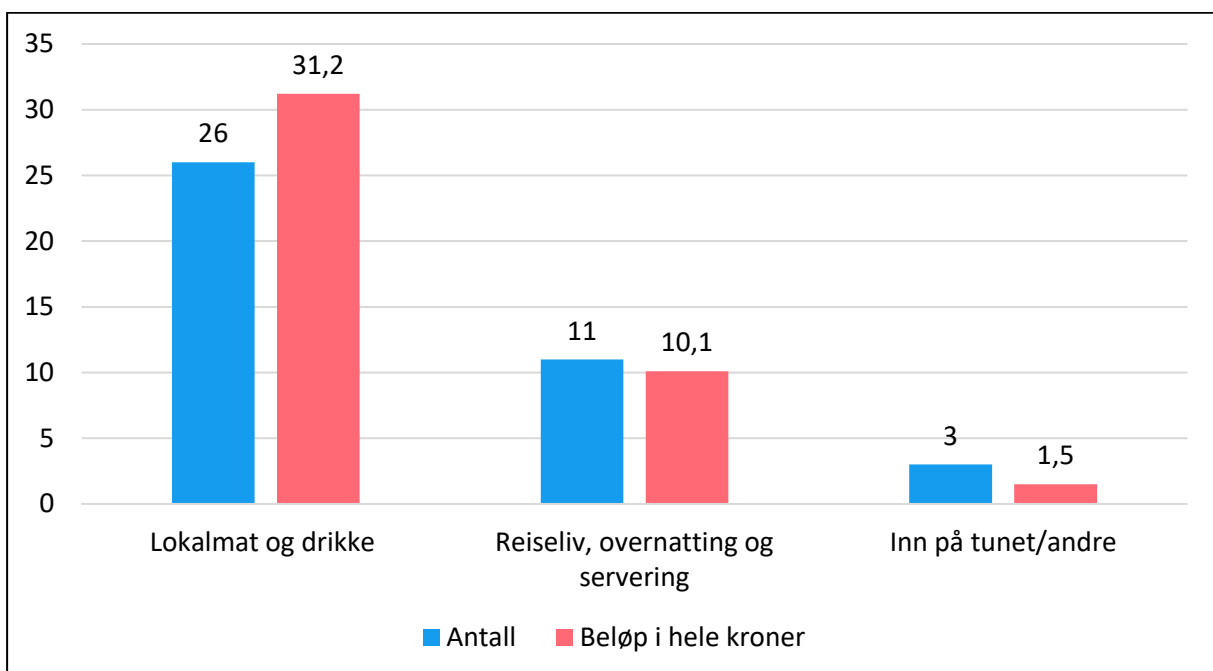
³ Bedrifter som er registrert som AS eller SA og har avsluttet vekstprosjektet, dvs. mottatt støtte i perioden 2014 – 2020 og har bokført omsetning og resultat i støtteåret og to år etter.

⁴ Vekstsatsingen består av to faser og er et tilbud til bedrifter som kan dekke store løpende utgifter i vekstfasen og bedriften har bundet egen kapital i store varelagre eller utstyr. Vekst 1 er innrettet mot bedrifter som skal øke omsetningen med minst 30 pst. og sysselsetter minimum 1 årsverk og har minst 1 mill. kroner i omsetning i en gitt periode. Tilsvarende krav for vekst 2 er ambisjon om økt omsetning med minst 50 pst. og økt lønnsomhet, og omsetningen må være min. 5 mill. kroner i en gitt periode.

Figur 3.7 Sysselsetting i vekstbedriftene i 2022 (regnskapstall)

Kilde: Innovasjon Norge

Figur 3.8 Innvilget beløp og antall saker fordelt på målgrupper i 2023. Mill. kroner.

Kilde: Innovasjon Norge

Finansieringstiltak i 2023

Det ble bevilget totalt 42,8 mill. kroner til finansieringstiltak (støtte til vekstbedrifter og forpliktende bedriftssamarbeid) i 2023, fordelt på 40 prosjekter. Sammenlignet med 2022 er det en økning i finansieringen på 6 mill. kroner, men på fem færre prosjekter.

Virksomheter i Agder mottok størst beløp, etterfulgt av Vestland og Viken. Finansieringstiltakene går i hovedsak til prosjekter innenfor lokalmat- og drikke, se figur 3.9.

Det ble bevilget midler til hhv. 24 og 10 prosjekter på vekst 1 og vekst 2 i 2023. Bevilgningen til vekst 1-prosjekter lå på omtrent samme nivå som i 2022. Bevilgningen til vekst 2-prosjekter gikk kraftig ned fra 2021 til 2022, men økte noe i 2023. Troms og Finnmark og Oslo hadde ikke virksomheter med prosjekter innenfor vekst i 2023

Bedriftsnettverk er et viktig tilbud til programmets målgrupper, som bidrar til økt samarbeid både innad og på tvers av målgruppene. Virkemiddelet har blant annet bidratt til en kobling mellom produsenter/tilbydere og kjøpere og etablerte nettverk har bidratt til forenkling for begge gruppene. I 2023 ble det bevilget 2,6 mill. kroner til seks bedriftsnettverk. Beløpsmessig er dette en halvering sammenlignet med 2022. En krevende økonomisk situasjon der bedriftene i større grad legger vekt på utvikling av egen bedrift kan være en forklaring på redusert etterspørsel. Det er også etablert en rekke bedriftsnettverk over flere år, noe som kan bety at behovet for nye nettverk er lavere.

Omdømme og kompetanse

Omdømmemidlene brukes særlig til å synliggjøre og profilere norske råvarer og norsk matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet og øke kjennskapen til norsk mat og landbruk. En revidert omdømmeportefølje ble iverksatt i 2023. Revideringen innebærer at regionale tiltak i hovedsak legges til det regionale partnerskapet, samt at bedriftsovergripende tiltak har blitt vektlagt sterkere.

I 2023 ble det innvilget 14,8 mill. kroner til ordinære omdømmetiltak. Blant annet ble det gitt støtte til å arrangere World Cheese Awards, der Nidelven blå fra Gangstad Gardsysteri ble kåret til verdens beste ost, og Bocuse d'Or Europe, der Norge tok 3. plassen. Begge arrangementene ble gjennomført i Trondheim. Internasjonale Grüne Woche (IGW) ble gjennomført i januar 2024 med to regioner, for første gang med særskilt oppmerksomhet rettet mot samisk reiseliv og reindrift.

Det ble bevilget 9,5 mill. kroner til landbruks- og bygdebaserte reiselivstiltak i 2023 gjennom Visit Norway, enten som del- eller fullfinansiering av kampanjer. Visit Norways egne kanaler i sosiale medier blir en stadig viktigere del av markedsføringen. I 2022 ble innlegg, bilder og filmer som synliggjør det bygde- og landbruksbaserte reiselivet publisert til Visit Norways 2,3 mill. følgere.

Innovasjon Norge bidrar med forretningsmessig kompetanse til målgruppene under Utviklingsprogrammet. I hovedsak finansieres ordningene FRAM og mentor. I 2023 ble det gitt elleve tilsagn på til sammen 346 500 kroner, noe som er økning både i tilsagn og antallet aktører siden 2022.

3.3.2.13 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

De regionale kompetansenettverkene for lokalmat er en del av det samlede kompetanse-tilbudet for lokalmataktørene. Nettverkene er spesielt innrettet mot bedrifter i en oppstartsfasen med behov for matfaglig kompetanse. Forvaltningsansvaret for ordningen ligger hos fem av fylkeskommunene, og ansvaret for driften av nettverkene er fordelt på

ulike regionale aktører jf. tabell 3.4. Den nasjonale administreringen av ordningen er lagt til Landbruksdirektoratet.

Tabell 3.4 Fylkeskommuner med ansvar for regionale kompetansenettverk

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat (driftes av)	Dekker følgende fylker	Bevilgning 2023, mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge (Nofima)	Agder og Rogaland	2,51
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge (Nofima)	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,73
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge (Sogn jord- og hagebruksskule)	Vestland	2,51
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag (Mære landbruksskole)	Trøndelag og Møre og Romsdal	3,05
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge (Nibio Holt).	Nordland og Troms og Finnmark	2,90

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med opptil ti ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer, eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene, kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester.

Samlet tilbyr nettverkene et bredt spekter av matfaglige kompetanseaktiviteter, dels i form av kurs og dels i form av en-til-en rådgivning (såkalte besøksordninger). Det er en trend at flere kurs og møter innen besøksordninger blir gjennomført digitalt. Totalt har 158 foretak vært involvert i besøksordningen og det har vært planlagt og gjennomført 64 ulike kurs. Det samarbeides bl.a. med regionale landbrukspartnerskap, Hanen og Stiftelsen Norsk Mat.

3.3.2.14 Tilskudd til Bondens marked og Norsk Gardsost

I jordbruksoppgjøret 2022 ble avtalepartene enige om å bevilge 1 mill. kroner til Norsk Gardsost og 2 mill. kroner til Bondens marked. Formålet med støtten var å bidra til å opprettholde aktivitet i organisasjonene og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og matkultur, og med det være et synlig bidrag til utviklingen av Norge som matnasjon.

3.3.2.15 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket ble fra 2023 lagt inn under Bionova. Programmet skal bidra til fornybare energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere og jordbrukere. Det er også et mål at ordningen skal bidra til å teste ut ny teknologi som

kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket. Innovasjon Norge viser til at programmet har gitt gode resultater når det gjelder målområdene vekst i bedrifter, miljø/klima, samt lokal verdiskaping.

Det har vært stor interesse for å gjennomføre klima- og miljøinvesteringer i landbruket de siste årene. Økte rammer og tilføringen av engangsmidler på 70 mill. kroner gjorde det mulig å ta unna alle saker som lå i kø ved inngangen av året (rundt 400 søknader). Totalt ble det innvilget 214 mill. kroner til 489 prosjekter i 2023, som er det største antallet innvilgede prosjekter siden programmet startet opp. Det ble i tillegg innvilget 226 søknader og 44,4 mill. kroner til fornybare energianlegg fra bioøkonomiordningen som finansieres over kap. 1152 utenfor jordbruksavtalen. Innovasjon Norge viser til at saksbehandling av investeringsprosjekter ble prioritert fremfor mobilisering og proaktive aktiviteter. Med basis i Innovasjon Norges kundeffektundersøkelse, er det anslått at omleggingen til fornybar energi i landbruket gjennom dette programmet, bidrar til en årlig reduksjon av klimagassutslippene med om lag 134 000 tonn CO₂.

Produksjon av fornybar energi

Det er forventet at prosjektene som er finansiert i 2023 bidrar til en energiproduksjon i størrelsesorden 114 GWh. Den største andelen av prosjekter er energianlegg på gårdsbruk som omfatter gårdsvarmeanlegg, biogassanlegg, varmegjenvinningsanlegg og solcelleanlegg. Støtte til solcelleanlegg ble faset ut fra august 2023. Begrunnelsen for dette er at det er liten risiko og god lønnsomhet i anlegg som er dimensjonert for å dekke behovet på gården. Det ble gitt støtte til 9 gårdsbiogassanlegg. Det er fortsatt stor interesse for små og mellomstore biogassanlegg basert på husdyrgjødsel. Det ble gitt støtte til 27 varmesalganlegg der landbruket benytter eget energiråstoff til produksjon av varme for salg, det er en dobling fra 2022. Det ble innvilget støtte til 12 energianlegg i veksthusnæringen.

Prosjekter knyttet til introduksjon av ny teknologi

Tre prosjekter ble innvilget med formål om introduksjon av nye teknologier. Dette dreide seg om batterikonsepter knyttet til solceller og gårdsvindmøller og avfuktingsanlegg i lagerbygg for grøntproduksjoner. Pågangen av søknader til programmet har medført at det ikke har vært kapasitet til å gjennomføre større mobiliseringsarbeid på dette området.

3.3.2.16 Skogbruk

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge som sysselsetter om lag 22 000 personer, hvorav ca. 6 100 i skogbruket. Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag én milliard m³ og den årlige tilveksten er på rundt 24 mill. m³. I 2023 var tømmeravvirkningen i Norge til industriformål på om lag 11,1 mill. m³, som er 0,5 mill. m³ lavere enn rekordåret 2022, en nedgang på 4,6 pst. Det ble eksportert rundt 3,8 mill. m³ tømmer i 2022, som er 0,5 mill. m³ lavere enn året før.

Tilskuddsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2023 på 260 mill. kroner. Av dette utgjorde ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) totalt 204 mill. kroner. Fordelingen framgår av tabell 3.5.

Nærmere om nærings- og miljøtiltak i skogbruket

Av det totale beløpet til NMSK ble det satt av 113 mill. kroner til nybygging og ombygging av skogsveier samt drift i vanskelig terreng. Det blir også bevilget midler til skogsveier over statsbudsjettet på kapittel 1149, post 71. I 2023 ble det bygd i overkant av 100 km med nye skogsbilveier, noe som er en halvering fra året før. Det ble ombygd nesten 180 km med skogsbilveier, noe som er mer enn en halvering fra året før. Kostnadsutviklingen for bygging og ombygging av skogsveger har ligget godt over den generelle prisutviklingen over flere år.

Det ble i 2022 etablert et tilskudd til hogst av stormfelt virke etter stormen 19.11.2021 på Østlandet. Det ble til sammen bevilget 6,9 mill. kroner over denne ordningen i 2023. Til drift i vanskelig terreng utenom stormtilskuddet ble det bevilget om lag 20 mill. kroner 2023. Det ble for 2023 satt av 90 mill. kroner over LUF til skogkulturtiltak. I tillegg ble 5 mill. kroner øremerket til miljøtiltak i skogbruket. Foryngelsesarealet ved planting var i 2023 på ca. 270 000 dekar, en økning på 6 pst. fra 2022. Tallet på utsatte planter har økt de senere årene, delvis som en konsekvens av økt avvirkning og delvis som en konsekvens av tettere planting. I 2023 ble det til sammen plantet 47,6 mill. planter, som er om lag på samme nivå som året før. I 2023 ble det utført ungskogpleie på nesten 271 000 dekar, om lag på samme nivå som året før. Det er et stort etterslep og behov for økt ungskogpleie.

Etter forskrift om nærings- og miljøtiltak i skogbruket kan det bl.a. gis tilskudd til skjøtselstiltak og dekning av økonomiske tap knyttet til langsiktig bevaring av miljøverdier. Som tidligere år har det vært begrenset med søknader og utbetalinger til slike tiltak i 2023, og ca. 2,1 mill. kroner er tildelt prosjekter innenfor formålet.

Det ble i 2023 satt av 29 mill. kroner til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer. Det ble levert skogbruksplanprosjekter for et areal på 4,5 mill. dekar og utbetalt 28,3 mill. kroner. Utbetalingene skjer etter hvert som prosjektene ferdigstilles.

Kystskogbruket

Skogbruket i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav skogsveidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur mv. Det ble satt av 6 mill. kroner til kystskogbruket for 2023. Midlene blir brukt til næringsrettede fylkesoverbyggende prosjekter med mål om å utvikle skogbruksnæringen og utnytte skogressursene langs kysten. Veiledning og tilrettelegging for bl.a. infrastrukturtiltak knyttet til tømmerkaier og skogsveinettet er prioriterte tiltak. Det ble gitt tilskudd til Skognæringa Kyst (4,8 mill. kroner) og Norsk Bygdesagforening (1,2 mill. kroner).

Kompetansetiltak

Skogkurs er en sentral aktør når det gjelder å utvikle og gjennomføre kompetansetiltak på skog- og utmarksområdet, rettet mot veiledningsapparat og skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Skogkurs lokale skogbrukskurs med instruktør er et eksempel på denne aktiviteten, og det ble gjennomført nesten 650 slike kurs i 2023.

Tabell 3.5 Fordeling av tilskuddsrammer skogbruk for 2018–2023, mill. kroner

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket:	194	204	204	170	204	217
- <i>Veibygging, taubane o.a.</i>	110	113	109	85	113	117
- <i>Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak</i>	76	83	87	85	90	95
- <i>Miljøtiltak</i>	8	8	8	0	5	5
Kystskogbruket	5	6	6	6	6	6
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	28,5	32	32	30	29	30
Kompetansetiltak (Skogkurs og Velg Skog)	14,5	15	15	15	17	17
Totalt	242	257	257	221	260	270

3.3.2.17 Tiltak mot villsvin

Midler over jordbruksavtalen er satt av til tiltak mot villsvin og til oppfølging av Handlingsplan mot villsvin 2020–2024. I 2023 ble det satt av 3 mill. kroner. Den største delen av midlene er brukt til det grunneierinitierte Villsvinprosjektet med hovedformål å arbeide for grunneierorganisering og effektiv jakt. Ved utgangen av 2023 er det i regi av prosjektet formalisert avtaler om villsvinjakt med om lag 5 800 grunneiere på totalt 4,7 mill. dekar. I tillegg er det brukt noe midler til bestandsovervåking av villsvin. Det ble i løpet av jaktåret 2022/2023 skutt 425 villsvin, en økning fra 365 villsvin året før. Rundt 80 pst. av disse ble skutt i Halden og Aremark kommuner. Ifølge bestandsovervåkingen, synes bestanden å være stabilisert i kjerneområdene i sørlige deler av utbredelsesområdet og ellers redusert. Som følge av utbruddet av afrikansk svinepest i Sverige høsten 2023, har regjeringen fastsatt mål om at villsvin skal utryddes i Norge.

3.3.2.18 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift

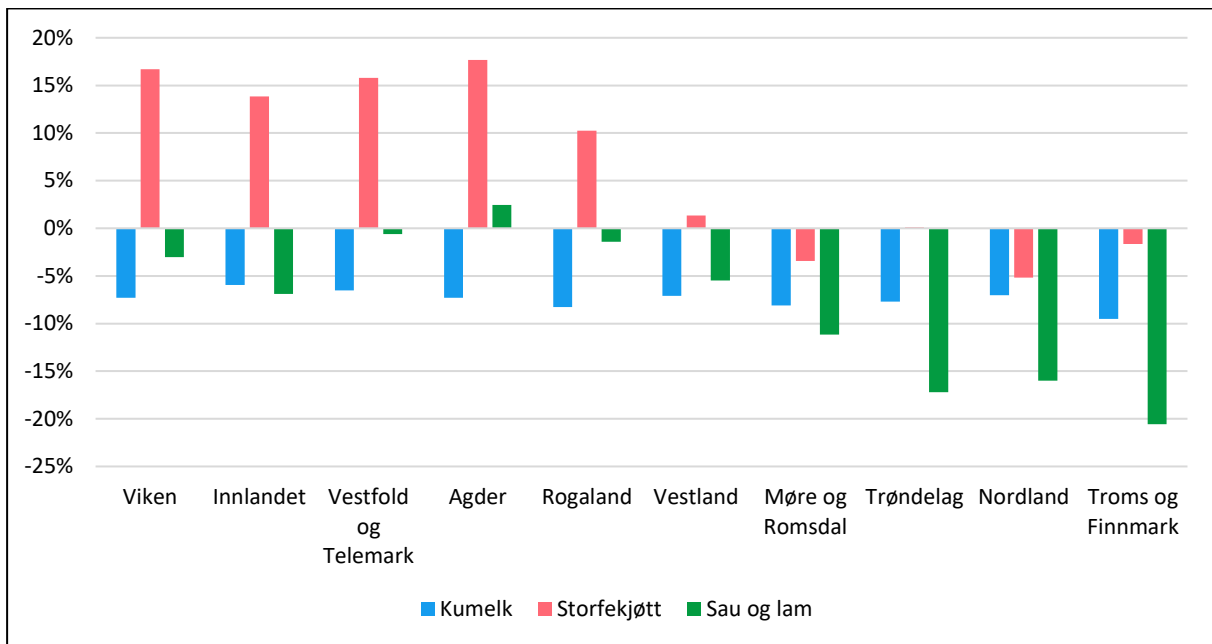
Det ble avsatt 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2022. I tillegg ble det avsatt 1,5 mill. kroner til samme formål over reindriftsavtalen. Midlene forvaltes av Fylkesmannen i Trøndelag. Hovedformålet med de konfliktforebyggende tiltakene er å redusere konflikter mellom reindriften og øvrig landbruk. I tillegg omfatter ordningen konfliktforebyggende tiltak mellom by og rein. Midlene nyttes hovedsakelig til gjerdebygging, men også til ekstraordinære tiltak for gjeting, føring og beiteundersøkelser. Finansieringen av gjerdetiltakene er forbedret de siste årene med økt tilskuddssats fra og med 2022, og mulighet for å søke om tilskudd til vedlikehold fra og med 2023.

I 2023 ble det behandlet 5 søknader om tilskudd. Tilskuddene er gitt til Nordland, Trøndelag, Troms og Finnmark og omfatter støtte til innkjøp og utprøving av nofence som alternativ til faste inngjerding i utmark, utprøving av utvidet tilsyn og etablering av midlertidig gjerder rundt nyetablert eng, og til forskning og utredning for bedre kunnskapsgrunnlag om effekt av reinbeiting på eng.

3.3.3 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

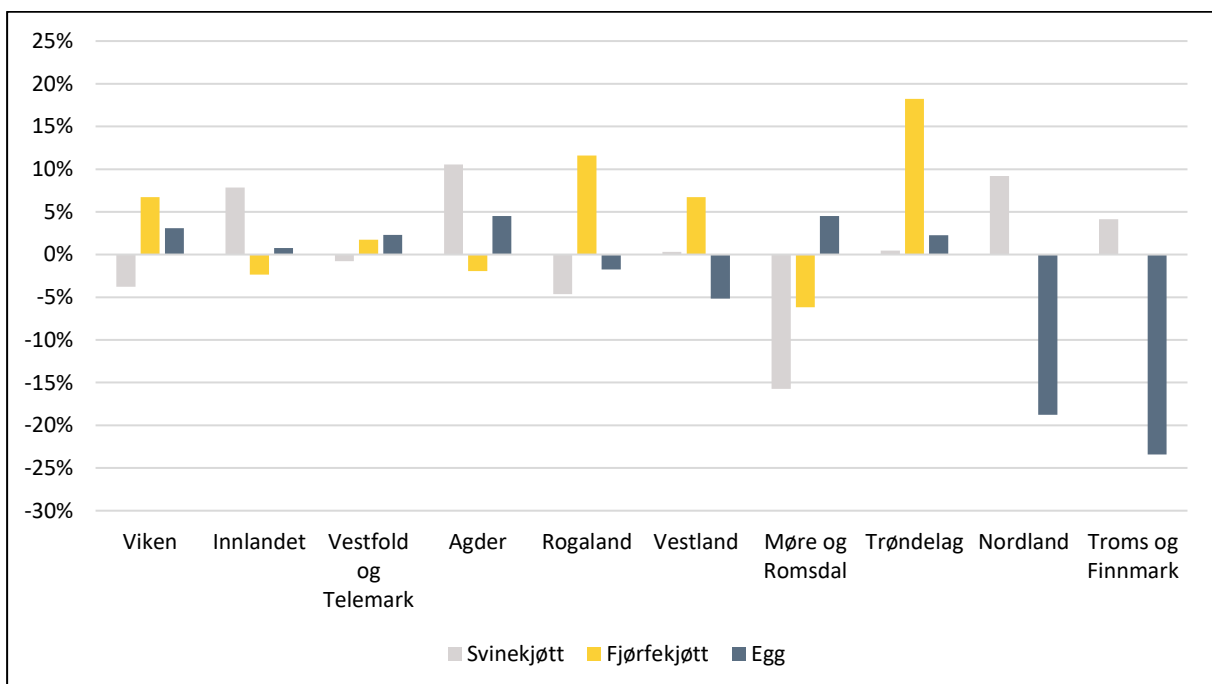
Figur 3.9 og 3.10 viser endringer i produsert mengde for noen husdyrproduksjoner, fordelt

på fylker, for perioden fra 2020 til 2023.

Figur 3.9 Endring i produsert mengde i fylkene, 2020–2023, prosent.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.10 Endring i produsert mengde i fylkene, 2020–2023, prosent.

Kilde: Budsjettnemnda

Produksjonen av kumelk styres av kvoter, og endringen i produksjonen fra 2020 til 2023 er derfor om lag lik for alle fylkene. Koronapandemien førte til økt etterspørsel etter meieriprodukter, og forholdstallet for kvoter ble økt flere ganger fra april 2020 og

oppretholdt på et høyt nivå ut 2021. I 2022 ble forholdstallet nedjustert til 0,99 som følge av redusert etterspørsel, og fra 2023 ble det satt ytterligere ned til 0,95.

Produksjonen av storfekjøtt økte i perioden 2020 til 2023 i alle fylkene i Sør-Norge inkludert Trøndelag, unntatt Møre og Romsdal. Økningen var størst i fylkene på Østlandet, i Agder og i Rogaland.

Produksjonen av sau og lam har gått noe ned i alle fylker unntatt Agder siden 2020. Reduksjonen har vært størst fra Møre og Romsdal og nordover.

Svinekjøttproduksjonen økte i Nord-Norge, Agder og Innlandet fra 2020 til 2023. Produksjonen av fjørfekjøtt fortsetter å øke, og den økte mest i Trøndelag og Rogaland. Produksjonen av egg ble vesentlig redusert i Nordland og Troms og Finnmark.

2023 var et dårlig avlingsår for korn og potet i store deler av landet. Om lag 85 pst. av kornet produseres på Østlandet, mens rundt 10 pst. produseres i Trøndelag. Potetproduksjonen er i stor grad konsentrert til Innlandet, og i 2022 ble 50 pst. av poteten i Norge produsert der. I Vestfold og Telemark, der drøyt 6 pst. av jordbruksarealet i Norge ligger, foregår 14 pst. av potetproduksjonen i Norge.

3.4 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntekts- og kostnadsutviklingen

Omleggingen av Totalkalkylen har gitt endringer i beregnet utvikling i inntekter og kostnader fra år til år. Fra i år brukes benevnningen årsresultat for det økonomiske resultatet i Totalkalkylen etter at kostnadene inkludert gjeldsrenter er trukket fra produksjonsinntekter og tilskudd. Tidligere brukte man begrepet vederlag til arbeid og egenkapital. Andre omlegginger av Totalkalkylen i år er nærmere omtalt i avsnitt 3.1, i Meld. St. 11 (2023–2024) og i grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda.

Tabell 3.6 viser utviklingen i årsresultat fra 2022 til budsjetterte tall for 2024 ifølge Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført familieårsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Avsetning til investeringer og normeringsfaktor for beregning av sammenligningsinntekt er også med.

Årets beregninger viser at fra 2022 til 2024 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med om lag 6,6 mrd. kroner. Kostnadene (eks. gjeldsrenter) er anslått å øke med 2,6 mrd. kroner, mens betalte renter anslås å øke med 2,5 mrd. kroner. Det innebærer at *årsresultatet* for jordbrukssektoren fra 2022 til 2024 er beregnet til å øke med 1,5 mrd. kroner, eller 11,4 pst.

Det er særlig tilskuddene på inntektssida og gjeldsrentene på kostnadssida som endrer seg (øker) mye fra 2022 til 2024. Budsjettnemnda legger til grunn at driftskostnadene faller noe i 2024, etter å ha økt betydelig i 2022 og 2023. Det er særlig en anslått reduksjon i gjødselkostnadene (handelsgjødsel og kalk) på 35 pst. fra 2023 til 2024 som bidrar til dette.

Jordbruksoppjøret 2023 bidro til den sterke økningen i bruttoinntekter gjennom direkte tilskudd. Fra 2022 til 2024 øker de direkte tilskuddene til jordbruket med 6,6 mrd. kroner tilsvarende hele 34 pst.

Fra 2022 til 2023 fikk man også inntektsvekst gjennom økte priser. Målprisene ble økt i jordbruksoppjøret i 2023. Det var også vekst i prisene som ikke avtales i oppjøret, og dette gjaldt i hovedsak noen kjøttslag og egg.

Årets beregninger viser en reduksjon i årsresultat per familieårsverk fra 2022 til 2023 på 10,1 pst., eller 41 000 kroner per årsverk, ekskl. verdien av jordbruksfradraget. Inkludert verdien på jordbruksfradraget er reduksjonen i årsresultat 9,1 pst. per familieårsverk. Fra 2023 til 2024 budsjetteres det med en økning i årsresultat per familieårsverk på 24,8 pst., tilsvarende 90 700 kroner per familieårsverk ekskl. verdien av jordbruksfradraget, og 22,7 pst. eller 93 400 kroner inkl. verdien av jordbruksfradraget.

Sammenligningsinntekten, etter avsetning til investeringer og justering med normeringsfaktoren, beregnes til 521 000 kroner per familieårsverk i budsjett for 2024. Det tilsvarer en økning på 26 pst. fra 2023.

Tabell 3.6 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt årsresultat og sammenligningsinntekt, iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Mill. kroner og kroner per familieårsverk

	2022	2023*	2024**	22 til 23 Prosent	23 til 24 Prosent	22 til 24 Prosent
Sum produksjonsinntekter	42 398	43 094	44 038	1,6 %	2,2 %	3,9 %
Direkte tilskudd	14 670	17 146	19 633	16,9 %	14,5 %	33,8 %
Sum inntekter, mill. kr	57 068	60 240	63 672	5,6 %	5,7 %	11,6 %
Ikke-varige produksjonsmidler	29 759	32 135	31 430	8,0 %	-2,2 %	5,6 %
Leiekostnader	5 048	5 173	5 420	2,5 %	4,8 %	7,4 %
Kapitalkostnader	7 031	7 364	7 618	4,7 %	3,4 %	8,3 %
Sum kostnader, mill. kr	41 838	44 672	44 469	6,8 %	-0,5 %	6,3 %
Driftsoverskudd, mill. kr	15 230	15 569	19 203	2,2 %	23,3 %	26,1 %
– Rente på lånt kapital	2 403	4 035	4 920	67,9 %	21,9 %	104,7 %
Årsresultat, mill. kr	12 827	11 534	14 283	-10,1 %	23,8 %	11,4 %
Antall familieårsverk	31 550	31 550	31 300	0,0 %	-0,8 %	-0,8 %
Årsresultat pr familieårsverk, kr	406 600	365 600	456 300	-10,1 %	24,8 %	12,2 %
Inntektseffekt pr fam.årsv. av jordbr.fradraget, kr	47 100	46 600	49 300	-1,1 %	5,8 %	4,7 %
Årsresultat pr fam.årsv. inkl. effekt av jordbr.fradraget, kr	453 700	412 200	505 600	-9,1 %	22,7 %	11,4 %
Avsetning til investeringer pr familieårsv., kr	57 900	67 200	71 200	16,1 %	6,0 %	23,0 %
Årsresultat pr fam.årsverk inkl. j.fr etter avsetning, kr	395 800	344 900	434 000	-12,9 %	25,8 %	9,7 %
Normeringsfaktor 20 pst.	79 200	69 000	86 900	-12,9 %	25,9 %	9,7 %
Sammenligningsinntekt, kr	475 000	413 900	521 000	-12,9 %	25,9 %	9,7 %

* Foreløpige tall

**Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.1.1 Referansebrukene

Referansebrukene er beregninger på foretaksnivå for ulike produksjoner, størrelser og områder, og er basert på NIBIOs driftsgranskinger. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder.

Årets referansebruksberegninger

Årets beregninger er basert på regnskapsmateriale fra driftsgranskningene fra 2022.

Tabell 3.7 viser Budsjettnemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2022 til 2024.

Tabell 3.7 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene, inkl. inntektsverdi av jordbruksfradraget (kroner per årsverk)

	2022	2023	2024	22 til 23	23 til 24	22 til 24
1 Melk. 32 årskyr	492 700	460 200	618 600	-32 500	158 400	125 900
2 Korn. 521 daa	728 100	552 600	695 800	-175 300	143 100	-32 200
3 Sau. 166 vinterfôra	310 000	412 900	499 600	102 900	86 700	189 600
4 Melkegeit. 155 årsgeiter	457 500	460 600	598 500	3 100	137 900	141 000
5 Svin og korn. 50 avlssvin	796 300	928 800	927 400	132 500	-1 400	131 100
6 Egg og planteprodukter. 6295 høner	655 300	679 300	838 000	24 000	158 700	182 700
7 Poteter 129 daa + korn 254 daa	750 400	753 500	868 400	3 100	114 900	118 000
8 30 ammekyr	389 400	458 100	507 000	68 700	48 900	117 600
9 47 dekar frukt og bær	445 100	559 000	624 800	114 000	65 700	179 700
10 150 dekar grønnsaker + korn	509 200	480 600	557 000	-28 600	76 400	47 800
11 Fjørveslakt og planteprodukter	936 700	1 102 200	1 267 700	165 500	165 500	331 000
12 Økologisk melk. 29 årskyr, landet	574 300	576 700	762 900	2 400	186 200	188 600
13 Melk. 16 årskyr, landet	431 000	453 700	570 300	22 700	116 600	139 300
14 Melk. 53 årskyr, landet	579 200	503 100	689 000	-76 100	185 900	109 800
15 Melk. 70 årskyr, landet	650 500	570 000	776 300	-80 500	206 300	125 800
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	663 000	603 700	784 900	-59 300	181 200	121 900
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	470 700	442 000	594 900	-28 700	152 900	124 200
18 Melk. 34 årskyr, Jæren (2)	513 600	464 600	621 900	-49 000	157 300	108 300
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	451 400	428 900	581 500	-22 500	152 600	130 100
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	478 500	402 200	565 200	-76 300	163 000	86 700
21 Melk. 30 årskyr, Nord-Norge (6,7)	503 300	484 400	667 000	-18 900	182 600	163 700
22 Korn. 329 daa, Østlandet	864 100	709 900	860 300	-154 200	150 400	-3 800
23 Korn. 825 daa, Østlandet	884 700	712 800	881 100	-171 900	168 300	-3 600
24 Sau. 158 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	286 600	389 100	470 200	102 500	81 100	183 600
25 Sau. 171 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	314 800	410 300	507 400	95 500	97 100	192 600
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	115 500	197 000	248 100	81 500	51 100	132 600
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	419 800	503 500	620 100	83 700	116 600	200 300
28 Ammeku 28 kyr (5a, 5b, 6, 7)	406 500	471 900	517 500	65 400	45 600	111 000
29 Ammeku 33 kyr (1, 3, 4)	358 700	401 600	435 500	42 900	33 900	76 800
30 Ammeku 44 kyr, landet	381 600	439 800	496 800	58 200	57 000	115 200

Kilde: Budsjettnemnda

Referansebruksberegningene har tall for perioden 2022 til 2024 før effekt av jordbruksoppgjøret. For korn, poteter og grøntsektoren er prisen på avlingene før nye avtalte mål-

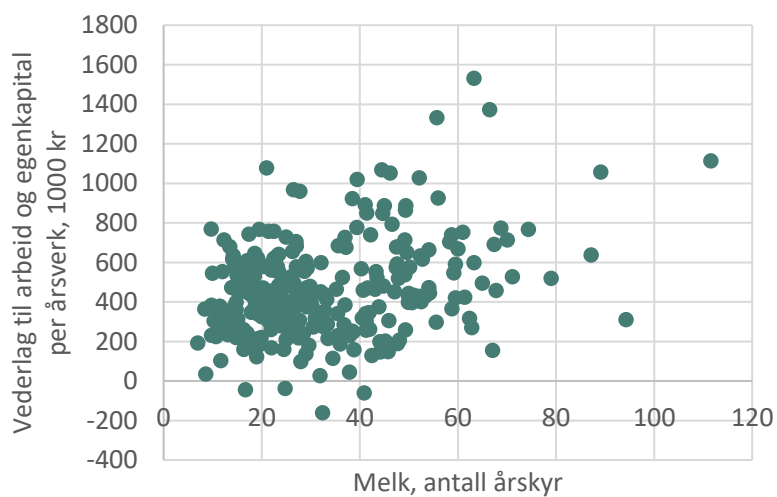
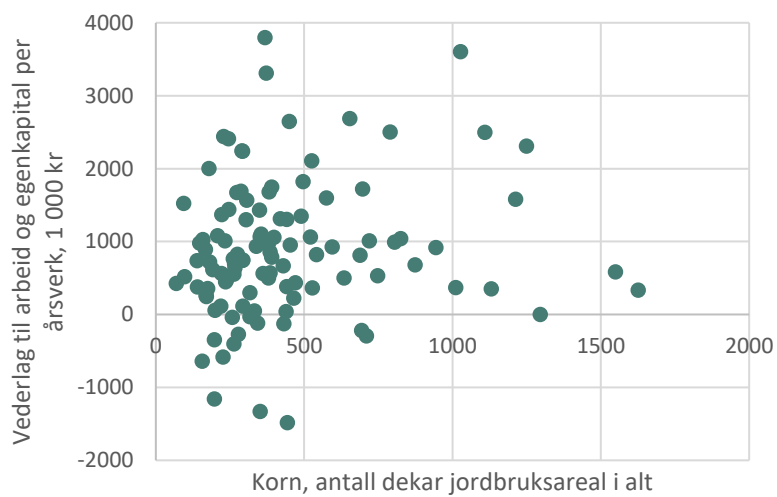
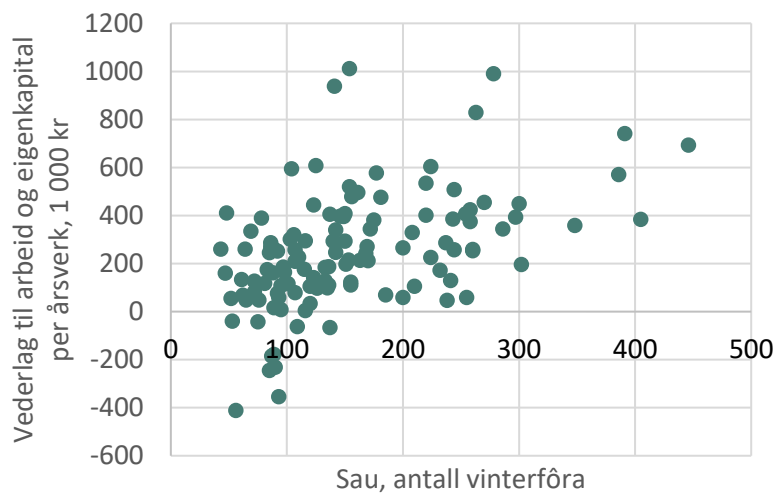
priser, og de nye prisene vil gjelde for hele volumet i produksjonssesongen. Tilsvarende gjelder for kjøtt og egg, der det ikke er prognosert noen økning i engrosprisene fra 1. juli.

Utviklingen fra 2022 til 2024 er preget av sterkt forbedrede resultater for de fleste referansebrukene. Økte inntekter gjennom priser og tilskudd over jordbruksavtalen har dermed mer enn kompensert for kostnadsøkningene i perioden.

Det ene unntaket er kornbrukene, hvor det beregnes en reduksjon i resultatet per årsverk fra 2022 til 2024 for referansebruk 2, 22 og 23. Referansebrukene på korn hadde en reduksjon i resultatet fra 2022 til 2023, og det budsjetteres en forbedring fra 2023 til 2024. Utviklingen har i stor grad blitt påvirket av gjødselprisene, som nådde en topp i 2023, og siden har falt. Kornprisene økte med omtrent en krone fra 2021 til 2022, mens i 2023 ble målprisen for mathvete holdt uendret. Øvrig korn ble redusert med ti øre. Kornavlingene i 2022 var svært gode, mens de i 2023 var svært dårlige. Budsjettnemnda for jordbruket utjevner avlingsvariasjoner gjennom normalisering av kornavlingene i referansebruksberegningene.

Variasjon i regnskapene i driftsgranskingene

De ulike referansebrukene beregnes som uveide gjennomsnitt av brukene i driftsgranskingene som er tatt inn i kategorien for det aktuelle referansebruket. Dette innebærer at det vil være store variasjoner i inntekt per årsverk innenfor de ulike referansebrukene, noe som illustreres i produksjonene sau, korn og melk i Figur 3.11. Hvert av punktene i figurene er resultatet for vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk for ett bruk innenfor den aktuelle driftsformen.

Figur 3.11 Illustrasjon av vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk og driftsomfang for brukene i driftsgranskingene, for henholdsvis sau, korn og melk. 2022-tall. Ett punkt per bruk i driftsgranskingene.

Kilde: NIBIO

Tabell 3.8 viser gjennomsnittlig beregnet årsresultat for de driftsgranskningsbrukene som har lavere årsresultat enn medianen, og for brukene med høyere årsresultat enn medianen, for referansebrukene 1-11, jf. også figur 3.11. Verdi av jordbruksfradraget er ikke inkludert.

Tabell 3.8 Gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) for bruk med resultat under og over medianverdi. Regnskapsåret 2022, kroner per årsverk.

		Referansebruket		
		Laveste halvdel	(gjennomsnitt)	Høyeste halvdel
1	Melk. 32 årskyr	280 848	460 459	645 490
2	Korn. 521 daa	261 960	889 591	1 708 507
3	Sau. 166 vinterfôra	100 492	271 161	430 588
4	Melkegeit. 155 årsgeiter	294 504	418 826	577 179
5	Svin og korn. 50 avlssvin	507 309	799 827	1 060 121
6	Egg og planteprodukter. 6295 høner	330 151	688 010	990 582
7	Poteter 129 daa + korn 254 daa	402 582	790 165	1 172 027
8	30 ammekyr	107 490	341 906	632 336
9	47 dekar frukt og bær	268 981	410 439	562 886
10	150 dekar grønnsaker + korn	384 038	504 784	743 669
11	Fjørflakt og planteprodukter	236 854	968 218	1 622 851

Kilde: Budsjettnemnda

Lønnsveksten

Tabell 3.9 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottakere, ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB prognoserte i mars 2024 en lønnsvekst i 2024 på 5,2 pst. og 2025 på 3,9 pst. Frontfaget har inngått avtale med en ramme på 5,2 pst. for 2024.

Tabell 3.9 Lønnsvekst

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024*	2025*
Lønnsvekst	2,8 %	1,7 %	2,3 %	2,8 %	3,5 %	3,1 %	3,5 %	4,3 %	5,2 %	5,2 %	3,9 %

* Prognoser

Kilde: Konjunkturtendensene, SSB

3.4.2 Utvikling i investeringer

Tabell 3.10 gir oversikt over bruttoinvesteringene i jordbruket, i løpende og faste priser, fordelt på de ulike kapitalgruppene, samt avdragsdelen av leasingkontrakter. Fra 2023 er SSBs investeringstillinger lagt til grunn for Budsjettnemndas tall.

Målt i løpende priser, har bruttoinvesteringene i jordbruket aldri vært høyere enn i 2022, med om lag 9,2 mrd. kroner. Etter en lang periode med stabilt nivå på årlige investeringer inkl. leasing på rundt 10 mrd. kroner målt i faste priser, ser investeringene ut til å falle i 2023 og 2024. Det kan ha sammenheng med den høye renta, og dermed økte kostnader ved å ha lån.

Tabell 3.10 Bruttoinvesteringer i jordbruket. Løpende og faste priser. Mill. kroner.

	Løpende priser				Faste 2022-priser			
	Bygninger	Maskiner og redsk.	Annet ¹	Sum	Sum	Endring	Leasing avdr.del	Sum inkl. leasing
2012	3 951	2 254	481	6 686	10 379	-11,2 %	538	10 917
2013	4 010	2 158	357	6 526	9 899	-4,6 %	552	10 451
2014	3 814	2 062	431	6 307	9 210	-7,0 %	560	9 770
2015	4 224	2 142	407	6 773	9 498	3,1 %	583	10 081
2016	4 651	2 223	523	7 397	10 032	5,6 %	609	10 641
2017	5 331	2 237	566	8 135	10 709	6,8 %	650	11 359
2018	5 136	2 252	605	7 993	10 133	-5,4 %	687	10 820
2019	5 102	2 266	627	7 995	9 815	-3,1 %	728	10 543
2020	5 459	2 280	627	8 367	9 814	0,0 %	779	10 592
2021	6 031	2 295	578	8 903	9 695	-1,2 %	809	10 503
2022	5 929	2 706	575	9 210	9 210	-5,0 %	999	10 209
2023*	5 304	2 679	576	8 559	8 038	-12,7 %	1 043	9 081
2024**	5 200	2 478	661	8 339	7 075	-12,0 %	1 089	8 164

* Foreløpige tall

** Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

Statens bidrag til investeringer er betydelig. I 2023 ble det innvilget 1 150,9 mill. kroner i tilskudd til 1 419 investeringsprosjekter i bygninger og andre utviklingsrettede tiltak i landbruket. En stor del av investeringstilskuddene går til melke- og storfeproduksjonen for å imøtekomme kravet om løsdrift som trer i kraft i 2034.

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod i 2023 for 1,4 pst. av den samlede sysselsettingen i Norge, mot 1,9 pst. i 2010, ifølge Budsjettnemnda. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende næringsvirksomhet knyttet til videreforedling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.11 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift, antall årsverk totalt og antall familieårsverk siden 1999. Arbeidsforbruket er basert på SSBs arbeidskraftsundersøkelser. Familieårsverk inkluderer arbeid utført av bruker og ektefelle/partner, deres barn, foreldre og søsken. Alt familiearbeidet, lønnet eller ubetalt, inngår i de aktive jordbruksbedriftenes familieårsverk. Arbeidsforbruket for perioden 2011–2023 beregnet på grunnlag av SSBs tellinger fram til og med 2023. For 2023 viser tellingen at 13 pst. av familiearbeidet ble utført av andre familiemedlemmer enn bruker og ektefelle/partner.

Tabell 3.11 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk., 1999–2024

År	1999	2005	2011	2015	2020	2021	2022	2023	2024 ¹
Jordbruksbedr.	70,70	53,00	45,61	42,02	38,71	38,08	37,92	37,63	37,37
Årsverk totalt	79,90	61,70	48,60	44,75	42,70	42,60	41,95	41,70	41,50
Familieårsverk			37,50	34,30	31,70	31,80	31,55	31,55	31,30

1. Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.4 Strukturutvikling

Samlet sett over det siste tiåret, inkl. prognose for 2024, har antall jordbruksbedrifter gått ned med i underkant av 12 pst., om lag 5 000 bedrifter. Den årlige reduksjonen har vært 1,5 pst., i underkant av 600 bedrifter. Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt med 26 dekar i samme periode, fra 235 dekar til 266 dekar, eller i overkant av 13 pst. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange jordbruksbedrifter har flere produksjoner, hvor noen produksjoner er typiske tilleggproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer generelt at bedriftene spesialiseres i større grad enn tidligere.

Arealøkningen per jordbruksbedrift har sammenheng med at antallet jordbruksbedrifter går ned, samtidig som det totale jordbruksarealet holder seg relativt stabilt. Arealet til bedrifter som går ut av næringen overtas i stor grad av eksisterende bedrifter enten via salg eller leie. Både totalt leid areal og leid areal per jordbruksbedrift har økt mye. I 2022 hadde 66 pst. av jordbruksbedriftene jordleie, og 48 pst. av jordbruksarealet i drift var leid areal. Hver jordbruksbedrift leide i snitt 125 dekar i 2022, mens tilsvarende tall for 2010 var 90 dekar. Statistikken viser betydelig regional variasjon. Nordland, Troms og Finnmark hadde størst andel jordbruksbedrifter med jordleie. Rogaland har både den laveste andelen jordbruksbedrifter med jordleie og lavest andel leid jordbruksareal.

I 2010 var det 11 130 jordbruksforetak med melkekyr. I 2023 viser foreløpige tall at antallet var redusert til 6 420. Samtidig har antall melkekyr per foretak økt fra 21,4 melkekyr i 2010 til 31,8 i 2022. Krav om løsdrift i storfehold trer i kraft 1. januar 2024, noe som medfører et omstillingsbehov for de storfeprodusentene som fremdeles har båsfjøs. Tall fra Kukontrollen viser at i 2022 ble over 70 pst. av melka produsert i løsdriftsfjøs. Ved inngangen til 2024 var det fortsatt 2 783 båsfjøs. Utfordringene er særskilt store i Vestland og Innlandet.

Gjennomsnittlig antall liter kvote som ble disponert av et melkeproduksjonsforetak har økt fra 141 500 liter i 2010 til 226 975 liter i 2023. Etter toppnivået i 2021, er gjennomsnittskvoten nå om lag på nivå med i 2020. I januar og februar 2024 var det større etterspørsel enn tilbud av melk som råvare, noe som medførte at aktørene som drev med tørrmelkproduksjon fikk redusert råvare i en periode. Ifølge Norsk melkeråvare er tilførselssituasjonen i april 2024 bedre, og på kort sikt er den tilstrekkelig til å dekke løpende behov. Økende etterspørsel etter melk og behov for gjenoppbygging av lager gjør at det likevel ventes en liten underdekning totalt i 2024.

Fra og med 2022 skiller ikke systemene til Landbruksdirektoratet på hvem som produserer, eier kvote og hvem som produserer på den. Det innebærer at det ikke er mulig å se hvor stor andel av grunnkvoten som er disponert bort og produseres på av andre enn kvoteeier, hvilket innebærer at det ikke er mulig å se hvor stor andel av grunnkvoten som er utleid eller inngår i samdrift. Tall fra tidligere år viser imidlertid at andelen kvote som inngår i produksjon på flere kvoter har vært stabil rundt 37 pst. siden 2012. Det er i stor grad landbrukseiendommer med kvoter under 100 000 liter som bortdisponerer sin kvote, og de mellomstore og store landbrukseiendommene som produserer på flere kvoter.

Strukturutviklingen i noen plante- og husdyrproduksjoner i perioden 2000 til 2023 går frem av tabell 3.12.

Tabell 3.12 Strukturutvikling for noen produksjoner, 2000–2023

Type jordbruksbedrift	2000	2005	2010	2015	2020	2023
Korn og oljevekster						
Antall bedrifter	21 379	16 670	13 533	11 268	10 121	9 812
Areal, 1000 dekar	3 306	3 252	3 071	2 862	2 832	2 858
Areal per bedrift	154,6	195,1	226,9	254,0	279,8	291,3
Poteter						
Antall bedrifter	9 547	4 929	2 795	1 954	1 505	1 336
Areal, 1000 dekar	152,3	137,3	132,4	118,4	115,1	115,1
Areal per bedrift, alle	16,0	27,9	47,4	60,6	76,5	86,2
Areal per bedrift > 10daa	55,6 ¹	75,9	100,7	116,3	141,7	157,0
Grønnsaker på friland						
Antall bedrifter	2 026	1 514	1 044	847	907	892
Areal, 1000 dekar	60,6	68,6	71,2	76,8	82,5	81,2
Areal per bedrift	29,9	45,3	68,2	90,7	91,0	91,0
Melkekyr						
Antall bedrifter	20 734	15 890	11 130	8 782	7 145	6 420
Antall melkekyr	297 731	265 970	238 442	224 298	213 511	204 276
Melkekyr per bedrift	14,4	16,7	21,4	25,5	29,9	31,8
Ammeku						
Antall bedrifter	6 108	5 234	5 203	4 922	5 894	6 002
Antall ammekyr	44 517	55 651	69 874	78 750	105 833	112 919
Ammekyr per bedrift	7,3	10,6	13,4	16,0	18,0	18,8
Sau						
Antall bedrifter	22 239	17 400	14 779	14 455	13 807	13 404
Antall sau	966 278	954 738	922 519	918 341	902 725	910 596
Sau per bedrift	43,4	54,9	62,4	63,5	65,4	67,9
Purker						
Antall bedrifter	2 956	2 109	1 460	1 140	950	818
Antall purker	88 456	98 699	95 012	92 318	74 184	68 020
Purker per bedrift	29,9	46,8	65,1	81,0	78,1	83,2
Verpehøner						
Antall bedrifter	3 865	2 528	1 909	2 066	1 503	1 394
1000 verpehøner	3 291	3 415	3 953	4 331	4 593	4 556
Verpehøner/bedrift>500 stk.	2 615 ¹	4 067	5 975	7 359	7 492	7 455

1. Tall fra 1999.

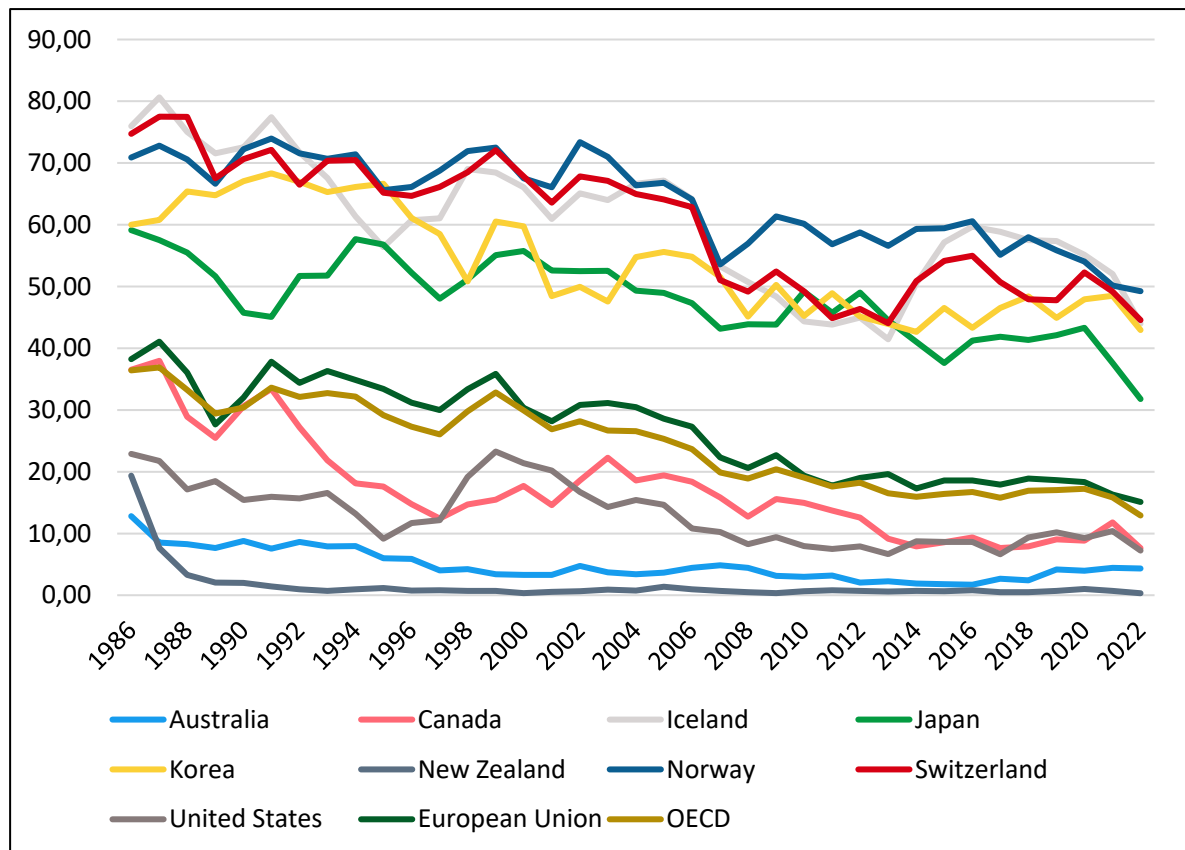
Kilde: Budsjettmemnda

3.4.5 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. I tillegg kommer verdien av særskilte skatte- og avgiftsordninger. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruks-

fradraget i skatteligningen et eksempel på en skatteordning som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Norge har, sammen med Sveits, Sør-Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene, jf. figur 3.12.

Figur 3.12 Utvikling i PSE-prosent for utvalgte land.

Kilde: OECD

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært mellom 49 og 58 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, i hovedsak pga. svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. Endringer i PSE-prosenten kan også skyldes endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Fra 2021 til 2022 er det først og fremst økte budsjettmidler som sørger for at PSE-prosenten er stabil. Tabell 3.13 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

Tabell 3.13 Gjennomsnittlig PSE-prosent for Norge og andre land

	1986-88	2000-02	2020-22	2020	2021	2022
OECD-gjennomsnitt	35	28	15	17	16	13
EU	38	30	16	18	16	15
Norge	71	69	51	54	50	49
Sveits	77	66	49	52	49	45
Island	77	64	50	55	52	44
Japan	57	54	38	43	38	32
Sør-Korea	62	53	46	48	49	43

Kilde: OECD (2023), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986–1988 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.3.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2022 på -22 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -3 pst.

3.5 Natur, miljø og klima – utvikling og rapportering

3.5.1 Utvikling innen natur-, miljø- og klimaområdet

I dette kapitlet rapporteres det på målsettingen om bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Det vises for øvrig til nettbasert miljø- og klimastatistikk fra Landbruksdirektoratet, miljøstatus.no, vann-nett.no og SSB og Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken.

3.5.1.1 Utvikling på miljøområdet

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og naturmangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden. Målretting av miljøvirkemidlene har stått sentralt. Det er kontinuerlig behov for innsats. Nasjonalt miljøprogram ble etablert i 2004 for å bidra til bedre samordning og målretting av miljøarbeid i jordbruket. Hvert fjerde år oppdateres og videreutvikles programmet, sist gang i 2022, og nåværende nasjonale miljøprogram har sin virkeperiode fra 2023 til 2026.

Kulturlandskap, kulturarv og naturmangfold

Jordbrukets kulturlandskap er preget av både elementer fra historisk bruk og moderne drift. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, tun, gjerder og andre typer natur- og kulturmiljøelementer. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv er et viktig fellesgode for samfunnet, og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping. Ulike naturgitte forhold har gitt stor variasjon i produksjonsmåter og ressursutnyttelse i ulike deler av landet, med forskjellig særpregede kulturlandskap. Kulturland-

skapet er i stadig endring. Effektivisering og opphør av drift gir utfordringer for kulturmiljøet. Norsk rødliste for arter 2021 viser at 29 pst. av truede arter i Norge er knyttet til kulturmark. Gjengroing, fremmede arter, oppdyrking og gjødsling er utfordringer for biologisk mangfold i kulturlandskapet. Plantevernmidler kan også være en trussel, særlig mot insekter. Tiltaksplan for ville pollinerende insekter, tiltaksplan for bekjempelse av fremmede arter og oppfølgingsplan for trua natur beskriver tiltakene som sektorene (herunder jordbruket) følger opp for å bedre utviklingen for natur. Norsk jordbruk bidrar til å holde arealer i hevd gjennom beiting, annen skjøtsel og bærekraftig bruk, blant annet gjennom en rekke ordninger på jordbruksavtalen.. Videre er innsatsen som gjøres innen Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen, handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler, Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, Verdensarvordningen og innsatsen innen økologisk jordbruk viktige bidrag for å opprettholde kvaliteten i det norske jordbrukslandskapet. Naturavtalen som Norge sluttet seg til i Montreal i desember 2022 inneholder blant annet mål om at minst 30 pst. av land og hav på jorden skal bevares innen 2030, og mål om at all natur skal forvaltes bærekraftig. Avtalen skal følges opp med en stortingsmelding som skal legges frem høsten 2024. Stortingsmeldingen vil sette retningen for Norges videre innsats for natur, og jordbruket spiller en viktig rolle for Norges oppfølging av naturavtalen.

Utslipp til vann og luft

Jordbruksdrift medfører forurensning av natur og miljø gjennom blant annet tap av jordpartikler og næringsstoffer, utslipp av ammoniakk og plantevernmidler. Jordbrukspraksis, temperatur, nedbør og avrenning er viktige faktorer når det gjelder jordbrukets påvirkning på naturmangfold, luft og vann. Det har over flere år vært en betydelig forsterket innsats for å redusere avrenningen for å bidra til å oppnå målet om god tilstand i jordbrukspåvirkede vannforekomster. Oppdaterte regionale vannforvaltningsplaner med tiltaksprogram for perioden 2022–2027 ble fastsatt i 2022. I tråd med vannforskriften fastsetter planene miljømål for alt ferskvann og kystvann i Norge I nasjonale føringer for vannforvaltningsarbeidet slås det fast at det i områder hvor iverksatte tiltak ikke er tilstrekkelige til at miljømålet nås, skal det innføres mer forpliktende krav. Landbruks- og matdepartementet delegerte i januar 2021 myndighet til statsforvalteren til å fastsette regionale krav om miljøforsvarlig drift av jordbruksareal etter jordlovens § 11. Delegeringen gir statsforvalteren mulighet til å iverksette regionale miljøkrav i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har fastsatt forskrift for sårbare områder i sine fylker, og det pågår arbeid med å utforme forskrift og tilhørende kunnskapsgrunnlag blant annet i Innlandet, Vestfold og Telemark og Rogaland. Situasjonen i Oslofjorden er spesielt alvorlig, og berørte sektorer, herunder jordbruket følger opp med tiltak i tråd med Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden.

Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. NIBIO viser til at jord- og fosfortap i et nedbørfelt påvirkes av mange faktorer som bidrar til å tilsløre effekten av jordarbeiding. Temperatur, nedbør og avrenning er viktige påvirkningsfaktorer, og særlig i forbindelse med vinterforhold kan været være avgjørende for hvor

store jord- og fosfortapene blir det enkelte år. Oppsummeringen etter mer enn 25 år med overvåkingsdata i programmet for jord- og vannovervåking i landbruket (JOVA) er at jord- og fosfortap varierer mye mellom år, noe som dels kan tilskrives variasjon i nedbør og temperatur og dels effekten av jordarbeiding.

Mer dekkende bilde av næringsstoffavrenning fra jordbruket (TEOTIL/AGRITIL)

NIBIO og NIVA har i perioden 2022–2024 hatt i oppgave å videreutvikle modeller for å beregne næringsstofftilførsler til vann (TEOTIL). Oppdraget ble gitt av avtalepartene i jordbruksoppgjøret 2022. Våren 2024 lanserte NIBIO ny modell, kalt AGRITIL, for beregning av jordbrukstilførsler. Den nye modellen gir mer dekkende tilførselsberegninger på større og mindre geografisk skala, og mer dekkende oversikt over resultater av innsats som blir lagt ned for å bedre situasjonen. Modellen bekrefter tidligere bilde av at fosforavrenningen er høyest i områder med mye husdyr og mye nedbør i Rogaland og Vestland, og i områder med mye åpen åker rundt Oslofjorden og Trondheimsfjorden. For nitrogen er tilførslene høyest i Vestland noe som har sammenheng med svak nitrogenbalanse og mye nedbør. Samlet viser AGRITIL at tilførslene fra nitrogen og fosfor er større enn vi hittil har trodd, og derfor at tiltak for å redusere utslippene monner tilsvarende mer.

Rapportering om arbeid med Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen

Som oppfølging av jordbruksavtalen 2023 og utredningen «Nitrogen til nytte i jordbruket» har Landbruksdirektoratet, i samarbeid med Miljødirektoratet, i oppgave å utforme helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen. Framover må Norge trappe ned på nitratavrenning, ammoniakkutslipp og lystgassutslipp samtidig som vi skal trappe opp selvforsyningen av mat. Arbeidet med helhetlig plan skal munne ut i aktuelle innsatsområder, tiltak og virkemiddelbruk som kan ivareta kombinasjonen av slike samfunns mål og bidra til bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. Avtalepartene utgjør styringsgruppe for arbeidet som har frist 1. mars 2025.

3.5.1.2 Utvikling på klimaområdet

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren i klimagassregnskapet

Hovedoppgaven til jordbruket er å produsere mat, og selv om utslippene fra jordbruket må reduseres kan de ikke fullt ut fjernes. I lavutslippssamfunnet Norge i 2050 vil utslippene fra jordbruket være blant de siste utslippene som er igjen, noe Klimautvalget 2050 har omtalt i sin utredning. Utvalget leverte *Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050* (NOU 2023: 25) til regjeringen i oktober 2023.

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren blir beregnet med metodikk i tråd med retningslinjene til FNs klimapanel (IPCC). Bokførte tall for utslipp av klimagasser fra jordbrukssektoren i Norge var på 4,6 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2022, og utgjorde 9,4 pst. av de totale norske utslippene i 2022. Utslipp av klimagasser som krediteres jordbrukssektoren i utslippsregnskapet har blitt redusert med 6,8 pst. fra 1990 til 2022, og redusert med 2,3 pst. fra 2021 til 2022. Med grunnlag i intensjonsavtalen med jordbruket, arbeider regjeringen mot en reduksjon bokført i jordbrukssektoren på 4 mill. tonn CO₂-

ekv. i inneværende 10-års periode. Dette innebærer at utslippene fra jordbruket må ned med ca. 9 pst. i denne perioden.

3.5.1.3 Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak

I 2019 inngikk Solberg-regjeringen og organisasjonene i jordbruket, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon fra jordbruket med 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter samlet for perioden 2021–2030.

Det er etablert en regnskapsgruppe for intensjonsavtalen som skal føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen, og som skal gjøre opp status for avtalepartenes arbeid med å oppfylle avtalen i forbindelse med de årlige jordbruksforhandlingene. Rapporteringen skal gi grunnlag for at partene skal kunne vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i klimaavtalen. Metodikken for regnskapsføring ble presentert i Prop 121 S (2022-2023).

I 2023 har Regnskapsgruppa gitt NMBU i oppdrag å gjennomgå beregningsmetodikken for enterisk metan fra kviger og okser i det nasjonale klimagassregnskapet. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med SSB, Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet. Formålet er å kvalitetssikre regnskapet, og å identifisere mulige forbedringer. Prosjektet planlegges ferdigstilt i 2024. I prosjektet SkitGass, ledet av NORSØK, gjøres det målinger av temperatur, lystgass og metanutslipp fra ulike typer lager for bløtgjødsel fra storfe og biorest. Prosjektet skal ferdigstilles i 2024. I 2023 ble det også gitt i oppdrag til Carbon Limits å lage en teknisk løsning for å lage referansebanen for klimaavtalen. I 2023 inngikk Regnskapsgruppa bistandsavtaler med NIBIO og SSB. Miljødirektoratet står som formell oppdragsgiver på vegne av Regnskapsgruppa. NIBIO og SSB skal bidra med data og tekstbeskrivelser til Regnskapsgruppas leveranser etter behov, og med vurderinger i mulige utviklingsprosjekt i regi av Regnskapsgruppa. Konkrete oppgaver avtales nærmere på årlig basis. Se for øvrig regnskapsgruppa sine nettsider⁵ for mer informasjon om intensjonsavtalen, samt ferdigstilte og igangsatte prosjekter.

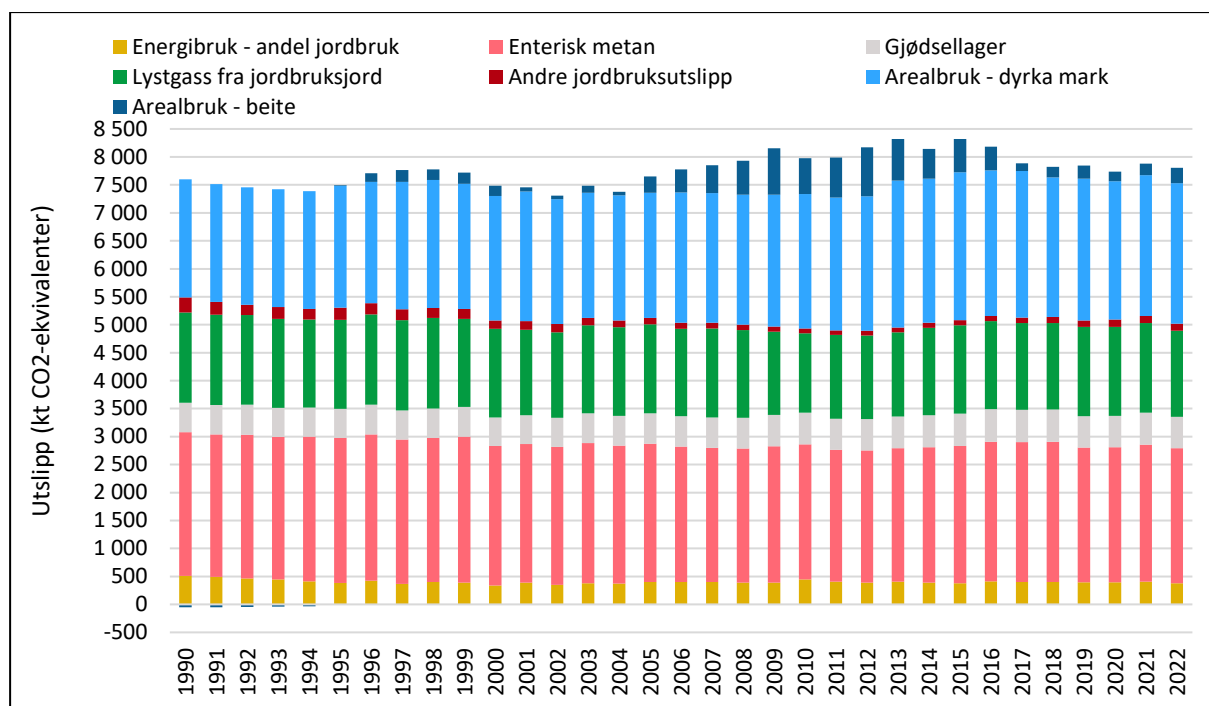
Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak, som utarbeides årlig, gir oversikt over jordbruksrelaterte utslipp i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk slik det føres i det offisielle klimagassregnskapet. Det inkluderer ikke skog og utmarksbeite i arealbrukssektoren. Utenom utslippene fra energibruk og kalking, stammer utslipp og opptak i jordbruket fra biologiske prosesser. De faktiske utslippene påvirkes av mange forhold som vi ikke har full oversikt over. Noen av disse utslippene mangler vi metode eller data for å kunne registrere i det offisielle klimagassregnskapet. I den følgende teksten presenteres regnskapsgruppens siste rapportering på klimaavtalen.

Det totale utslippet i klimaavtalens regnskap i 2022 var 7,8 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Mellom 2020 og 2022 økte jordbruksrelaterte utslipp i de tre sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk med 1 pst. Siden pandemien, som medførte sterkt redusert grensehandel og dermed økt innenlands konsum, har påvirket utslippene i 2020 og 2021, er det vanskelig å bruke utslipp utviklingen i disse årene for å si noe om langsiktige trender.

---

⁵ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klima/klimaavtalen-for-jordbruket>

Figur 3.13 viser utviklingen for utslippene for alle kilder i klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak på aggregert CRF⁶-nivå for årene 1990-2022

Figur 3.13 Jordbruksrelaterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk i perioden 1990-2022, CO₂-ekv.

Kilde: Miljødirektoratet.

3.5.1.4 Utslipp av ammoniakk

Norge har gjennom Göteborgprotokollen forpliktet seg til å begrense utslippene av ammoniakk. Ammoniakk (NH₃) bidrar til forsurening og overgjødning i naturen, og er kilde til dannelse av klimagassen lystgass (N₂O) og til dannelse av helseskadelige partikler i atmosfæren. Utslipp av ammoniakk fra jordbruket kommer særlig fra husdyrgjødsel i husdyrrom og gjødseilager, og under og etter spredning av husdyr- og mineralgjødning. Forpliktelsen er også innlemmet i EØS-avtalen (Direktivet om nasjonale utslippstak for forurensninger til luft). Ifølge den reviderte Göteborgprotokollen fra 2012 har Norge en forpliktelse fra 2020 og fremover om at de årlige utslippene av ammoniakk skal være minst 8 pst. lavere enn nivået i 2005. Dette tilsvarer et maksimalt årlig utslipp på 29 060 tonn. For 2022 var utslippene 29 470 tonn, dvs. 400 tonn over forpliktelsen som gjelder fra 2020. Sektorer utenom jordbruk står for størsteparten av nedgangen siden 2005, noe som gjør at jordbruket gjenstår som den stadig mer dominerende utslippskilden, med 95 pst. av utslippene. Jordbruksutslippene har avtatt noe de siste årene. Nedgangen kan

⁶ Common Reporting Format (CRF) tables er kildeinndelingen som brukes i den årlige rapporteringen til FN

tilskrives overgang til miljøvennlige spredemetoder for husdyrgjødsel og forsterket virkemiddelbruk på dette området gjennom tilskudd til spredning med hhv. nedlegging og nedfelling over Regionale Miljøprogram (RMP). De estimerte utslippene er basert på samme forholdsmessige fordeling av håndteringsmåter for gjødsel som i gjødselundersøkelsen 2018 (SSB 2020) og tall fra Landbrukstelling 2020 (SSB 2021). Utslippstallene gjenspeiler dermed ikke fullt ut den økende oppslutningen om miljøvennlige spredemetoder som har skjedd etter 2018, noe som kan tilsi at faktisk utslippsnivå er noe nærmere forpliktelsesnivået enn det estimatet viser.

3.5.2 Rapportering på enkeltordninger innenfor natur-, miljø- og klimaområdet

3.5.2.1 Genetiske ressurser – Bevaringsverdige husdyrraser

Hovedkriteriene for å definere en bevaringsverdig rase går frem av Norsk genressurs-senters *Handlingsplan for bevaringsverdige husdyrraser 2020–2025*. For 2023 viser tallene en økning i antall avlsdyr i de bevaringsverdige husdyrrasene innen storfe, sau, hest og geit. Ingen av de bevaringsverdige kurasene er lenger vurdert som «kritisk truet». Ingen av rasene er likevel så tallrike at de kan karakteriseres som «ikke truet». Det er utarbeidet *Handlingsplan for bevaring av de nasjonale hesteraser 2021-2030*. Dølahest, fjordhest og nordlandshest/lyngshest betegnes som bevaringsverdige husdyrraser i henhold til kriteriene.

3.5.2.2 Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for blant annet matproduksjon, klimagassutslipp, biologisk mangfold og vannmiljø. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbrukssystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå igangsatt. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord. I Meld. St. 26 (2022–2023) varslet regjeringen styrket oppmerksomhet i arealforvaltningen på natur- og landbruksområder som binder jordsmonnet, verner mot erosjon og er viktig for overvannshåndtering og flomdemping.

3.5.2.3 Utredning Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis

I jordbruksoppgjøret 2023 ga avtalepartene Landbruksdirektoratet i oppgave å utrede hvordan et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis kan utformes og iverksettes. I oppdraget var det også spesifisert at vekstskifte med korn og olje- og proteinvekster skal utredes som en mulig bestanddel i utviklingstilskuddet. Landbruksdirektoratet har ledet arbeidet med utredningen med faglig støtte fra en referansegruppe bestående av Norges Bondelag, NIBIO, NORSØK, NMBU, NLR og Statsforvalteren i Oslo og Viken. Landbruksdirektoratet anbefaler⁷ at det utvikles virkemidler som har som formål å ta vare

---

⁷ [Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis Rapport 2024 19.pdf \(landbruksdirektoratet.no\)](#)

på, og der det er behov for det, forbedre tilstanden i jordbruksjord, gjennom å legge til rette for endringer i praksis og samtidig øke kunnskapsutviklingen på feltet. Dette vil også ha betydning for matsikkerhet og beredskap, klimatilpasning, miljøhensyn og naturforvaltning, der matproduksjon kommer i første rekke. Direktoratet anbefaler derfor at det etableres en satsing på utviklingstilskudd for god jordhelse som består av to separate tilskudd: Et tilskudd som er ment å nå bredt ut i form av en flerårig jordhelseavtale, der alle jordbruksforetak som tilfredsstiller forhåndsdefinerte kriterier er tilskuddsberettiget. Vekstskifte med olje- eller proteinvekster i kornproduksjon og jordvelferdsår i henholdsvis åker- og grovfôrproduksjon er foreslåtte tiltak. Det andre tiltaket er et prosjekttilskudd for mer helhetlig omlegging eller utprøving av praksis for bønder som har ambisjoner om å endre driftspraksis i større grad eller ønsker å etablere gårdsbaserte forsøksprosjekter.

3.5.2.4 Arbeid med å redusere matsvinn

Mindre matsvinn vil bidra til å redusere klimagassutslipp ved at behovet for produksjon av alle typer matvarer reduseres. Norge har forpliktet seg til å følge opp FNs bærekraftsmål, herunder mål om at matsvinnet globalt skal halveres innen 2030. I 2017 ble det undertegnet en avtale om reduksjon av matsvinn mellom fem ministre, herunder landbruks- og matministeren, og en samlet matbransje. Bransjeavtalen omfatter alle ledd i verdikjeden for mat. I avtalen er det satt mål om å halvere matsvinn innen 2030. I bransjeavtalen er myndighetene gitt ansvar for å sammenstille nasjonal statistikk om matsvinn i hovedrapporteringer for årene 2020, 2025 og 2030. Første hovedrapport ble lagt frem i desember 2021, og viser at reduksjonen i matsvinnet fra 2015 til 2020⁸ er beregnet til å være om lag 10 pst., 5 prosentpoeng lavere enn delmålet satt for 2020.

Landbruksdirektoratet har ansvar for å kartlegge matsvinnet fra jordbrukssektoren, og la fram sin tredje rapport *Matsvinn i jordbrukssektoren. Kartlegging for 2022*⁹ i november 2023. Rapporten viser at matsvinnet for alle jordbruksproduksjoner i 2022 samlet er lavt og totalt utgjør 93 190 tonn, som er et svinn på 3,6 pst. for alle produksjoner. Det er variasjon mellom de ulike sektorene. Grøntsektoren (frukt, bær, grønnsaker og poteter) har det største matsvinnet innenfor jordbruket målt i mengder, kornsektoren har den nest største mengden matsvinn. Kjøttsektoren har et relativt lavt matsvinn i mengde og andel og i melkesektoren er svinnet lavt i produksjonsleddet.

Landbruksdirektoratet fikk i jordbruksoppgjøret 2022 i oppdrag å utarbeide et mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. I rapporten *Matsvinn i grøntsektoren primærledd. Årsaker og tiltak* har Landbruksdirektoratet identifisert ulike årsaker til matsvinn i grøntsektorens primærledd. De kan grovt sett deles inn i to kategorier: Bondens forutsetninger, som omfatter en rekke agronomiske faktorer, og markedsmessige rammebetingelser, som omfatter ulike trekk ved etterspørselssiden av markedet. Landbruksdirektoratet anbefaler tiltak som er rettet mot disse kategoriene. Ved å etablere

---

⁸ [Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn: Hovedrapport 2020 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no)

⁹ [Rapport 44 2023 Matsvinn i jordbrukssektoren 2022.pdf \(landbruksdirektoratet.no\)](https://www.landbruksdirektoratet.no)

eller styrke virkemidler som bidrar til at produsentene oppnår bedre kvalitet og bevaring av kvalitet, vil matsvinnet kunne reduseres både i primærleddet og senere i verdikjeden. Virkemidler som bidrar til dette finnes i stor grad allerede, og er en del av landbrukspolitikken. For å få full effekt av å sortere ut mindre i primærleddet, kreves det også tiltak rettet mot å endre de markedsmessige forutsetningene.

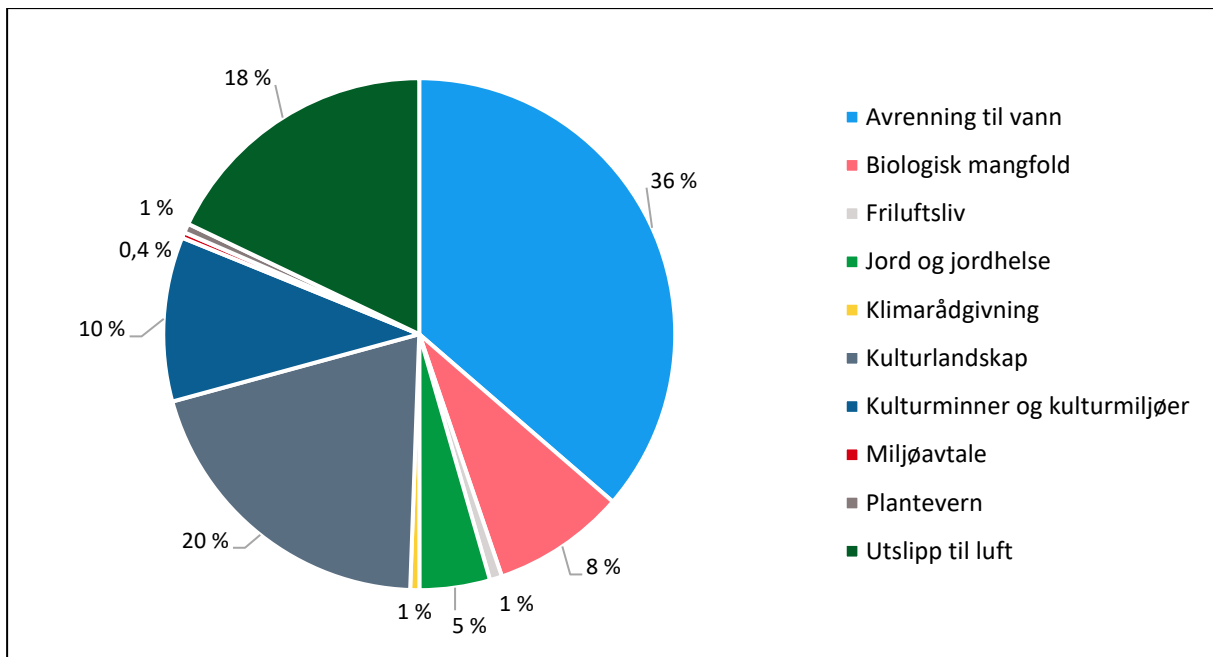
3.5.2.5 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) omfatter en sentral del av de mest målrettede miljøtiltakene og miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen. Formålet er bevaring og skjøtsel av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet og å redusere forurensing til vann og luft. Det er fastsatt en nasjonal meny av tiltak som fylkene kan velge fra, basert på sine miljøutfordringer. Alle fylker har utarbeidet miljøprogram for sin region.

De regionale miljøprogrammene skal rulleres hvert fjerde år. Eksisterende programperiode for regionale miljøprogram gjelder for perioden 2023 til 2026. I programmet skal det være en beskrivelse av miljøutfordringer i fylket og på bakgrunn av disse, prioriteringer for hvordan fylket vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler). Landbruksdirektoratet fastsatte i 2022 revidert nasjonal instruks som danner rammer for de regionale forskriftene.

I 2023 ble det, innenfor RMP, gjennomført tiltak på om lag 58 pst. av alle foretak som mottar produksjonstilskudd. I Oslo og tidligere Viken fylke er oppslutningen størst og det ble gjennomført miljøtiltak over RMP på om lag 72 pst. av alle foretak som søkte produksjonstilskudd. Det var litt over 21 600 foretak som gjennomførte tiltak og 757 beitelag som fikk tilskudd. Det ble utbetalt ca. 997 mill. kroner, en økning på ca 215 mill. kroner fra 2022. Søknadsdata viser økende oppslutning om RMP med økende foretaksstørrelse. På foretak over 250 dekar gjennomfører 75 pst. miljøtiltak over RMP, på foretak over 1000 dekar er oppslutningen rett over 92 pst. De største tiltaksområdene var avrenning til vassdrag og kyst (36 pst.), kulturlandskap (20 pst.) og utslipp til luft (18 pst.), jf. figur 3.14.

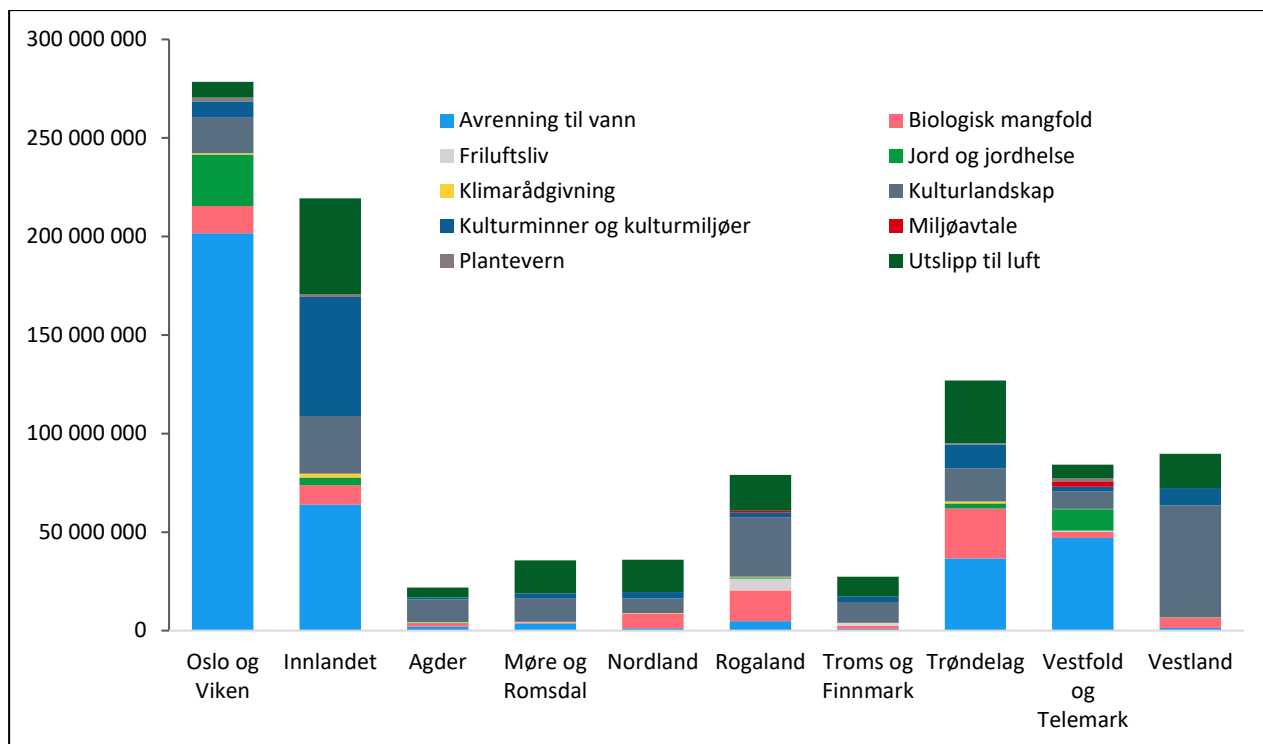

Figur 3.14 RMP-midler fordelt på hovedområder i 2023

Kilde: Landbruksdirektoratet

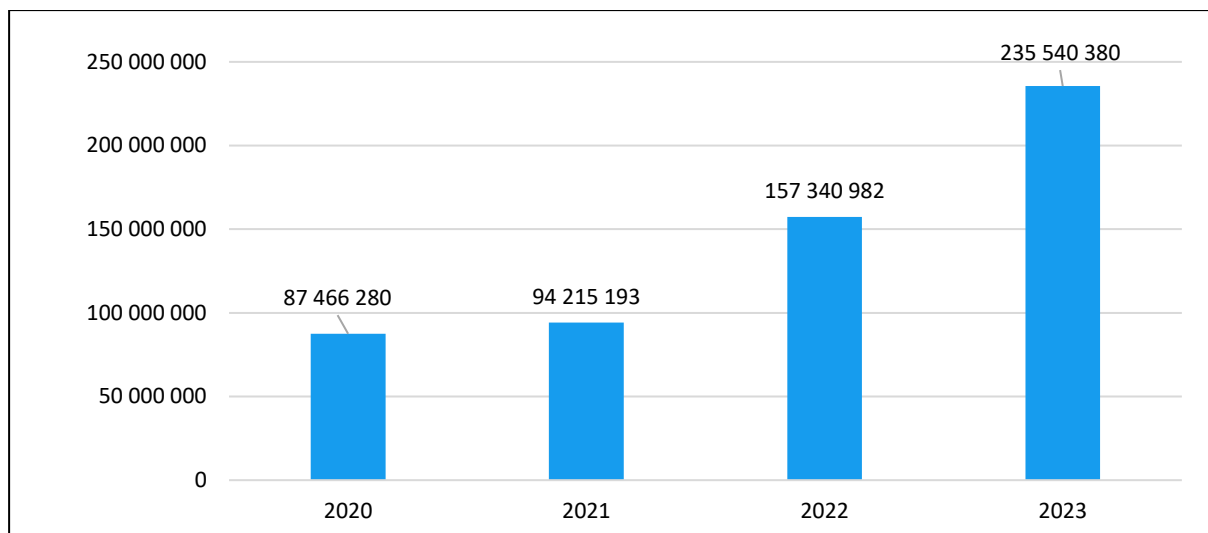
Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak i RMP mellom de ulike fylkene, jf. figur 3.15. Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoffer til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Den ulike prioriteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

Figur 3.15 Fylkesvis fordeling av tilskudd per miljøtema i RMP i 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Både jordbruksoppjøret i 2022 og 2023 innebar en ytterligere kraftfull satsing på vannmiljøtiltak i områder som drenerer til Oslofjorden, «Oslofjordfylkene» (Oslo og Viken, Innlandet og Vestfold og Telemark). I tillegg er det fra 2023 innført forskrift om regionale miljøkrav for jordbruket i store deler av Akershus og Østfold. Dette medfører at store deler av jordbruksarealet får restriksjoner som samtidig gjør arealet tilskuddsberettiget RMP-tilskudd. Tiltaket «Ingen jordarbeiding om høsten» ble gjennomført på ca. 1,8 mill. dekar høsten 2023. Dette var en økning på 426 000 dekar fra 2022. Figur 3.16 viser at en økning på hele 169 pst. i utbetalt tilskudd for tiltaket «Ingen jordarbeiding om høsten» i Oslofjordfylkene fra 2020 til 2023. Den største økningen ser vi for Oslo og Viken, noe som henger sammen med innføringen av regionale miljøkrav

Figur 3.16 Tilskudd utbetalt for tiltaket Ingen jordarbeiding om høsten i Oslofjordfylkene (Oslo og Viken, Innlandet og Vestfold og Telemark) i årene 2020–2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Oppslutningen om tiltakene «Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel» har økt betydelig over flere år, og alle fylker har implementert tiltakene i RMP. Tiltakene bidrar til mindre utslipp av ammoniakk og lystgass, mindre avrenning av næringsstoff til vann og gir bedre utnyttelse av husdyrgjødsel. Om lag 18 pst. av midlene gikk til dette formålet i 2023, og tiltakene ble gjennomført på drøyt 2,6 mill. dekar, en økning på om lag 850 000 dekar fra 2019.

Det ble utbetalt 41,9 mill. kroner i driftstilskudd fra RMP til 757 godkjente beitelag, noe som omfattet om lag 74 pst. av totalt antall sau og 38 pst. av totalt antall storfe som ble sluppet på utmarksbeite. Data fra ordningen er grunnlaget for Beitelagskart på nett (BLN). Kartet viser hovedtrekk i beitedyrenes bruk av områdene. BLN driftes av NIBIO og gir statistikk og grunnlag for rådgivning til næring og forvaltning om bruken av utmarksbeite.

I jordbruksoppgjøret 2020 ble det bestemt at klimarådgiving skulle innlemmes som et tiltak i RMP, gjeldende fra søknadsomgangen 2021. Tilskuddsordningen ble etablert for en treårig prøveperiode, og ble tilgjengelig i RMP i juni 2021. Alle som oppfyller kravene, kan få godkjenning som klimarådgiver. Per i dag er det nær 200 klimarådgivere med godkjente rådgivningsopplegg. Alle godkjente rådgivere er per nå fra Norsk landbruksrådgiving og TINE. I 2023 søkte 1 175 bønder om tilskudd til klimarådgiving, en økning fra 388 i 2022.

Evaluering av pilotperioden for klimarådgiving

I jordbruksoppgjøret 2023 ble det bestemt at det skulle gjennomføres en ekstern evaluering av ordningen. Menon Economics fikk oppdraget med å gjennomføre evalueringen¹⁰, og stiller spørsmål ved om klimarådgiving er det mest effektive

¹⁰ [2024-29-Evaluering-av-pilotperiode-med-klimarådgiving-1.pdf \(menon.no\)](#)

virkemidlet for å bidra til gjennomføring av klimatiltak. Menon mener at andre, mer målrettede virkemidler, bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning for å oppnå reduserte klimagassutslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning av gårdsdriften. Det anbefales bl.a. at det gjøres vurderinger av innrettingen av klimarådgivning opp mot effekter av andre RMP-ordninger, for å sikre høyest mulig gjennomføring av klimatiltakene nevnt ovenfor. Menon mener også at andre mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning.

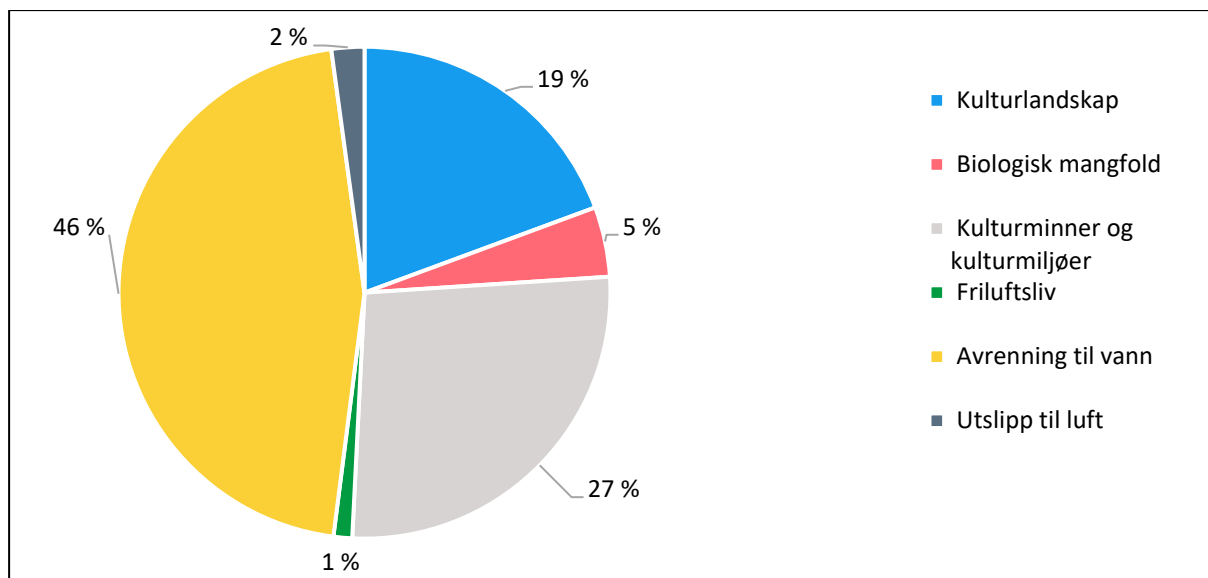
3.5.2.1 Rapportering på miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsfond

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL er å ivareta natur- og kulturmiljøverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og totalt ble det i 2023 innvilget 213,6 mill. kroner. Dette er en økning på 33 mill. kroner fra 2022. Totalt var det 3 040 prosjekter som fikk innvilget tilskudd. Det ble innvilget tilsagn på mer enn årets innvilgningsramme. Dette skyldes bruk av udisponerte midler fra året før og inndratte midler i løpet av året.

Fremdeles går den største andelen av SMIL-midlene til kulturlandskapstiltak (52 pst.), herunder biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljø og friluftsliv. En stadig større andel av midlene går til forurensingstiltak (48 pst.), herunder tiltak mot utslipp til luft og vann. Dette kan forklares med behov for blant annet tilpasning til et endret klima og oppfølging av regionale vannforvaltningsplaner. Dette er i tråd med overordnede føringer om å prioritere vannmiljøtiltak, særlig i fylkene rundt Oslofjorden, se for øvrig figur 3.17 for fordeling av tilskuddsmidler innen hovedområder.

Figur 3.17 SMIL-midler fordelt på miljøtema/deltema i 2023. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

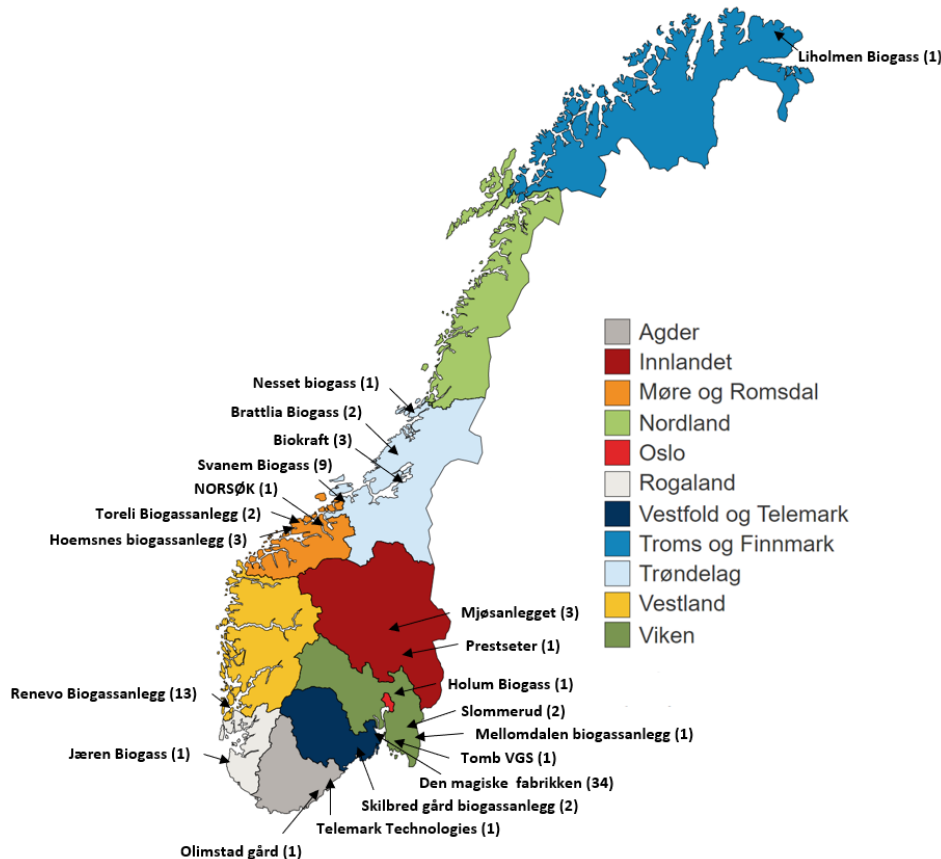
Drenering

Drenering er et viktig ledd i tilpassingen til et endret klima med mer nedbør. God drenering kan redusere faren for erosjon i form av overflateavrenning som fører til tap av jord og fosfor, og på den måten også bidra til bedre vannkvalitet. Godt drenert jord er også å anse som et klimatiltak, fordi veldrenert jord kan gi mindre dannelse av lystgass enn dårlig drenert jord. Dette er avhengig av om dreneringen utføres på organisk eller mineralsk jord, samt god gjødslingsplanlegging. Økte tilskuddssatser fra 1.7.2023 førte til en betydelig økt aktivitet fra midten av 2023. Avtalepartene ble i 2023 enige om å øke satsen for dreneringstiltak til 4 000 kroner per daa for systematisk grøfting og økt sats på 60 kroner per løpemeter grøft med ei øvre grense på 4 000 kroner per daa. For å sikre forutsigbare vilkår ble partene enige om at satsen skal ligge fast på dette nivået. Innvilget beløp i 2023 ble 201 mill. kroner til 2 809 søknader, noe som vil bidra til å drenere nær 56 000 dekar jordbruksareal. De siste årene har det blitt tilsagn for å drenere mellom 35 000 og 48 000 dekar. Tilsagn om tilskudd til drenering av leid jord er på om lag 30 pst. Siden ordningen ble innført i 2013/2014, er det innvilget tilskudd til drenering av drøyt 520 000 dekar jordbruksareal. Det er fortsatt stort behov for å drenere arealer, noe også Riksrevisjonen viste til i sin rapport *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet* (Dokument 3:4 (2023–2024)).

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste årene og i 2023 ble 2 pst. av husdyrgjødsel levert til biogassproduksjon. Tilskuddets formål er å stimulere til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Ved å bruke husdyrgjødsel og andre organiske substrater, hovedsakelig matavfall til biogassproduksjon, bidrar man til reduserte utslipp av klimagasser fra jordbruket. Samtidig produseres det klimavennlig biogass som kan komme til erstatning for fossile drivstoff.

For søknadsomgangen 2024 (leveranser i 2023) har Landbruksdirektoratet mottatt 85 søknader om tilskudd, med en samlet tilskuddsutbetaling på 15,6 mill. kroner. Dette er mer enn en dobling av søkere siden 2020. Se figur 3.18 for oversikt over biogassanlegg som mottok husdyrgjødsel i 2023 (søknadsomgang januar 2024).

Figur 3.18 Biogassanlegg som mottok husdyrgjødsel i 2023 (søknadsomgang 2024). Antall søkere om tilskudd for levering av husdyrgjødsel i parentes.

Kilde: Landbruksdirektoratet¹¹

I 2023 har Enova gitt støtte på til sammen 141 mill. kroner til biogassproduksjon (BIR, Vest Biogass, Biovind, Bioenergi Finnøy og Havila Biogass). Enova gir støtte til industrielle anlegg og innovative teknologier med spredningspotensial. Gårdsanlegg kan motta støtte fra Bionova gjennom *Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket*. I 2023 ble det bevilget 222 mill. kroner til ordningen. For industrielle biogassanlegg har 2023 vært et utfordrende år, med flere utsettelse av planlagte oppstarter.

Gjennomgang av ordningen

I jordbruksoppgjøret 2023 ble partene enige om at Landbruksdirektoratet i samarbeid med Miljødirektoratet frem til jordbruksoppgjøret 2024 skulle gjennomgå rammebetingelser,

¹¹ Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Gjennomgang av tilskuddsordningen på jordbruksavtalen. Rapport nr. 17/2024. Landbruksdirektoratet.

tilskuddsutforming og saksbehandlingsrutiner for ordningen *Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg*. Formålet med gjennomgangen var å forberede forvaltningen for å kunne møte den forventede økningen i oppslutning om ordningen. Direktoratene innhentet innspill fra relevante aktører i arbeidet. Både jordbruket og biogassbransjen la vekt på forutsigbare rammevilkår som en viktig faktor, og at tilskuddsordningen er viktig for at det skal være økonomisk interessant å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg. For å øke leveransene av husdyrgjødsel til biogassanlegg krever det investering i nye og eksisterende biogassanlegg, og den tilknyttede verdikjeden. Biogassnæringen sier at en barriere for investeringer er at rammevilkårene, tilskuddsordningen inkludert, ikke oppfattes som tilstrekkelig forutsigbare som grunnlag for investeringer. Direktoratene anbefaler blant annet at samfunns målet for ordningen tydeliggjøres i formålsparagrafen, at ambisjoner formidles og videre at det bør vurderes å gjøre endringer i bevilgningsform, tilskuddssats for søkere med eget biogassanlegg og at statsforvalteren blir tilskuddsforvalter for ordningen.

Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. Selskapet har som formål å bidra til klimaløsninger for å redusere klimavtrykket og legge til rette for klimatilpasninger i landbruksnæringen, samtidig som næringens konkurransekraft sikres. For å oppnå denne visjonen er det en målsetning å kunne tilby bonden en gratis klimakalkulator for alle produksjoner. Landbrukets Klimaselskap SA er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017–2024 stilt om lag 72 mill. kroner på kap. 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap og utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Klimakalkulatoren er p.t. utviklet for de fleste produksjoner, men det gjenstår utvikling av kalkulatoren for kalkun, geit, veksthus, frukt og bærproduksjon. I begynnelsen av mars 2024 var det 8 638 klimaberegninger av norske gårder i kalkulatoren. Det varierer noe fra fylke til fylke, men antall brukere av kalkulatoren har økt betydelig i løpet av 2023. Flere initiativ, slik som Tines bærekrafttillegg på 2 øre per liter melk har gjort at antall innlogginger har økt. 81 pst. av melkeproduksjonene som har gitt samtykke til klimaberegning. Målet er at alle gårdsbruk i løpet av 2025 skal ha gjennomført en klimaberegning og fått tilbud om klimarådgivning. Under jordbruksforhandlingene i 2022 fastslo staten at det framover er opp til landbrukets Klimaselskap SA å sørge for tilstrekkelige midler for å drifte kalkulatoren. Styret og administrasjonen i Klimaselskapet jobber med å finne bærekraftig løsning.

MetanHUB

Avtalepartene ble i jordbruksforhandlingene 2023 enige om å støtte etablering av MetanHUB med 10 mill. kroner for 2024. Formålet med MetanHUB er å bruke tilsetning av metanhemmere i fôret til drøvtyggere som bidrag til å oppfylle intensjonsavtalen om klima gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering under norske forhold. Tine er prosjekteier og andre aktører i landbruket er med. Ambisjonen er at fôr til

alle drøvtyggere skal inneholde metanhemmere innen 2027. Innfasing rettes mot melkeku i starten, men det skal etter planen søkes godkjenning for bruk av metanhemmere til ammeku, okser og ungdyr i 2024. Det er en rekke utfordringer som må løses fremover, blant tildeling av slikt fôr til dyr på beite og kostnader knyttet til finansieringsløsninger.

Tilskudd til tiltak i beiteområder

Tilskuddet skal legge til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark, redusere tap av dyr på utmarksbeite og fremme fellestiltak i beiteområdene. Det kan gis til investeringer i faste infrastrukturtiltak på utmarksbeite, elektronisk/overvåkingsutstyr for beitedyr (radiobjeller mv.), elektronisk gjerdeteknologi og ulike typer planleggings- og tilretteleggingsprosjekter. Totalrammen for tilskudd til tiltak i beiteområder i jordbruksavtalen for 2023 var 31 mill. kroner, hvorav 6,5 mill. kroner ble øremerket skrantesjuka/CWD-tiltak. Det ble også øremerket 1 mill. kroner til Norsk Sau og Geit innenfor rammen.

Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet gjennom utredninger og informasjonstiltak som raskt kan formidles til landbruket. Den avsatte rammen for 2024 er 40 mill. kroner. Av dette øremerket partene i jordbruksoppgjøret 2023 4 mill. kroner til følgende prosjekter: 1) utredninger og arbeid i regnskapsgruppa for klimaavtalen, 2) evaluering av pilotperioden for klimarådgiving, 3) arbeid med Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. I tillegg ble det bestemt i jordbruksoppgjøret 2022 å avsette 8 mill. kroner over tre år til prosjekter som bidrar til bærekraft som konkurransefortrinn i norsk grøntsektor. I budsjettmøtet mellom partene i juni 2023 ble det besluttet å sette av 11 mill. kroner til regionale prosjekter.

De resterende midlene ble lyst ut til nasjonale prosjekter, i tråd med retningslinjer som ble avklart i budsjettmøtet med avtalepartene i juni 2023. Landbruksdirektoratet har i 2023 innvilget totalt 18 mill. kroner til 14 prosjekter innen fagområdene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing og naturmangfold og økologisk landbruk.

De regionale midlene lyses ut med utgangspunkt i samme retningslinjer som de nasjonale, men med noen regionale tilpasninger. Fylkenes rapportering viser at midlene i hovedsak går til aktiviteter som retter seg direkte mot bønder.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap

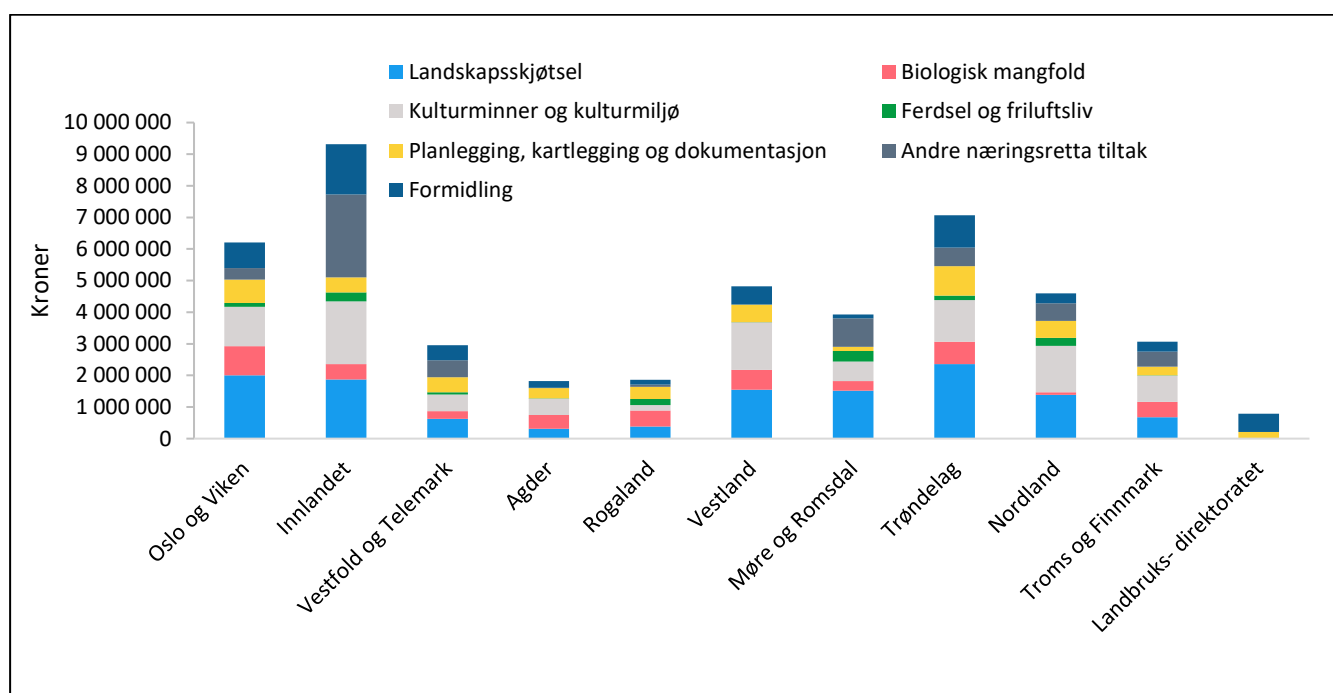
Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket omfatter 51 områder over hele landet. Ulike skjøtsels- og istandsettingstiltak blir finansiert med midler over jordbruksavtalen og Klima- og miljødepartementet (KLD) sitt budsjett. Til sammen var det satt av 36,0 mill. kroner til ordningen i 2023, der 15,5 mill. kroner ble bevilget over jordbruksavtalen. I 2024 er rammen fra KLDs budsjett redusert med 3,8 mill. kroner. Samlet ramme for 2024 er 31,8 mill. kroner.

De utpekte områdene representerer variasjoner av kulturlandskap i jordbruket med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer over hele landet. Aktiv jordbruksproduksjon er viktig for gjennomføring av satsingen.

Landbruket spiller en vesentlig rolle i verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap. Det gis tilskudd til å styrke landbruket i verdensarvområdene. I 2023 var rammen 9,5 mill. kroner over jordbruksavtalen. KLD overførte 31,8 mill. kroner i 2023 til ulike tiltak til verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros og Circumferensen.

Figur 3.19 viser tilsagn av prosjektmidler til utvalgte kulturlandskap i jordbruket og fordeling på miljøtemaer i 2023, inkl. midlene over KLDs budsjett.

Figur 3.19 Tilsagn midler til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, fylkesvis fordeling på miljøtema i 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder for perioden 2021-2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Statusrapporten viser at det er flere utfordringer på plantevernmidelområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i uønskede konsentrasjoner i miljøet.

For 2023 var det avsatt 14 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppen har gitt overordnede føringer for hvilke temaer som skulle prioriteres i 2023. Temaene omfattet blant annet hensyn til pollinatorer, informasjon og holdningsskapende arbeid for

riktig bruk av plantevernmidler og utstyr, kunnskap om tiltak som kan redusere avdrift og avrenning til vann, kunnskap om plantevernmidler under norske forhold og kunnskap for utforming av den kommende elektroniske sprøytejournalen. Landbruksdirektoratet vurderte søknadene i samarbeid med Mattilsynet, og tildelte midler til 14 prosjekter.

3.5.3 Økologisk jordbruk

Satsingen på økologisk jordbruk følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk som gjelder fra 2018 til 2030. Strategien har følgende mål: «Stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet» og har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Det er to overordnede grep i strategien: Å etablere et Økologiprogram og opprette en nasjonal ressursgruppe for økologisk jordbruk. Oppfølgingen av strategien gjøres blant annet i de årlige jordbruksforhandlingene.

I 2018 ble det bestemt at strategien skulle revideres halvveis i perioden, dvs. i 2024, og i jordbruksoppgjøret i 2022 ble partene enige om at det skulle gjennomføres en evaluering av strategien i løpet av 2023. Midtveiseevalueringen ble gjennomført av Oxford Research og levert i november 2023.

Evalueringen var kritisk til Nasjonal strategi for økologisk jordbruk. Det konkluderes med at strategien har liten grad av måloppnåelse, er utydelig og gir lite grunnlag for handling. En hovedutfordring er ifølge Oxford Research at det ikke eksisterer et tallfestet produksjonsmål som gjør at arbeidet med økologisk produksjon prioriteres av aktørene i verdikjeden.

I evalueringen blir Økologiprogrammet beskrevet som nyttig for å se de ulike virkemidlene i sammenheng, samtidig som det fremheves at programmet er for overordnet og gir få konkrete føringer for praktisk oppfølging. Den nasjonale ressursgruppen for økologisk jordbruk vurderes som nyttig og forbedret etter de siste justeringene som har blitt gjort i organiseringen, men også her er det forbedringspotensial. Oxford Research mener at de tre innsatsområdene i strategien (kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede) er viktige og riktige.

Det pekes på at mangelfull statistikk gjør det vanskelig å vurdere effekten av tiltak og om strategien bidrar til å realisere dagens målsetting for økologisk produksjon.

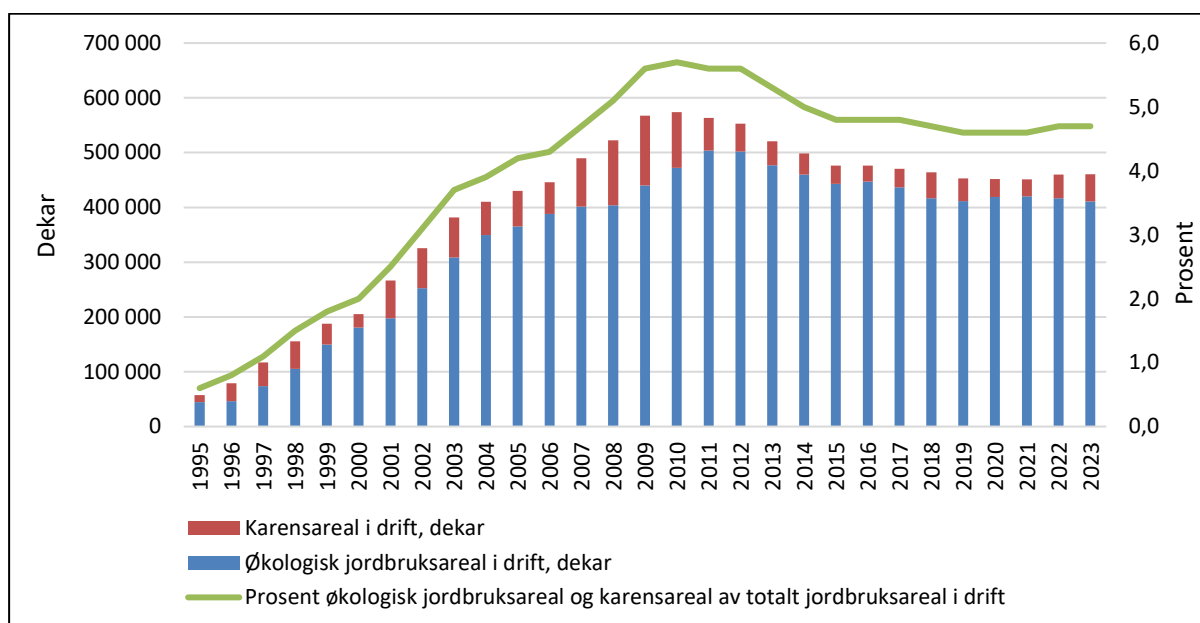
Oxford Research anbefaler blant annet å innføre et tallfestet produksjonsmål, utforme årlige handlingsplaner, få bedre statistikk over omsetningen av økologisk mat og å bruke offentlige innkjøp som et virkemiddel for å øke den økologiske produksjonen.

Landbruks- og matdepartementet arbeider i 2024 med en revidering av strategien, jf. Innst. 258 S (2023–2024). Den reviderte strategien skal etter planen gjelde fra 2025.

I 2023 ble det utbetalt 145,7 mill. kroner i direktetilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette er tilskudd som kommer i tillegg til ordinære tilskudd, og var en økning på litt over 20 mill. kroner fra 2022.

3.5.3.1 Areal- og produksjonsutvikling

Figur 3.20 viser utviklingen i antall dekar økologisk drevet areal og areal under omlegging (karensareal) i perioden 1995–2023. Figuren viser også sammenlagt utvikling for økologisk areal og karensareal i prosent av totalt jordbruksareal. Andelen foretak med økologisk produksjon har holdt seg relativt stabil på 5 pst. de siste årene. I 2023 var det i overkant av 1900 jordbruksbedrifter med økologisk drift, og 410 922 daa jordbruksareal ble drevet økologisk. Jordbruksareal under omlegging utgjorde 49 706 daa, en liten økning fra året før. Jordbruksarealet til planteproduksjoner av en viss størrelse holdt seg relativt stabilt i 2023. Medregnet karensareal utgjorde areal i økologisk drift 4,7 pst. av det totale jordbruksarealet, en økning på 0,12 pst. sammenliknet med året før.

Figur 3.20 Utvikling i økologisk areal og karensareal (dekar), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift, 1995–2023.

Kilde: SSB

3.5.3.2 Produksjon og omsetning

Foreløpige data for sesongen 2023–2024 viser en kraftig nedgang i produksjonen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner, sammenliknet med forrige sesong. Hovedårsaken til dette er tørke på forsommeren og store nedbørsmengder, som førte til svært lave avlingsnivåer både i økologisk og konvensjonell kornproduksjon. Den totale økologiske produksjonen er anslått til å være 10 000 tonn, 48 pst. lavere enn produksjonen i 2022–2023.

Produksjonen av økologisk melk var på 41,8 mill. liter i 2023, 6,5 pst. mindre enn året før. Anvendelsesgraden, dvs. andelen solgt videre som økologisk melk, var i 2023 på 67 pst., tilsvarende en økning på 8 prosentpoeng sammenliknet med 2022.

Det ble til sammen produsert 2 480 tonn økologisk kjøtt fra storfe, svin, sau og lam i 2023. Dette var en nedgang på 6 pst. fra året før. Produksjonen gikk ned for alle kjøttslagene, men aller mest for økologisk svinekjøtt, med en reduksjon på 17 pst. fra året før. Det har vært en økning i økologisk fjørfeproduksjon de siste årene, men produksjonen gikk ned i 2023. Det ble produsert 634 tonn økologisk fjørfekjøtt i 2023, en nedgang på 6 pst. fra året før.

Produksjonen av økologiske egg gikk ned for tredje året på rad. Det ble produsert 4 500 tonn økologiske egg i 2023, en nedgang på 10 pst. fra året før.

Omsetning av økologisk frukt, grønnsaker og poteter

Landbruksdirektoratets statistikk for omsetningen av økologiske poteter, grønnsaker og frukt er basert på data fra et utvalg grossister, og er justert for å ta høyde for omsetning til forbrukermarkedet. Omsetning til industribedrifter og deler av serveringsmarkedet er ikke inkludert. Tallene er omregnet til tonn.

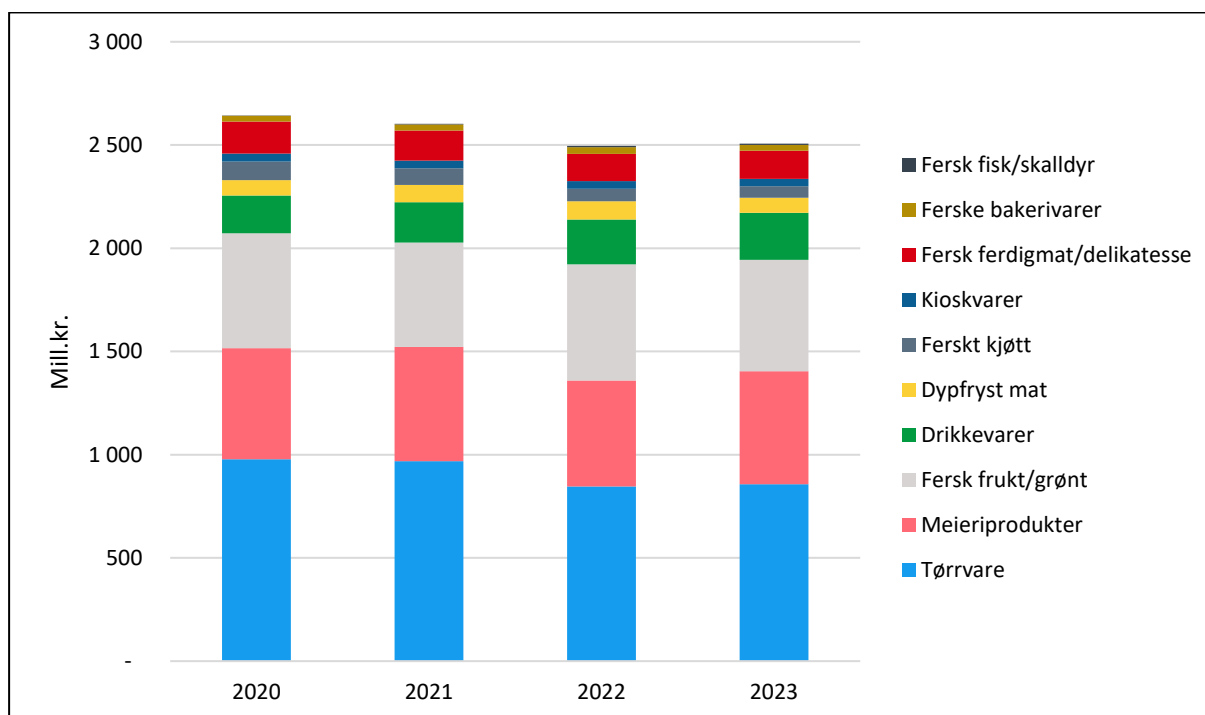
Omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter ble redusert med 26 pst. fra 2022 til 2023. Fra 2021 til 2022 var tilsvarende reduksjon på 11 pst. Økte priser er sannsynligvis en av årsakene til betydelig reduksjon to år på rad. Til sammenlikning gikk omsetningen av konvensjonelt produsert frukt og grønt ned med 2 pst. i 2022. Det var en nedgang i omsetningen av de fleste økologiske frilandsgrønnsakene fra 2022 til 2023. Også andelen økologisk av totalomsetningen for de fleste grønnsaker gikk ned i 2023. Gulrot er den største økologiske grønnsakskulturen i Norge, målt i omsatte mengder. I 2023 var det en vesentlig nedgang i omsatte mengder med nesten 50 pst. fra året før. Produksjonen av økologisk epler og plommer økte i 2023, men etterspørselen etter disse varene var betydelig mindre enn produksjonen. Kun noen få tonn med plommer og epler ble solgt som økologisk vare.

Omsetning i forbrukermarkeder

Landbruksdirektoratet har de siste to årene innhentet tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen direkte fra de tre største dagligvarekjedene. Omsetningen er målt i verdi og ikke i mengde.

Omsetningen av økologiske landbruksvarer i dagligvarehandelen i 2023 var på 2,5 mrd. kroner. Dette var en økning på 12 mill. kroner, tilsvarende 0,5 pst., fra året før. Samtidig økte årsveksten i prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 10 pst. i gjennomsnitt i 2023. Tallene tyder derfor på at forbruket av økologiske dagligvarer gikk ned, målt i kvantum. Det synkende forbruket skyldes i stor grad den historisk høye prisveksten på matvarer, som har ført til en vridning i dagligvareforbruket mot lavprisprodukter.

De største varekategoriene i dagligvarehandelen er tørrvarer, meieriprodukter, fersk frukt og grønt og drikkevarer. Blant varegruppene med størst omsetning er det kun fersk frukt og grønt som hadde lavere omsetning i 2023 enn i 2022. Frukt og grønnsaker var også de to varegruppene med aller høyest prisvekst blant matvarer totalt, jf. figur 3.21.

Figur 3.21 Salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2023.

Kilde: Landbruksdirektoratet som har hentet tall fra NorgesGruppen, Coop og Rema

Det har vært en flat eller svak omsetningsvekst i andre salgskanaler enn dagligvare fra 2022 til 2023. På grunn av generell prisstigning på matvarer antar Landbruksdirektoratet at det ikke har vært noen vekst målt i volum, men kanskje en svak nedgang.

3.5.3.3 Utviklingsmidler

For prosjektåret 2023 var det avsatt 15 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. Inkludert overførbare midler ble det samlet innvilget 16,2 mill. kroner for prosjekter med oppstart i 2023, fordelt på 11 prosjekter. To av disse 11, «Produktutvikling av økologiske produkter fra norsk jordbruk» og «Økologiske og bærekraftige menyer i storhusholdning», var oppdrag øremerket for anbudsutlysning. Oppdragene ble tildelt henholdsvis matforskningsinstituttet NOFIMA og Matvalget (Debio Info). Et tredje øremerket oppdrag var til Mattilsynet, til drift og utredninger av Regelverksutvalget for økologisk produksjon.

De øvrige åtte prosjektene ble innvilget etter åpen utlysning og var tematisk fordelt i hele verdikjeden. I 2023 var det føring om at prosjekter som ser på muligheten for at gårdbrukere og gartnere kan tilpasse praksis til nytt EØS-regelverk skulle prioriteres.

3.5.4 Andre politikkområder

3.5.4.1 Rådgiving og kunnskapsformidling i hele landet

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i landbruksnæringen, er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er en viktig kunnskapsprodusent for jordbruket og driver faglig utvikling og lokalt tilpasset rådgiving i landbruket i hele landet. I 2023 ble NLRs ti regionale enheter og den felles sentralenheten slått sammen til en felles juridisk enhet som fra 1. januar 2024 heter Norsk Landbruksrådgiving SA. NLR SA har i overkant av 23 600 medlemmer og 376 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer.

NLR har virksomhet innen hovedproduksjonene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker, potet, veksthus, og fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, jordprøvetaking og gjødslingsplan, jord og hydroteknikk, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk, kulturlandskap, klimarådgiving og fornybar energi. I tillegg til rådgiving arrangerer NLR kurs, samlinger og fagdager med ulike tema innen ulike fagområder de har ansvaret for, og samarbeider med relevante fagmiljø og aktører. I 2023 skrev NLR 478 fagartikler der 196 var basert på egne forsøk og 282 på litteraturstudier.

Formålet med støtten som gis til NLR over jordbruksavtalen er å bidra til at alle bønder skal ha et likeverdig rådgivningstilbud i hele landet. Kjerneområdet for støtten er rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket.

For 2023 ble det satt av 109 mill. kroner til NLR. I NLRs rapportering vises det til at støtten er benyttet til rådgivings- og kunnskapsarbeid innen organisasjonens fagområder, samt kostnader til administrasjon. Grovfôr er det største fagområdet med 111 rådgivere og teknikere. NLR har selv sørget for en geografisk fordeling av tilskuddet for å bidra til et godt rådgivningstilbud i hele landet, der det også er tatt hensyn til særskilte geografiske utfordringer (f.eks. store reisekostnader knyttet til rådgivingstjenesten i Nord-Norge). NLR gir tilbud til både medlemmer og ikke-medlemmer, med differensierte priser. Fagstoff er gjort tilgjengelig på nett for alle. NLR viser til at de i 2023, til tross for stor omorganisering har kunnet opprettholde et bredt tilbud av tjenester.

4 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Innledning

Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har stor betydning for omfanget av jordbruksproduksjonen i Norge. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, har alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Næringsmiddelindustrien (uten drikkevarer) er Norges største landbaserte industri, både regnet etter sysselsetting og etter verdiskaping. Verdiskapingen har ligget rundt 40-50 mrd. kroner de siste årene. Samlet sett sysselsetter næringsmiddelindustrien uten drikkevarer nesten 50 000 personer.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den er eksponert for internasjonal konkurranse.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

Det har de siste årene vært uro i internasjonale matvaremarkeder med økte kostnader og økte matvarepriser. Allerede før Russlands invasjon av Ukraina steg kostnadene på viktige innsatsfaktorer til landbruket som energi, gjødsel, bygningsmaterialer og andre råvarer. Russlands invasjon ga markedene et sjokk og forsterket denne trenden.

Den sterke økningen i matvareprisene internasjonalt de siste årene har særlig vært drevet av prisøkninger på korn, planteoljer og meieriprodukter. I mars 2022 nådde FAOs matvareprisindeks sitt høyeste nivå siden den ble etablert i 1990, jf. fig. 4.1. Siden har indeksen falt. Indeksverdien for 2023 var omtrent 15 pst. lavere enn for 2022. I desember 2023 var indeksverdien mer enn 25 pst. lavere enn i mars 2022. Prisen på alle varegrupper falt i 2023, med unntak av sukkerprisene. For årlig indeks fra 2022 til 2023 var prisfallet på matoljer mest markant, men også globale meieri- og kornpriser sank betydelig.

Russland og Ukraina er betydelige eksportører av viktige matvarer, innsatsvarer til matproduksjon, mineraler og energi. Korn og oljefrø er de viktigste varene i den globale matvarehandelen, og både Russland og Ukraina er globale nøkkeleksportører av nettopp disse varene. Sommeren 2023 trakk Russland seg fra den FN-forhandlede Svartehavsavtalen, som inntil da hadde gjenopprettet tilførsel av betydelige volum av ukrainske råvarer til globale markeder. Situasjonen var lenge usikker, men den russiske marinen ser i dag til å være tvunget bort fra den vestlige og sentrale delen av Svartehavet. Ukrainas marinekorridor for sivil skipsfart har derfor i stor grad maktet å erstatte de volum som gikk tapt under den FN-forhandlede korridoren i 2022 og 2023.

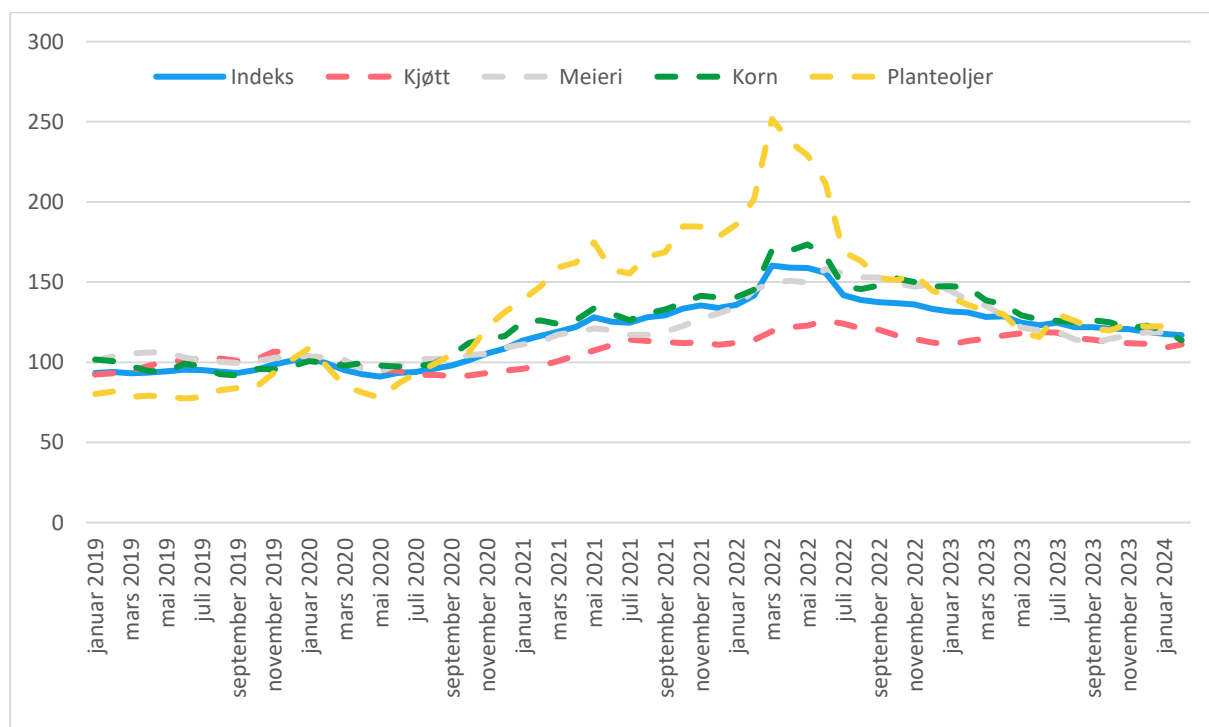
De siste månedene har bønder tatt til gatene i mange EU-land. Fellesnevneren for protestene er produsentenes inntektsnivå, EUs grønne giv, byråkratisering, samt økt importkonkurranse. EU og Storbritannia m.fl. innvilget Ukraina midlertidig tollfrihet for alle varer, med ett års gyldighet sommeren 2022. Nulltollregimet er flere ganger videreført av EU, og skal foreløpig gjelde til juni 2025. For EUs øststater har nulltollregimet skapt overskudd i markedet, fallende priser og stor misnøye blant bønder, noe som også ligger

bak protestene i EUs øststater. Polske bønder har blant annet sperret flere grenseoverganger mellom Polen og Ukraina over lengre tid.

Den russiske svartehavsblokaden og EUs «solidaritetsbaner» endret varestrømmen fra Ukraina. Dette førte til at mange aktører solgte ukrainske landbruksvarer i EU-markedet, og ikke videre til verdensmarkedet slik opprinnelig tiltenkt. Kommisjonen har i siste forlengelse av sitt tollfritak for Ukraina vedtatt at det skal kunne iverksettes sikkerhets-tiltak for egg, kylling, sukker, havre, mais, raffinert korn og honning. Importen av hvete skal også overvåkes. EU-kommisjonen anslo i 2023 at bønder i Polen, Romania, Ungarn, Bulgaria og Slovakia hadde tapt omtrent 5 mrd. kroner på grunn av tilstrømmingen av billig ukrainsk korn.

Faktorer som påvirker matvarepriser

Fraktkostnader på bulkskip fikk et kraftig hopp etter Russlands angrep på Ukraina. Trenden siden 2022 har gått mot mer normaliserte fraktkostnader. I andre halvdel av 2023 steg imidlertid fraktkostnadene igjen raskt og betydelig. En av hovedårsakene var at Houthis militsen gjennomførte angrep på frakteskip i Rødehavet fra Jemen. Krigføring på Gaza bidrar også til ytterligere usikkerhet. Den siste tids utvikling kan tyde på at denne usikkerheten vil vedvare med betydelig regional spenning i Midtøsten. En betydelig andel av verdenshandelen går gjennom dette området. Økte forsikringspremier eller behov for alternative ruter fører til økte kostnader.

Figur 4.1 FAOs prisindeks for matråvarer 2019–2024. Gjennomsnitt 2014–2016=100.

Energiprisene skjøt fart i 2022 som følge av redusert tilgang på russisk olje og særlig gass. Siden da har prisen på olje normalisert seg og holdt seg relativt stabil rundt 80 dollar fatet

gjennom 2023. De europeiske gassprisene fortsatte tidlig i 2023 å synke og har siden normalisert på et nivå lavere enn før Russlands angrep på Ukraina.

Økte priser på naturgass for ammoniakkproduksjon og redusert tilgang fra Russland, Belarus og Kina på nitrogen, fosfor og kalium, ga rekordhøye priser på mineralgjødsel tidlig i 2022. I 2023 fortsatte gjødselprisene sitt betydelige fall fra toppen i 2022, men holdt seg stadig godt over historisk normalnivå.

En av årsakene til den senere tids uro i EU-landbruket er svekket inntektsutvikling. Landbruket viser her blant annet til økte kostnader knyttet til myndighetskrav til selve produksjonen. Slike krav har betydning både for næringsinntekten og matprisene.

Makroøkonomisk utvikling

Etter en økonomisk bedring og økt etterspørsel i 2021, fra pandemibunnen i 2020, økte inflasjonen i utviklede økonomier gjennom 2021 og 2022. Den russiske invasjonen av Ukraina ga et tydelig sjokk i markedene og forsterket inflasjonen, spesielt i Europa. Inflasjonen nådde i eurosonen en topp på 10,6 pst. i oktober 2022. Etter det har inflasjonen sunket betydelig både i USA og EU, og ved utgangen av 2023 var den nede på 2,9 pst. i eurosonen.

En historisk svak kronekurs gir fortsatt høye priser på importvarer for norske forbrukere. Samtidig har de internasjonale matvareprisene, fraktkostnadene og priser på viktige innsatsmidler i matproduksjonen sunket jevnt det siste året og normalisert seg noe mot de foregående årene.

Det norske forbrukermarkedet har vært stabilt og fungert som normalt tross uro internasjonalt og prisvekst på mat- og drikkevarer. Norges matvareberedskap er god og robust. Konsekvensene av de internasjonale forholdene for Norge er først og fremst knyttet til kronekurs, prisutvikling på råvarer og innsatsfaktorer, og dermed også på matpriser for forbrukeren, ikke bortfall av produksjon eller varer. Regjeringen følger nøye med på sentrale verdikjeder for viktige innsatsvarer til norsk matproduksjon, for å ha tilstrekkelig oversikt over tilførsler og flyt i leveransene.

En åpen og regelbasert verdenshandel er viktig for et lite land som Norge, og viktig for vår matvareberedskap. Norge samarbeider derfor med likesinnede land i multilaterale fora som WTO og FAO for å sikre et åpent, transparent og velfungerende matvaremarked, samtidig som man understreker viktigheten av en robust nasjonal produksjon.

Matsikkerhet og ernæring globalt

Koronapandemien, klimakrisen, regionale konflikter og krigen i Ukraina, har bidratt til at over 120 millioner flere mennesker nå står overfor sult globalt, sammenlignet med 2019. Prisøkninger og tilbudssvikt fra sentrale eksportører av matvarer og innsatsmidler har kommet på toppen av andre lokale og globale kriser som har gitt økt matmangel i verden de siste årene. Samtidig har det blitt mer utfordrende for bønder over hele verden å produsere mat, fordi priser på drivstoff, energi og kunstgjødsel har vært høye. Dette komplekset av utfordringer utgjør en økende trussel for importavhengige og politisk ustabile land – både humanitært, sosialt og sikkerhetspolitisk.

Ifølge FAO har omtrent 2,4 mrd. mennesker ikke tilstrekkelig tilgang til mat, her målt ved forekomsten av moderat eller alvorlig matmangel i 2023. Om lag 900 mill. opplever alvorlig matusikkerhet. Afrika forblir den hardest rammede regionen, hvor en av fem personer står overfor sult. Det finnes lyspunkter, og enkelte regioner er på vei mot å nå noen av ernæringsmålene for 2030. Det er behov for økt innsats, økte investeringer, og styrket samarbeid på tvers av sektorer og landegrenser for å sikre en trygg, bærekraftig, og rettferdig matvaresikkerhet for alle.

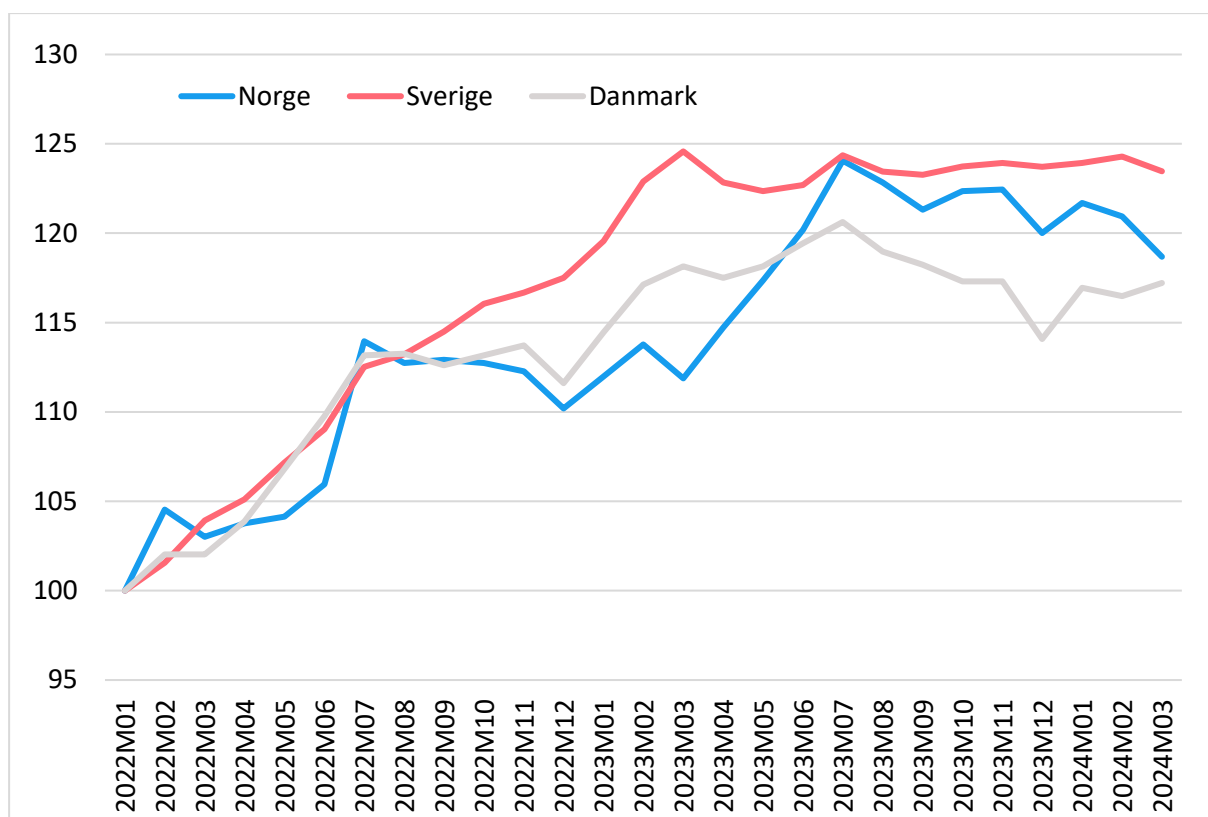
FN-rapporten ser også på den økende urbaniseringen som en «megatrend», som vil påvirke hvordan og hva folk spiser. I 2050 er det forventet at syv av ti mennesker bor i byer. Matusikkerhet påvirker flere mennesker i rurale områder, enn urbane. Underernæring blant barn viser også at forekomsten av veksthemming er høyere i rurale områder, enn i urbane områder, mens overvekt er mer utbredt i urbane områder.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

I 2022 og 2023 var prisveksten høyere enn på flere tiår, og det gjaldt både for mat og alkoholfrie drikkevarer og for konsumprisindeksen (KPI).

Omsetningen i dagligvarehandelen i Norge var på 227 mrd. kroner i 2023, ifølge SSB. Dette er 7,9 pst. høyere enn i 2022, og 4,6 pst. høyere enn i 2021. I 2020 og 2021 var grensehandelen sterkt redusert, det var mindre reising, endret forbruksmønster, og dermed økt omsetning i dagligvarebutikkene. I 2022 og 2023 var det høy prisvekst på matvarer, som bidro til å øke omsetningen målt i kroner. Samtidig ble etterspørselsvolumet redusert til et mer «normalt» nivå etter de spesielle årene 2020 og 2021.

I 2023 var årsveksten i prisene på 9,8 pst. for mat og alkoholfrie drikkevarer, mens konsumprisindeksen hadde en vekst på 5,5 pst. Også i 2022 økte matprisene mer enn konsumprisene. Prisveksten på mat har de siste par årene vært om lag lik i Norge som i landene rundt oss. Månedlig prisutvikling i Norge, Sverige og Danmark fra januar 2022 til mars 2024 vises i figur 4.2. Importvernet medfører at forbrukerprisene for mat i Norge påvirkes mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land. I tillegg bidrar tilskudd og kostnadskompensasjon over jordbruksavtalen til at prisutviklingen på norske jordbruksvarer påvirkes mindre av svingninger i produksjonskostnader. Samtidig påvirker svingninger i valutakursene prisene på importerte matvarer og innsatsfaktorer.

Figur 4.2 Utviklingen i konsumprisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer i Norge, Sverige og Danmark. Januar 2022=100.

Kilde: SSB

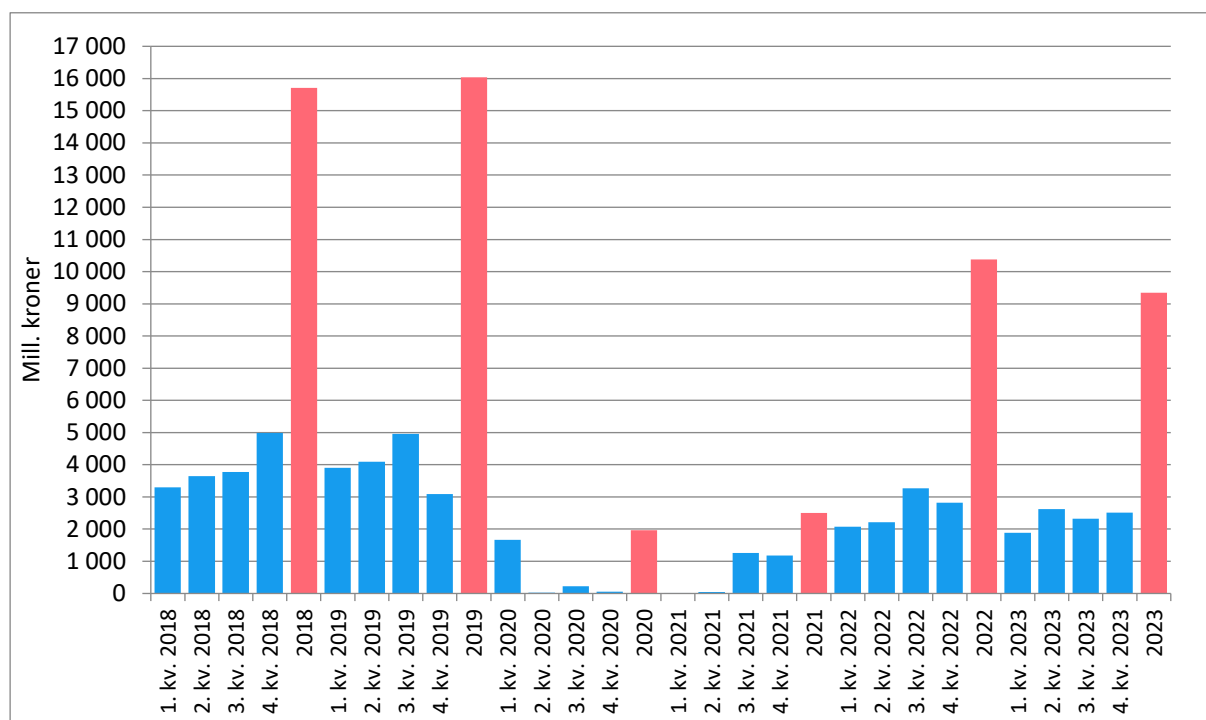
Nordmenn bruker i gjennomsnitt en liten andel av inntekten på mat, til tross for at prisnivået er høyt. Det høye prisnivået skyldes blant annet høyt kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon og konkurranseforhold. I tillegg er norske råvarepriser høyere enn i nabolandene, blant annet som følge av landbrukspolitikken, herunder tollvernet. Ifølge Eurostat/SSB lå prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer i Norge 46 pst. over nivået for EU27 i 2022. Av matvarene er det fisk som, relativt sett, er billigst sammenliknet med våre naboland. Prisnivået på alle varer og tjenester til konsum i husholdningene var 53 pst. høyere i Norge enn gjennomsnittet i EU27 i 2022.

Grensehandelen

Etter mange år med vekst i grensehandelen, ga koronatiltakene fra 12. mars 2020 nær full stans i grensehandelen i forbindelse med dagsturer til utlandet. Fra 2019 til 2020 falt grensehandelen med 88 pst. Også i begynnelsen av 2021 førte reiserestriksjonene til at det ikke ble foretatt dagsturer over grensa. I andre halvår 2021 tok grensehandelen seg litt opp etter at restriksjonene ble hevet, og endte totalt på 2,5 mrd. kroner i 2021, iflg. SSB, jf. figur 4.3. I 2022 ble grensehandelen anslått til 10,4 mrd. kroner, det vil si 35 pst. lavere enn i 2019, mens den for 2023 er beregnet til 9,3 mrd. kroner.

Svekkelsen av den norske krona sammenliknet med den svenske har bidratt til at det har vært mindre forskjeller mellom norsk og svensk prisnivå de siste årene sammenliknet med

årene før pandemien. Det bidrar isolert sett til at det er mindre penger å spare enn før på å gjøre innkjøp på andre siden av grensa.

Figur 4.3 Grensehandel per kvartal og år 2018–2023. Mill. kroner.

Kilde: SSB

Privatimport av matvarer gjennom grensehandel har tidligere ikke inngått i statistikken for matforbruk. Fra 2020 har NIBIO innarbeidet et grovt anslag på omfanget av grensehandelen, til beregningen av selvforsyningsgraden, og revidert tidsseriene. Uregistrert import gjennom grensehandelen ble i noen grad erstattet av ordinær import da grensa var stengt under Covid-19-pandemien. Uten anslaget på omfanget på grensehandelen ville endringer i innkjøpsmønsteret framstått som forbruksvekst.

Fra 1. januar 2023 har SSB endret datagrunnlaget for undersøkelsen, med mer detaljert statistikk som ikke bare forteller hvor mye nordmenn bruker på grensehandel, men også hva som blir handlet. Kjøp av mat- og dagligvarer utgjorde nær 4 mrd. kroner i 2023, tilsvarende 43 pst. av den totale grensehandelen. Statistikken skiller ikke på grupper av matvarer.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. Koronapandemien i 2020–2022 medførte endringer i etterspørselen pga. stengte grenser med lite reising, lavere etterspørsel fra serveringsmarkedene og ingen grensehandel. Det siste året har den høye prisveksten påvirket etterspørselen etter matvarer.

Storfeproduksjonen økte betydelig i 2021 og 2022, men gikk noe ned i 2023, til 90 600 tonn. Nedgangen skyldes først og fremst redusert slakt av melkekyr. Melkeprodusentenes

tilpasning til reduserte melkekvoter, bidro til en betydelig økning i slakt av melkekyr i 2022. Dermed ble det færre kyr, færre kalver og mindre tilførsler av kjøtt i 2023. Salget av storfekjøtt gikk kraftig ned i 2023, og endte på det laveste nivået siden 2014. Det betydelige overskuddet av storfekjøtt i markedet vedvarer.

Etter flere år med underskudd, ble det et overskudd i det norske svinekjøttmarkedet i 2023. Samlet produksjon ble 131 800 tonn i 2023, dette er 1,1 pst. lavere enn året før. Redusert kjøpekraft har gitt lavere etterspørsel, og tross lavere produksjon og lav import var ikke dette tilstrekkelig til å kompensere reduserte salg.

Produksjonen av saue- og lammekjøtt gikk ned med 5 pst. i 2023. Den totale produksjonen av sau- og lammekjøtt endte på om lag 22 400 tonn. Det er tilnærmet balanse i markedet.

Som i de fleste land er det stor etterspørsel etter hvitt kjøtt i Norge. Det ble produsert ca. 117 000 tonn fjørfekjøtt i Norge i 2023, en økning på 2 pst. fra året før.

Det har i flere år vært overskudd av egg i Norge, og tiltak ble iverksatt for å redusere tilførsel. Dette endret seg i 2023, da det i flere perioder var underskudd. Salget i butikk ble større enn forventet og et høyt internasjonalt prisnivå bidro til at industrien etterspurte mer norske egg enn før. Det høye prisnivået internasjonalt skyldtes blant annet produksjonsavbrudd i flere viktige land som følge av fugleinfluenta, og høye kostnader på innsatsfaktorer. Norsk produksjon av egg har vært stabil de siste årene og var i 2023, som i 2022, på 65 000 tonn.

Det ble i 2023 produsert 1 404 mill. liter melk, en reduksjon på omtrent 4 pst. mot året før. Redusert etterspørsel etter drikkemelk fortsatte i 2023, og leveranse av drikkemelk til dagligvare gikk ned over 1 pst, mot året før. Betydelig mer melk ble brukt til å produsere ost, sammenlignet med 2022, og økningen var på hele 22,5 pst. Meierieksperten ble redusert med hele 83 pst. målt i verdi. Dette som følge av økt omsetning av ost på hjemmemarkedet og at Tines ysteri i Irland har overtatt for eksporten av norskprodusert Jarlsberg. Importen gikk ned med 272 tonn, mens verdien økte med nesten 20 pst.

Import av frukt og grønnsaker utgjorde 12 pst. av samlet importverdi av jordbruksprodukter, mens importen av brus, øl, vin og brennevin utgjorde 10 pst. Konkurransen fra import er stor i markedet for frukt og grønt, og det er ingen markedsregulator med mottakplikt, slik det er for kjøtt, melk og korn. Norge hadde en betydelig import av grøntprodukter som poteter, grønnsaker, frukt, bær og nøtter med en samlet importverdi i 2023 på omtrent 12,5 mrd. kroner. Dette er for en stor del grøntprodukter som ikke produseres i Norge, for eksempel tropiske produkter, eller produkter der det ikke er markedsdekning av norsk vare eller tilgang til norsk vare kun i deler av året.

Sesongen 2023 bød på store værutfordringer. For potet og lagringsgrønnsaker førte det til at de fleste lagerbeholdninger var mindre ved årsskiftet 2024, enn tidligere år. Tørke og flom førte også til kvalitetsproblemer som påvirket omsetningen fra frilandsproduksjon, både poteter, grønnsaker og bær. 2023 var derimot et godt år for veksthusproduksjon. For agurk og tomat ble det satt omsetningsrekord og norskandelen økte. Også omsetningen av norsk frukt var rekordhøy samlet sett.

Importen av landbruksvarer til Norge øker i verdi, men har de siste årene vært relativt stabil i volum. I 2023 ble det importert jordbruksvarer til en verdi av 113,6 mrd. kroner, en økning på 10 pst. fra året før. Varer som ble importert tollfritt utgjorde nesten 100 mrd. kroner i importverdi. Dette viser at det meste av importen består av varer som ikke produseres i Norge eller som er nødvendige innsatsvarer til næringsmiddelindustri eller havbruket.

Veksten i import av råvarer til fiskefôr utgjør historisk sett en betydelig andel av veksten i importen av landbruksvarer. Av jordbruksvarene ble det i 2023, målt i verdi, importert mest råvarer til fiskefôr. Denne importen utgjorde nesten 30 pst. av jordbruksvareimporten. Av mengden importerte fôrråvarer, utgjør råvarer til fiskefôr om lag 90 pst., mens råvarer til kraftfôr til husdyr utgjør om lag 10 pst.

Om lag 58 pst. av importen av landbruksvarer kommer fra EU. Sverige og Danmark var størst i 2023 med en samlet importverdi til Norge på rett i underkant av 20 mrd. kroner. Omtrent 24 pst. av importen i 2022 kom fra land som omfattes av den norske ordningen for generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland (GSP-ordningen). Brasil er her dominerende med sin eksport av råvarer til fiskefôr.

Eksporten av jordbruksvarer fra Norge var i 2023 på 19,5 mrd. kroner, en økning på 15 pst. fra 2022. Mange av landbruksvarene som eksporteres avtar ikke direkte råvarer fra norsk jordbruk. Blant de største eksportvarene, målt i verdi, finner vi produkter som fiskefôr, fiskemel, fiskeolje og soyamel og -olje produsert av importerte soyabønner. Av sentrale norske jordbruksvarer var eksporten av kjøtt den største målt i verdi. Som med importen er det våre nærmeste naboland som utgjør hovedvekten av den norske eksporten av landbruksvarer.

Bearbeidingsindustrien/RÅK-industrien

Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase, og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige på både pris og kvalitet. Anslagsvis 75 pst. av matkornet, 25 pst. av melkeproduksjonen og 10 pst. av eggproduksjonen i Norge inngår i produksjonen av RÅK-varer. Også en betydelig del av norsk frukt- og bæravling går til produksjon av RÅK-varer. For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke markedsandelen innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Framtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

For de råvarene og ferdigvarene som omfattes av RÅK-ordningen, blir råvareprisforskjeller mellom norsk og internasjonal pris kompensert ved utbetaling av tilskudd når tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen. Prisutjevningen skjer nå i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksråvarer som benyttes til produksjonen av ferdigvarer. Fra utgangen av 2020 falt muligheten for å gi eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer bort.

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av RÅK-ordningen, er spesielt utsatt for økt importkonkurransen. Importen har over tid vært økende. I 2023 ble det importert RÅK-varer til en verdi av 22,1 mrd. kroner. Dette er en økning på 17 pst. fra 2022. Samtidig har importmengden i 2023, som i 2022, gått ned. Importmengden er redusert med hele 11 pst. fra året før. Importkonkurransen for RÅK-varer har vært lavere enn tidligere år, grunnet høye priser på enkelte råvarer internasjonalt samt en svak krone. Blant annet registrerte man redusert import av store varegrupper som brødvarer og bakverk, øl, mineralvann, sauser, iskrem, yoghurt mv. Det var også en nedgang i import av kosttilskudd og næringsmidler til framstilling av drikkevarer. Importen av sjokolade, sukkervarer og pizza økte noe. Storparten av importen av RÅK-varer til Norge kommer fra EU, og da særlig våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor avgjørende for konkurransevilkårene i industrien, som f.eks. bakeindustrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

I samme periode ble det eksportert RÅK-varer til en verdi av 4,7 mrd. kroner. Eksportmengden sank med 3 pst., mens verdien økte med hele 19 pst. Eksportmengden har økt for RÅK-varer som supper, kjeks og småkaker, bakverk og sjokolade. For sukkervarer, knekkebrød, brød/brødvarer, pizza, sauser og mineralvann er eksportmengden redusert.

I 2023 ble det utbetalt i overkant av 161 mill. kroner i PNS (prisnedskrivning) for salg av 104 300 tonn RÅK-varer. Mens avtaket av tilskuddsberettigede råvarer økte med 19 pst. fra 2022, falt utbetalingene med omtrent 25 mill. kroner. Dette skyldes lavere PNS-satser som følge av høye internasjonale priser på råvarene som inngår i RÅK-ordningen. Fra 1. januar 2023 ble vaniljesaus, vaniljekrem og rømmedressing inkludert i RÅK-ordningen. Norske priser er ofte relativt stabile og fastsettes gjerne én eller to ganger i året. Internasjonale råvarepriser varierer i større grad gjennom året, og volatile råvarepriser har vært framtrædende på verdensmarkedet de senere årene.

Tilskuddssatsene fastsettes vanligvis årlig, med virkning fra 1. januar. Grunnet betydelige endringer i utenlandske råvarepriser og synkende kronekurs i første halvår av 2023, ble satsene endret etter oppdatert tallgrunnlag med virkning fra 1. juli 2023.

Utvikling i matvarekjeden

De tre store dagligvarekjedene har markedsandeler i det tradisjonelle dagligvaremarkedet i Norge på til sammen om lag 96,5 pst. I 2022 hadde NorgesGruppen 43,5 pst. av markedet, Coop 29,6 pst. og REMA1000 hadde 23,5 pst. Bunnpris har 3,5 pst. av markedet og har innkjøps- og distribusjonsavtale med NorgesGruppen. Rundt 90 pst. av omsetningen av dagligvarer skjer i tradisjonell dagligvare, mens 10 pst. skjer i andre virksomheter. Dagligvarer kan kjøpes via internett, i verdibutikker, i nyetablerte kjeder, hos lokale kjøpmenn og spesialforretninger som selger mat- og drikkevarer.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør en stadig større del av dagligvarekjedenes omsetning. Fra 2011 til 2022 er verdiandelen økt fra 12,3 pst. til 18,2 pst., ifølge tall fra Nielsen. EMV-andelen har økt mest innen kategorier av ferskvarer som egg, ferske deiger/farser, fjørfekjøtt og kjøttpålegg. På

varekategorier som ferskt rent kjøtt og ferske deiger/farser ligger andelen EMV på ca. 65–80 pst.

Samfunnsøkonomisk Analyse AS har, på oppdrag fra Nærings- og fiskeridepartementet, kartlagt omfanget av dagligvarekjedenes egne merkevarer og vertikal integrasjon. De har også gjort en analyse av hvordan dette virker inn på konkurranse, pris og utvalg i dagligvarebransjen. Rapporten viser at om lag 20 pst. av dagligvarene hos de tre store dagligvarekjedene var egne merkevarer i 2022. I 2017 var tilsvarende andel 17 pst. Også andelen tilknyttede merkevarer har økt, fra 7,8 pst. i 2017 til 8,4 pst. i 2022. Dette er merkevarer der det finnes en tilknytning til en dagligvarekjede, for eksempel gjennom delvis eierskap eller juridisk bindende avtaler. Totalt sett er det leverandørens merkevarer som utgjør den største andelen av dagligvaremarkedet, med en andel på 66 pst. i 2022.¹²

Dagligvarekjedene har betydelige eierandeler i industrien og har etablert seg innen bl.a. bakeri-, grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon er, sammen med stor markeds-konsentrasjon i tre salgskanaler (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), med på å gi dagligvarekjedene vesentlig kontroll i verdikjeden. Det er også noe konsentrasjon på grossistleddet og leverandørleddet i verdikjeden for mat.

Virksom konkurranse i alle ledd i verdikjeden for mat og dagligvarer er nødvendig for at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og i ulike priskategorier. Regjeringen prioriterer arbeidet med konkurranseforholdene i verdikjeden for mat og dagligvarer høyt, og har iverksatt flere tiltak for å bedre konkurranseforholdene. Regjeringens tipunksplan for bedre utvalg og lavere priser i matbutikken oppsummerer initiativene regjeringen har iverksatt for å bedre konkurransesituasjonen.¹³

4.5 Matpolitikken

All mat som blir omsatt i Norge skal være trygg, og uten farlige smitte- og fremmedstoffer. Mattryggheten sikres gjennom tiltak langs hele produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Geografiske forhold, et kjølig klima, samt lite livdyrimport og gode overvåkings- og kontrolltiltak som næringen slutter opp om, er viktig for mattryggheten. Mangeårig og godt samarbeid mellom myndigheter og næring er også av stor betydning. Sammenlignet med andre land, har Norge lite forekomst av matbåren sykdom. Forekomsten av smittestoffer og fremmedstoffer i mat er lavt.

God plante- og dyrehelse er grunnleggende for mattrygghet, og en viktig innsatsfaktor for norsk landbruks verdiskaping, konkurranseevne og en langsiktig og bærekraftig matproduksjon. Dyrehelsen i Norge er meget god, men det er ingen selvfølge. Den gode situasjonen skyldes blant annet målrettet arbeid og god samhandling mellom norske myndigheter, husdyrnæringene og forsknings- og forvaltningsstøtteinstitusjonene. Likevel

---

¹² [Her er rapportene om egne merkevarer og vertikal integrasjon - regjeringen.no](#)

¹³ [Følger opp arbeidet for bedre konkurranse i dagligvarebransjen - regjeringen.no](#)

har vi i Norge hatt utbrudd av alvorlige dyresykdommer i 2023. Blant annet ble det påvist ringorm i 16 storfebesetninger i Trøndelag, hvor Mattilsynet, Veterinærinstituttet og næringen jobbet tett for å bekjempe sykdommen gjennom god kunnskap, diagnostikk og forebygging. Det ble også påvist tuberkulose i en storfebesetning. Et stort sykdomsutbrudd i norsk sammenheng skjedde sommeren 2023 da det var svært høy dødelighet blant krykkjer, og det ble påvist fugleinfluensa. Alvorlig fugleinfluensa ser ut til å opptre med regelmessige mellomrom i villfuglpopulasjonen. Det kan også nevnes at afrikansk svinepest ble påvist i Sverige, og det er nå besluttet å utrydde villsvin fra Norge.

Forekomst av sykdommer hos husdyr som er overførbare til mennesker, direkte eller gjennom mat, er begrenset. Det er en fordel både for folkehelsen og for konkurranseevnen i husdyrnæringene.

Plantehelsen er fortsatt god i Norge, men det er grunn til å være bekymret over at det introduseres nye planteskadegjørere med importerte varer hvert år. Import av planter fra land utenfor Europa, import av trær og treemballasje, samt netthandel og privat import representerer en særlig risiko.

Få planteskadegjørere og god plantehelse legger til rette for lav bruk av plantevernmidler. Det arbeides kontinuerlig med å redusere bruken og risiko ved bruk av plantevernmidler ytterligere. Overvåkingsprogrammet for rester av plantevernmidler i næringsmidler viste ingen funn av rester av plantevernmidler over grenseverdien i norske produkter i 2023.

Antibiotikaresistens er i dag en av de alvorligste truslene mot menneskers og dyrs helse i verden, og en viktig problemstilling innenfor «Én verden – én helse»-tankegangen. Et høyt forbruk av antibiotika øker forekomsten av resistente bakterier. Bruken av antibiotika i norsk husdyrhold er svært lav i internasjonal sammenheng. Den gode situasjonen i landbruket skyldes blant annet god helse hos dyrene, noe som fører til redusert behov for antibiotika, samt en svært restriktiv praksis for bruk av antibiotika.

Det er også viktig å hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinhold. Dette har man så langt lykkes med. Husdyrnæringen har en egen handlingsplan for forebygging av antibiotikaresistens hos produksjonsdyr. Den nasjonale strategien mot antimikrobiell resistens er under revisjon, og vil bygge videre på målene fra den forrige strategien. Som en naturlig oppfølging av strategien vil det utarbeides en mer konkret handlingsplan for LMDs sektoransvar.

Matpolitikken skal ivareta flere forbrukerhensyn enn helse og mattrygghet. Oppmerksomheten om dyrevelferd er stor i befolkningen, og regjeringen skal legge fram en stortingsmelding om dyrevelferd i 2024. Dyrevelferden i Norge er gjennomgående god, selv om det også er utfordringer. Det har vært jobbet systematisk med bedring av dyrevelferden de senere årene. I de fleste produksjoner er det nå etablert dyrevelferdsprogram som inkluderer obligatoriske veterinærbesøk og kontroll gjennom slakteriene. I gjennomgangene gjør veterinærene funn, som følges opp med utbedringer, endringer av rutiner for fôring, stell, sykebehandling eller avlivning.

Godt samarbeid mellom Mattilsynet og næringen bidrar til at dyrehold med risiko for vanskjøtsel kan oppdages. Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere

årene, herunder innføring av overtredelsesgebyr. Mattilsynet har inngått en samarbeidsavtale med politiet, og det er etablert dyrekrimfunksjoner i hele landet.

Merking av mat er viktig for at forbrukerne skal få riktig informasjon om matvarene. Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne ta informerte valg. Det har vært igangsatt flere prosesser i EU knyttet til merking av mat innenfor rammene av Europakommisjonens matstrategi «Farm to Fork» fra 2020, men prosessene er foreløpig stoppet.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Utviklingen over tid har gått i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. De senere årene har det imidlertid vært mindre framdrift i liberaliserende prosesser. Handelspolitikken har vært preget av uløste problemer i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og tiltakende handelskonflikter mellom sentrale land i verdenshandelen. De siste årene har vist utviklingstrekk i retning av svekket grunnlag for de økonomiske og institusjonelle rammene for global handel, økende stormaktsrivalisering og mer konsentrert handel innen handelsblokker. FN anslår at varehandelen globalt gikk ned med 5 pst. i 2023, for landbruksvarer isolert var nedgangen på 3 pst. i samme periode.

Etter pandemi, høye priser, redusert økonomisk aktivitet og pressede forsyningslinjer har det globale jordbruksmarkedet det siste året beveget seg mot normalisering. Den globale pandemien, Russlands angrep på Ukraina, krig i Midtøsten med angrep på frakteskip i Rødehavet og en klimakrise som gjør seg stadig mer gjeldende, har likevel understreket at våre forsyningslinjer kan bli forstyrret. De steile geopolitiske motsetningene kan også over tid endre handelen mellom ulike land og regioner. Russlands invasjon av Ukraina ga rekordhøye priser på matvarer og innsatsvarer globalt, og viste at stormakter fortsatt er villige til å bruke mat og innsatsmidler som redskap for å nå politiske og militære mål. På tross av at markedene har normalisert seg i 2023, skaper regionale konflikter og spenninger fortsatt usikkerhet. De internasjonale prisene var i 2023 fortsatt høyere enn før pandemien. Den svake kronekursen har også bidratt til at importpriser på mange jordbruksvarer forble høy i Norge.

Norge har våren 2024 en rekke pågående handelsforhandlinger gjennom EFTA som kan påvirke markedsadgangen for landbruksvarer til Norge. Fra norsk side kan det i slike forhandlinger være krevende avveininger mellom offensive interesser som økt markedsadgang for industrivarer og fisk, og defensive interesser knyttet til beskyttelse av sensitive norske jordbruksproduksjoner.

Regjeringen vil ivareta norske landbruksinteresser i internasjonale handelsforhandlinger hvor landbruk inngår, i samsvar med regjeringens mål for landbrukspolitikken. For å styrke tollvernet ble tollen for issalat, knollselleri, rødbeter, kålrot og potet/potetprodukter

lagt om fra kronetoll til prosenttoll fra 1. januar 2024. For potet og potetprodukter ble det besluttet en overgangsperiode fram til 1. september 2024.

5.2 Import av landbruksvarer

Verdien av jordbruksvarer importert til Norge utgjorde 113,6 mrd. kroner i 2023, en økning på 10 pst. fra året før. Målt i mengde var det imidlertid en nedgang i importen på 2,7 pst. Høye verdensmarkedspriser og svak norsk krone har bidratt til den store økningen i verdi. Importen av jordbruksvarer utgjorde 11 pst. av Norges totale vareimport.

Den største andelen av importen av jordbruksvarer i 2023 kom fra EU med en importverdi på 68 mrd. kroner, dvs. 58 pst. av vår totale landbruksimport målt i verdi. Blant EU-landene er det våre nærmeste naboland som dominerer importen. Brasil er vårt klart største importmarked for jordbruksvarer utenfor EU.

Verdien av importen av jordbruksvarer fra utviklingsland utgjorde 26,8 mrd. kroner i 2023, en økning fra 24,9 mrd. kroner i 2022. Import fra u-land utgjorde, som i 2022, 24 pst. av totalimporten av jordbruksvarer. En betydelig del av denne importen kommer fra Sør-Amerika og Asia, i hovedsak fôrråvarer til havbruksnæringen. Våre største importmarkeder blant utviklingslandene var i 2023 Brasil, Kina, Chile, India, Belarus og Peru.

Toll- og kvotefri markedsadgang for produkter fra de fattigste landene er, og har lenge vært, et sentralt tiltak i norsk utviklings- og handelspolitikk. Alle land kategorisert som de minst utviklede landene (MUL) på OECDs DAC-liste og lavinntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere omfattes i dag av nulltoll-ordningen. Andre utviklingsland, fra lavinntekts- til øvre mellominntektsland, får også vesentlige tollreduksjoner ved eksport til Norge gjennom GSP-ordningen. Namibia, Botswana og Eswatini har i tillegg særskilte eksportmuligheter for storfekjøtt og sauekjøtt til Norge, innenfor årlige tak på 3 700 tonn for storfekjøtt og 400 tonn for sauekjøtt.

Importen fra MUL-landene utgjorde 1,7 pst. av den totale importen av jordbruksvarer i 2023, med en samlet verdi på 1,91 mrd. kroner. Import av fett- og oljer av fisk, snittblomster, kaffe og frukt og grønt fra det afrikanske kontinent dominerer under denne landgruppen.

5.3 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av WTO 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene; markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier.

Markedsadgang

Norges forpliktelser når det gjelder øvre tillatte tollsatser og importkvoter framgår av Norges bindingsliste til WTO (vedlegg til St.prp. nr. 65 (1993–1994)). Norge har notifisert bruken av importkvoter til og med 2022.

Internstøtte

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som er underlagt forpliktelser om reduksjon (såkalt gul støtte), og støtte som ikke er underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte). For den sistnevnte kategorien for støtte eksisterer det ingen øvre beløpsbegrensning, men støtteordningene må oppfylle visse kriterier for å være unntatt fra begrensningen.

Grønn støtte har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel, og er unntatt reduksjonsforpliktelser. For Norges del omfatter denne kategorien støtte til bl.a. kulturlandskap, miljøprogrammer og velferdsordninger. For 2022 var notifisert grønn støtte på 10,75 mrd. kroner.

Blå støtte er ordninger under programmer som skal begrense produksjonen, og som er basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. For 2022 var notifisert blå støtte på 7,4 mrd. kroner.

Samtlige interne støttetiltak til fordel for jordbruksprodusenter som ikke er omfattet av ett av unntakene, er underlagt begrensninger som er uttrykt ved hjelp av et samlet mål for støtte. Denne støtten blir kalt AMS (Aggregate Measurement of Support), også omtalt som gul støtte. Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrukket særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner. For 2022 var det notifiserte nivået i gul boks 11,049 mrd. kroner.

Eksportstøtte

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det gjort vedtak om å avvikle bruken av eksportstøtte for landbruksvarer. For Norge innebar enigheten at våre ordninger for eksportstøtte senest måtte avvikles innen utgangen av 2020. Dette er formalisert i Norges reviderte bindingsliste til WTO (godkjent 28.2.2018).

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. Forhandlinger i 2008 om ferdigstilling av tekster stoppet da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene, på sentrale punkter, var for stor.

På ministerkonferansen på Bali i desember 2013 oppnådde WTOs medlemsland enighet på flere områder. På landbruksområdet ble det enighet om ministerbeslutninger på tollkvote-administrasjon og offentlige matvarelager for utviklingsland. I tillegg ble det enighet om en ministererklæring om å utvise tilbakeholdenhet i bruken av alle former for eksportstøtte

i påvente av en endelig avtale der eliminering av slike støtteordninger inngår. Ved den påfølgende ministerkonferansen i Nairobi 2015 ble det gjort vedtak om endelig avvikling av eksportstøtte for landbruksvarer.

Ministerkonferansen i Buenos Aires i desember 2017 brakte ingen nye resultater på landbruksområdet. Smitteverntiltak og koronapandemien førte til at det 12. ministermøtet (MC12) først ble holdt i juni 2022. Under MC12 lå det en tekstpakke på bordet bestående av tre deler: et arbeidsprogram for videre forhandlinger under landbrukskomiteens spesialsesjon, en beslutning om å unnta leveranser til Verdens Matvareprogram (WFP) dersom land innfører eksportrestriksjoner og en politisk erklæring om matsikkerhet. Det var ikke mulig å komme til enighet om arbeidsprogrammet for videre forhandlinger.

Det 13. ministermøtet (MC13) ble avholdt i Abu Dhabi i slutten av februar 2024. I forkant var det intensive forhandlinger om et nytt forsøk på å bli enige om et arbeidsprogram for videre forhandlinger. Disse forhandlingene fortsatte under ministerkonferansen, men endte til slutt uten enighet til tross for at tekstene lå nært opp til forpliktelsene som allerede ligger i WTOs landbruksavtale.

Dette illustrerer at avstanden mellom medlemmene fremdeles er betydelig. Landbruk står imidlertid uansett sentralt i forhandlingene i WTO, og mange land har som hovedprioritet å komme til enighet om et resultat om en videre landbruksreform som inkluderer reduksjoner i støtte og beskyttelse. Dette endres ikke selv om det ikke ble noen enighet om et arbeidsprogram under MC13. Kort tid etter ministerkonferansen fremmet for eksempel Brasil et forslag om et vedtak om et arbeidsprogram i WTOs hovedråd, basert på tekstene som forelå under MC13. Dette forslaget behandles i Hovedrådet frem mot sommeren.

5.4 EUs landbrukspolitikk

Demonstrasjoner og opptøyer har preget EUs landbruk det siste året. Uroen som har berørt en rekke land har hatt flere årsaker. Inntektsutviklingen for mange grupper i jordbruket er svekket. Sammenlignet med 2022 falt prisene for mange varer i 2023. Kostnadene falt også, men relativt sett mindre. Tollfrihet for ukrainske varer på EU-markedet medførte betydelig import av korn og andre varer til EU, som skapte problemer for avsetning av EUs egne varer. Landbruket i EU var også meget skeptisk til inngåelse av en handelsavtale med Mercosur som ville innebære økt import av kjøtt fra Mercosur. Økte kostnader knyttet til nye klima- og miljøkrav i jordbruket og mer byråkrati skapte også reaksjoner i næringen.

EU iverksatte 1. januar 2023 en ny landbrukspolitikk som skal gjelde ut 2027. Den nye landbrukspolitikken har ni målsettinger. Disse er å sikre en rimelig inntekt for bøndene, øke konkurransekraften, styrke bondens posisjon i verdikjeden, iverksette tiltak knyttet til klima, miljø, landskap og biologisk mangfold, sikre rekruttering, utvikle nye arbeidsplasser i distriktene, sikre trygg og sunn mat og fremme kunnskap og innovasjon.

EU legger stor vekt på klima og miljø i sin landbrukspolitikk. 40 pst. av EUs landbruksbudsjett skal bidra til å oppnå EUs målsettinger knyttet til klimagassutslipp og klima-

endringer. Videre skal 25 pst. av den direkte støtten under budsjettet brukes på et eget miljøprogram.

Politikken innebærer også utjevning av arealstøtten mellom EU-landene, dvs. at støtten økes i de land som har hatt støtte under gjennomsnittlig støttenivå. Dette betyr overføring av økonomiske midler fra vest til øst i EU.

En vesentlig endring er også at ansvaret for gjennomføringen av landbrukspolitikken i større grad overføres til medlemslandene. Hvert enkelt medlemsland har utarbeidet en strategi som beskriver nasjonale utfordringer og virkemidler de vil benytte for å nå EUs felles mål for landbruket. Strategiplanene ble vedtatt av Kommisjonen høsten 2022. Kommisjonen legger opp til en midtveis-evaluering av strategiplanene med medlemslandene i 2024.

Det legges også opp til økt fleksibilitet for medlemslandene i bruk av virkemidlene for bygdeutvikling, bl.a. støtte til innovasjon, modernisering og styrket konkurransekraft. Den gjennomsnittlige alderen på bøndene i EU er høy og økende. EU har derfor en ordning hvor bønder under 40 år kan få ekstra støtte i fem år etter overtakelsen.

Som en del av EUs grønne giv («Green Deal») la Kommisjonen i mai 2020 frem en strategiplan for utvikling av landbrukssektoren fra jord til bord («Farm to Fork»). Planen skal bidra til forbedret kosthold, helse og miljø. Strategien omfatter hele verdikjeden, dvs. innsatsvarer, produksjon, videreforedling, transport, distribusjon og forbruk.

I strategien er målsettingen at EU innen 2030 skal redusere bruken av plantevernmidler med 50 pst., bruken av gjødsel med 20 pst. og bruken av antibiotika med 50 pst. Kommisjonen legger videre opp til at 25 pst. av EUs jordbruksareal innen 2030 skal være økologisk. Dagens nivå er vel 9 pst.

Arbeidet med «Farm to Fork» går senere enn planlagt, og det er ennå ikke lagt fram en overordnet plan for et bærekraftig matsystem. Forslaget om redusert bruk av plantevernmidler er trukket inntil videre. Endringer i regelverket for dyrevelferd og merkebestemmelser om opprinnelse, ernæring, bærekraft og dyrevelferd er heller ikke fremmet. Næringsorganisasjonene i EU mener at konkurransekraft og økte kostnader ikke er tilstrekkelig hensyntatt i Kommisjonens forslag.

EU har en målsetting om å redusere utslippene av klimagasser med 90 pst. innen 2040, og være klimanøytrale i 2050. Utslippene av klimagasser fra matvarekjeden utgjør 20-30 pst. av samlede utslipp. Dette betyr at sektoren må redusere utslippene betydelig for at EU skal nå sine fremtidige målsettinger. EU har videre vedtatt en jordlov der det legges vekt på at jorda må få en bedre helsetilstand framover.

EU har nå iverksatt en strategisk dialog med landbruket om fremtidig landbrukspolitikk. I alt 27 organisasjoner og virksomheter fra jordbruket, miljøsektoren, forbrukerne, dyrevelferdsorganisasjoner og akademia skal innen september 2024 gi innspill til Kommisjonens arbeid med ny landbrukspolitikk. Politikken skal gjelde fra 1. januar 2028 og ut 2034. Kommisjonen skal etter planen legge fram forslaget til ny landbrukspolitikk høsten 2025. Sentrale temaer vil være mer målrettede virkemidler og hvordan landbrukspolitikken skal innpasse mulige nye medlemsland de neste 10 årene, herunder Ukraina.

Ukraina har et jordbruksareal som tilsvarer over 20 pst. av EUs areal, og er meget konkurransedyktige sammenlignet med EU-jordbruket.

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen og politikktutformingene i EU på jordbruksprodukter påvirker omfanget av import, grensehandel og konkurransekraft til næringsmiddelindustrien. En betydelig del av EUs regelverk på klima- og matområdet er helt eller delvis EØS-relevant og kan omfatte flere sektorer. Regelverksutviklingen i EU er et prioritert område for Landbruks- og matdepartementet.

5.5 Forhandlinger om handelsavtaler

Utover EØS-avtalen og Norges bilaterale avtale med Storbritannia, har Norge gjennom EFTA inngått 31 bilaterale frihandelsavtaler med til sammen 42 land. I tillegg har Norge som en del av EFTA ferdigforhandlet avtaler med Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay) og India. Avtalen med Mercosur er ikke formelt undertegnet, da det blant annet gjenstår noen avklaringer knyttet til miljøkapittelet i avtalen. Avtalen med Moldova ble undertegnet ved EFTAs ministermøte i Liechtenstein sommeren 2023. Forhandlinger om en modernisering av avtalen med Chile ble ferdigstilt i januar 2024, og forventes signert i juni. Det er i meget liten grad gitt konsesjoner på landbruksvarer som går på bekostning av norsk produksjon.

EFTA forhandler nå nye handelsavtaler med Malaysia, Thailand, Kosovo og Vietnam. Fremdriften varierer, men gjennomgående er de ulike prosessene konstruktive. Forhandlingene med Thailand ble gjenopptatt etter et langt opphold. Mens man har ambisjoner om å ferdigstille avtalen med Malaysia i løpet av 2024, er det ikke utsikter til snarlig ferdigstillelse av en avtale med Vietnam. Forhandlingene om en frihandelsavtale med Kosovo startet sommeren 2022, men har siden hatt beskjeden framgang mye grunnet Kosovos ønske om å innlemme handel med tjenester i avtalen.

EFTA er videre i reforhandlinger av eksisterende avtaler med Ukraina, Det Palestinske Området, Egypt og SACU (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Eswatini og Lesotho). Det er ulik framgang i disse prosessene. I etterkant av den russiske invasjonen i Ukraina har EFTA og Ukraina blitt enige om at eksisterende frihandelsavtale skal oppdateres. Første forhandlingsmøte ble avholdt i april 2024. For Ukraina er liberalisering av handelen med landbruksvarer et uttalt mål. I EFTA-landenes mandat fastslås det at en modernisering av frihandelsavtalen med Ukraina skal skje innenfor rammene av landenes respektive landbrukspolitikk.

Handelsavtalene forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i tilbudet

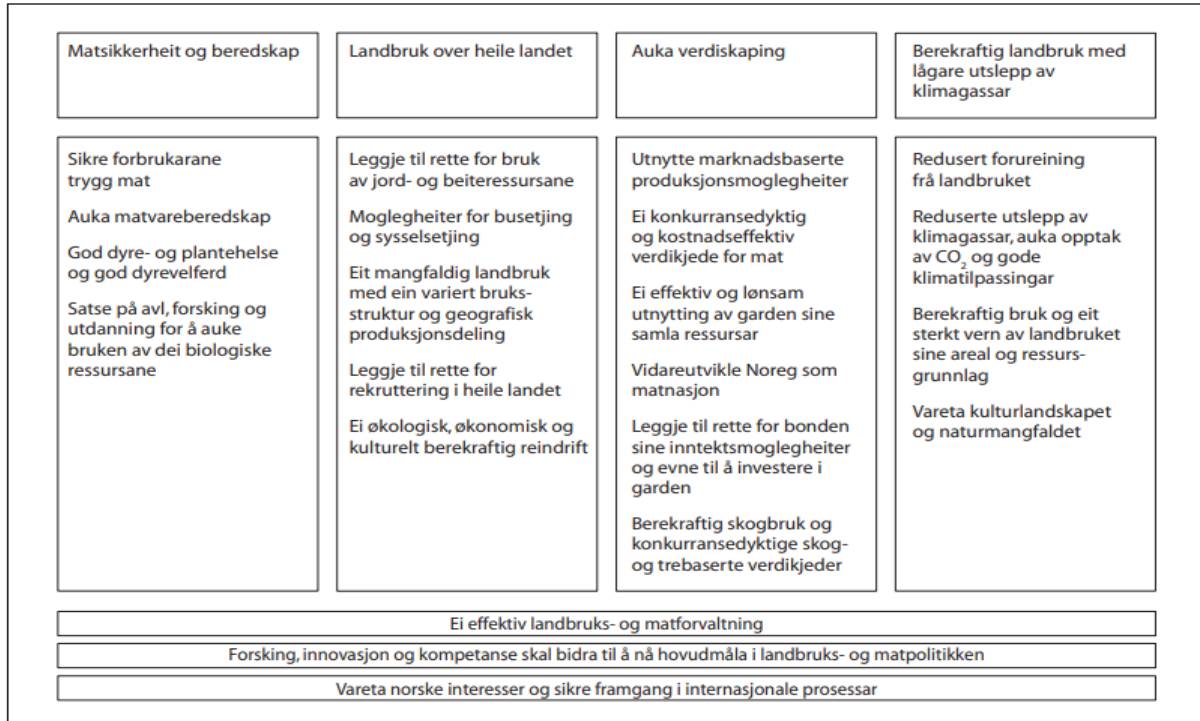
6.1 Mål og rammer for oppgjøret

Kapittel 1–5 gjennomgår premissgrunnlaget for forhandlinger om ny jordbruksavtale. I kapittel 2 omtales jordbrukskapitlet i Hurdalsplattformen kort, og noen sentrale deler av Næringskomiteens beskrivelse av mål og rammer for jordbrukspolitikken ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2023. Stortinget behandlet den 18. april 2024 Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket*. Med behandlingen av denne meldingen er det satt nye mål, og lagt viktige premisser for forhandlingene.

Hovedavtalen for jordbruket sier at jordbruksavtalens formål er å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift. Hovedavtalen sier også at jordbruksavtaler står tilbake for lover og stortingsvedtak, og kan heller ikke kreves gjennomført i strid med traktater som er bindende for staten.

6.1.1 Hovedmålene i jordbrukspolitikken

Gjeldende mål for landbrukspolitikken er gjengitt i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2024, jf. figur 6.1. Jordbruksoppgjørets oppgave er å utvikle virkemidlene med sikte på en best mulig samlet måloppnåelse.

Figur 6.1 Målene for landbrukspolitikken

6.1.2 Jordbrukets og jordbruksavtalens bidrag til et mer bærekraftig matsystem

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030, og utgjør en overbygning for alle land og samfunnsområder. Samtidig med global vekst i matproduksjonen har også forekomsten av sult og feilernæring økt globalt, og kostnader knyttet til miljødeleggelse og ressursbruk er blitt mer tydelig. En viktig erkjennelse er derfor at mål for matproduksjon ikke kan ses isolert, men henger sammen med mål for verdiskaping og sosial likhet, helse, forbrukeradferd, miljø og bekjempelse av klimaendringer. Begrepet «bærekraftige matsystem» er ment å fange opp disse sammenhengene.

Landbruks- og matpolitikken skal i hovedsak bidra til å nå bærekraftsmål 2 som vektlegger matsikkerhet og bærekraftig landbruk. De fire hovedmålene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, og utgjør samlet sett målsettingene for bærekraft i det norske landbaserte matsystemet. Bærekraften i det landbaserte matsystemet avhenger av en rekke nasjonale forhold. Geografi, topografi og klima påvirker mulighetene for jordbruksdrift. Målbildet er videre tett koblet til distriktpolitiske mål, særlig gjennom delmålet om landbruk i hele landet. Bosetting, sysselsetting, bruk av jord og beiteressurser, ivaretagelse av kulturlandskap og redusert utslipp til luft og vann er viktige deler av norsk landbrukspolitikk. I tillegg til matsikkerhet og beredskap bidrar landbruket med en rekke fellesgoder til samfunnet. Videre kommer ringvirkningene av landbruksproduksjonen, i form av arbeidsplasser i næringsmiddelindustri og leverandørindustri i hele landet.

FNs bærekraftsmål 17 «Samarbeid for å nå målene» handler blant annet om gode samarbeidsmekanismer og institusjoner. I Norge bidrar de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket til at de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon utformes i fellesskap. Avtaleinstituttet som samarbeidsmodell har bred politisk oppslutning i Stortinget.

Jordbruksavtalen er i praksis et verktøy for å oppnå økt bærekraft i den landbaserte delen av matsystemet, med vekt på primærproduksjonen. Virkemidlene omfatter en rekke ulike ordninger som skal bidra til oppnåelse av målene i landbrukspolitikken og økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft.

Økonomisk bærekraft

Fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er økonomisk bærekraft knyttet til effektiv ressursbruk og måloppnåelse. Fra et bedriftsøkonomisk perspektiv dreier økonomisk bærekraft seg om lønnsomhet, dvs. balanse mellom inntekter, kostnader og produktivitetsutvikling. Forutsigbare rammevilkår og gode inntektsmuligheter er grunnleggende forutsetninger for at jordbruksproduksjonen skal oppnå tilstrekkelig økonomisk bærekraft og sikre god rekruttering til næringen.

Opptrappingen av inntektsmulighetene i jordbruket har vært prioritert siden denne regjeringen tiltrådte høsten 2021, blant annet gjennom jordbruksoppgjørene i 2022 og 2023. Årets oppgjør blir første år med oppfølging av inntektsopptrappingsplanen, og viser regjeringens vektlegging av økonomisk bærekraft i næringen. Investeringsvirkemidlene er videre prioritert høyt for å kunne bidra til økonomisk bærekraftig utvikling og omstilling av små og mellomstore bruk i hele landet, og for å imøtekomme dyrevelferdshensyn.

Miljømessig bærekraft

Statens tilbud har en tydelig klima-, natur- og miljøprofil, med styrking av de målrettede klima- og miljøordningene, samt virkemidler knyttet til utviklings- og omstillingstiltak. Tilbudet har en tydelig prioritering av grøntnæringen, der det også legges til rette for å styrke samarbeidet i hele verdikjeden. Økt omsetning og forbruk av norsk frukt og grønt bidrar til økt verdiskaping basert på norske ressurser, økt selvforsyning, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

Sosial bærekraft

For den enkelte næringsutøver i jordbruket er sosial bærekraft sterkt knyttet til forutsigbare rammevilkår, gode velferdsordninger og inntektsmuligheter. For samfunnet for øvrig handler sosial bærekraft i jordbruket bl.a. om hvilke samfunnsgoder jordbruksnæringen bidrar til totalt sett. Et sentralt mål for norsk landbrukspolitikk er målet om landbruk i hele landet. Det innebærer en tydelig kobling til distriktpolitikk og landbrukets bidrag til matproduksjon, sysselsetting, verdiskaping og lokalsamfunnsutvikling i hele Norge. I statens tilbud videreføres den særskilte satsingen på å styrke landbruket i Nord-Norge.

Offentlig utredning om fremtidens matsystemer

I forbindelse med Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) jf. Innst. 258 S ble regjeringen bedt om å starte arbeidet med en offentlig utredning som kan legge grunnlag for en stortingsmelding om fremtidens matsystemer, der folkehelse, klima, natur og landbruks- og matpolitikken blir satt i sammenheng. Regjeringen vil snarlig komme i gang med dette.

6.1.3 Selvforsyning

Regjeringen lanserte i Meld. St. 11 (2023–2024) sin strategi for å nå det ambisiøse målet om at selvforsyningsgraden, korrigert for import av fôr, skal økes til 50 pst. på energibasis. Strategien fikk bred oppslutning ved Stortingets behandling. Regjeringens hovedstrategi er å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både til mat og fôr, på en måte som styrker jordbrukets konkurransekraft mot import, slik at etterspørselen etter norske jordbruksvarer øker.

Oppfølging av planen må skje på mange områder og med en rekke ulike virkemidler, rettet mot ulike deler av verdikjeden. Også virkemidler over jordbruksavtalen vil være helt sentrale, og oppfølgingen av denne målsettingen er et viktig premiss for forhandlingene.

Årets avtale må ha som mål å bidra til å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både til mat og til fôr, samt opprettholde den høye norskandelen av kjøtt, egg og melk. Å forbedre kvalitet er på flere områder en forutsetning for å kunne øke produksjonen. Det gjelder både for korn og grovfôr som bruker det aller meste av det norske jordbruksarealet.

Arbeidet må skje i et helhetlig samarbeid mellom alle leddene i verdikjeden for mat. Aktørene må gå sammen om forskning, agronomi og produktutvikling. Eksempler på gode tiltak er rådgivning for bedre dyrking, blant annet Matkorninitiativet, prosjektet Økt Norsk og utvikling av nye norskproduserte planteprodukter til mat.

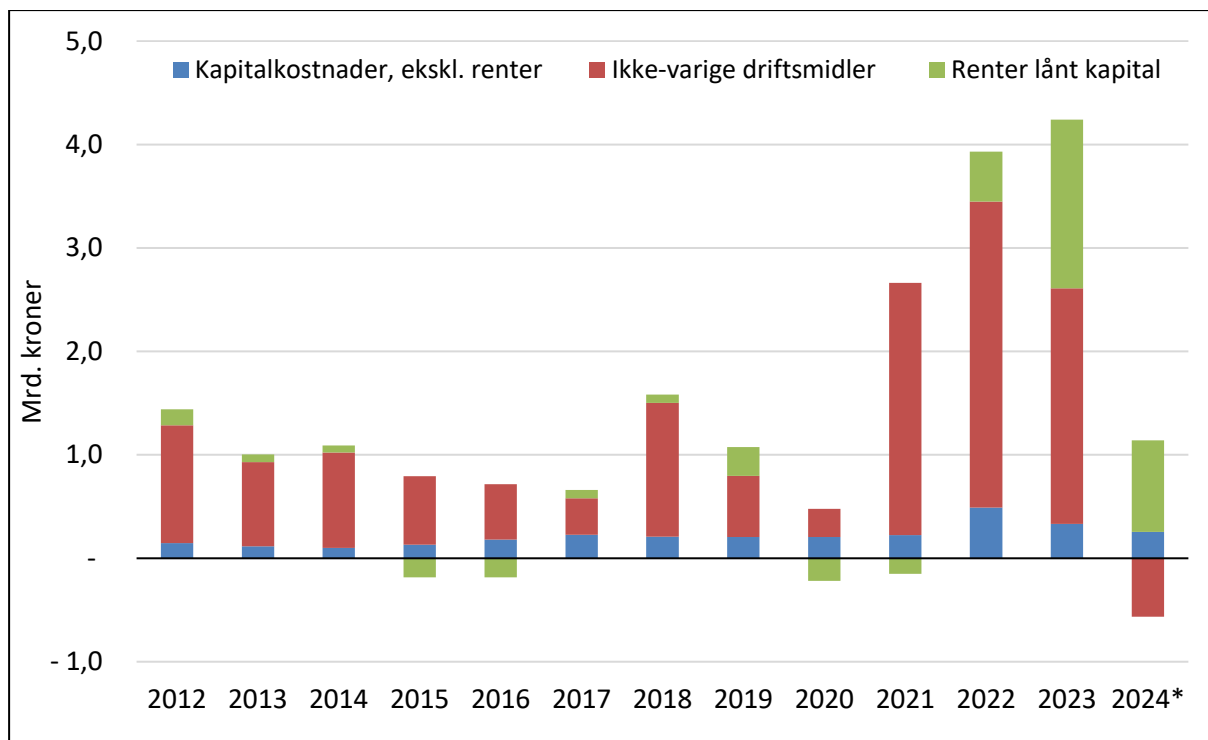
Å styrke konkurransekraften mot import er avgjørende for å øke hjemmemarkedsandelene. Stor forbedring i inntektsmulighetene vil ikke bidra til å øke selvforsyningsgraden hvis ikke konkurransekraften forbedres. Da vil heller selvforsyningsgraden falle, og produksjonsapparatet i Norge vil bli dårligere utnyttet.

Alle tiltak i jordbrukspolitikken skal vurderes opp mot hvordan disse påvirker målet som er satt om økt selvforsyning. Statens forhandlingsutvalgs har gjort slike vurderinger, og forslag til konkrete tiltak i tilbudet er gjengitt i kapittel 6.5.

6.1.4 Normalisering, men fortsatt usikkerhet i matvaremarkedene

Norges og verdens matproduksjon har stått i en ekstraordinær situasjon de siste årene. Siden FAOs matprisindeks nådde toppen i mars 2022, har den falt med 26 pst., og mest på korn som har falt med 35 pst. Produsentprisene på melk økte sterkt i Europa til utgangen av 2022, men har deretter falt og økt svakt til mars 2024. Prisene på naturgass, som er avgjørende i produksjon av gjødsel, har falt betydelig. Strømstøtten gjør også at jordbruket har en maksimalpris på strøm på 73 øre/kWh. Samtidig er den norske krona svekket. Kronesvekkingen bidrar, isolert sett, til økte priser på importerte driftsmidler, men også styrket konkurransekraft mot import av matvarer.

Jordbruket har i perioden 2021–2023 opplevd en ekstraordinær kostnadsvekst for gjødsel, fôr, strøm, drivstoff, frakt, emballasje, bygningsmaterialer m.m., jf. figur 6.2. Dette bidro, sammen med regjeringens ambisjon om å løfte inntektsmulighetene i jordbruket, til at de to foregående års jordbruksavtaler har hatt svært høye økonomiske rammer. Årets grunnlagsmateriale viser en kostnadsreduksjon for ikke-varige driftsmidler, fra et høyt nivå, særlig drevet av reduserte priser på gjødsel og fôr. Samtidig har rentekostnadene økt vesentlig de siste 2 årene.

Figur 6.2 Årlig endring i kostnader ekskl. renter i jordbruket, iflg. Totalkalkylen, registrert regnskap. Milliarder løpende kroner.

Kostnadsutviklingen er nå mer normalisert. Det innebærer at oppfølgingen av regjeringens opptrappingsplan for inntektsmulighetene kan gjennomføres med lavere rammer enn de to foregående årene, uten at dette reduserer innsatsen for å løfte inntektene i jordbruket. Fallende priser internasjonalt gjør også at Statens forhandlingsutvalg er enig med jordbrukets forhandlingsutvalg i at den midlertidige ordningen med prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer til fôr avvikles fra 1. juli 2024, jf. kapittel 7.5.

6.1.5 Matpriser, svekket kjøpekraft og budsjettstøtte

De to siste års jordbruksavtaler, og ambisjonene i Meld. St. 11 (2023–2024), viser at regjeringen prioriterer jordbruket og norsk matproduksjon høyt. Regjeringen vil bidra til trygghet for norsk matproduksjon, selvforsyning og matberedskap i en usikker verdenssituasjon og med klimaendringer som truer stabiliteten i matproduksjonen. Økte levekostnader og svekket kjøpekraft i befolkningen legges vekt på også i jordbrukspolitikken. Regjeringen har stor oppmerksomhet på utviklingen i forbrukerprisene på mat. Lenge var prisøkningene på mat i Norge klart lavere enn i nabolandene, men de siste 12 månedene har matprisene økt med 6 pst. i Norge, mens de har falt med nesten 1 pst. i Sverige og Danmark. Regjeringen har også oppmerksomhet på at utviklingen i råvareprisene påvirker konkurransekraft mot import og substitutter, og dermed også selvforsyningen.

I opptrappingsplanen for inntektsmulighetene sier regjeringen at andelen markedsinntekter av jordbrukets bruttoinntekter bør holdes oppe. Arbeidet med å øke inntektsmulighetene i jordbruket må avveie hensynene til prisutviklingen på mat mot hensynet til statsbudsjettet. Fra regjeringen Solbergs forslag til budsjett for 2022 til statens tilbud for 2024 vil budsjettstøtten over jordbruksavtalen øke med 11,4 mrd. kroner, fra 17,5 til 28,9 mrd.

kroner (65 pst.). I tillegg kommer strømstøtten til primærprodusenter i jordbruket, veksthusnæringen og vanningslag. Bevilgningen til jordbruksavtalen har økt mer enn bevilgningene på noe annet politikkområde så langt i regjeringensperiode målt i prosent. Også i absolutte beløp har jordbruksavtalen blitt høyt prioritert. Fra regnskapet i 2021 til 2024 reduseres andelen markedsinntekt av bruttoinntekt i Totalkalkylen fra 71,3 pst. til 64,2 pst., og årets oppgjør vil redusere denne andelen ytterligere. Både fordelingen mellom budsjettstøtte og markedsinntekter og endringen i fordelingen i opptrappingsperioden fra 2021 varierer mellom produksjoner.

Statens forhandlingsutvalg understreker at målpriser og budsjettstøtte må utformes slik at Norge overholder sine forpliktelser til WTO. Statens forhandlingsutvalg legger videre vekt på at budsjettstøtten bør tildeles slik at den i minst mulig grad bidrar til overproduksjon, men samtidig opprettholder incentiver til effektiv drift og utnytting av markedsmulighetene. Tollvernet har betydning for utviklingen i markedsinntektene og skjermingsstøtten varierer mellom produksjoner. Begrensninger i mulighetene for prisøkninger av hensyn til konkurransekraften tilsier også at arbeidet med kostnadsreduksjoner og økt produktivitet, er viktig for at andelen markedsinntekt skal kunne opprettholdes.

6.1.6 Prioritere natur, miljø og klima

Den menneskeskapte klima- og naturkrisen er vår tids største utfordring. Jordbruksavtalen har over flere år blitt dreid i en mer klima- og miljøvennlig retning. I tråd med regjeringens prioriteringer skal denne dreiningen fortsette, og en videre satsing på klima, natur og miljø skal være en viktig del av årets jordbruksforhandlinger. Satsing på natur, miljø og klima må inngå i de nødvendige avveiningene mellom de landbrukspolitiske målene.

Oppfølging av Norges klimaforpliktelser gjennom klimaavtalen mellom staten og jordbruket må prioriteres. Som del av regjeringens oppfølging av naturavtalen, prioriterer tilbudet tiltak som bidrar til å styrke naturmangfold, kulturlandskap og bruk av beite samt redusere forurensning. Videre følges Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden opp, med en styrking av midler til vannmiljøtiltak.

I statens tilbud økes bevilgningene til de målrettede klima- og miljøordningene. Tilbudet prioriterer også tiltak som skal styrke oppslutningen om klimatiltak, samt kunnskapsgrunnlaget som skal bidra til oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket. Økt bærekraft i sektoren kan bidra til oppfyllelse av de andre landbrukspolitiske målene, eksempelvis gjennom bedre ressursutnyttelse, klimatilpasning og omdømme. Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 10,4 mrd. kroner til ordninger med natur-, miljø- eller klimaeffekt i 2025, dette er 1 049 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2024.

6.1.7 Internasjonale forhold

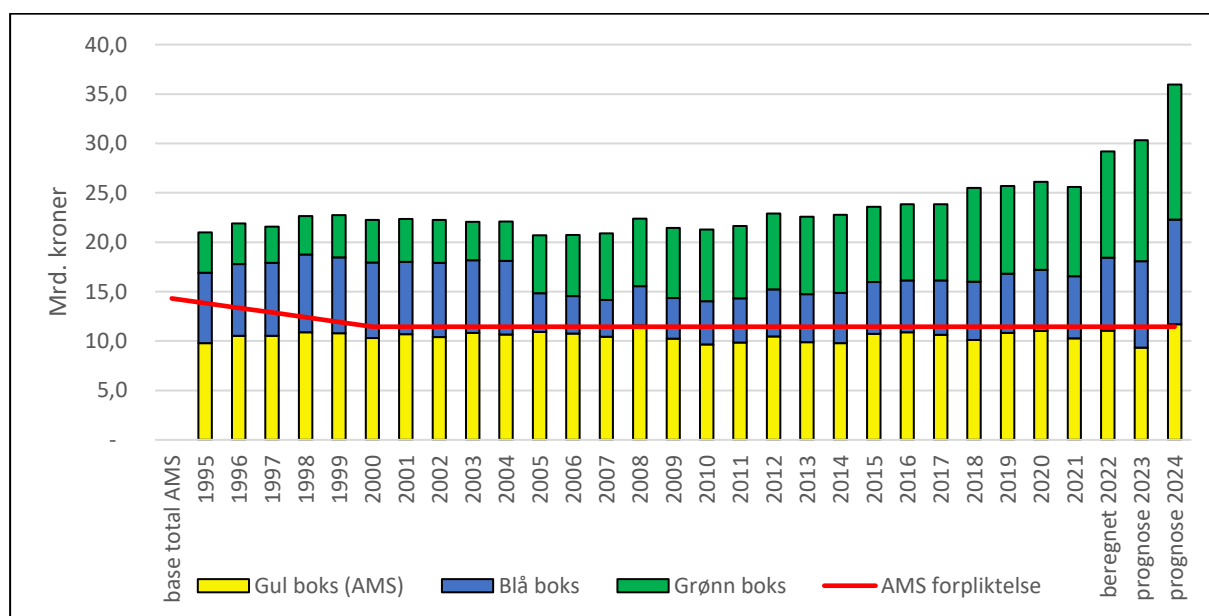
Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Tilstrekkelig konkurransekraft er fundamentet for et omfattende norsk jordbruk, en høy selvforsyningsgrad og for måloppnåelsen for de jordbrukspolitiske målene.

Importen av jordbruksprodukter har økt over tid, men har delvis stagnert og falt litt med internasjonal prisvekst og svekket krone. Nytt prisfall internasjonalt og gjenåpning for grensehandel etter pandemien, normaliserer igjen konkurransesituasjonen.

Over tid er det gjennomført flere tilpasninger i markedsordningene i jordbruket for å holde virkemidlene i tråd med WTO-regelverket. Adgangen til reguleringseksport er avviklet, administrerte priser for kjøtt og egg er avviklet og sektorene har en volumbegrenset adgang til fellesfinansiert reguleringslagring. Avtalepartene satte i fjor ned en arbeidsgruppe for videre avvikling av administrerte priser for å overholde Norges WTO-forpliktelser. Arbeidsgruppen har, med støtte i faggrupper for hhv. korn og melk, kommet med vurderinger av ulike alternativer.

Statens forhandlingsutvalg forutsetter at en ny jordbruksavtale må være innenfor Norges internasjonale forpliktelser, jf. Hovedavtalen, og er enig med forslaget fra Jordbrukets forhandlingsutvalg om at endringene bør skje i melkesektoren. Statens forhandlingsutvalg legger stor vekt på at endringen gjennomføres på en grundig måte, med nødvendige høringer, for å sikre tillit til et nytt pris- og markedsreguleringsssystem i melkesektoren, jf. omtale i kapittel 7.7. Det vil derfor ikke være mulig å gjennomføre endringen fra 1. juli 2024.

Statens forhandlingsutvalg viser videre til at Norge har forpliktelser også for støtteordninger som notifiseres i den blå og den grønne boksen. Disse boksene har ikke beløpsbegrensninger, men kriterier for at ordningene kan notifiseres uten slik begrensning.

Figur 6.3 Notifisert støtte i gul, blå og grønn boks 1995-2022 og prognoser for 2023 og 2024, samt Norges AMS-forpliktelse.

Statens forhandlingsutvalg vil peke på at når målprisen for melk er avviklet, vil jordbruksavtalen bare ha administrerte priser for planteprodukter til mat og fôr, i hovedsak lagringssterke produkter. For korn vil det største kvantumet være til internomsetning til fôr. Det innebærer at jordbruksavtalen i enda større grad blir en budsjettavtale, og at avtalepartenes handlingsrom reduseres.

6.1.8 Opptopping av inntektsmulighetene

Gode inntektsmuligheter er et viktig virkemiddel for å nå målet om økt selvforsyning og de øvrige målene i jordbrukspolitikken. I Meld. St. 11 (2023–2024) la regjeringen fram en opptappingsplan for inntektsmulighetene. I planen sier regjeringen at den, med utgangspunkt i tallene for 2021 i en modifisert totalkalkyle, legger opp til å øke inntektsmulighetene med sikte på å lukke den gjennomsnittlige inntektsforskjellen til et justert gjennomsnitt av lønn for arbeidstakere fram til 2027. Det ble foreslått en beregningsmodell med valg av sammenligningsgruppe, kapitalkostnader, normeringsfaktor og forslag om uendret antall timer i et årsverk i jordbruket. Ved stortingsbehandlingen ble det foreslått endringer i alle enkeltelementer i beregningsmodellen, men det var bare regjeringspartienes forslag om å redusere timetallet per årsverk i jordbruket i like deler til 1750 timer frem til 2027, som fikk flertall.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at i årets forhandlinger skal partene starte oppfølgingen av opptappingsplanen i meldingen, med den endringen som følger av Stortingets vedtak om timetall per årsverk. Vilkårene for opptappingsplanen som framgår av meldingen skal legges til grunn.

Vilkår for opptappingsplanen

I kapittel 7.6 i Meld. St. 11 (2023–2024) stilles det opp flere vilkår for opptappingsplanen for inntektsmulighetene. Statens forhandlingsutvalg forutsetter at avtalepartene forholder seg til dem i forhandlingene. Hensynet til konkurransekraft, internasjonale forpliktelser, klima og miljø og andel markedsinntekter er omtalt over. Statens forhandlingsutvalg vil videre vise til vilkårene om god produktivitetutvikling, at budsjettstøtten skal prioriteres innenfor det økonomiske handlingsrommet og at jordbruket fortsatt skal ha det økonomiske ansvaret for overproduksjon. Inntektssvikt som skyldes overproduksjon, kan ikke kreves kompensert.

En bærekraftig landbrukspolitikk forutsetter at det over tid er balanse mellom utviklingen i markedsinntekter, kostnader og produktivitet. Produktivitetutviklingen har vært klart svakere i jordbruket de siste årene enn foregående tiår. Produktiviteten har stor betydning for hva samfunnet og jordbruket får ut av ressursene.

Inntektsnivået i 2024 trekkes ned av stort markedsoverskudd, og store reguleringslagre for storfe- og svinekjøtt. Markedsinntektene fra kjøttproduksjon budsjetteres å falle med 870 mill. kroner fra 2023 til 2024. Bare den økte omsetningsavgiften produsentene betaler for å finansiere reguleringen, trekker inntektsnivået for hele jordbruket i 2024 ned med om lag 10 000 kroner per årsverk. Bedre markedsbalanse vil kunne gi høyere inntekter fra kjøttproduksjon. Utviklingen i kjøttforbruket er en usikkerhetsfaktor.

Statens forhandlingsutvalg mener at markedssituasjonen for kjøtt må vurderes i årets forhandlinger og prognosene om fortsatt reduksjon i etterspørselen etter rødt kjøtt må hensyntas i fordelingen.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har levert et nytt tallgrunnlag som beskrevet i Hurdalsplattformen. Det består først og fremst i at Totalkalkylen for jordbruket er omarbeidet fra et sektorregnskap til et totalregnskap for de aktive jordbruksbedriftene, og med noen regnskapstekniske endringer, herunder føringen av kapitalkostnader. Dette tallgrunnlaget skal brukes til å måle sammenligningsinntekt jordbruk. Denne skal sammenlignes på nivå med lønn for andre grupper, som definert i Meld. St. 11 (2023–2024).

Grunnlagsmaterialet viser betydelig inntektsvariasjon både mellom bruk og bruksgrupper i jordbruket, og fra år til år, blant annet som følge av ekstremvær, pandemi, markedsutvikling og variasjon i renter, energi-, fôr- og gjødselpriser.

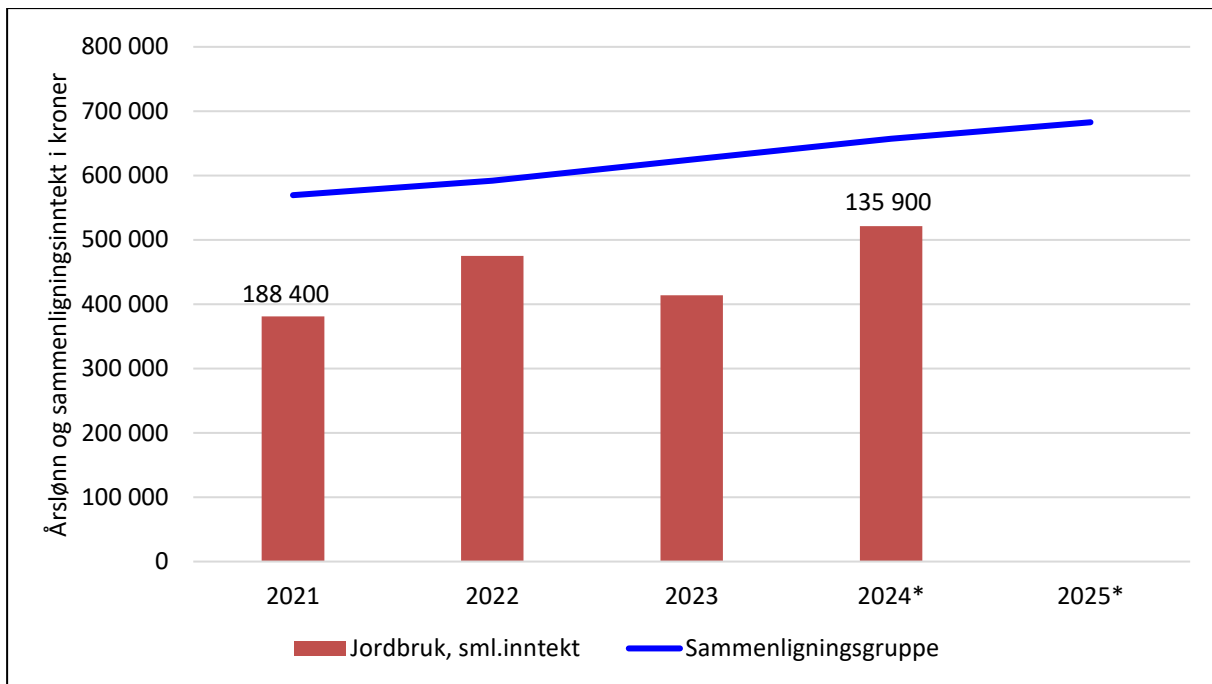
Det totale jordbruksarealet har vært nokså stabilt siden 2014. Ifølge normalisert regnskap har produksjonen av planteprodukter de siste ti årene økt med om lag 5 pst., mens husdyrproduksjonene bare har økt svakt, etter en midlertidig økning under pandemien. Svak krone og sterk prisvekst internasjonalt styrket midlertidig norsk produksjons konkurransekraft, men prisene i utlandet har falt igjen. Målt i faste priser prognoserer Budsjettnemnda med en reduksjon i investeringene i 2024, men etterspørselen etter tilskudd til drenering har økt betydelig.

6.3 Inntektsutviklingen

Budsjettnemnda for jordbruket har budsjettert med en normert gjennomsnittlig sammenligningsinntekt på 521 300 kroner per familieårsverk i 2024. Det er 107 400 kroner, tilsvarende 26 pst., høyere enn foreløpig regnskap for 2023. Beregnet sammenligningsinntekt for jordbruket fra 2021 til 2024 fremgår av figur 6.4, sammen med utviklingen for sammenligningsgruppen. Resultatet inkluderer verdien av jordbruksfradraget, avsetning til investeringer og normeringsfaktor, og beregnes per familieårsverk, som lagt til grunn i Meld. St. 11 (2023–2024).

Etter omleggingen av tallgrunnlaget denne våren er ikke årets beregninger sammenlignbare med tidligere års beregninger. Den beregnede inntektsnedgangen fra 2022 til 2023 skyldes særlig dårlige avlinger pga. tørke og flom og sterk økning i jordbrukets nominelle rentekostnader, som med det nye tallgrunnlaget blir kostnadsført i sin helhet. Også gjødselprisene økte mye fra 2022 til 2023.

Figur 6.4 Nivåforskjell i inntekt mellom jordbruket og sammenligningsgruppen, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket april 2024

Regjeringen vil, med utgangspunkt tallene for 2021 i en modifisert totalkalkyle, legge opp til å øke inntektsmulighetene med sikte på å lukke den gjennomsnittlige forskjellen til andre grupper fram til 2027. Budsjettnemnda har beregnet det normerte inntektsgapet for 2021 til 188 400 kroner. For 2024 er det beregnet til 135 900 kroner, før oppgjøret. Variasjon i inntekter og kostnader, og periodisering i Totalkalkylen, har betydning for utviklingen fra år til år, og inntektene bør vurderes over noe tid. Fjorårets jordbruksoppgjør skulle legge til rette for å tette det gjennomsnittlige inntektsgapet til lønns-mottakerne med om lag 60 000 kroner i 2024, sammenlignet med en inntekt i jordbruket i 2023, hvor avviket ift. forutsetningene året før var kompensert. Tallgrunnlaget og systemet for inntektsmåling er et helt annet i år enn det som lå til grunn for jordbruksoppgjøret i fjor. Med systemet vi nå har for nivåmåling, ser vi at det ligger an til at «inntektsgapet» reduseres i 2024 med om lag 60 000 kroner per familieårsverk.

6.4 Økte inntektsmuligheter

Statens tilbud tar utgangspunkt i regjeringens målsetting om at gapet mellom jordbrukets sammenligningsinntekt og andre grupper skal tettes innen 2027. Samtidig skal vilkårene for målsettingen vurderes.

Staten tilbyr en ramme for oppgjøret på 2 620 mill. kroner, jf. tekniske forutsetninger i tabell 6.1. Det legges til rette for at det normerte inntektsgapet reduseres med om lag 45 000 kroner per familieårsverk, det vil si om lag en tredel av det beregnede normerte inntektsgapet i 2024. Tilbudet legger til rette for en økning i inntektsmulighetene på om lag 13 ½ pst. fra 2024, før oppgjør til 2025.

Tabell 6.1 Økonomisk ramme for statens tilbud. Mill. kroner.

	Mill. kroner
Endring i målpriser	526
Endret bevilgning på kap. 1150	1 944
Overførte midler	69
Endret verdi av jordbruksfradraget	81
Sum, mill. kroner	2 620

Tilbudet innebærer økning i målpriser, som med fullt årsutslag utgjør 526 mill. kroner. Fordelingen av målprisøkningen på produkter framgår av tabell 6.2. Regjeringen legger stor vekt på hensynet til utviklingen i forbrukerprisene og til jordbrukets konkurransekraft både mot import og substitutter. Målprisøkningene foreslås økt med et veid gjennomsnitt på 3,5 pst. Samtidig foreslås økninger i prisnedskrivningen til norsk korn og tilskudd til matkorn som bidrar til at matkornets konkurransekraft styrkes. Målprisøkningene fra 1. juli vil gi inntektseffekt allerede i 2024, og den resterende økningen kommer i 2025.

Videre tilbyr staten en økning i bevilgningen til jordbruksavtalen på 1 944 mill. kroner. I tillegg finansieres tilbudet med 69 mill. kroner i ledige midler som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet og et anslag på økt verdi av jordbruksfradraget på 81 mill. kroner. Anslaget på verdi av jordbruksfradraget er usikkert, fordi det ikke finnes tallgrunnlag for å vurdere hvordan enkeltbruk vil plassere seg i forhold til regelverket for fradragsrett. Det gjelder spesielt ved en så stor økning i driftsresultatet som i dette tilbudet. Det må antas at en større andel vil gå i taket for fradrag og dermed ikke få noen økt verdi av fradraget.

Statens forhandlingsutvalg vil peke på at nettoinntekten i jordbruksforetakene ikke kan vedtas, fordi den avhenger av en rekke andre forhold, herunder bøndernes egne valg. En høy ramme vil kunne gi større kostnadsvekst, og dermed i seg selv bidra til at forutsetningene om inntektsutvikling ikke oppfylles. Det er dessuten risiko for at en høy ramme gir insentiver til overproduksjon både på kort og lang sikt.

Tabell 6.2 viser tilbudets forslag til endringer i målpriser fra 1. juli 2024.

Tabell 6.2 Målprisendringer fra 1. juli 2024.

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,24	350,7
Poteter	80,1	6,85	0,20	16,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		3,0%	132,1
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,13	27,2
Sum målprisendringer				526,1

Forslaget til økning i målpriser og anslaget for prisøkning for varer uten målpris øker totalt sett med 2,4 pst., som er litt under anslaget for generell prisvekst. Det anslås, isolert sett, å gi en økt utgift til mat på om lag 350 kroner for en gjennomsnittshusholdning i året.

Det isolerte utslaget av økningen i råvarepriser på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer anslås til 0,5 pst.

Tekniske forutsetninger

Statens forhandlingsutvalg har i hovedsak lagt til grunn de samme tekniske forutsetningene som i kravet fra Jordbrukets forhandlingsutvalg, med enkelte unntak, jf. tabell 6.3.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prognoserer en prisvekst for ikke-varige driftsmidler på 4,6 pst. i 2025, med grunnlag i utviklingen fra 2016 til 2023. Statens forhandlingsutvalg viser til at kostnadsveksten er på vei ned igjen og at prognosene for bl.a. olje- og energipriser og valuta, tilsier en klart lavere prognose.

Når det gjelder utviklingen i produksjonsvolum og volum av ikke-varige driftsmidler, har Statens forhandlingsutvalg lagt til grunn en produktivitetsframgang på 0,4 prosentpoeng, tilsvarende gjennomsnittet de siste 10 årene. Det vises også til at i regjeringens opptrappingsplan er det en forutsetning at produktivitetsutviklingen må fortsette.

For varer uten målpris har Jordbrukets forhandlingsutvalg lagt til grunn en prisvekst tilsvarende prognosen for generell prisvekst i 2025, med unntak for storfe og svin, pga. overproduksjon og store reguleringslagre. Det prognoseres derfor ikke økte priser i 2025. Statens forhandlingsutvalg viser til at jordbruket i mange tiår har hatt det økonomiske ansvaret for overproduksjon. I vilkårene for regjeringens opptrappingsplan står det også at tap som følge av overproduksjon ikke kan kreves kompensert. Dette vilkåret ligger fast. Statens forhandlingsutvalg viser derfor til at det ligger økte inntektsmuligheter – i tillegg til rammen – på minimum 300 mill. kroner ved bedre markedsbalanse for storfe og svin.

Statens forhandlingsutvalg viser videre til prognoser om reduksjon i etterspørselen etter rødt kjøtt de nærmeste årene og mener avtalepartene må ha oppmerksomhet om den problemstillingen i forhandlingene.

I tabell 6.3 er det, som i jordbrukets krav, lagt til grunn at antall familieårsverk vil øke fra 31 300 i 2024 til 31 600 i 2025 som prognosert av Budsjettnemnda i tillegget til Utredning 1B. Det er da lagt til grunn at timetallet per årsverk reduseres fra 1 845 i 2024 til 1 810 i 2025, som det første av 3 trinn i en nedtrapping til 1 750 timer i 2027, slik Stortinget vedtok ved behandling av opptrappingsplanen. Budsjettnemnda prognoserer en reduksjon i antall utførte timeverk, men antall årsverk vil øke, per definisjon. Endringen fra 1 845 til 1 810 timer i 2025 øker isolert sett rammebehovet med om lag 300 mill. kroner.

Med de forutsetningene Statens forhandlingsutvalg har lagt til grunn viser tabell 6.3 at rammen legger til rette for at det normerte inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper kan reduseres med 45 000 kroner per familieårsverk i 2025. Reduksjonen kan bli større hvis markedsbalansen i kjøttsektoren bedres. Med det kan avstanden til andre grupper bli vesentlig redusert og det legges til rette for å nå målsettingen for 2027. Statens forhandlingsutvalg vil likevel peke på at prognosene er usikre, at variasjon i tilpasningene i jordbrukshusholdningene som følge av en slik vekst i inntektsmulighetene vil påvirke resultatoppnåelsen og at avtalepartene bare kan gi inntektsmuligheter og derfor aldri kan bestemme hva jordbruksbedriftene skal sitte igjen med som resultat.

Tabell 6.3 Tekniske forutsetninger for tilbudet.

	2024 Mill. kr	Volum	Pris	Endring Mill. kr	2025 Mill. kr
1. Markedsinntekter	44 038	0,2 %		88	
Varer uten målpris	20 889		1,3 %	272	
2. Sum markedsinntekter	44 038			360	44 398
3. Direkte tilskudd	19 633				19 633
4. Sum inntekter	63 671				64 031
Gjødsel	2 169	5,0 %	0,0 %	108	
Andre driftskostnader	29 261	-0,2 %	3,3 %	905	
5. Sum ikke-varige produksjonsmidler	31 430			1 014	32 444
6. Leie av jord og kvoter	1 030	0,0 %	2,6 %	27	
7. Innleid arbeid	4 390	0,0 %	3,9 %	171	
8. Kapitalslit og leasing	7 618			206	
9. Rentekostnad	4 920			-395	
10. Sum kostnader	49 388				50 411
11. Årsresultat (4 -10)	14 283				13 620
12. Avsetning til investeringer	2 229			-33	
13. Jordbruksfradrag	1 543			-85	
14. Justert årsresultat (11-12+13)	13 597				12 882
Familieårsverk 1)	31 300				31 600
Normerte tall, normeringsfaktor 20%					
A. Sammenligningsinntekt per familieårsverk	521 291				489 205
B. Andre grupper	657 200		3,9 %		682 800
C. Inntektsgap før oppgjør	-135 909				-193 595
E. Kostnadskomp. og redusert inntektsgap					102 717
Endring av årsresultat før avtale					32 086
Lik prosentvis vekst som andre grupper					20 330
Tillegg for kronelik utvikling					5 300
Nivåheving - "Tetting av gap"					45 000
F. Sammenligningsinntekt etter oppgjør					591 922
Endring fra 2024					13,5 %
Endring fra 2021					55,3 %
G. Sum ramme, mill. kroner					2 620

1. Familieårsverk à 1845 timer i 2024 og 1810 timer i 2025.

Omdisponering innenfor budsjettet for 2024

Innenfor bevilgningen for 2024 (summen av udisponerte overførte midler fra 2023 og innsparinger innenfor budsjettet for 2024) er 95,7 mill. kroner disponibelt. I tilbudet frigjøres i tillegg 119,4 mill. kroner fra pristilskudd korn (post 73.19). Det følger av forslaget om å avvikle prisnedskrivning for importert karbohydratråvarer til kraftfôr fra 1. juli 2024, økt prisnedskrivning norsk korn og økt tilskudd til matkorn. Totalt kan det derfor disponeres 215,1 mill. kroner innenfor gjeldende budsjett for 2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår følgende omdisponering:

- Post 77.11 Tilskudd til veterinære reiser tilføres 5,8 mill. kroner
- Under post 50 *Landbrukets utviklingsfond* avsettes:
  - 45 mill. kroner til drenering

- 4 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler (prosjekter som kan bidra til økt norsk selvforsyning gjennom bedre grøvfôrproduksjon og effektiv føring)
- 160,3 mill. kroner tilføres fondet til styrking av fondskapitalen

6.4.2 Utslag på referansebrukene

Budsjettnemndas sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og tilskuddsendringer i tilbudet for 2024, inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer og økt utnytting av jordbruksfradraget.

Tabellen viser fullt utslag for kalenderåret 2025 sammenlignet med 2024 før oppgjøret. Statens forhandlingsutvalg har valgt en presentasjon som i Jordbrukets krav, og med tekniske forutsetninger som vist i tabell 6.3. Det innebærer at det er regnet 3,3 pst. økning i prisen på ikke-varige driftsmidler utenom gjødsel, og generell prisvekst på jord- og kvoteleie. For gjødsel er det benyttet uendrede priser og det er lagt til grunn at kraftfôrpriene øker med 19 øre per kg i alle husdyrproduksjoner. Det er videre vist utslag både for alt utført arbeid og per familieårsverk.

For sammenlignbarheten med Jordbrukets krav, er det også regnet kvantumsfast på arbeidsforbruket, ved at det er regnet inntektsutslag per årsverk à 1 810 timer både i 2024 og 2025. Statens forhandlingsutvalg understreker at for bruk med storfe og svin ligger det økte inntektsmuligheter ved bedre markedsbalanse.

Tabell 6.4 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2025, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk á 1 1810 timer¹.

Ref. bruk	Antall årsverk á 1810 timer	2024 før oppgjør A	2025 B	2025-2024 B-A	Antall fam.årsv. á 1810 timer	2025-2024 per fam.årsv.	
1	Melk, 32 årskyr	2,16	606 900	685 800	78 900	1,71	94 700
2	Korn, 521 dekar korn	0,50	682 600	750 100	67 500	0,45	72 600
3	Sau, 166 vinterfôra sauer	1,31	490 100	554 700	64 600	1,13	71 900
4	Melkeproduksjon geit, 155 årsgeiter	1,80	587 100	654 200	67 100	1,26	89 100
5	Svin og korn, 50 avlssvin + 379 dekar korn	1,67	909 800	887 000	-22 800	1,25	-36 300
6	Egg og planteprod., 6295 høner + 298 daa korn	1,48	822 100	857 200	35 100	1,08	41 200
7	Poteter og korn, 129 daa poteter + 254 daa korn	1,49	851 900	891 400	39 500	1,05	48 900
8	Ammeku, 30 ammekyr	1,28	497 400	545 100	47 700	1,06	53 700
9	Frukt og bær, 47 dekar frukt og bær	1,78	612 900	644 300	31 400	1,03	43 600
10	Grønnsaker, 150 daa grønnsaker + 268 daa korn	3,27	546 400	579 100	32 700	1,22	62 100
11	Fjorfekjøtt og planteprodukter, 130 100 fjørfeslakt	1,03	1 243 700	1 277 300	33 600	0,76	38 400
12	Økologisk melk, 29 årskyr. Landet ¹	1,93	748 400	838 800	90 400	1,36	120 500
13	Melk, 16 årskyr. Landet	1,78	559 500	617 600	58 100	1,45	67 400
14	Melk, 53 årskyr. Landet	2,60	675 900	771 300	95 400	1,98	119 500
15	Melk, 70 årskyr. Landet	2,99	761 600	866 000	104 400	2,18	135 800
16	Melk, 42 årskyr. Arealsoner 1 og 3	2,08	770 000	850 400	80 400	1,39	109 700
17	Melk, 30 årskyr. Arealsoner 5A	2,07	583 600	659 600	76 000	1,69	89 100
18	Melk, 34 årskyr. Arealsoner 2	1,88	610 100	687 500	77 400	1,51	91 700
19	Melk, 30 årskyr. Arealsoner 5B	2,14	570 500	646 400	75 900	1,73	89 700
20	Melk, 44 årskyr. Arealsoner 4	2,42	554 500	629 300	74 800	1,98	87 200
21	Melk, 30 årskyr. Arealsoner 6 og 7	2,32	654 300	744 100	89 800	1,81	110 200
22	Korn, 329 dekar korn. Østlandet	0,33	844 000	969 700	125 700	0,31	130 700
23	Korn, 825 dekar korn. Østlandet	0,74	864 300	948 500	84 200	0,64	95 500
24	Sau, 158 vinterfôra sauer. Arealsoner 5A og 5B	1,30	461 300	528 000	66 700	1,11	74 900
25	Sau, 171 vinterfôra sauer. Arealsoner 6 og 7	1,43	497 800	557 300	59 500	1,27	64 900
26	Sau, 86 vinterfôra sauer. Landet	1,07	243 400	289 600	46 200	0,96	49 800
27	Sau, 288 vinterfôra sauer. Landet	1,77	608 300	685 300	77 000	1,49	88 100
28	Ammeku, 28 ammekyr. "Grasområder" (5A,5B,6,7)	1,35	507 700	549 800	42 100	1,14	46 400
29	Ammeku, 33 ammekyr. "Kornområder" (1,3,4)	1,15	427 200	465 100	37 900	0,92	43 000
30	Ammeku, 44 ammekyr. Landet	1,49	487 400	542 300	54 900	1,21	63 600

¹ Parentesene angir hvilken arealtilskuddszone de ulike referansebrukene er plassert i. For bruk som produserer storfe- og svinekjøtt ligger det økte inntektsmuligheter i bedre markedsbalanse. For referansebruk 12 er det tatt hensyn til at deler av økningen av pristilskudd økologisk melk tilfaller verdikjeden.

6.5 Hovedprioriteringer

Sterk prioritering av melkeproduksjon

Staten har prioritert å styrke økonomien i melkeproduksjon høyt i årets tilbud. Det foreslås derfor at distriktstilskudd melk gjøres om til et generelt pristilskudd, med distriktsdifferensierte satser med en minstesats på 26 øre per liter i sone A. Endringen gjennomføres fra 1.1.2025 og vil som helhet bli notifisert i gul boks. Sammen med foreslått økning i målprisen på melk økes inntekten per liter melk med minimum 50 øre per liter, siden den geografiske differensieringen i distriktstilskuddet også økes. De foreslåtte økningene på de spesifikke melkeordningene pristilskudd, tilskudd til små og mellomstore melkebruk og driftstilskudd, utgjør i alt 633 mill. kroner. Investeringsmidler er også viktig for utviklingen i norsk melkeproduksjon og overgangen til løsdrift. Statens forhandlingsutvalg foreslått å øke avsetningen med 42 mill. kroner mer enn jordbruket krever.

Oppfølging av Meld. St. 11 Økt selvforsyning av jordbruksvarer

Arbeidet med å øke selvforsyningsgraden må foregå på mange områder og vil strekke seg over tid. I dette oppgjøret foreslår Statens forhandlingsutvalg flere endringer i avtalen med sikte på å bidra til økt selvforsyning:

- Generelt økt bøndenes inntektsmuligheter og samtidig prioritert norsk matproduksjons konkurransekraft mot import.
- Bedre kornøkonomi generelt og økte målpriser på hvete.
- Særskilte satser i arealtilskuddet for hvete, oljefrø og proteinvekster.
- Dreid balansen i arealtilskudd grovfôr vs. korn i favør av korn i sone 1-4.
- Økt distriktsdifferensieringen i tilskudd til grasbasert husdyrhold som styrker kanaliseringen.
- Betydelig økning i avsetningen til drenering.
- Støtter opp om prosjekter som kan bidra til økt norsk selvforsyning gjennom bedre grøvfôrproduksjon og effektiv fôring.
- Støtte opp om likeverdig og faglig kompetent rådgivingsapparat over hele landet gjennom å øke bevilgningen til NLR.
- Økt bidraget til finansiering av avlsarbeid og sortsutvikling.
- Gi Stiftelsen Norsk Mat i oppdrag å utrede en nasjonal merkeordning til bruk i serveringsbransjen.
- Større økning på tilskudd til frukt og grønt enn jordbrukets krav, samt forslag om bevilgning til «Det store norske Grøntløftet».

Et betydelig løft for natur-, miljø- og klimaarbeidet

I regjeringens politiske plattform heter det at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, og investering i jord. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Statens forhandlingsutvalg vektlegger i årets jordbruksforhandlinger følgende på miljø- og klimaområdet i statens tilbud:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatilpassing, tiltak som bidrar til reduserte utslipp,

- økte opptak og bedre klimatilpasning, herunder støtte til drenering, biogass og andre gjødseltiltak og hydrotekniske anlegg.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til gjennomføring av avrenningsreducerende tiltak.
- Oppfølging av regjeringens satsing på natur gjennom beiteordningene, setertilskudd og andre ordninger som bidrar til å opprettholde og bedre verdiene i jordbrukets kulturlandskap.
- En betydelig satsing på frukt og grønt.

Økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt

Statens tilbud legger til rette for en styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt. Dette gir mer mangfold for forbrukeren og god helse. I statens tilbud er følgende ordninger og satsinger rettet mot grøntsektoren:

- Økte målpriser for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 3,0 pst. og økt målpris på potet med 20 øre per kilo. Pristilskudd grønt foreslås økt med 31,0 mill. kroner. AK-tilskuddene til grønnsaksproduksjon foreslås økt med 19,3 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt foreslås økt med 3 mill. kroner.
- Støtte til investeringer innen grøntsektoren, inkl. småskala grøntproduksjon er prioritert.
- Avsetting av 8 mill. kroner til prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren over klima- og miljøprogrammet.
- Innføring av tilskudd til ny teknologi (for eksempel innen presisjonsjordbruk) i landbruket over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling.
- Prioritere prosjekter som følger opp mål og tiltak i Meld. St. 11 (2023–2024) om økt selvforsyning av jordbruksvarer
- Avsetting av 5 mill. kroner til prosjektet «Det store norske Grøntløftet».
- Ytterligere styrking av Opplysningskontoret for frukt og grønt for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Tverrsektorielt arbeid skal vektlegges.
- Støtte til energirådgiving i veksthus i regi av Norsk Gartnerforbund videreføres.

Velferdsordninger

Hurdalsplattformen slår fast at regjeringen vil videreutvikle velferdsordningene for jordbruket og legge fram en egen plan om dette. Statens tilbud legger opp til en ytterligere videreutvikling av velferdsordningene, med vesentlig økning i satser og tak for tredje år på rad. Det er viktig for rekruttering, ferie og fritid, sikkerhet ved sykdom og bidrar til å opprettholde god dyrevelferd. Med statens tilbud øker satsene i tilskuddene til avløsning (ferie, fritid) og avløsning ved sykdom og fødsel mv. med henholdsvis 22 pst. og 56 pst. fra 2022 til 2025. Taket per foretak på tilskudd til avløsning øker med 53 pst. til 134 175 kroner i samme periode. En partssammensatt arbeidsgruppe har nylig gått gjennom noen av ordningene. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre følgende økninger:

- For tilskudd for avløsning økes satsene med 6 pst., mens maksimalbeløpet per foretak økes med 6 pst. fra 126 580 kroner til 134 175 kroner.
- Avløsertilskuddet ved sykdom og fødsel mv. styrkes ved at dagsatsene økes med 6,1 pst. Den høyeste maksimale dagsatsen økes fra 2 450 kroner til 2 600 kroner.

- For landbruksvikarordningen heves tilskuddet per årsverk med 20 000 kroner.

Styrking av landbruket i Nord-Norge

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting i mange kommuner i Nord-Norge. Regjeringens nordområdepolitikk har bl.a. som mål å snu den negative befolkningsutviklingen, utnytte de lokale verdiene til å skape vekst og bidra til grønn omstilling. I jordbruksoppgjøret i 2022 ble man enige om å etablere en særskilt satsing for å mobilisere næring, kompetansemiljøer og virkemiddelapparat til å bremse den negative utviklingen i landbruket i nord og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. I årets tilbud foreslår Statens forhandlingsutvalg en betydelig økning ut over de siste to års satsing:

- Styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomi i landsdelen. I tilskuddordninger hvor Nord-Norge har egne soner økes satsene tilsvarende 78 mill. kroner, hvorav 27 mill. kroner er ekstra satsøkning i Nord-Norge.
- Styrking av investeringsvirkemidlene. I Finnmark, Troms og Nordland er det ikke et øvre kronemessig tak for tilskudd, slik det er i øvrige deler av landet.
- Styrke satsingen på bærekraftig matproduksjon i nord med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner for å utvikle potensiale for landbruk i nord med tilhørende verdikjeder.

Landbrukets utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond omfatter virkemidler innen næringsutvikling, kunnskapsutvikling og klima- og miljøtiltak. Statens forhandlingsutvalg prioriterer bl.a. investeringsvirkemidler for å imøtekomme løsdriftskravet for små og mellomstore melkebruk. I tilbudet styrkes ordningen med 65 mill. kroner til 1 285,5 mill. kroner. I tillegg prioriteres ordninger med klima- og miljøinnretning og en særskilt satsing på Nord-Norge. For 2025 foreslås det at bevilgningen til fondet økes med 215 mill. kroner. Utbetalingene fra fondet økes med 185 mill. kroner og fondet styrkes dermed med 30 mill. kroner.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Ordningene under LUF omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Regnskap og prognoser for utviklingen av fondet er basert på Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet som ble avgitt 15. mars 2024. Per 31. desember 2023 var fondets egenkapital 1 004 mill. kroner. Tabell 7.1 viser kapitalsituasjonen i LUF.

Fondet har ansvar for innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Ansvar per 31. desember 2023 er beregnet til 3 007 mill. kroner. I tillegg kommer ansvar for rentestøtteordningen som per 31.12.2023 er beregnet til 105 mill. kroner.

Fondsregnskapet for 2023 viser et positivt resultat på 401,6 mill. kroner. De siste årene har resultatet vært negativt, som følge av at tilskuddsrammen¹⁴ fra fondet i flere år har vært vesentlig høyere enn bevilgningen inn til fondet. I de siste års jordbruksoppgjør har det blitt gjort flere tiltak for å styrke fondets egenkapital. I fjorårets jordbruksoppgjør ble bevilgningen til fondet for 2024 økt med 273 mill. kroner, 75 mill. kroner mer enn det som ble satt som tilskuddsramme ut fra fondet. Fondet ble også styrket med engangsmidler i 2023 på nærmere 94 mill. kroner. Avtalepartene ble videre enige om et prinsipp for inndragning av ubenyttede rammer ved årsskifte, der avtalepartene møtes hvert år innen 15. februar for å vurdere inndragning av midler. Som følge av dette er det i 2024 inndratt nærmere 74 mill. kroner som ved årsskifte 2023/2024 var ubenyttede rammer¹⁵. Inndragning av ubenyttede rammer vil gi lavere tilskuddsrammer i påfølgende år, noe som igjen vil gjøre at mindre blir tildelt og på sikt lavere utbetalinger.

Det er utfordrende å fastsette gode utbetalingsprognoser for et fond som har nærmere 30 ulike tilskuddsordninger under seg. Prognosene for 2024–2028 er usikre, men tilsier at fondet, gitt uendret bevilgning inn og tilskuddsramme ut av fondet, vil få økte utbetalinger. Landbruksdirektoratet anbefaler i sin årsrapport om fondet at man fortsatt følger nøye med på kapitalsituasjonen i fondet og at fondskapitalen og likviditeten holdes under oppsyn.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at fondet tilføres 209,3 mill. kroner i engangsmidler for 2024. For 2025 foreslås det at bevilgningen til fondet økes med 215 mill. kroner og settes til 2 546,6 mill. kroner. Bevilgningen til fondet øker da med 30 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen ut av fondet. På grunn av stor usikkerhet i utbetalingsprognoser fra

---

¹⁴ Tilskuddsrammen er rammen som settes til bevilgning av tilskudd til fondets ordninger.

¹⁵ I forbindelse med inndragningen av midler ble samtidig tilskuddsrammen for drenering økt med 20 mill. kroner som følge av stor pågang etter dreneringstilskudd.

fondet, må kapitalsituasjonen til fondet fortsatt følges nøye. Prinsippene for inndragning av ubenyttede rammer som ble innført i fjorårets jordbruksoppgjør videreføres.

Tabell 7.1 Framføring av kapitalsituasjonen for LUF for 2023–2028. Mill. kroner.

	Regnskap 2023	Prognose 2024	Prognose 2025	Prognose 2026	Prognose 2027	Prognose 2028
Bevilgning	2 058,5	2 331,6	2 546,6	2 546,6	2 546,6	2 546,6
Engangsmidler	168,8	209,3				
Renteinntekter	40,6	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Andre inntekter ¹	23,9	19,5	19,5	19,5	19,5	19,5
Bevilgning kap. 1149	29,7	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
SUM INNTEKTER	2 321,5	2 625,4	2 631,1	2 631,1	2 631,1	2 631,1
Utbetalinger av tilskudd fra fondet jf. årsrapport 2022	1 890,2	2 247,2	2 315,8	2 353,6	2 342,7	2 398,0
Utbetalinger kap. 1149	29,7	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Endring i tilskuddsramme ²		49,0	185,0			
SUM UTBETALINGER	1 919,9	2 321,2	2 525,8	2 378,6	2 367,7	2 423,0
RESULTAT	401,6	304,1	105,3	252,5	263,4	208,1
<i>Utvikling i egenkapital</i>	1 004,3	1 308,4	1 413,7	1 666,2	1 929,6	2 137,6
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto IN	1 046,2	1 143,9	1 410,3	1 663,2	1 926,8	2 134,8
Utestående investeringslån	3,7	4,2	3,4	3,0	2,8	2,9
Tapsfond risikolån BU	-45,4					
Kortsiktig gjeld	-0,2					

1. Omfatter overføringer fra to statsforvaltere til ordningen Verdensarv, samt overføring fra Reindriftens utviklingsfond til ordningen konfliktforebyggende arbeid og overføring fra Miljødirektoratet til ordningen Utvalgte kulturlandskap.
2. Endring i tilskuddsrammen for 2025 (ut over prognose satt i årsrapport for LUF 2023) kommer trolig ikke til utbetaling i sin helhet i 2025.

7.1.2 Tilskuddsramme for LUF

Tabell 7.2 viser tilskuddsramme for LUF i 2025, samt endring i tilskuddsramme fra 2024 til 2025. Tilskuddsrammen for fondet for 2025 foreslås økt med 185 mill. kroner og settes til totalt 2 724 mill. kroner. Utbetalingsforpliktelser for rentestøtteordningen på 35 mill. kroner og utbetalinger til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet på 4,2 mill. kroner fremgår ikke av tilskuddsrammen.

Tabell 7.2 Tilskuddsramme for LUF. Mill. kroner.

	2024	Ekstra 2024	2025	Endring 2024-2025
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1 220,5		1 285,5	65,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler	16,0	4,0	16,0	0,0
Regionale tilretteleggingsmidler ¹	41,0		61,0	20,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		25,0	8,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		15,0	0,3
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		0,0	-14,0
Pilotprosjekt videreutvikling av landbruksutdanning	0,0		2,0	2,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,0	0,0
Forskning og utvikling	83,5		92,5	9,0
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk mat	71,0		78,0	7,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping ²	84,3		79,3	-5,0
Bondens marked og Norsk Gardsost	3,0		3,0	0,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	222,0		242,0	20,0
Skogbruk	270,0		280,0	10,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	1,5		3,5	2,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200,0		225,0	25,0
Drenering	88,0	45,0	120,0	32,0
MetanHUB	10,0		10,0	0,0
Klimasmart landbruk	10,0		10,0	0,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		32,0	1,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		15,7	1,7
Klima- og miljøprogram	40,0		40,0	0,0
Biogass	22,0		23,0	1,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		25,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme³	2 539,0	49,0	2 724,0	185,0

1. Økningen på Regionale tilretteleggingsmidler skyldes delvis at tilskuddsrammen for regionale kompetansemidler på 14 mill. kroner innlemmes i ordningen. I tillegg foreslås en økning på 6 mill. kroner som skal bidra til å styrke fylkeskommunens arbeid med Matnasjonen Norge, herunder støtte opp under utvikling av lokale og regionale matfestivaler og omsetningskanaler for lokalmat.

2. 5 mill. kroner er flyttet til Regionale tilretteleggingsmidler, jf. fotnote 1.

3. Samlet tilskuddsramme for 2024 er 20 mill. kroner høyere enn det som framgikk av fjorårets jordbruksproposisjon. Dette skyldes at tilskuddsramme til drenering ble økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2024 som følge av stor pågang etter tilskudd.

En vesentlig del av tilskuddsrammen for LUF er i 2024 avsatt til ordninger som skal stimulere til næringsutvikling, investering og bedriftsutvikling i landbruket, rekruttering og kompetanseheving. Skogbruk, og ordninger knyttet til klima- og miljøtiltak, utgjør en annen sentral del av tilskuddsrammen til fondet. Statens forhandlingsutvalg prioriterer

investeringstilskudd for å imøtekomme dyrevelferdskrav, ordninger med klima- og miljøinnretning, og en distriktsrettet satsing mot nordområdene.

7.2 Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket

Flere av virkemidlene som ligger under Landbrukets utviklingsfond er viktige for å følge opp ambisjonene i Hurdalsplattformen knyttet til utvikling og investering innen landbruksnæringen, økt produksjon og omsetning av lokalmat og -drikke og økologisk mat, samt utdanning, kompetanseheving og landbruksforskning. Virkemidlene bygge også opp under målene og tiltakene som er satt i meld. St 11 (2023-2024) om økt selvforsyning og opptrapping av inntektsmuligheter i jordbruket.

Sentrale mål for virkemidlene er å legge til rette for flere gründere, flere vekstkraftige bedrifter og innovative næringsmiljøer i landbruket. Risikoavlastende virkemidler er et viktig bidrag til en mer konkurransedyktig og framtidsrettet landbruksproduksjon over hele landet. Flere av virkemidlene har videre som mål å lette oppstartsutfordringer og bidra til kompetanseutvikling i næringen. Ordningene har derfor betydning for rekrutteringen til landbruket.

7.2.1 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midlene) har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Gjennom investeringer i og moderniseringer av driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og økt konkurransekraft i landbruket.

En annen viktig begrunnelse for modernisering av driftsapparatet, er hensynet til dyrevelferd. Investeringsbehov med bakgrunn i dyrevelferdshensyn skal derfor prioriteres høyt. Det understrekes at støtte til slike investeringer omfatter alle typer produksjoner, herunder også de kraftfôrkrevende produksjonene. Det legges til grunn at dette også følges opp i de regionale partnerskapene i deres prioriteringer av virkemiddelbruken.

Modernisering av driftsapparatet gir også mulighet for en mer miljøvennlig produksjon og mindre utslipp av klimagasser, eksempelvis energieffektivisering og bedre utnyttning av avfall, restråstoff og biologiske ressurser.

Omlægging til løsdrift og mer økonomisk bærekraftige prosjekter

Det er et særskilt behov for å støtte investeringer på små og mellomstore melkebruk for å imøtekomme kravet om løsdrift for storfe, som trer i kraft i 2034. Tall fra Tine og Kukontrollen viser at 72,1 pst. av melka i 2023 ble produsert i løsdriftsfjøs. 46,0 pst. av besetningene var imidlertid fortsatt i bås fjøs (2 783 bås fjøs).

Det er behov for å gjøre kraftfulle tiltak for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet. En betydelig andel av de gjenværende bås fjøsene er på små og mellomstore bruk på Vestlandet og i deler av Innlandet, der ressursgrunnlaget tilsier at det er krevende å øke produksjonen vesentlig for å oppnå tilfredsstillende

økonomi i driften. IBU-midlene har en tydelig distriktsprofil siden den fylkesvise fordelingen av midlene tar hensyn til sentralitet i tillegg til omfanget av jordbruksproduksjonen i fylket. Midlene har også en tydelig strukturprofil ved at små og mellomstore melkebruk skal prioriteres. I Hurdalsplattformen ble det signalisert tydelige ambisjoner om å styrke investeringsvirkemidlene i landbruket. Regjeringen har i sin regjeringssperiode økt bevilgningene til IBU-ordningen med nærmere 80 pst.

På bakgrunn av de særskilte utfordringene med å oppfylle løsdriftskravet for storfe, hevet man i fjorårets jordbruksoppgjør maksimal tilskuddssats for investeringer innen storfeproduksjon til 50 pst. og øvre grense for tilskudd til 5 mill. kroner per prosjekt. I tillegg til de fylkesvise rammene ble det også avsatt en egen pott til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner. Sistnevnte tiltak skal evalueres etter to år. For investeringer innen melkeproduksjon prioriteres bruk med inntil 30 kyr.

Det har også blitt innført et tilskudd til ressurskartlegging i forkant av selve investeringsprosjektene. Dette er særlig aktuelt for små og mellomstore bruk, der det er utfordringer med å få til økonomisk bærekraftige prosjekter. Tine og NLR er de viktigste tilbyderne av tjenester til ordningen. Dette skal bidra til at planleggingen av investeringene blir bedre og at bonden skal ha større kontroll over investeringsbeslutningen og konsekvensene av denne for den framtidige økonomien og drifta på gården. Innovasjon Norge har også etablert et digitalt kurstilbud særlig rettet mot små og mellomstore bruk som skal i gang med investering. Virkemiddelapparat og rådgivingstjenester må fremdeles jobbe for å få ned investeringskostnadene i prosjektene gjennom god planlegging. Fremover bør Innovasjon Norge ta en tydeligere koordinerende rolle for å bidra til at investeringsomfanget tilpasses ressursgrunnlaget på den enkelte gård. Tett kontakt med rådgiverapparatet rundt bonden blir viktig for å sørge for økonomisk bærekraftige prosjekter, selv på de mindre brukene.

Prioritering av grøntproduksjon inkl. småskalaproduksjon og innfasing av ny teknologi

Det er en ambisjon å øke produksjon og forbruk av norsk frukt og grønt. Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal fremdeles være et tydelig prioritert område, herunder også støtte til investeringer innen småskala grøntproduksjon. Særsilt innen grøntsektoren har det blitt etterspurt muligheten til investeringstilskudd til innfasing av ny teknologi i produksjonen i form av mobile enheter. Som en oppfølging av fjorårets jordbruksoppgjør har Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet gjennomført en utredning på området. Det vises til omtale av dette under kap. 7.2.12 der et slikt tilskudd foreslås innført over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket.

Opprettholdelse av produsentmiljø i Nord-Norge

Deler av Nord-Norge har særskilte utfordringer med å opprettholde en kritisk masse av produsenter og produsentmiljø. Satsingen på bærekraftig matproduksjon i nord, jf. kap. 7.2.4, som skal legge til rette for økt innsats med utgangspunkt i både utfordringer og

muligheter er viktig i denne sammenhengen. I rapport fra NIBIO fra 2024¹⁶ vises det til at Nord-Norge har høyere byggekostnader ved investeringer i landbruksbygg enn andre deler av landet. Som en følge av bl.a. høyere byggekostnader i landsdelen, er det ikke et øvre maksimalt kronetak for tilskudd til investeringer i Nordland, Troms og Finnmark. I Troms er det videre særskilte utfordringer knyttet til svineproduksjon og opprettholdelse av en kritisk masse av produsenter for å kunne opprettholde slakteristrukturen i regionen. Innovasjon Norge har tidligere hatt en restriktiv linje når det gjelder støtte til nyetableringer i svineproduksjon. Som følge av bl.a. utfordringer med slakteristrukturen i Troms, er det åpnet for at det kan gis støtte til nyetablering av svineproduksjon i områder det er viktig for opprettholdelse av produsentmiljø og annen infrastruktur som f.eks. slakteri. Det regionale partnerskapet for landbruk har mulighet til å gi strategiske føringer for virkemiddelbruken, herunder prioritere mellom produksjoner. Det bør vurderes om svineproduksjon kan prioriteres tydeligere enn i dagens regionale føringer.

Tiltak for økt rekruttering og generasjonsskifter

IBU-ordningen er også et virkemiddel for å fremme rekruttering til næringen, både fordi yngre gårdbrukere investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør dette for å legge til rette for neste generasjon. Næringsutøvere under 35 år er prioritert i deler av regelverket. I 2023 gikk 26 pst. av investeringstilskuddene til personer under 35 år. Det har også vært en kraftig økning i generasjonsskiftetilskudd over ordningen. Generasjonsskiftetilskuddet er ment som et investeringstilskudd til bønder under 35 år til mindre investeringer på gården i forbindelse med et generasjonsskifte. Tilskuddet kan også innvilges til første del av en etappevis utbygging, f.eks. knyttet til løsdriftsfjøs, men der det ikke er avklart om man vil eller kan foreta hele investeringen. Innovasjon Norge gir i dag inntil 2 mill. kroner i generasjonsskiftetilskudd med en maksimal støtteutmåling på inntil 50 pst. for menn og inntil 70 pst. for kvinner. Fra 2025 foreslås det lik maksimal støttesats for menn og kvinner på inntil 70 pst. Tilskuddet til ressurskartlegging, innført fra 2023, er også et tilskudd som er godt tilpasset unge bønder som har overtatt gård og har behov for å kartlegge muligheter og alternativer før en ev. større investering.

Risikolån – toppfinansiering i områder med lavt pantegrunnlag

Ordningen med risikolån landbruk over IBU-ordningen er et supplerende verktøy som kan benyttes til å redusere risikoen i investeringsprosjekt, særskilt i områder med lavt pantegrunnlag. Innlån skjer gjennom Innovasjon Norges generelle innlånsvirksomhet, mens tapsavsetningen skjer fra IBU-ordningen og er balanseført i regnskapet til Landbrukets utviklingsfond. Gjennomgangen av ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 ble gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag, vil en slik toppfinansiering i

---

¹⁶ Bogstad m.fl. 2023: Utredning av byggekostnader og kapital for investering i driftsbygninger i landbruket. NIBIO rapport Vol. 9. nr 142.

begrenset grad være mulig i det private markedet. I tillegg til muligheter for risikolån over IBU-ordningen, har landbruket gjennom Innovasjon Norge også tilgang på lavrisikolån bevilget over Nærings- og fiskeridepartementets budsjetter. Historisk sett har det blitt gitt mye lavrisikolån i områder der lokalbankene har lite tilbud (f.eks. Nord-Norge og nord i Trøndelag). Ordningen med risikolån videreføres i sin nåværende form. Innovasjon Norge oppfordres til å gjøre virkemiddelet mer kjent.

Forenklinger i regelverket

I fjorårets jordbruksoppgjør ble det enighet om å sette ned en arbeidsgruppe som skulle å gå gjennom de samlede nasjonale føringene for IBU-ordningen med sikte på målretting og forenkling. I arbeidsgruppenotat fra arbeidsgruppen av 22. mars er det gjort en vurdering av dette. De fleste forslagene til forenkling er av forvaltningsmessig karakter, og omfatter f.eks. forenklinger i enkelte ordlyder, harmonisering av regelverket med øvrige ordninger i Innovasjon Norge, herunder fjerne prosentsatser gjeldende for mindre tiltaksområder i forskriften og kommunens rolle i saksbehandlingen av midlene. Samlet sett vil dette legge til rette for forenklinger for både forvaltningen og for bonden som søker om midler. Forslag til endring i forskriften for IBU-ordningen vil bli sendt på høring i etterkant av årets jordbruksoppgjør

Investeringsvirkemidlene benyttes blant annet til investeringer i gjødsellager. I forskriften er det et krav om fast toppdekke på lager for biorest. For gjødsellager er det krav om enten fast toppdekke, eller minimum 10 måneders lagringskapasitet. Innovasjon Norge peker på at det mangler gode begrunnelser for å sette ulike krav til gjødsellager og biorestlager. Videre peker Innovasjon Norge på at det er lite hensiktsmessig at forskriften peker på én bestemt teknisk løsning. Dette gjelder også presiseringen av at det kan gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Det er stort potensiale for å forenkle bestemmelsen ved mindre detaljering og å fjerne føring om bestemte teknologiske løsninger. Utviklingen av ny teknologi skjer raskt, og det bør derfor være opp til Innovasjon Norge å vurdere hvilke løsninger det kan gis støtte til. Dette tilsier i så fall at Innovasjon Norge bør kunne fastsette støtteutmålingen selv, uten forhåndsdefinerte maksimalrammer fra avtalepartenes side. Samlet sett vil dette gi enklere føring for tilskudd til gjødsellager og mer fleksibilitet i tilskuddsutmålingen i det enkelte investeringsprosjektet. Dette forslaget må også sees i lys av at forslag til ny gjødselbruksforskrift sendt på høring vinteren 2024 med sikte på ikrafttredelse 1. januar 2025. Nye krav i denne forskriften innebærer blant annet at en del husdyrprodusenter må bygge ut sin lagerkapasitet, og forslaget til endringer i føring for investeringer i gjødsellager og fjerning av maksimaltak for slike investeringer vil være positive for disse. Forslag til forenkling i føring fremgår under samlede føring for 2025.

Siden 2020 har det blitt innvilget et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale, på toppen av det ordinære IBU-tilskuddet. Bakgrunnen for innføring av tilskuddet var bl.a. begrunnet i klima- og miljøhensyn. Da tilleggstilskuddet ble innført var det meningen at dette skulle være en treårig satsing. Ordningen har siden blitt videreført, samtidig som det ordinære investeringstilskuddet og maksimale tilskuddssatser har økt år for år.

I lys av arbeidsgruppenotat om forenkling og målretting av nasjonale føringer for IBU-ordningen ønsker Statens forhandlingsutvalg å drøfte med jordbruket muligheten for å gjøre endringer i bestemmelser om tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale.

Samlede føringer for 2025

Statens forhandlingsutvalg foreslår at rammen for IBU-ordningen økes med 65 mill. kroner til 1 285,5 mill. kroner. Økningen må særskilt ses i lys av behovet for omstilling på grunn av krav til dyrevelferd. Det er behov for oppgradering av driftsapparatet innenfor alle produksjoner for å imøtekomme krav til dyrevelferd. Behovet er størst når det gjelder omstilling til løsdriftsfjøs for storfe, særskilt for små- og mellomstore melkebruk.

Den nasjonale potten til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner som alle fylker kan trekke på når egne fylkesrammer er brukt opp videreføres. Det må rapporteres særskilt på bruken av disse midlene. Tiltaket skal evalueres til jordbruksoppgjøret 2026.

I tråd med den partssammensatte gjennomgangen av de nasjonale føringene for IBU-ordningen sendes forslag til endringer i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket på høring med sikte på å legge til rette for ytterligere forenklinger i regelverket. Ut over gjeldende forskrift for forvaltning av midlene foreslår Statens forhandlingsutvalg følgende nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2025:

- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.
- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med tekniske løsninger som reduserer utslipp til luft, samt tilsvarende lager til biorest og øvrig organisk gjødsel. Felleslager for biorest kan støttes.
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget og økonomien på bruket.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.
- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.

Det legges videre til grunn at ubenyttede midler ved årsskiftet skal inndras og fordeles ut igjen til samtlige fylker.

7.2.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)

Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppe for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, samt fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, og forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggingstiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

Midlene må ses i sammenheng med bedriftsrettede virkemidler innen næringsutvikling forvaltet av Innovasjon Norge, samt regionale tilretteleggingsmidler innen næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving forvaltet av fylkeskommunen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen for 2025 videreføres med 16 mill. kroner.

Prosjekter som følger opp mål og tiltak knyttet til Meld. St 11 (2023–2024) om strategi for økt selvforsyning av jordbruksvarer gis prioritet.

Videre er det behov for å prioritere prosjekter med nasjonalt nedslagsfelt som kan bidra til økt kompetanse og rekruttering til landbruket. Prosjekter som fremmer rekruttering til landbruksutdanningen, herunder en nasjonal informasjons- og rekrutteringskampanje for nye lærebedrifter prioriteres.

Det er videre viktig å prioritere prosjekter som kan bidra til en positiv utvikling innen produksjon og omsetning av økologiske varer. Det er ønskelig med et prosjekt som kan bidra til å kartlegge økonomien i økologisk primærproduksjon.

For å kunne gi støtte til prosjekter som kan bidra til økt norsk selvforsyning gjennom bedre grøvfôrproduksjon og effektiv fôring allerede i 2024, avsettes det 4 mill. kroner til dette formålet i inneværende år. Landbruksdirektoratet bes lyse ut disse midlene så raskt som mulig.

7.2.3 Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket

De regionale tilretteleggingsmidlene skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom utviklings- og mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende utviklingsfaser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til bl.a. kommuner, organisasjoner og forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Ordningen forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen av ordningen. Det er til en viss grad overlapp mellom denne ordningen og ordningen for rekruttering og kompetanseheving, der målet er styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket.

Begge ordningene er forvaltet av fylkeskommunen og er regulert i samme forskrift, men med enkelte mindre ulikheter i bestemmelsene for ordningene. Det foreslås at den økonomiske rammen for ordningene slås sammen for å legge til rette for forenkling og

bedre forvaltning av midlene totalt sett. Som følge av dette må forskriften endres, og det legges opp til å sende forslag til endringer i forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving på høring i etterkant av årets jordbruksoppgjør. Formålene med ordningene videreføres i ny ordning.

For å forsterke regionalt nivå's arbeid med Matnasjonen Norge, herunder bygge opp under regjeringens ambisjon om økt omsetning av lokalmat og drikke på 25 mrd. kroner innen 2035, foreslås det å styrke ordningen med 6 mill. kroner. Styrkingen innebærer også at ev. støtte til etablering og utvikling av lokale og regionale matfestivaler og omsetningskanaler legges til fylkeskommunen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at samlet avsetning til regionale tilretteleggingsmidler i landbruket settes til 61 mill. kroner i 2025. Avsetningen inkluderer også det som tidligere var rammen til regionale tilskudd til rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Det forutsettes ellers at den strategiske innretningen på bruken av tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsrettede virkemidlene regionalt, og at arbeidet er godt forankret i de regionale partnerskapene.

7.2.4 Områderettet innsats – bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket

For å legge til rette for målrettet innsats i områder som har særskilte utfordringer, har det vært avsatt midler til områderettede tiltak. I jordbruksoppgjøret for 2024 ble satsingen på 17 mill. kroner til bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord videreført, i tillegg til at det ble satt av 3 mill. kroner til fjellandbruket. Disse to områderettede satsingene er sentrale politiske virkemidler for å legge til rette for økt regional innsats med utgangspunkt i potensial og utfordringer for disse områdene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsingen på *bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* økes med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner i 2025. 5 mill. kroner av økningen skal gå til et prosjekt for utprøving av et teigbasert tilskudd. Dette prosjektet forvaltes utenfor den særskilte områderettede satsingen jf. kap. 7.12.2. Minimum 5 mill. kroner av avsetningen øremerkes forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Satsingen skal bidra til å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk. Troms fylkeskommune forvalter ordningen, og koordinerer satsingen i samarbeid med bl.a. fylkeskommunene i Finnmark og Nordland, organisasjonene i landbruket, statsforvaltere, Sametinget, NIBIO og øvrige forsknings- og kunnskapsmiljøer. Regionalt partnerskap landbruk i Nord-Norge jobber videre med utgangspunkt i de fire arbeidspakkene «Fra bås fjøs til løsdrift», «Økonomi og lønnsomhet», «Økt bruk av utmarksbeite i nord» og «Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon». Fylkeskommunene oppfordres fortsatt til å supplere med egne midler for å styrke satsingen ytterligere. Satsingen evalueres som forutsatt etter tre år. Faglagene vil bli involvert i opplegget for evalueringen av ordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en forlengelse av *satsingen på fjellandbruket* med tre år til 2027. I 2025 videreføres satsingen med 3 mill. kroner. Ansvaret for å følge opp satsingen flyttes samtidig fra statsforvalteren til Trøndelag fylkeskommune. Med dette vil arbeidet med fjellandbruket få en tydeligere regional forankring i partnerskapet for landbruk tilsvarende satsingen i nord, og samtidig knyttes tettere opp mot virkemidlene som fylkeskommunene allerede forvalter på LMDs område. I tillegg vil satsingen i større grad kunne ses i sammenheng med det strategiske arbeidet til fylkeskommunene ellers innen nærings- og samfunnsutvikling. Formålet med satsingen er å bidra til bærekraftig landbruk og til utnyttelse av gårdens ressurser med utgangspunkt i fjellandbrukets muligheter og utfordringer.

Trøndelag fylkeskommunen skal koordinere satsingen i samarbeid med partnerskapet i berørte fylker (Innlandet, Telemark og Buskerud), og øvrige aktuelle regionale aktører. Dette vil legge til rette for en mer helhetlig satsing på fjellområdene på tvers av fylkesgrensene. Fylkeskommunene oppfordres til å supplere med egne midler for å styrke satsingen ytterligere.

7.2.5 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdannings-system bidrar til å tilby utøverne i landbruket rett kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike rådgivingstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger bl.a. av type produksjon. En rekke av ordningene over jordbruksavtalen bidrar til å styrke kompetansen i næringen, spesielt ordninger innenfor Landbrukets utviklingsfond.

Rekruttering til utdanningsprogrammet naturbruk i videregående skole, har vist en jevn økning i antall søkere over flere år. Målrettede rekrutteringstiltak og større oppmerksomhet om betydningen av grønne næringer, kan ha bidratt til denne utviklingen. Imidlertid er det få søkere til disse fagene sammenlignet med andre fag i videregående skole, og søkningen til landbruksfagene på vg2 og vg3 har variert de siste årene. Den relativt svake rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole kan få konsekvenser for kompetansen i landbruket.

7.2.5.1 Pilotprosjekt for å styrke landbruksutdanningen

Med relativt få elever som søker seg til naturbruk og landbruksfagene i videregående skole, opplever mange fylkeskommuner at det er krevende å sette i gang et opplæringsløp med få elever på hver skole, som ønsker å gå for eksempel vg2 landbruk og gartner, vg2 skogfag og vg3 landbruk. For å kunne opprettholde et godt tilbud i hele landet, som er mindre sårbar for svingninger i elevtall, kan det være nødvendig å styrke samarbeidet innad i fylkeskommunene og mellom fylkeskommunene, Slikt samarbeid kan for eksempel omfatte mer felles undervisning via digitale løsninger og felles fysiske samlinger for elever regionalt eller nasjonalt.

I Meld. St 11 viser regjeringen at landbruksutdanningene skal styrkes og videreutvikles. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 2 mill. kroner per år til et 3-årig pilotprosjekt der en eller to fylkeskommuner påtar seg en utviklings- og koordineringsrolle på regionalt eller nasjonalt nivå for landbruks- og skogfagene i videregående skole.

7.2.5.2 Nasjonal modell for voksenagronomen

Landbruket er en kompetansekrevende næring som fordrer at man har oppdatert kunnskap i ulike produksjoner, i tillegg til praktisk erfaring og kunnskap. Mange av de som etablerer seg i næringen i dag har en annen yrkesbakgrunn og utdanning enn fra landbruket. I tillegg til de ordinære utdanningsløpene er det derfor nødvendig med fleksible løsninger for kompetanseheving. En fleksibel landbruksutdanning er også et viktig tiltak for de som ikke har noen tilknytning til landbruket fra før, men som ønsker seg inn i næringen. Det er stor interesse for voksenagronomordningen og flere fylkeskommuner rapporterer om ventelister.

Finansiering av voksenagronomen etter innføring av ny opplæringslov

Den nasjonale modellen for voksenagronomen, som ble etablert i 2018, legger opplæringsloven til grunn. Det er et toårig samlingsbasert opplæringsløp for deltagere over 25 år som har brukt opp retten sin til videregående opplæring. Det betyr at man etter to år avlegger eksamen og får den samme sluttkompetansen med yrkestittel agronom som det ordinære elever i videregående skole får etter 3 år på naturbruk (vg1 naturbruk, vg2 landbruk og gartner og vg3 landbruk). Ny opplæringslov trer i kraft fra 1.august 2024, noe som blant annet gir en ny rett til yrkesfaglig rekvalifisering. Rekvalifiseringsretten gir rett til én ny yrkesfaglig sluttkompetanse. Det vil ikke være mulig å vite om alle aktuelle søkere til voksenagronomen vil omfattes av denne rekvalifiseringsretten. Videre er det slik at det vil være vanskelig å pålegge alle fylkeskommunene å prioritere tilbud om ett bestemt opplæringsløp i sine årlige dimensjonerings av tilbud for voksne.

For å sikre forutsigbarhet og fortsatt fleksibilitet for den nasjonale modellen for agronomopplæring for voksne, vurderer Statens forhandlingsutvalg at finansiering over jordbruksavtalen er den beste løsningen, også på sikt. Noen år etter innføring av den nye loven, vil man imidlertid ha høstet erfaringer som ev kan være relevante å se på for voksenagronomordningen.

Avklaring om opplæringsstruktur i videregående skole og evaluering av voksenagronomen

Det har rådet usikkerhet om mulige endringer i opplæringsstrukturen for agronom-utdanningen i videregående skole, og hva en endring kunne bety for voksenagronomen. Utdanningsdirektoratet sendte i fjor på offentlig høring ny struktur for landbruks-utdanningen i videregående skole. I mars i år fastsatte Kunnskapsdepartementet at det skal være to opplæringsløp på vg3 landbruk for å oppnå samme sluttkompetanse. Fra og med 2026 vil det være mulig å enten gå to år i skole og to år i lære eller gå tre år i skole som i dag. Det skal utarbeides en felles læreplan for opplæringen. Dermed er det avklart at dagens modell for voksenagronomen fortsatt vil gi formell sluttkompetanse.

Våren 2024 uteksamneres det femte kullet voksenagronomdeltagere. I fjorårets jordbruksavtale ble det derfor satt av 0,5 mill. kroner til en evaluering av voksenagronomen, med hensyn til målgruppe, faglig innhold, modell og formell vs. uformell sluttkompetanse.

Evalueringen (Sintef rapport 2024-003) viser at den nasjonale modellen for voksenagronomen treffer målgruppen, og at ordningen har fungert etter hensikten. Det er et stort behov for kompetanse ute i sektoren, som opplæringen i stor grad dekker hos deltagerne. Evalueringen viser også at nettverket som etableres blant deltagerne er viktig. Naturbrukskolene rapporterer at det er gode synergier i å tilby opplæring for voksne, motiverte deltagere. Imidlertid rapporterer flere av skolene om knappe ressurser, og et gjennomgående tema er utfordringen med at det er store sprik i praktisk kompetanse hos deltagerne, der man ikke får gitt tilstrekkelig tilpasset opplæring.

For 2025 foreslår Statens forhandlingsutvalg å sette av 17 mill. kroner til den nasjonale modellen for voksenagronomopplæring. Av dette skal 0,3 mill. kroner gå til drift av felles pedagogiske og digitale løsninger for hele landet, basert på prosjektet som ble igangsatt i forbindelse med etableringen av voksenagronomordningen.

7.2.5.3 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Kompetansenettverksordningen for lokalmat finansieres over LUF og forvaltes av noen utvalgte fylkeskommuner, som fordeler midler til fem regionale aktører som er ansvarlige for aktivitetene i kompetansenettverkene jf. tabell 7.3. De fem ansvarlige fylkeskommunene skal bidra til god koordinering mellom kompetansenettverkene, mellom fylkene som hører til i det enkelte nettverkets virkeområde, og opp mot andre kompetansetilbud i regionen. Det legges videre til grunn at kompetansenettverkene samarbeider med Norsk Mat om synliggjøring av det samlede tilbudet via lokalmat.no.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Dette kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester. Kompetansenettverkene vil være sentrale bidragsyttere til å oppnå regjeringens mål om at omsetningen av lokalmat skal øke til 25 mrd. kroner innen 2035. Som oppfølging av jordbruksoppkjøret i 2023 har Innovasjon Norge satt i gang en kartlegging av kompetansetilbudet for lokalmatprodusenter.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til drift av de fem kompetansenettverkene for lokalmat økes med 0,3 mill. kroner til en samlet bevilgning på 15 mill. kroner i 2024. Bevilgningen inkluderer 0,7 mill. kroner til administrasjons- og gjennomføringskostnader. Fordeling av tilskudd mellom nettverkene framgår av tabell 7.3.

Tabell 7.3 Regionale kompetansenettverk og ansvarlige fylkeskommuner

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Forslag 2025 mill. kr ¹ .
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge	Agder og Rogaland	2,45
Akershus fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge	Vestfold, Telemark, Oslo, Akershus, Østfold og Innlandet	3,60
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge	Vestland	2,50
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag.	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,95
Troms fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge.	Nordland og Troms og Finnmark	2,80

1. I tillegg kommer 0,7 mill. kroner i administrasjons- og gjennomføringskostnader.

7.2.6 Forskning og utvikling

Midler til forskning og utvikling over jordbruksavtalen har som formål å støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Forskning av høy kvalitet og med relevans for sektorens næringsliv skal bidra til økt matproduksjon, trygg mat, god dyrevelferd og til økt bærekraft og konkurransevne i sektoren. I Meld. St. 11 (2023–2024) omtales tiltak for å styrke konkurransekraften i jordbruket. Blant annet skal det legges til rette for økt FoU-aktivitet og innovasjon i sektoren gjennom prioritering av FoU-midler over Landbrukets utviklingsfond.

I den forbindelse foreslås tre tema for prioritering av midlene til forskning og utvikling. Det er stort behov for kunnskapsutvikling for å få raskere fremdrift i reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen, særskilt knyttet til avlsarbeid. Statens forhandlingsutvalg foreslår at dette legges inn i utlysningen for 2025. Forskning på bærekraftige matsystemer og bærekraftig fôr basert på norske ressurser prioriteres. Særlig relevant er det med forskning og kunnskapsutvikling som bidrar til økt selvforsyningsgrad og bedre ressursutnyttelse. Dette følger opp prioriteringer i Meld. St. 11 (2023–2024) og det målrettede samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at støtten til det norsk-svenske samarbeidet innen hesteforskning skal videreføres på samme nivå som tidligere.

Forskningsprosjekter finansiert over ordningen skal resultere i anvendte løsninger med stor nytte for næringen. Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen økes med 9 mill. kroner til 92,5 mill. kroner til forskning og utvikling for 2025.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at minst 5 mill. kroner settes av til gjennomføring av utredninger.

7.2.7 PRESIS

Landbruket har over tid fått et omfattende tilbud av teknologiske løsninger. Det er nødvendig å tilpasse løsningene til norske produksjonsforhold og til bondens behov. Videre er det viktig med nøytrale råd om nye teknologiske løsninger. I den forbindelse har NIBIO sammen med Norsk Landbruksrådgivning og en rekke samarbeidspartnere etablert og gjennomført prosjektet «Presisjonsjordbruk ut i praksis», forkortet PRESIS. Formålet har vært å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at alle norske gårdbrukere som ønsker får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er godt testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bondens eierskap til lagringsløsninger for innsamlede data. Dette er informasjonstjenester som har potensial til å redusere klima- og miljøbelastninger fra jordbruket, og/eller gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomi på gårdsnivå. Skreddersydd brukerstøtte og rådgivning i skjæringspunktet mellom ny teknologi og agronomi er en integrert del av systemet. Derfor har deltakelse fra pilotbønder vært sentralt for utprøving av ny teknologi.

Prosjektet skulle etter planen finansieres ut 2024, og i avslutningsfasen er det lagt opp testing og etablering av driftsfasen. Det har imidlertid oppstått forsinkelser knyttet til produktleveranse og tekniske utfordringer i overgangen fra testfase til oppskalert løsning for brukerne. NIBIO har derfor søkt om ett års forlengelse for prosjektet, til ut 2025.

Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det settes av 4 mill. kroner for 2025. Det forutsettes at prosjektet ferdigstilles i 2025 og at det ikke kreves finansiering over jordbruksavtalen når tjenesten er ferdig utviklet. Det forutsettes videre at det utarbeides en plan for hvordan tjenestene som er utviklet gjennom prosjektet skal tilgjengeliggjøres for aktører innen rådgiving som ønsker å ta i bruk løsningene. Målet må være at norske bønder kan ha tilgang til et godt system for teknologiske tjenester for presisjonsjordbruk.

7.2.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norskprodusert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitets-sikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, generisk informasjon om økologisk mat, samt drift og utvikling av databasen lokalmat.no.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Stiftelsen Norsk Mat med 7 mill. kroner for 2025, for å forsterke arbeidet på følgende områder:

Videre utvikling av KSL

Stiftelsen har de siste årene systematisk arbeidet med å forenkle KSL-verktøyet, og stiftelsen selv viser til at det er fortsatt rom for ytterligere reduksjoner i antall spørsmål i standarden. Stiftelsen vil i 2025 prioritere bedre samhandling mellom de ulike data-løsningene landbruket har. Statens forhandlingsutvalg understreker at drift og utvikling av

KSL er stiftelsens hovedoppgave, og legger til grunn at stiftelsen prioriterer videre utvikling av KSL.

Utredning av muligheten for en nasjonal merkeordning til bruk i serveringsbransjen

I Meld. St. 11 (2023-2024) vises det til at mange forbrukere opplyser at de ønsker å støtte norsk matvareproduksjon. Kunnskap om hvor matvarene kommer fra vil derfor styrke konkurransekraften til norsk mat. Stiftelsen Norsk Mat forvalter flere merkeordninger som blant annet synliggjør norsk matproduksjon mot forbruker og dermed bidrar til målet om økt selvforsyning, til å bygge Matnasjonen Norge og til omsetningsmålet for lokalmat.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at stiftelsen får i oppdrag å gjennomføre en utredning av muligheten for å utvikle en nasjonal merkeordning for norsk mat til bruk i serveringsbransjen.

Utvikling av ordningen Beskyttede betegnelser (BB)

BB er en offentlig merkeordning som bidrar til å utvikle og løfte fram det ypperste Norge har innen mat og drikke både med tanke på kvalitet, mathåndverk, og historie om mat- og drikkekultur. Statens forhandlingsutvalg mener stiftelsen må prioritere det langsiktige prosjektet som er startet for å mobilisere flere produsenter til ordningen, og gjøre denne mer kjent.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at merkeordningen Nyt Norge samfinansieres mellom Omsetningsrådet, merkebrukerne og dagligvarehandelen, i tråd med planen styret i Norsk Mat har lagt opp til.

7.2.9 Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) skal bidra til vekst og verdiskaping innen lokal mat og drikke, reiseliv, herunder jakt- og fisketurisme, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Innovasjon Norge forvalter programmet, som er et sentralt virkemiddel for å oppnå målsettingene i landbrukspolitikken, og da spesielt for å bidra til vekst, verdiskaping og sysselsetting i distriktene.

Programmet tilbyr finansiering til bedrifter som ønsker å vokse, støtte til etablering av forpliktende bedriftsnettverk, samt støtte til tilpassede kompetansetiltak til bedriftene. Utviklingsprogrammet kan også støtte kompetanse- og produktutvikling for aktører som ønsker å selge jaktoplevelser, og for de som ønsker å videreforedle og selge viltkjøtt. I tillegg skal nasjonale og regionale omdømmetiltak i programmet bidra til å øke kunnskap om de næringene programmet dekker, både hos forbrukere, i markedet og i samfunnet generelt, og til å øke kompetanse og bygge stolthet i næringen.

Under Internationale Grüne Woche (IGW) 2024 lanserte Landbruks- og matministeren et nytt mål om at omsetningen av lokal mat og drikke skal øke til 25 mrd. kroner innen 2035. Utviklingsprogrammet er et viktig virkemiddel for at dette målet skal kunne nås.

Finansieringsvirkemidler

I 2023 har det vært en økt etterspørsel etter vekstfinansiering, mens etterspørselen etter støtte til bedriftsnettverk gikk noe ned. Vekstfasen er krevende, og i 2024 gjennomfører Innovasjon Norge en pilot på skaleringsprogram for lokalmatbedrifter med store vekstambisjoner hvor bedriftene tilføres kompetanse sammen med finansiering for å ha bedre forutsetninger for å vokse. I pilotperioden er det lagt størst vekt på tilføring av kompetanse. Med basis i erfaringene fra pilotperioden foreslås det at videre utvikling av skaleringsprogrammet vurderes. Vurderingen må videre ta utgangspunkt i utfordringene næringen møter med tanke på krevende markeder og økte kostnader. Målet er å møte ambisjonene om flere og større vekstbedrifter innenfor programmets målgrupper.

Statens forhandlingsutvalg mener det bør gjøres en nærmere vurdering av hva som er årsakene til hvorfor interessen er lavere for bedriftsnettverksordningen og behovet for eventuelle endringer.

I Hurdalsplattformen er det et mål å øke det offentlige innkjøpet av norsk mat. I Meld. St. 11 (2023–2024) er det satt et mål om å øke selvforsyningsgraden til 50 pst. I meldingen pekes det på at det offentlige, gjennom sine innkjøp, skal bidra til at dette målet nås. I tråd med innspill fra Innovasjon Norge, foreslås det at det gjennomføres en pilot som kan bidra til å styrke mindre lokale mat- og drikkeproducenters evne til å levere til det offentlige. Prosjektet må sees i sammenheng med resultatene fra Inn på tunet-løftet og arbeidet som er gjort i Matgledekorpsset og erfaringer fra Matvalget.

Det skal arbeides videre med å øke antall reiselivs- og Inn på TUNET-prosjekter innenfor programmet. Arbeidet med Inn på TUNET vil ta utgangspunkt i erfaringene fra Inn på TUNET-løftet 2. Det skal også arbeides videre med å følge opp handlingsplanen for næringsutvikling basert på høstbare viltressurser. Arbeid for å se innsatsen rettet mot landbruk og reindrift i sammenheng må vektlegges.

Omdømmeporteføljen

Omdømmeporteføljen består av fire elementer: (1) Sentrale omdømmetiltak som er støtte til nasjonale og internasjonale arrangement som bidrar til bygging av omdømme og kunnskap om råvarer, produkter og tjenester fra norsk landbruk, (2) Støtte til å styrke mat- og reiselivsregionene, (3) Regionale omdømmetiltak der det gis støtte til regionale arrangement som for eksempel matfestivaler, (4) Markedsføring av landbruks- og reindriftsbasert reiseliv.

Fra 2024 skal porteføljen i større grad bidra til regional utvikling, og innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner. Dette innebærer blant annet at fylkeskommunene kan søke om støtte til fylkesvise utviklingsprosjekter som kobler arbeidet med andre landbruksbaserte næringer sammen med øvrig næringsstrategi- og planarbeid i fylket.

Etablering og utvikling av regionale og lokale matfestivaler har fram til nå blitt støttet med midler fra omdømmeporteføljen. De siste årene har det blitt bevilget 4-5 mill. kroner årlig til slike arrangement. Innovasjon Norge viser til at utviklingen de siste årene kan tilsi at festivalene er inne i en ny fase der det er naturlig at regionene selv i større grad tar ansvaret for utviklingen. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at støtte til slike matfestivaler tas ut av Utviklingsprogrammets omdømmeportefølje fra 2025, at eventuell støtte til etablering og utvikling av regionale matfestivaler framover kan gis over ordningen for regionale tilretteleggingsmidler som fylkeskommunene forvalter, og at 5 mill. kroner overføres fra Utviklingsprogrammet til ordningen for Regionale tilretteleggingstilskudd. Se også omtale i kap 7.2.3. Dette innebærer at støtte til denne typen prosjekter over Utviklingsprogrammets omdømmeportefølje framover skal bidra til utvikling og omdømmebygging nasjonalt og internasjonalt.

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er et viktig tiltak som blant annet skal bidra til regional og nasjonal utvikling innenfor lokalmat og reiseliv.

I 2024 ble det for første gang gjennomført en regiondag for IGW i Norge. Samlingen ble gjennomført som et arbeidsseminar med deltakelse fra prosjektledelse og de regionale partnerskapene for alle IGW-regionene, der hovedmålet var å legge til rette for erfaringsutveksling. Tilbakemeldingene fra deltakerne tilsier at det er nyttig å gjennomføre denne typen samlinger med jevne mellomrom.

Det er ikke gjennomført noen form for evaluering av IGW-prosjektet siden 2017. Både utviklingen på lokalmat- og reiselivsområdet i stort, innspill som kom fra de ulike regionene på regiondagen, utviklingen av Messe Berlin m.m., tilsier at det er nødvendig gjøre en nærmere vurdering av framtidig innretning på IGW-prosjektet. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det gjennomføres en vurdering av innretningen på IGW-deltakelsen med sikte på å gjøre eventuelle endringer fra 2026. Innovasjon Norge får i oppdrag å gjennomføre en ekstern evaluering av IGW-satsingen, som et grunnlag for vurderingen. Evalueringen skal være ferdig innen utgangen av 2024.

Kompetansetilbud til lokalmatprodusenter

I dag tilbys kompetanse til lokalmatprodusentene fra flere aktører, herunder Innovasjon Norge, Norsk Mat og kompetansenettverkene for lokalmat. Innovasjon Norge har gjennomført et anbud på kartlegging av lokalmatprodusentenes kompetansebehov og om dagens tilbud er dekkende. Oxford Research har fått oppdraget. Utredningen skal blant annet være et grunnlag for å vurdere om dagens kompetansetilbud treffer det behovet lokalmatnæringen har. Kartleggingen ferdigstilles i løpet av våren 2024. Det vil være naturlig å se samlet på behovet for nye kompetansetiltak/-tilbud når resultatene fra kartleggingen foreligger.

Strategisk råd for utviklingsprogrammet

Et nytt strategisk råd for programmet er under etablering. Det strategiske rådet består av ledere i faglagene i jordbruket og reindriften, en representant for politisk nivå i fylkeskommunen og administrerende direktør i Innovasjon Norge. Rådet ledes av politisk nivå i

Landbruks- og matdepartementet. Rådet skal behandle spørsmål av overordnet og strategisk karakter som har betydning for innretningen av programmet, slik at programmet på en effektiv og målrettet måte kan bidra til videre utvikling av andre landbruks- og reindriftsbaserte næringer. Det er for eksempel naturlig at forslagene over om eventuelle endringer i kompetansetilbudet, fremtidig innretning på IGW-deltakelsen og eventuell oppfølging av pilotprosjekter, er tema som rådet kan diskutere.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at 5 mill. kroner fra Utviklingsprogrammet overføres til ordningen Regionale tilretteleggingsmidler, og at bevilgningen til Utviklingsprogrammet for 2025 settes til 79,3 mill. kroner.

7.2.10 Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til Norsk Gardsost og Bondens Marked Norge i 2025 settes til hhv. 1 mill. kroner og 2 mill. kroner. Tilskuddet skal benyttes til aktivitet innenfor organisasjonens virke. Støtten skal bidra til å opprettholde aktivitet og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og bygge opp under Norge som matnasjon, og til å nå regjeringens mål om å øke omsetningen av lokalmat til 25 mrd. kroner innen 2035.

7.2.11 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapningsprogrammet er fra 2023 lagt til Bionova. Programmet har som mål å bidra til produksjon og bruk av fornybar energi internt i landbruket og salg av biovarme til andre samfunnssektorer. Programmet skal også støtte uttesting av ny produksjonsteknologi, som kan redusere klimagassutslippene og øke konkurransekraften for landbruket. Dette vil gi økt verdiskaping basert på landbrukets egne ressurser og bidra til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken.

Gårdsvarmeanlegg og varmesalg-sanlegg utgjør den største andelen av sakene. Programmets målområde omfatter også anlegg som kombinerer biovarmeproduksjon med strømproduksjon fra solceller. Støtten til rene solcelleanlegg er avvirket fordi det er blitt så god lønnsomhet i slike anlegg. Det er imidlertid åpning for å søke støtte til nye konsepter hvor solceller, batterier, styringssystemer og evt. andre fornybare energikilder benyttes i kombinasjon. Det stilles de samme kravene til lønnsomhet som for rene bioenergianlegg. Slike løsninger gir gårdsbruk muligheter for å bli selv forsynt med energi. Et annet utviklingsområde er produksjon av biokull som sideprodukt til bioenergi. Dette er særlig interessant som et klimatiltak, gjennom binding og lagring av karbon i jord.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor programmet. Utviklingen har nådd et punkt hvor det er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for biogassanlegg, men det er relativt store gjødselvolum som skal til for å forsvare investeringer i biogass. Investeringer i infrastruktur/utstyr gir økt klimanytte, men dette er kostbart og øker behovet for tilskudd hvis anleggene skal realiseres. Innblanding av andre råstoffkomponenter som f.eks. fiskeslam, gir økt energiutbytte.

Framover forventes økt investeringsbehov i biorestlager og gårdsanlegg, gitt at det legges opp til økt utnyttelse av husdyrgjødsel til produksjon av biogass.

Nye teknologiske løsninger for å effektivisere produksjonen og bidra til en mer bærekraftig miljøvennlig produksjon utvikles stadig. Verdiskapingsprogrammet bidrar også til å introdusere ny klima- og miljøvennlig teknologi i landbruket. Dette gjelder utviklings- og utprøvningsprosjekter for uttesting av ny produksjonsteknologi og nye løsninger på gårdsnivå. Det er en naturlig kobling mot Bioøkonomiordningen under Bionova og innsatsen er rettet mot agritech-bedrifter, også for utvikling av hjemmemarkedet.

I jordbruksoppkjøret 2023 ble avtalepartene enige om at Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet samarbeidet om en vurdering av innføring av et offentlig tilskudd til mobile enheter og robotisering i landbruket. I rapport av 9. januar 2024 anbefales det at det etableres et tilskudd til innfasing av ny teknologi som skal understøtte omlegging til en mer klima- og miljøvennlig produksjon gjennom Bionova og verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket. Det anbefales en bredere tilnærming til teknologi enn bare «mobile enheter», der støtten bør omfatte ny teknologi for raskere å kunne ta i bruk løsninger for særlig å redusere miljø- og klimabelastninger. Med ny teknologi menes både ny teknologi spesifikt for jord- og hagebruk, f.eks. knyttet til presisjonsjordbruk, samt teknologi som er kjent fra andre områder, men som ikke, eller i beskjeden grad, er tatt i bruk i jord- og hagebruk. Det legges til grunn at det må være markedssvikt som gjør at ønsket teknologi ikke tas i bruk hurtig nok. Støtten bør videre være knyttet til en tidsavgrenset introduksjonsfase. Tilskudd bør supplere og ikke overlapse med andre ordninger (f.eks. tilskudd gitt over IBU-ordningen). Med bakgrunn i dette foreslås det at det innføres et tilskudd til innfasing av ny teknologi. Innovasjon Norge bes utarbeide retningslinjer for ordningen med bakgrunn i overnevnte rammer.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi, som en del av Bionova, med dette kan ta et mer helhetlig ansvar for gode løsninger når det gjelder klima, miljø og energi for landbruket og bidra til at målene i klimaavtalen med jordbruket nås.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til programmet med 20 mill. kroner slik at den totale rammen blir på 242 mill. kroner for 2025.

7.2.12 Skogbruk

Skogressursene er viktige for sysselsetting og verdiskaping i Norge. En ansvarlig og langsiktig forvaltning av skogressursene er en forutsetning for å produsere skog med kvalitetstømmer og slik bidra til framtidig verdiskaping og karbonbinding. Skogen er også viktig for friluftsliv, naturmangfold og kulturminner, samt for å redusere risiko for flom, skred og ras. Gode avveininger mellom aktivitet og miljøhensyn i skogbruket står sentralt i regjeringens skogpolitikk.

Skog i vekst tar opp CO₂, og aktiv skogskjøtsel med planting, gjødsling og ungskogpleie gir økt CO₂-opptak. Skogens positive klimabidrag går frem av Regjeringens klimastatus

og -plan (særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2022–2023)). Regjeringen vil bruke skogen aktivt som en del av klimapolitikken.

Med bakgrunn i at hogsten har økt de siste årene, øker også behovet for planting og ungskogpleie. Skogkultur er viktig for fremtidig virkestilgang, verdiskaping og CO₂ opptak i norske skoger. Klimaplan 2021–2030 peker på at økt skogkulturinnsats kan gi betydelige klimabidrag framover. Regjeringen vil øke tilskuddene til skogplanting, ungskogpleie og andre skogkulturtiltak for å øke CO₂-opptaket og sikre ressursgrunnlaget for industrien.

Et velfungerende skogsvegnett er avgjørende for en lønnsom verdikjede og for tilgang til fornybart råstoff til det grønne skiftet. Nybygging av skogsveger og standardheving av gamle veger legger til rette for rasjonell og kostnadseffektiv transport. Disse investeringene bidrar til å gjøre skogsvegnettet mer robust mot klimaendringer og klimarelaterte skader. Ved bygging av skogsveger skal det tas nødvendige hensyn til naturmangfold, kulturminner og andre miljøverdier, i tråd med forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveger. Satsingen for et bedre skogsvegnett videreføres.

Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer er det grunnleggende virkemiddelet for å sikre god oversikt over skogressursene og dermed et godt beslutningsgrunnlag for skogtiltak og verdiskaping. Samtidig er dette viktig for å sikre god nok kunnskap om hvor de viktige miljøverdiene er slik at de kan tas hensyn til, og for å kunne dokumentere skogbrukets miljøinnsats. Skogbruksplanleggingen er modernisert de siste årene, blant annet når det gjelder miljøregistreringsmetodikk i samsvar med inndelings- og beskrivelsessystemet fra Natur i Norge - Artsdatabanken og når det gjelder bedre overvåking av nøkkelbiotoper.

Tilskudd til miljøtiltak i skogbruket skal bidra til at miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivaretatt og videreutviklet. For eksempel kan midlene gå til langsiktig bevaring og skjøtsel av nøkkelbiotoper, kompensasjon for økte driftsutgifter og fjerning av utenlandske treslag av hensyn til miljøverdier, samt skjøsteltiltak for å ivareta landskap, friluftsliv og kulturminner. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med forskrift om næringsutvikling og miljøtiltak i skogbruket. Til tross for at det er informert bredt om ordningen, har det vært lavere etterspørsel enn den avsatte rammen de siste årene.

Kompetansehevende tiltak er sentralt for gjennomføringen av skogpolitikken. Skogkurs er en viktig aktør i denne sammenheng, og retter seg mot både offentlig og privat veiledningsapparat, skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Løpende kompetanseheving er en forutsetning for skogeierens muligheter til selv å kunne legge til rette for økt verdiskaping med basis i eiendommens ressurser. Som en del av dette har Skogkurs også kurs om jakt, vilt, viltkjøtt og utmarksnæring.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke avsetningen til skogbrukstiltak med 10 mill. kroner, til 280 mill. kroner for 2025, hvorav 3 mill. kroner øremerkes til tilskudd til miljøtiltak i skogbruket. Fordelingen mellom de ulike virkemidlene vil gjøres etter drøftinger mellom avtalepartene. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

7.2.13 Bekjempelse av villsvin

Med bakgrunn i utbruddet av afrikansk svinepest i Sverige høsten 2023, har regjeringen fastsatt nytt mål om at villsvin skal utryddes i Norge. Mattilsynet og Miljødirektoratet har på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet supplert Handlingsplan mot villsvin 2020–2024 med forslag til forsterking av eksisterende og eventuelt nye tiltak og virkemidler som kan bygge opp under det nye målet. Tiltakene følges opp av direktoratene på sine respektive ansvarsområder.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 3,5 mill. kroner til økt bekjempelse av villsvin i 2025. Videreføring av Villsvinprosjektet for effektiv jakt og overvåking av utviklingen i bestandsstørrelse, spredning og arealbruk hos villsvin foreslås som prioriterte tiltak.

7.2.14 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift forvaltes av Statsforvalteren i Trøndelag. Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk, i tillegg til konflikter mellom reindrift og andre berørte parter. Konfliktforebyggende tiltak er regulert i forskrift til reindrifftsavtalen. I Reindrifftsavtalen 2023/2024 ble det enighet om å åpne for søknader om tilskudd til vedlikehold av gjerder.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 1,5 mill. kroner til ordningen over jordbruksavtalen, en avsetning på samme nivå som over reindrifftsavtalen. 0,1 mill. kroner av totalrammen settes av til administrasjon, fordelt likt på reindrifftsavtalen og jordbruksavtalen.

7.3 Natur, miljø og klima

I Hurdalsplattformen er klima- og miljøetsatsingen i landbruket formulert slik:

«Klimagassutsleppa frå landbruket skal reduserast og opptaket av karbon aukast, samstundes som vi aukar sjølvforsyninga og tilpassar produksjonen til eit endra og vanskelegare klima. Ein variert bruksstruktur som er tilpassa Noreg sine naturressursar og geografi, gir dei beste moglegheitene til å produsere mat på ein berekraftig og klimavennleg måte. Det er òg viktig for å sikre god dyrevelferd, auka mattryggleik og betre beredskap.»

I regjeringens politiske plattform heter det også at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing og investering i jord.

Det er viktig for regjeringen å prioritere arbeidet med grønn omstilling og ivareta et bærekraftig landbruk. Dette gjelder både arbeid med miljørettede tiltak og reduksjon av klimagasser, herunder oppfølging av intensjonsavtalen om klima med jordbruket og biobasert sirkulærøkonomi. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Natur-, miljø- og klimasatsingen over jordbruksavtalen skal bidra til å opprettholde kulturlandskapet og til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, herunder utslipp til luft og vann. Flere av miljøordningene bidrar også til bedre agronomi. Statens

forhandlingsutvalg vektlegger i årets jordbruksforhandlinger følgende på klima-, natur- og miljøområdet i statens tilbud:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, tiltak som bidrar til reduserte utslipp, økte opptak og bedre klimatilpasning, herunder støtte til drenering, biogass og andre gjødseltiltak og hydrotekniske anlegg.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til gjennomføring av avrenningsreducerende tiltak.
- Oppfølging av regjeringens satsing på natur gjennom beiteordningene, setertilskudd og andre ordninger som bidrar til å opprettholde og bedre verdiene i jordbrukets kulturlandskap.
- Statens forhandlingsutvalg foreslår en betydelig satsing på frukt og grønt

Regjeringen har også etablert og styrket Bionova og er et viktig verktøy både for oppfølging av intensjonsavtalen om klima og for å utvikle den biobaserte sirkulærøkonomien. Konkretisering av Statens forhandlingsutvalg sine prioriteringer blir omtalt under de ulike ordningene.

7.3.1 Samlet oversikt over natur, miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen for 2025

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 10 431 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljøformål i 2025, dette er 1 049 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2024. Tabell 7.4 gir en oversikt over den samlede satsingen på natur, miljø- og klimaområdet i statens tilbud.

Tabell 7.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med natur-, miljø- og/eller klimaeffekt, mill. kroner i 2025

Kap. 1150		2024	2025	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200	225	25
Post 50	Drenering av jordbruksjord ¹⁾	88	120	32
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	32	1
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	40	40	0
Post 50	Klimasmart Landbruk	10	10	0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	25	0
Post 50	Biogass	22	23	1
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	222	242	20
Post 50	MetanHUB	10	10	0
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14,0	15,7	1,7
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	18,0	26,5	8,5
Post 73.19	Prisnedskrivning økologisk korn mm.	57,0	58,3	1,3
Post 74.16	Beitetilskudd	1 886,9	2237,1	350,2
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 567,3	6052,4	485,1
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	1006,1	1123,1	117,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	163,0	169,2	6,2
Post 77.11	Støtte til avlsorg., klimakammer	2	2	0
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
Sum virkemidler natur, miljø og klima		9 382,3	10 431,3	1 049,0

1. 2024: I tillegg 15 mill. kroner fra inndratte midler i LUF, bestemt av avtalepartene i februar 2024

7.3.2 Overordnede rammebetingelser og prioriteringer på klima-, natur og miljøområdet

7.3.2.1 Rammebetingelser på klimaområdet

Norge har meldt inn et forsterket klimamål under Parisavtalen om å redusere klimagassutslippene med minst 55 pst. innen 2030, sammenlignet med nivået i 1990. Nytt klimamål er tatt inn i klimaloven for å få samsvar mellom det lovfestede klimamålet og målet som er innmeldt under Parisavtalen. Lovendringen ble vedtatt og trådte i kraft i desember 2023. Av Parisavtalen går det frem at vi må bedre evnen til å møte negative klimaendringer og kutte klimagassutslipp på en måte som ikke truer matproduksjonen. Mens både Norge og EU fortsatt hadde klimamål for 2030 om 40 pst. utslippsreduksjon, inngikk Norge en forpliktende klimaavtale med EU om å samarbeide om å oppfylle våre respektive klimamål for 2030, herunder innenfor ikke-kvotepliktig sektor, der jordbruket er plassert. Også EU forsterket sitt klimamål i 2021 og har vedtatt nytt klimaregelverk. Norge er i dialog med EU for å avklare vilkårene for norsk deltakelse i det oppdaterte EU-regelverket. For at regelverket skal gjelde for Norge, må Stortinget gi sitt samtykke.

Av regjeringens politiske plattform fremgår det at regjeringen ikke vil innføre avgift på klimagassutslipp som følger av biologiske prosesser. Videre vil regjeringen oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktøy. Det viktigste nye verktøyet er Bionova, en finansieringsmekanisme som blant annet skal støtte klimatiltak i landbruket.

Klimaplan for 2021–2030 (Meld. St. 13 (2020–2021)) er en plan for å oppfylle Norges forpliktelse for 2030 under Parisavtalen, i samarbeid med EU. Denne klimaplanen ble lagt fram av regjeringen Solberg og behandlet i Stortinget 8. april 2021, i samsvar med Innst. 325 S (2020–2021) til Meld. St. 13 (2020–2021). I klimaplanen slås det fast at intensjonsavtalen om klima mellom regjeringen og jordbruket fra 2019 ligger til grunn for det videre klimaarbeidet i landbruket, og at et bærekraftig og levende landbruk i hele landet er en viktig del av det grønne skiftet, og det grønne næringslivet som Norge skal ha i tiårene fremover. Videre fremgår det av Klimaplan 2021–2030 at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør på en klimasmart og bærekraftig måte. Jordbruket har selv levert en klimaplan. Landbrukets klimaplan, senest oppdatert i mars 2024, synliggjør hvordan jordbruket følger opp intensjonsavtalen om klima. Utviklingen av virkemidler skal følges opp i de årlige jordbruksoppgjørene. I Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 var det bred enighet om at intensjonsavtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje. Det må derfor legges vekt på å redusere utslippene per produserte enhet. Å bedre kunnskapen og praksisen for opptaket av karbon i jord, jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene, blir et viktig arbeid framover. Regjeringen skal legge frem en ny klimamelding for Stortinget våren 2025, som skal gjelde perioden fram mot 2035 på veien mot lavutslippssamfunnet i 2050. I 2020 sluttet Norge seg til «Fire promille-initiativet» om karbonlagring i jord, som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Klimaloven forplikter regjeringen til årlig å rapportere til Stortinget på klimamål-oppnåelse. Regjeringens klimastatus og -plan, er regjeringens svar på denne forpliktelsen. Klimastatus og -plan viser hvordan regjeringen ligger an til å nå klimaforpliktelser og -mål, samt oppsummerer regjeringens klimapolitikk for måloppnåelse.

Klimaendringer kan gi nye muligheter for produksjon som bøndene vil utnytte, men endringene vil også medføre stor usikkerhet. Utvikling av tilpasset teknologi, forskningsbasert og praktisk agronomisk kunnskap, er en forutsetning for å lykkes under mer krevende værforhold. Det fremgår av regjeringsplattformen at regjeringen vil styrke klimaberedskapen. Varmere klima fører med seg et uforutsigbart værmønster der flom og skred, skogbranner, jorderosjon, steinsprang og tørke vil forekomme oftere. Samfunnssikkerheten utfordres og tilgangen på livsviktige naturressurser trues. Behovet for klimatilpasning er stort og økende. Regjeringen la frem Meld. St. 26 (2022-2023) *Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn* i juni 2023. Meldingen inneholder regjeringens plan for det nasjonale arbeidet med klimatilpasning for perioden 2024–2028. Som en oppfølging av meldingen skal det settes ned en bredt sammensatt arbeidsgruppe som skal gjennomgå klimatilpasning i landbruket. I jordbruket er det viktig med innsats

som bidrar til å binde jordsmonnet, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og som er viktig for overvannshåndtering og flomdemping. Regjeringen arbeider nå med en stortingsmelding om flom og skred.

7.3.2.2 Rammebetingelser for arbeidet med å redusere avrenningen til vann

I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vanndirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte vannforvaltningsplaner, med tilhørende tiltaksprogrammer, er vedtatt for årene 2022–2027. Planarbeidet viser at jordbruk fremdeles er en av hovedpåvirkerne på vannet i Norge, og en av hovedårsakene til at miljømålene ikke er nådd for mange av vannforekomstene. Det er behov for en forsterket innsats mot forurensning fra jordbruk i planperioden 2022–2027 for å oppnå målet om god tilstand i alle landbrukspåvirkede vannforekomster.

7.3.2.3 Rammebetingelser for arbeidet med å ivareta verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø i jordbrukslandskapet

Det er et viktig landbrukspolitisk mål å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, og bedre ivaretagelse av kulturlandskapet og naturmangfoldet. Stortinget vedtok ny jordvernstrategi 16. juni 2023, i forbindelse med behandlingen av jordbruksoppgjøret. I den nye jordvernstrategien er målet for omdisponering av dyrket mark skjerpet fra maksimalt 3000 dekar (målet fra 2021) til maksimalt 2 000 dekar per år. Målet skal nås innen 2030. Landbruket har et ansvar for å følge opp disse målene gjennom god forvaltning og drift av sine arealer.

I desember 2022 ble partslandene til Konvensjonen om biologisk mangfold enige om et nytt globalt rammeverk for naturmangfold. Avtalen inneholder fire hovedmål som skal nås innen 2050 og 23 mål som skal nås innen 2030. Mange av målene har direkte relevans for landbruk, herunder mål om restaurering av forringet natur, opprettholdelse av genetisk mangfold, reduksjon av forurensing og matsvinn, og reduksjon i insentiver og subsidier som kan skade naturmangfold. I tillegg er det et spesifikt mål om bærekraftige primærnæringer. Alle målene er globale, og skal nås gjennom globale initiativ og nasjonale bidrag. Landene skal redegjøre for sine nasjonale bidrag gjennom oppdaterte nasjonale handlingsplaner og strategier. For å følge opp det globale rammeverket, vil regjeringen legge frem en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for naturmangfold. Denne skal være klar til det neste partsmøtet under Konvensjonen om biologisk mangfold høsten 2024.

I jordbrukslandskapet er det store verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø. Jordbruket har et eget ansvar for å ta vare på dem, jf. nytt nasjonalt mål på kulturmiljøfeltet; «Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk». Landbruksarealene er viktige områder for utøvelse av friluftsliv, og det er derfor viktig å gi allmennheten mulighet for ferdsel i landskapet.

Regjeringen følger opp tiltaksplanen for bekjempelse av fremmede skadelige arter (2020–2025) og tiltaksplanen for pollinerende insekter (2021–2028). Det er også et tverrsektorielt samarbeid om tiltak for truet natur. Sektorvise tiltak for naturmangfold skal bidra til

å nå det nasjonale målet om at ingen arter og naturtyper skal utryddes, og at utviklingen til truet natur, nær truet natur og naturtyper skal bedres.

7.3.3 Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. samlet for årene 2021- 2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives all jordbruksaktivitet innen sektorene jordbruk, transport, oppvarming og arealbrukssektoren (unntatt skog) i det offisielle utslippsregnskapet. Det er etablert en regnskapsgruppe, bestående av avtalepartene, som skal gjøre opp status for progresjon og utvikling i arbeidet med å følge opp avtalen. Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet utgjør sekretariatet for regnskapsgruppa. I mars 2024 leverte Regnskapsgruppa første hovedrapport for oppfølging av avtalen. I forbindelse med publiseringen ble det også lansert nettsider for regnskapsgruppa. Det vises til kap. 3.5.1. for rapportering fra regnskapsgruppa.

Regnskapsgruppa skal også bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget om klimagassutslipp og opptak fra jordbruket og effekt av tiltak, ved å initiere utviklingsprosjekter og følge med på relevant forskning som kan ligge til grunn for videreutvikling av nasjonal utslippsmetodikk.

Statens forhandlingsutvalg vil, i tråd med jordbrukets krav, framheve følgende påpekning fra regnskapsgruppa:

«I løpet av arbeidet i Regnskapsgruppa har det kommet frem noen konsekvenser og uklarheter ved valg av referansenivå i skog- og arealbrukssektoren som ikke var kjent ved avtaleinngåelse. Kort sagt påvirker aktivitet fra før avtaleperioden utslippene i avtaleperioden. Spesielt gjelder dette for overgang fra myr til dyrket mark. Til tross for nydyrkingsforbudet som kom i 2020, forventes utslippene fra dyrket mark å stige i løpet av avtaleperioden, blant annet fordi karbon fra tidligere tiders nydyrking fortsetter å frigjøres og gi utslipp i mange år. Målet i avtalen om å kutte utslippene med minst 5 mill. tonn over perioden ble satt ut fra det som den gang var kunnskap om reduksjonspotensialet. Fra statens side har det vært lagt til grunn at et kutt på 1 mill. tonn kan oppnås innen energibruks- og arealbrukssektorene, hvorav reduserte utslipp fra dyrket myr var forventet å stå for en stor del. Dersom utslipp som følge av tidligere aktivitet i skog- og arealbrukssektoren skulle vært lagt til, ville hverken reduksjon eller total stopp i nydyrkingsaktiviteten resultere i reduserte utslipp. Samlet reduksjonspotensiale ville da vært tilsvarende lavere, og kutt mål på 5 mill. tonn langt mer krevende. Etter Regnskapsgruppens forståelse, var ikke dette intensjonen med avtalen.»

Statens forhandlingsutvalg er enige med jordbrukets forhandlingsutvalg som foreslår at problemstillingen med referansenivå for avtalen avklares i et eget møte mellom partene i klimaavtalen i etterkant av jordbruksforhandlingene.

Statens forhandlingsutvalg slutter seg til innspillet fra regnskapsgruppa om at prioriterte utviklingsprosjekter i 2024 er å følge opp pågående prosjekt om enterisk metan fra

ungdyr, og sette ut et større oppdrag for å vurdere kunnskapsbehov for å forbedre metodikken som brukes for å beregne utslipp av lystgass fra jordbruksjord.

Statens forhandlingsutvalg viser videre til regnskapsgruppas innspill om andre aktuelle utviklingsprosjekter som er aktuelle å følge opp:

- Undersøke hva som gjøres i andre land for å kunne dokumentere og rapportere effekt av metanhemmere. Dette må i tilfelle sees i sammenheng med arbeidet i arbeidsgruppa som vurderer reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen.
- Oppsummere ny forskning på utslipp fra sau.
- Vurdere bruk av data og metoder fra Landbrukets klimakalkulator i rapportering etter avtalen, og evt. i nasjonale beregninger.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 2,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2025 til prosjekter prioritert av regnskapsgruppa, også jf. problemstillinger og punkter omtalt over. Inntil 0,5 mill. kroner kan brukes til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.

7.3.4 Innsats for reduserte metanutslipp og lystgassutslipp fra jordbruket

De dominerende utslippskildene fra jordbruket er utslipp av metan fra drøvtyggere og husdyrgjødsel, og utslipp av lystgass fra gjødsel og gjødslet mark. Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at det settes stort trykk på tiltak som kan bidra til å redusere utslippene fra jordbruket, samtidig som målene for landbrukspolitikken ligger til grunn. I tråd med målet i intensjonsavtalen for klima må det derfor tilstrebes en utvikling som bidrar til reduserte utslipp per produserte enhet og som ivaretar behovet for å redusere de samlede utslippene fra sektoren.

I jordbruksoppgjøret 2023 ble avtalepartene enige om en kraftfull satsing for å få fortgang i arbeidet med å redusere metanutslippene fra norsk jordbruk. Det ble bestemt å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe med formål å vurdere hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddene til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd til å også være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Arbeidsgruppa skal levere sin rapport innen 31.10.2024, men har levert en delrapport til årets forhandlinger. Følgende kan trekkes frem fra denne rapporten:

«Arbeidsgruppa har drøftet hva som kan være mulige tiltak for å redusere klimabelastningen fra det grovførbaserte husdyrholdet, og hva som kan være mulige insentiver knyttet til husdyrtilskuddet for å fremme tiltaket. Gruppa har sett på ulike former for insentivutforming, og diskutert bruken av aktivitetsbasert og resultatbasert innretning på klima- og miljøvirkemidler i jordbruket. Så langt i arbeidet har arbeidsgruppa begynt på vurderinger av tiltakene klimarådgivning, bedre grovførkvalitet og bruk av metanhemmere i fôret. Enkelte konsekvenser av mandatets avgrensning har blitt tydeligere i arbeidet som arbeidsgruppa har gjort så langt. For eksempel framgår det av mandatet at arbeidet gjelder insentiver knyttet til husdyrtilskuddet. Arbeidsgruppa forstår mandatet slik at dette avgrenser mot tiltak som gjelder gjødselhåndtering og tiltak på arealer, siden utredningen gjelder tilskudd for dyr (husdyrtilskuddet), ikke tilskudd for arealer. Samtidig er det slik at klimagassutslipp fra de grovførbaserte husdyrproduksjonene påvirkes av en rekke faktorer og sammenhenger, og for å utnytte potensialet i å redusere klimabelastningen er det derfor nødvendig med tiltak i hele kjeden fra dyrking til fôring og utnyttelse av gjødsla. At det

ikke skal vurderes tiltak på arealer og gjødselhåndtering er derfor begrensende med tanke på å gjøre en helhetlig vurdering. Dersom det er ønskelig å utvide, må avtalepartene komme med en bestilling på det i årets jordbruksoppgjør.»

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det drøftes i forhandlingene om mandatet for arbeidet skal utvides eller ikke.

Det pågår viktig utviklingsarbeid for å redusere metanutslippene fra husdyrproduksjonen. Bedre kvalitet på grovfôret er ett tiltak som gir mindre metanproduksjon fra vomma på kua. Bedre grovfôr kan også redusere behovet for kraftfôr. Prosjektet Grovfôr 2020 viste at det er store variasjoner i grovfôr kvaliteten på relativt like gårder, hvilket tilsier at mange bønder har potensial for å bedre grovfôr kvaliteten. Dette arbeidet er videreført med prosjektet *Økt Norsk*.

Videre foregår det arbeid med avl på mer klimavennlige NRF-kuer i regi av GENO. GENO har ambisjoner om at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026–2027. Det vises til omtale i kap 7.2.6 om forskningsmidlene der det foreslås at avl utvikling for reduserte klimagassutslipp i husdyrproduksjonen skal prioriteres.

I jordbruksforhandlingene 2023 ble det også bestemt å sette av midler til prosjektet MetanHUB, som skal arbeide for å implementere bruk av metanhemmere i fôret til norske drøvtyggere. Det vises til nærmere omtale av MetanHUB i kap. 7.3.10.4

7.3.5 Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden

«Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» ble lagt fram i mars 2021. Jordbruket og kommunale avløp tilfører en vesentlig andel nitrogen til Oslofjorden. Tilførselene fra jordbruket kommer fra arealer i nedbørsfeltene som drenerer til fjorden, og omfatter nesten hele Østlandet. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene i 2022 og 2023 enige om at hhv. 70 og 80 mill. kroner av den økte bevilgningen til RMP skulle gå særskilt til vannmiljøtiltak i fylkene de tidligere Viken-fylkene, Innlandet og Vestfold-delen av Vestfold og Telemark og. Avsetningen skal stimulere til større oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket og for å følge opp helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden. Se kap. 3.5.2 der det tydelig fremgår at jordbrukets oppslutning om vannmiljøtiltak i Oslofjordområdet har økt betydelig de siste årene. For å redusere påvirkninger fra jordbruket brukes både lokale, regionale og nasjonale miljøkrav, tilskudd til frivillige tiltak og rådgivning. Regelverket omfatter blant annet hjemler for at kommunen og statsforvalterne kan stille strengere krav til miljøtiltak i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har fastsatt *Forskrift om regionale miljøkrav i jordbruket, Oslo og Viken*. Forskriften pålegger bl.a. alle foretak som drenerer til sårbare vassdrag i dette området å ha minst 60 pst. av jordbruksarealet i stubb eller gras om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. Dette har medført at store deler av kornarealet omfattes av tiltak, som igjen utløser et stort behov for tilskuddsmidler fra Regionalt miljøprogram i dette området. Flere statsforvaltere, blant annet Statsforvalteren i Innlandet og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark er nå i gang med å vurdere og utforme regionale miljøforskrifter.

Jf. omtale i kapittel 3.5.1 om Teofil/Agritol, viser nye tilførselsberegninger høyere næringsstoffavrenning fra jordbruksareal enn tallmaterialet som tidligere er lagt til grunn. Tiltak som allerede er innført for å redusere avrenningen, og videre tiltak bl.a. i regionale miljøprogram, forskrifter om regionale miljøkrav og revidert gjødselregelverk, er derfor av desto større betydning. Den nye beregningsmetodikken fanger opp utslag av bl.a. erosjonsrisiko, vekstvalg og jordarbeiding. Foreslåtte registreringsplikter i forslag til ny gjødselbrukforskrift vil gi mulighet til å fange bedre opp forbedringer også innen gjødsling, jf. 7.3.5. Det vises også til arbeidet med Handlingsplan for bærekraftig bruk av nitrogen som vil være ferdigstilt til jordbruksforhandlingene 2025.

7.3.6 Oppfølging av revidert gjødselbrukforskrift

Forslaget til ny gjødselbrukforskrift som er sendt på høring, gir behov for relativt store omstillinger i jordbruket. For forslagene med størst betydning er det foreslått at strammere krav først trer i kraft etter en viss tid, slik at jordbruket får tid nok til å omstille seg. Likevel vil regelverket innebære en større innstramming allerede fra ikrafttredelse. Statens forhandlingsutvalg mener det er behov for å avlaste foretakene for konsekvensene av strammere krav, og vil fremheve følgende elementer i tilbudet som de mest sentrale:

- Forslag om økt ramme over IBU-ordningen, og fjerning av prosentgrense og tak for investeringer i gjødsellager for å dekke investeringsbehov knyttet til utvidet lagerkapasitet for husdyrgjødsel som en konsekvens av strammere spredefrister, og å montering av tak eller annet dekke på gjødsellager.
- Forslag om økt ramme over RMP for å dekke satsing på miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Miljøvennlige spredemetoder vil være et viktig bidrag i møte med strammere krav om når det er tillatt å spre, og i hvilke mengder.
- Forslag om videreføring og styrking av tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg, med en tydeliggjøring av formålsparagrafen i forskriften
- Forslag om systemutvikling som kan bidra til at gårdbrukere kan praktisere registreringsplikter og til at kommuner kan følge opp regelverket på en god måte, jf. omtale i kap. 7.11.6.

7.3.7 Arbeid med å redusere matsvinn

I desember 2023 la Landbruksdirektoratet frem statistikk over matsvinn i jordbrukssektoren for 2022, jf. omtale i kap. 3.5.2. Det er gjennomgående lavt matsvinn i jordbrukssektoren, særlig for produksjonene kjøtt, melk og egg, noe som blant annet skyldes en moderne jordbrukssektor med høy kvalitet i produksjonen og systematisk kvalitetsarbeid. Grøntsektoren har et samlet matsvinn på 10,6 pst. av total produsert mengde, og med store variasjoner mellom ulike produksjonene. For å redusere klimagassutslipp og følge opp FNs bærekraftsmål og bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn og deres mål om å halvere matsvinnet innen 2030, er det nødvendig å jobbe med å redusere matsvinnet i jordbrukssektoren ytterligere. Avtalepartene var enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi Landbruksdirektoratet et oppdrag om å utarbeide mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. Landbruksdirektoratet identifiserte i rapporten *Matsvinn i grøntsektoren primærledd. Årsaker og tiltak* ulike årsaker til og

tiltak for å redusere matsvinn i grøntsektorens primærledd, jf. omtale i kap. 3.5.2. Ved å etablere eller styrke virkemidler som bidrar til at produsentene oppnår bedre kvalitet og bevaring av kvalitet, vil matsvinnet kunne reduseres både i primærleddet og senere i verdikjeden. For å få full effekt av å sortere ut mindre i primærleddet, kreves det også tiltak rettet mot å endre de markedsmessige forutsetningene. Eksempler på tiltak som bidrar til god kvalitet og dermed redusert matsvinn i primærleddet er god og jevn tilgang på vann gjennom vanning og grøfting, overgang til alternative metoder til bruk av plantevernmidler, mer presis tilførsel av næringsstoffer i avlingene for å redusere variasjon i størrelse og modningsgrad og modernisering av lager.

7.3.8 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram (NMP) skal bidra til å nå nasjonale mål, herunder mål om et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og ivareta internasjonale forpliktelser gjennom å målrette miljøarbeidet i jordbruket. NMP for perioden 2023-2026 gir enn samlet fremstilling av hvordan myndighetene legger til rette for jordbrukets oppnåelse av mål for miljø og klima. Dette inkluderer tilrettelegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Tiltakene i programmet bidrar til et åpent og variert jordbrukslandskap, til at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjottes, samt til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer til luft og vann. Ordningene som ligger i NMP forvaltes på ulike nivåer. Ordningene som forvaltes nasjonalt har generelle krav knyttet til seg, og skal bidra til å gi generelle miljøgoder som eksempelvis åpent kulturlandskap. Miljøkravene er innlemmet i Kvalitetssystemer i landbruket (KSL). Ordningene som forvaltes regionalt og lokalt skal ivareta utfordringer som krever større grad av målretting enn det som er mulig i de nasjonale tilskuddene.

Nasjonalt miljøprogram er inndelt i ni miljøfaglige tema der jordbruket har et sektoransvar. Disse er en videreføring fra tidligere nasjonale miljøprogram. For hvert tema er det utformet mål som viser til en ønsket tilstand eller utvikling.

7.3.8.1 Nasjonal tilskuddsordning for bevaringsverdige husdyrraser

Norge har gjennom Konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til en bærekraftig forvaltning, som inkluderer husdyrgenetiske ressurser. Å sikre de bevaringsverdige husdyrrasene bidrar til å økt beredskap ved å beholde valgmuligheter og livsgrunnlag for framtidens landbruk, og samtidig gjøre det mulig å benytte rasenes spesielle egenskaper i kommersiell sammenheng.

I Norge er 18 av de nasjonale småfe-, storfe- og hesterasene i landbruket regnet som bevaringsverdige, og definert som truet eller kritisk truet etter standarder fra FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO). Det genetiske materialet hos disse husdyrrasene vil kunne gå tapt dersom de ikke lenger benyttes i landbruksproduksjonen og inngår i videre avl.

Tilskuddsordningen er rettet mot besetninger som holder de husdyrrasene som regnes som truet eller kritisk truet. I år er det ikke lenger noen raser som vurderes som kritisk truet og

det er en generell økning i antall av de aller fleste rasene. Tilskuddet til bevaringsverdige husdyrraser vurderes derfor å ha en god effekt.

Norsk genressurssenter er faglig kompetansesenter for forvaltning av bevaringsverdige genetiske ressurser for mat og landbruk og yter faglig bistand til alle aktører i det nasjonale bevaringsarbeidet. Norsk genressurssenter, rase- og avlslag for den enkelte rasen og interesseorganisasjoner samarbeider om å gi avlslråd. Norsk genressurssenter vedlikeholder også et kuregister over de bevaringsverdige rasene som kontrolleres maskinelt med kukontrollen og storfekjøttkontrollen og produserer årlige oppdaterte offentlig oversikt (Nøkkeltallrapporter) over alle de bevaringsverdige husdyrrasene i Norge.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke satsen for bevaringsverdige storfe med 100 kr og at satsene videreføres uendret for øvrige dyreslag. Se tabell 7.5 for satser per dyr. Det vises også til tilskuddet til hestesentrene, tilskudd til genressurstiltak og midler til NIBIOs forvaltningsstøtte over statsbudsjettet.

Tabell 7.5 Tilskudd til bevaringsverdige raser, kroner per dyr. Post 74.14.

Dyreslag	Sats, kr. per dyr
Storfe (minst 7/8 av en av rasene dølafe, sidet trønder- og nordlandsfe, telemarkfe, vestlandsk fjordfe, vestlandsk raudkolle og østlandsk rødkolle)	4010
Sau (blæset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar)	310
Geit (kystgeit)	610
Hest (unghest under 3 år av nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest)	1 200

7.3.8.2 Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder i perioden 2021–2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av slike midler. Det er flere utfordringer på plantevernmiddelområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i miljøet i uønskede konsentrasjoner.

Internasjonalt er det økt oppmerksomhet om behovet for å redusere bruk av kjemiske plantevernmidler og for å redusere risikoen for negative helse- og miljøeffekter ved bruk av plantevernmidler. Det er også en trend at kjemiske plantevernmidler enten ikke blir godkjent eller godkjent på nytt på grunn av helse- og /eller miljørisiko. Det er et mål om økt produksjon og selvforsyningsgrad av jordbruksvarer i Norge. Samtidig er det en utvikling i en retning av varmere og våtere klima, som kan gi utfordringer knyttet til plantevern. Referansegruppen for handlingsplanen viser til at det er behov for flere gode alternative strategier til kjemiske plantevernmidler. Dette vil også bidra til bedre forutsigbarhet for produsentene.

Referansegruppen viser til at det fortsatt er udekte behov på flere viktige områder i handlingsplanen som det bør arbeides videre med i 2025. Dette gjelder blant annet integrert plantevern og metoder for alternativer til kjemiske plantevernmidler, kartlegging

av helseeffekter for brukere og andre som eksponeres under spredning av plantevernmidler og informasjons- og holdningsknapende arbeid blant de som bruker plantevernmidler. Referansegruppen foreslår prioriteringer for utlysningen det enkelte år, for å sikre at mål og tiltak som er fastsatt for fem års perioden følges opp på en systematisk måte. Referansegruppen viser til økende nasjonal og internasjonal oppmerksomhet om bærekraftig bruk av plantevernmidler og tilråder i sitt innspill til avtalepartene at det settes av 16 millioner kroner til oppfølging av Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler for 2025. Midlene skal i hovedsak prioriteres til jordbruksformål.

Statens forhandlingsutvalg viser til Meld. St. 11 (2023–2024) der regjeringen vil styrke innsatsen for å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmiddel og redusere risiko for negative helse- og miljøeffekter ved bruk av plantevernmiddel. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke avsetningen med 1,7 mill. kroner til 15,7 mill. kroner for 2025 til oppfølging av handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

7.3.8.3 Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for blant annet matproduksjon, klimagassutslipp, biologisk mangfold og vannmiljø. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbruksystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå igangsatt. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord. I Meld. St. 26 (2022–2023) varslet regjeringen styrket oppmerksomhet i arealforvaltningen på natur- og landbruksområder som binder jordsmonnet, verner mot erosjon og er viktig for overvannshåndtering og flomdemping.

7.3.9 Regionale miljøprogram (RMP)

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket. Inneværende programperiode er årene 2023 til 2026. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder: Redusere forurensning til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet, ivareta biologisk mangfold, redusere utslipp til luft, bedre jordhelsen og redusere bruk av plantevernmidler. I de regionale miljøprogrammene skal miljøutfordringer i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse, skal det gjøres prioriteringer av tiltak for oppfølging av tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler.

Setertilskuddet har blitt en stadig viktigere ordning i RMP og for første gang siden 2005 er det ikke registrert nedgang i antall setre i drift. Statens forhandlingsutvalg foreslår å justere fordelingsnøkkelen slik at den i større grad hensyntar antall setre i fylkene. Dette ligger til grunn for fordelingen i tabell 7.6. Med den totale foreslåtte økningen i bevilgning legges det opp til at statsforvalterne i større grad enn i dag kan prioritere både natur-, miljø- og klimarettede ordninger.

Fuglen vipe er en kritisk truet art. Ved valg av hekkebiotop har vipa en forkjærlighet for åkrer og er særlig utsatt under jordarbeiding om våren. I Rogaland er bestandsnedgangen for vipe tydelig. Statens forhandlingsutvalg ser behov for at det gjennom RMP i enda større grad legges til rette for en innsats for å bevare vipa. I dag gis det støtte til «vipestriper» gjennom RMP i Rogaland, der jordbruksforetak kan få regionalt miljøtilskudd for å jordarbeide en sone på dyrket mark rett ved eller inntil et innmarksbeite, som så ligger urørt gjennom hekketiden. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det i tillegg kan tilrettelegges for tilskudd til såkalte «hotspot-arealer» i RMP, altså jordbruksarealer der det er flere vipereir. Dette tiltaket er først og fremst aktuelt i Rogaland, men også andre fylker kan tilrettelegge for et slikt tilskudd. På denne måten kan man skape et attraktivt sted for vipa å slå seg ned, samtidig som den får fred i et godt oppvekstområde. Tiltaket må legges inn som et nytt tiltak i instruks for regionale miljøtilskudd, og statsforvalteren må selv sette nødvendige vilkår for tilskudd og sats. Dersom statsforvalteren mener det er mulig, kan tiltaket innføres fra vekstsesongen 2024. Økte utbetalinger til dette tiltaket dekkes innenfor den økte rammen til RMP.

Evaluering av regionalt miljøprogram

Regionalt miljøprogram ble sist evaluert i 2012 og da med hovedfokus på tiltakene innenfor tema vannmiljø. En evaluering av kulturlandskapstiltakene, med vekt på RMPs organisering, ble gjort etter første programperiode i 2008. Samme år gjennomførte Norsk senter for bygdeforskning (nå Ruralis) og Telemarksforskning en overordnet undersøkelse av RMP-forvaltningen.

RMP har endret seg mye siden disse evalueringene. Tidligere sto fylkene friere til å velge tiltak og sette vilkår. Dagens nasjonale instruks for regionale miljøtilskudd setter nå rammene for regionale miljøprogrammer og gjelder for perioden 2023–2026. Instruks definerer 44 tiltak det kan gis tilskudd for og handlingsrommet for å gjøre regionale tilpasninger i enkelttiltak. Tiltakene er fordelt på ni miljøfaglige områder. Enkelttiltakene i RMP er innført med bakgrunn i forskningsbasert kunnskap om at tiltakene gir en positiv miljøeffekt, både ved å redusere forurensning og fremme miljøverdier, og bidrar til at landbrukssektoren når sine miljømål. Den økonomiske rammen har økt betraktelig de siste årene, til om lag 1 mrd. kroner i 2024.

Det er behov for en evaluering av RMP. Statens forhandlingsutvalg mener evalueringen må vurdere og komme med anbefalinger om ordningens forvaltningsmodell, organisering, formåls effektivitet og fylkenes prioriteringer, herunder vurdering av fordeling av tilskudd for utslippsreduksjon og tilskudd for å ta vare på og fremme miljøverdier. Arbeidet må også sees i sammenheng med den foreslåtte utredningen om bruken av tilskudd til dekning

av kostnader ved gjennomføring av lovpålagte tiltak (regionale miljøkrav) på de samme arealene. Evalueringen må også drøfte hvordan SMIL-ordningen vil påvirkes av anbefalte endringer i RMP.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at en ekstern evaluering lyses ut som anbudskonkurranse for en prosjektperiode fra 2024 til 2025/2026 og at 2 mill. kroner settes av til evalueringen over Post 21. På bakgrunn av evalueringen foreslås det at Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet, legger fram forslag til endringer i organisering og faglige rammer for regionalt miljøprogram for avtalepartene til jordbruksforhandlingene 2026. Det foreslås at det settes ned en referansegruppe bestående av avtalepartene som følger evalueringsarbeidet. Landbruksdirektoratet lyser ut og følger opp evalueringen, i samråd med Miljødirektoratet.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Statens forhandlingsutvalg mener det er ytterligere behov for å øke miljøinnsatsen i jordbruket, og foreslår at rammen for RMP økes med 117 mill. kroner for 2025, jf. tabell 7.6. Av økningen er 20 mill. kroner øremerket til fylkene som drenerer til Oslofjorden for å følge opp Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden slik at disse fylkene kan stimulere ytterligere til økt tiltaksgjennomføring. Midlene er fordelt på en måte som bidrar til å utjevne forskjeller mellom fylkene. Den totale øremerkingen til Oslofjordfylkene er etter dette 170 mill. kroner. Oslofjordfylkene kan i tillegg bruke midler til dette formålet over den øvrige potten. Det er videre gjort en justering i fordelingsnøkkelen til RMP slik at antall setre er vektlagt noe mer. Den totale økningen skal legge til rette for at fylkene i enda større grad kan målrette sin miljøinnsats innenfor det som er utfordringer i sitt område. Det er statsforvalterne sitt ansvar å gjøre en forsvarlig og best mulig prognosering som tar høyde for økt oppslutning som følge av økt ramme eller innføring av krav.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at den totale avsetningen til regionale miljøprogram blir 1 123,1 mill. kroner for 2025.

Tabell 7.6 Fordeling av midler til regionale miljøprogram for søknadsomgangen 2024 med utbetaling 2025¹⁾. Mill. kroner.

Fylker	Mill. kroner 2024	Mill. kroner 2025 ²⁾
Oslo og Viken	279,8	317,8
Innlandet	221,4	254,1
Vestfold og Telemark	85,6	94,6
Agder	21,9	23,4
Rogaland	79,4	85,3
Vestland	90,8	99,1
Møre og Romsdal	36,3	39,5
Trøndelag	127,1	141,9
Nordland	36,2	38,1
Troms og Finnmark	27,6	29,3
Sum	1 006,1	1 123,1

1) Bevilgningen tildeles statsforvalterembetene som fordeler midler i tråd med sitt regionale miljøprogram.

2) I fordelingen øremerket Oslofjorden er det tatt hensyn til at kun Vestfolddelen av Vestfold og Telemark har avrenning til Oslofjorden

7.3.10 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

7.3.10.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tiltak i RMP og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, Kulturminnefondet, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensning under SMIL-ordningen kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og tilskudd gis som engangsstøtte til investeringer og utbedringer.

Ordningen støtter også viktige klimatilpasningstiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

Det er svært stor etterspørsel etter midler og kommunene må gjøre strenge prioriteringer mellom gode tiltak. Ordningen har god måloppnåelse når det gjelder å ta vare på miljø- og naturverdier. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke avsetningen til SMIL-ordningen med 25 mill. kroner, slik at den totale avsetningen blir 225 mill. kroner i 2025. Statens forhandlingsutvalg foreslår at kommunene med arealer som drenerer til vassdrag som renner ut i Oslofjorden får en større del av økningen, slik at kommunen kan prioritere tilskudd til vannmiljøtiltak, bl.a. utbedring av hydrotekniske tiltak, etablering av vegetasjonssoner og fangdammer. Det er samtidig viktig at fordelingen til kommunene i tilstrekkelig grad hensyntar de ulike formålene med SMIL. Det vises også til at det er muligheter til å gi investeringsstøtte til seterdrift over ordningen og at kommunene i sine retningslinjer kan øke prosentsatsen for investeringsstøtte til seterdrift.

7.3.10.2 Tilskudd til drenering av jordbruksjord

Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir i all hovedsak lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå. Godt drenert jord kan også ha en positiv effekt både for målet om økt selvforsyning og for å redusere matsvinnet. I rapporten *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet* (Dokument 3:4 (2023-2024)) konkluderer Riksrevisjonen med at det er kritikkverdig at dreneringsaktiviteten er lavere enn behovet. Om lag 520 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013. Det er kun arealer som er tidligere drenert som er berettiget tilskudd over ordningen.

Økte tilskuddssatser fra 1. juli 2023 førte til en betydelig økt aktivitet fra midten av 2023, det ble derfor besluttet av avtalepartene i februar 2024 å tilføre 35 mill. kroner fra overførte midler i LUF. For å sikre tilstrekkelig forutsigbarhet for søknadsomgangen i 2024 foreslår Statens forhandlingsutvalg at det settes av 45 mill. kroner fra ledige midler i 2024. Videre foreslår Statens forhandlingsutvalg at bevilgningen for 2025 økes med 32 mill. kroner til 120 mill. kroner. Dette er i tråd med prognosert behov for midler i 2025. Av hensyn til blant annet vannmiljøutfordringer, skal arealer med korn, grønnsaker og poteter fortsatt prioriteres ved fordeling av midler. Statens forhandlingsutvalg understreker at tilskuddet er ment å være et insitament for å igangsette drenering, men at hoveddelen av kostnadene må dekkes av tiltakshaver.

7.3.10.3 Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. I dag er det Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og som drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017 til 2024 stilt 68 mill. kroner på kapittel 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap til utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Fra og med 2021 er det etablert tilskudd til klimarådgiving på gårdsnivå over Regionale miljøprogram.

Det ble satt en rekke vilkår for tildelingen av midler til Klimasmart Landbruk i jordbruksoppgjøret 2022, blant annet fikk Landbruks- og matdepartementet en observatørrolle i styret.

For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energiproduksjon, biokull, fangvekster, gjødselhåndtering og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonn kartlegging. I desember 2022 begynte TINE å mobilisere sine kumelkprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren, slik at de kunne få bærekraftstillegget for klimadokumentasjon og dyrevelferdsdokumentasjon. Per mars 2024 har mer enn 81 pst. av TINEs melkeprodusenter gjort en klimaberegning.

Statens forhandlingsutvalg mener at klimakalkulatoren har to viktige funksjoner: 1) Bonden selv får kunnskap om hva som bør gjøres for å redusere utslippene på egen gård og 2) Kalkulatoren skal gi datafangst som kan bidra til et bedre nasjonalt klimagassregnskap.

Statens forhandlingsutvalg mener at Landbrukets Klimaselskap har en viktig oppgave i å utvikle faglig oppdaterte modeller som skal ligge til grunn for klimakalkulatorene, sørge for kontinuerlig oppdatering når det er nødvendig, samt å bidra til at selskapet har en tilfredsstillende økonomisk situasjon. Det er videre viktig at oppslutningen om kalkulatorene blir høy, så man får en tilstrekkelig datafangst.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en avsetning på samme nivå som i 2024, 10 mill. kroner til Klimasmart Landbruk i 2025. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Midlene skal gå til utvikling og nødvendig oppdatering av kalkulatorene. Statens forhandlingsutvalg mener at det er avgjørende at de involverte aktørene bidrar til å finansieringen driften av selskapet.

7.3.10.4 MetanHUB

Avtalepartene ble i jordbruksforhandlingene 2023 enige om å støtte prosjektet MetanHUB med 10 mill. kroner for 2024. Det tas sikte på å støtte prosjektet i henhold til prosjektbeskrivelsen til og med 2027, men bevilgninger er avhengig av prioriteringer i de enkelte jordbruksoppgjør i perioden. Formålet med prosjektet er å bruke metanhemmere i fôr til drøvtyggere som bidrag til å oppfylle intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Det skal gjøres gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering av metanhemmere for drøvtyggere under norske forhold.

TINE er prosjekteier for prosjektet. Det har også blitt etablert en forsknings-HUB med en prosjektgruppe bestående av NMBU, NIBIO, Nortura, Tyr, NSG, Geno og en referansegruppe som er bredt sammensatt av næringsaktører i landbruket. Det er etablert en styringsgruppe for prosjektet bestående av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, KLD og Tine SA.

Ambisjonen for prosjektet er at alle drøvtyggere skal ha metanhemmere i fôret innen 2027. I det første prosjektåret, 2024, er melkekuer prioritert.

Statens forhandlingsutvalg forutsetter at prosjektet har en bred tilnærming for å finne bruksmåter som bygger opp under det norske husdyrholdet og ressursgrunnlaget basert på grovfôr og beite. Bruken må være forenlig med god dyrevelferd, mattrygghet og forbrukeraksept.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen for 2025 blir på samme nivå som i 2024, 10 mill. kroner. Det vises også til enigheten i jordbruksoppgjøret 2023 om at prosjektet inkluderer ulike dyregrupper som melkeku, ammeku, okser, kviger, melkegeit og sau. Prosjektet skal ha tett kontakt med Mattilsynet når det gjelder forsøk og sikker råstoffkvalitet og i tråd med regelverk, trygg mat og dyrevelferd. Prosjektet skal årlig rapportere på fremdrift, resultater og økonomistatus til avtalepartene. Avtalepartene er enige om at prosjektet ikke skal avgrenses til de to produktene Bovaer (3-NOP) og

Asparagopsis armata, for å ta høyde for at det kan utvikles andre nye lovende produkter i prosjektperioden.

7.3.10.5 Tilskudd til tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)

Ordningen stimulerer til effektivt samarbeid mellom dyreeiere og til realisering av nødvendig infrastruktur for næringsutvikling i husdyrproduksjoner basert på utmarksbeiteressursene. Utviklingen med færre sauebruk og utfordringer knyttet til rovvilt er viktige hensyn som denne ordningen skal ivareta. Det kan gis tilskudd til investeringer i fysiske anlegg i beiteområder, teknologi/elektronisk overvåkingsutstyr og til planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

Til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) ble det øremerket 6,5 mill. kroner for 2024. Statsforvalteren i Oslo og Viken forvalter midlene i samarbeid med statsforvalterne i Vestfold og Telemark og i Vestland.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til ordningen økes med 1 mill. kroner til 32 mill. kroner i 2025. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. Forhandlingsutvalget foreslår at øremerking av 1 mill. kroner av avsetningen videreføres til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgivning av beitelag.

7.3.10.6 Klima- og miljøprogrammet - bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Klima- og miljøprogrammet skal gjennom utredninger og informasjonstiltak bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk jordbruk og oppdatert rådgivning overfor næringsutøverne innen temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, jord, vannmiljø, naturmangfold og kulturlandskap, er sentrale elementer. Ny kunnskap som kommer fram gjennom prosjektene, skal raskt implementeres i praktisk jordbruk.

For 2025 foreslås det å fortsatt prioritere prosjekter som bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget knyttet til jordbrukets klimautfordringer. Det er også viktig med bedre kunnskapsgrunnlag knyttet til oppfølging av vannforskriften, bl.a. for å bedre målretting av tiltaksgjennomføringen. Prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren skal også prioriteres i henhold til jordbruksoppgjøret 2022, der det ble bestemt å avsette 8 mill. kroner over 3 år på Klima- og miljøprogrammet til dette, der 2025 er siste år. Økologiske prosjekter skal prioriteres jf. enighet om dette i jordbruksforhandlingene 2023. For 2025 foreslås det at prosjekter som skal undersøke og tydeliggjøre økologisk jordbruk sin spydspissfunksjon prioriteres.

Videre foreslår Statens forhandlingsutvalg følgende avsetninger i 2025:

- Avsetning på 2,5 mill. kroner til arbeid i regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Herunder 2 mill. kroner til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.
- Avsetning på 0,5 mill. kroner til å gjennomføre en lønnsomhetsanalyse av ordningen tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å holde bevilgningen til Klima- og miljøprogrammet uendret på 40 mill. kroner i 2024.

7.3.10.7 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Røros bergstad og Circumferensen, Verdensarvsatsingen Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros bergstad og Circumferensen er sektorovergripende satsinger som skal ivareta verdifulle jordbrukslandskap i Norge hvor aktiv landbruksdrift er nødvendig for å ivareta kulturlandskapsverdiene i disse områdene. Siden 2020 har tilskuddet blitt forvaltet av kommunene.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består av 51 områder som er et representativt utvalg av verdifulle jordbrukslandskap over hele landet. Tilskuddet går til tiltak for å ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap, med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. UKL-ordningen bidrar til å ivareta flere viktige seterområder. I 2024 vil det bli arrangert en nasjonal 15- årsmarkering.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å opprettholde bevilgningen til tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros bergstad og Circumferensen i 2025 med 25,0 mill. kroner.

7.3.10.8 Biogass

Husdyrgjødsel er en ressurs som også kan brukes til produksjon av biogass. Når husdyrgjødsel blir brukt i produksjon av biogass reduseres lagringstiden til gjødselen, og dermed reduseres utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. Bruk av husdyrgjødsel til biogassproduksjon kan også bidra til bedre foredling og utnyttelse av fosfor og nitrogen og redusert behov for bruk av mineralgjødsel. Gjødselen kan leveres til kommersielle biogassanlegg eller behandles i småskala biogassanlegg på egen gård. Enova gir støtte til utvikling av industrielle anlegg og innovative teknologier med spredningspotensial. Gårdsanlegg kan motta støtte fra Bionova gjennom *Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket*. Det pågår nå et arbeid med ny styringsavtale for Enova. Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste årene, men kun 2 pst. av husdyrgjødsel ble levert til biogassanlegg i 2023. Dersom man oppnår at andelen øker til 25 pst. vil det utløse om lag 0,3 mill. tonn CO₂-ekv. i reduserte utslipp fra jordbruket. Biogassproduksjon på gårdsanlegg utgjør foreløpig en svært liten andel av den totale biogassproduksjonen. Biogass fra gårdsanlegg blir i dag hovedsakelig brukt til å produsere strøm/varme til eget forbruk og bioresten blir utnyttet som gjødsel.

Statens forhandlingsutvalg er kjent med at det er en rekke biogassanlegg som skal ta imot husdyrgjødsel, er under etablering. Forbedret teknologi og økte energipriser har ført til at markedssituasjonen for biogass er styrket. Dette innebærer også økt etterspørsel etter husdyrgjødsel som substrat til biogassproduksjonen. Forbedret markedssituasjon og økende prognosert søknadsomfang var årsaken til at avtalepartene i 2023 var enige om at ordningen skulle gjennomgås av Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet, jf. kap. 3.5.2. Av rapporten fremgår det at det er mange ulike rammebetingelser som påvirker lønnsomheten av å bruke husdyrgjødsel til biogassproduksjon. Rammebetingelser som

priser på kraft, biogass og gjødsel virker sammen med virkemidler som tilskudd, avgifter og påbud. Utvikling i rammebetingelser påvirker forventet omfang av husdyrgjødsel til biogassanlegg, og dermed oppslutning om tilskuddsordningen.

I tråd med forskriften kan tilskudd utmåles på to måter, med utgangspunkt i mengde gjødsel vektet for tørrstoffinnhold («hovedregelen»), eller med fast sats per dyr («unntaksregelen»). Det har blitt påpekt at søknad om tilskudd etter hovedregelen i noen tilfeller resulterer i høyere tilskudd for samme mengde gjødsel enn med søknad etter unntaksregelen. For å likestille tilskuddsutmålingen er det behov for noen mindre justeringer i satser per dyr, avgrenset til storfe og svin som utgjør hoveddelen av leverte gjødselmengder.

Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at tilskuddsordningen rigges bedre for fremtiden og at den oppfattes som forutsigbar for både biogassbransjen og husdyrprodusenter som ønsker å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det gjøres endringer i tilskuddsordningen:

- Systemet for prognosering videreutvikles for å sikre best mulig anslag for framtidige leveranser og kostnadsoverslag for tilskuddsutbetaling
- Formålsparagrafen til ordningen endres til følgende formulering: *Formålet med ordningen er å redusere utslipp av klimagasser fra husdyrgjødsel, gjennom å støtte jordbruksforetak som leverer husdyrgjødsel til biogassanlegg.*
- Statsforvalteren blir førsteinstans for saksbehandling knyttet til ordningen fra søknadsomgangen februar 2026.
- Landbruksdirektoratet utvikler bedre veiledning for tilskuddsmåling
- For storfe og slaktegris justeres sats per dyr som følger:

	Dagens sats, kroner per dyr	Foreslått sats, kroner per dyr
<i>Melkeku</i>	2770	3040
<i>Øvrige storfe</i>	950	1000
<i>Slaktegris</i>	56	63

Det foreslås videre at det settes av 0,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2025 til å utarbeide lønnsomhetsanalyse av ordningen, der formålet er å avdekke både kostnader og barrierer som grunnlag for å utvikle en mer målrettet tilskuddsordning. Landbruksdirektoratet får i oppdrag å gjøre nødvendige endringer i forskriften.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til ordningen økes med 1 mill. kroner til 23 mill. kroner for 2025. Dette er i tråd med prognosert behov. Statens forhandlingsutvalg vil understreke at ordningen er å betrakte som en permanent ordning.

7.4 Økologisk jordbruk

Arbeidet med utvikling av økologisk jordbruksproduksjon bygger på Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Strategien har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Nasjonal

strategi for økologisk jordbruk ble evaluert av Oxford Research i 2023. Landbruks- og matdepartementet skal revidere strategien i løpet av 2024, også jf. Innst. 258 S (2023–2024). Revidert strategi skal etter planen gjelde fra 2025.

Økologisk matproduksjon utgjør en del av matmangfoldet, og en spydspiss for utvikling av bærekraftige produksjonsløsninger. I Meld. St. 11 (2023–2024) understrekes det at et viktig element i strategien for økt selvforsyning er å arbeide med markedsretting mot forbrukere som etterspør mat i ulike kategorier og prisklasser, herunder økologisk mat. Store deler av forbruket av økologisk mat er per i dag dekket av import, også varer det er mulig å produsere i Norge.

Viktige virkemidler for å bidra til utvikling av økologisk jordbruk ligger innenfor jordbruksavtalen. Det er fortsatt en utfordring å etablere effektive verdikjeder for sentrale økologiske produksjoner, herunder økologisk korn og melk. Statens forhandlingsutvalg vektlegger i sitt tilbud å bidra til å løse utfordringer i disse verdikjedene.

Tilskudd til økologisk jordbruksproduksjon

I 2024 ble det innført pristilskudd til økologisk melk. Erfaringene så langt er at dette i begrenset grad har bidratt til å redusere råvarekostnaden for industrien. Det er likevel behov for en ytterligere styrking av pristilskuddet for å bidra til utviklingen av en mer effektiv verdikjede for økologisk melk. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke pristilskudd for økologisk melk med 20 øre til 0,60 kr/liter, tilsvarende 8,5 mill. kroner for 2025. Det legges til grunn at en vesentlig del av økningen bidrar til å redusere merkostnadene i verdikjeden etter bonde.

Norsk produksjon av økologisk korn

Det er behov for å øke den norske produksjonen av økologisk korn både til mat og fôr. På fôrsiden er dette viktig både for å øke norskandelen i økologisk kraftfôr (norskandelen er per i dag på om lag 30 pst.), og fordi innskjerpingen i EØS-regelverket for økologisk produksjon, som også gjelder i Norge, innebærer at man i økologisk husdyrproduksjon må bruke en bestemt andel¹⁷ egenprodusert fôr. Det er krevende å utvikle en effektiv verdikjede for økologisk korn, blant annet på grunn av mange mindre produsenter og store transportavstander. I kap. 7.5 er det foreslått å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere elementer i virkemidlene i korn og kraftforpolitikken. Det foreslås at også problemstillinger innenfor verdikjeden for økologisk korn tas med inn i dette arbeidet. Særlig to tema bør vurderes: Muligheten for å klyngedannelse i økologisk kornproduksjon, og muligheten for at tilskudd til frakt av kraftfôr kan endres slik at de økologiske husdyrprodusentene får beregnet tilskudd ut fra avstanden til nærmeste anlegg som leverer økologisk kraftfôr.

---

¹⁷ Svin og fjørfe skal ha minst 30 pst. egenprodusert fôr, mens drøvtyggere skal ha minst 70 pst. egenprodusert korn. Egenprodusert fôr defineres i denne sammenheng som fôr fra egen gård eller fra regionen, dvs. Norge eller våre nærmeste naboland).

Videre foreslås det å prioritere økologisk planteproduksjon gjennom å øke arealtilskuddet til økologisk frukt, bær og grønnsaker med 100 kroner per dekar, økologisk potet med 60 kroner per dekar, økologisk korn med 60 kroner per dekar, grovfôr med 10 kroner per dekar. Total økning i tilskudd til økologisk jordbruk inkludert prisnedskrivningstilskuddet på melk er 15,3 mill. kroner.

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Det er mulig å søke om støtte til utviklingsprosjekter innenfor økologisk jordbruk over tre ordninger; Utviklingstiltak innen økologisk landbruk, Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) og Klima- og miljøprogrammet. Føringer for NT-midlene er omtalt i kap. 7.2.2. Innenfor Klima- og miljøprogrammet er det foreslått at man innenfor temaet økologisk jordbruk særlig prioriterer prosjekter som skal undersøke og tydeliggjøre økologisk jordbruk sin spydspissfunksjon jf. omtale i kap 7.3.10.6.

Ordningen Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk jordbruk skal gå til prosjekter rettet mot å løse utfordringer i verdikjeden for økologisk produksjon og forbruk.

Over ordningen Utviklingstiltak til økologisk jordbruk har Landbruksdirektoratet gjennomført to anbudsrunder på til sammen 7 mill. kroner. Tema for anbudene var «Veiledningstilbud for økologisk mat og bærekraftige måltider i storhusholdning» og «Produktutvikling av økologisk mat og drikke fra norsk jordbruk», der Matvalget (Debio Info) vant det første og NOFIMA vant det andre. Anbudet ble lagt ut med en treårig horisont, noe som innebærer at 7 mill. kroner er bundet over posten i perioden 2023–2025.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 15 mill. kroner for 2025. Prosjekt som kan bidra til økt etterspørsel av norsk økologisk frukt og grønt eller til å løse flaskehalser i verdikjeden for korn og kraftfôr, prioriteres.

Informasjon om økologisk mat

Stiftelsen Norsk Mat har ansvaret for å arbeide med forbrukerrettet informasjon om økologisk mat, og de er gitt et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om økologisk mat. Norsk Mat har etablert et redaksjonsråd for informasjonsarbeidet, og det legges til grunn at dette bidrar til god dialog mellom relevante aktører på området. Omsetningsrådet oppfordres til fortsatt å delta i spleiselaget med avtalepartene om den forbrukerrettede informasjonsvirksomheten og bidra med støtte til dette arbeidet.

7.5 Korn, kraftfôr og mel

Økt produksjon og forbruk av norsk korn er avgjørende for å lykkes med målet om økt norsk selvforsyning. Lønnsomhet i kornproduksjonen er et viktig virkemiddel for å opprettholde arbeidsdelingen i jordbruket og gjennom det utnytte det totale produksjonspotensialet best mulig. Ambisjonen om å styrke lønnsomheten og stimulere til etterspurt kvalitet i kornproduksjonen gjenspeiles i statens tilbud. Tiltakene må sees opp imot at målprisene for korn ble økt betydelig i jordbruksoppgjøret 2022 som en direkte

konsekvens av den svært store kostnadsveksten, særlig knyttet til økte gjødselpriser. Gjødselprisene har nå falt betydelig tilbake og har gitt rom for at lønnsomheten i produksjonen har styrket seg.

Internasjonale priser på korn og kraftfôrråvarer økte betydelig etter koronapandemien og etter Russlands angrep på Ukraina i februar 2022. Prisene nådde sitt toppunkt våren 2022, men var på et høyt nivå ved inngangen til 2023. Prisene hadde en fallende tendens gjennom 2023, og med betydelig mindre variasjon enn i 2022. Ifølge de siste prognosene forventes det at prisene vil stabilisere seg på et noe høyere nivå enn der de lå før prisøkningen startet i 2021.

Valutakursene påvirker hvordan internasjonale prisendringer slår inn på importprisene til Norge. Ved inngangen til 2023 var verdensmarkedsprisene så høye at det var null toll på alle relevante korn- og kraftfôrråvarer. I september 2023 fikk flere av karbohydratråvarene tollavgiftssats igjen. Alle protein- og fettråvarer ligger fortsatt på et så høyt prisnivå at de ikke har tollavgiftssats i april 2024.

Både avlingsmengde og kvalitet varierer betydelig mellom år, avhengig av vær og vekstforhold gjennom vekstsesongen. Etter 2018-sesongen med svært lave avlinger på grunn av tørke, fulgte 2019 og 2020 med relativt gode avlinger, mens avlingene i 2021 var moderate. I 2022 oppnådde man svært høye avlinger, med en salgsavling for korn, erter og oljefrø på 1 405 000 tonn. Norsk kornproduksjon ble i 2023 sterkt rammet av tørke og deretter mye regn. Dette medføre lave avlinger med til dels svært dårlig kvalitet. Marsprognosen fra Felleskjøpet Agri viser en estimert salgsavling for korn, erter og oljefrø på 861 000 tonn, en nedgang på 31 pst. fra 2022.

Markedsregulator (Felleskjøpet Agri) har pekt på at det er marked for mer hvete til fôr og mat. Dersom hveten ikke holder matkvalitet og må klassifiseres som fôrhvete, er det gode anvendelsesmuligheter for fôrhvete som råvare i kraftfôret. Tilsvarende er det svært gode avsetningsmuligheter for proteinvekster som oljefrø, erter og åkerbønner. Det er uttrykt bekymring for at det over tid kan bli overskudd av bygg. Statens forhandlingsutvalg er enig med jordbruket om å innføre særskilt arealtilskudd som skal stimulere til økt produksjon av hvete og proteinvekster. Dette vil gi rom for å øke produksjonene av bygg og havre i mer marginale kornområder. Dette stimuleres også gjennom økte arealtilskudd.

Melindustriens forbruk av matkorn har gått ned over tid, og er nå om lag 15 pst. lavere enn for 20 år siden. Dette må sees i sammenheng med at norske bakevarer møter sterk konkurranse fra import av bearbejdede produkter som halvfabrikata, kjeks, ferdige deiger med videre. Om lag 30 pst. av alt forbruk av matkorn skjer gjennom RÅK-produkter. Andelen har økt fra 25 pst. i 2011. Ivaretagelse av konkurransekraften overfor import for norsk matkorn er avgjørende for å kunne øke selvforsyningsgraden.

Behov for en større gjennomgang av virkemidlene på kornsektoren

Korn har stor direkte effekt på selvforsyningsgraden som matkorn og en indirekte effekt på selvforsyningsgrad som dominerende råvare i kraftfôr. Korn er viktig i en beredskaps-

sammenheng fordi kornet er lagringsstabil og energirikt, samt at fôrkorn potensielt kan benyttes til mat.

Kanaliseringspolitikken bidrar til at de områdene som har naturgitte forutsetninger for kornproduksjon, benyttes til korn og plantevekster til mat. Samtidig gir den mulighet for husdyrproduksjon i grasområdene. Det er viktig for total produksjon, verdiskaping, selvforsyning og landbruk i hele landet.

Statens forhandlingsutvalg er enige med jordbruket om at det er nødvendig at det gjennomføres en større gjennomgang av virkemidlene innenfor kornsektoren som en oppfølging av de store ambisjonene som ligger i Meld. St. 11 (2023–2024) jf. også flertallsmerknaden fra behandlingen av meldingen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne, viser til at forholdet mellom kornpris, kraftfôrpris og grovfôr er et omdiskutert tema og mener det frem til neste års jordbruksoppgjør bør vurderes om dagens innretning og nivå på prisnedskrivning av korn på en best mulig måte bidrar til matproduksjon i hele landet og høyest mulig selvforsyning. Flertallet mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk»

Statens forhandlingsutvalg vil i forhandlingene invitere jordbruket til å drøfte innretning og mandat for en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere elementer i virkemidlene i korn og kraftfôrpolitikken med sikte på økt selvforsyning og landbruk i hele landet gjennom økt produksjon og konkurransekraft i verdikjeden for norsk mat- og fôrkorn.

7.5.1 Midlertidig endring i markedsordningen for korn

Ordningene og virkemidlene som til sammen utgjør korn- og kraftfôrpolitikken er basert på at norske priser er betydelig høyere enn verdensmarkedspris. Ved jordbruksoppjøret i 2022 var internasjonale kornpriser på nivå over norsk målpris og nedskrevet engrospris. Det var derfor behov for å gjøre tilpasninger i markedsordningen for korn.

Partene ble da enige om en løsning der prisnedskrivningstilskuddet for korn ble videreført og økt tilsvarende økning i prisen for fôrkorn, samt at prisnedskrivning også kunne benyttes for importert karbohydratråvare. Endringen skulle sikre at råvarekostnadene for karbohydratråvare til kraftfôr ikke skulle påvirkes for sterkt som følge av endrede målpriser på korn, eller ustabile priser på karbohydratråvarer internasjonalt. Endringene skulle heller ikke medføre at importert karbohydratråvare ble mer attraktiv som energiråvare i kraftfôr. I jordbruksoppjøret 2023 ble det enighet om at den midlertidige ordningen ble videreført.

Løsningen har bidratt til en betydelig avlastning av kostnadene i norsk husdyrproduksjon de siste to årene. Ordningen har dermed også indirekte avlastet forbrukerne for at matprisene ikke økte mer enn de gjorde i perioden. Verdensmarkedsprisene for korn og andre kraftfôrråvarer har falt betydelig det siste året og behovet for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer er nå betydelig mindre enn for et år siden. Ordningen kan ha bidratt til noe endret råvaresammensetning i kraftfôret. Selv om det fortsatt er usikkerhet omkring råvareprisutviklingen internasjonalt og prisnedskrivningen av

importerte karbohydrater fortsatt bidrar til lavere råvarekostnader for kraftfôr, støtter Statens forhandlingsutvalg en avvikling av ordningen.

7.5.2 Målpriser og prisnedskrivings- og matkorntilskudd

Det er markedsmessig rom for å dyrke mer matkorn, først og fremst hvete, i Norge. Økt matkornproduksjon er et av de mest effektive tiltakene for å øke norsk selvforsyning og beredskap. Det er videre viktig å legge til rette for å bli mest mulig selvforsynt med kraftfôrråvare gjennom økt produksjon av fôrkorn og proteinvekster. Statens forhandlingsutvalg mener det er riktig å gi en stimulans til økt produksjon gjennom økte priser og foreslår å øke målprisen for mathvete med 15 øre per kg. For øvrige kornslag foreslår Statens forhandlingsutvalg at målprisene økes med 7 øre per kg, med unntak for rug som foreslås uendret.

Tabell 7.7 viser effekt på råvarepris for kraftfôr ved økt fôrkornpris og tilsvarende økt prisnedskrivningstilskudd på 7 øre. Sammen med fjerning av ordningen for prisnedskrivning av importert karbohydratråvare og økte frakttilskudd for korn/kraftfôr gir det forventet økning i råvarekostnaden for kraftfôr.

Tabell 7.7 Effekt på råvarepris kraftfôr

	1000 tonn	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Økt råvarekostnad norsk kraftfôr pga. økt kornpris	1 046,1	0,07	73,2
Økt prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr	1 046,1	-0,07	-73,2
Fjerning av prisnedskrivning importert råvare	370,0	1,08	399,6
Økt bevilgning frakt korn/kraftfôr			-11,7
Sum endret råvarekostnad kraftfôr	1 997,1	0,194	387,9

I Norge ligger prisene for mathvete relativt sett betydelig høyere enn prisene på fôrkorn, sammenlignet med hva som er tilfelle på det internasjonale markedet. Dette er nødvendig for at produsentene skal ta nødvendige kostnader og risiko for å satse på å oppnå mathvetekvalitet i et land med kortere og mer uforutsigbar vekstsesong enn lenger sør. Med en pris på europeisk hvete som er betydelig lavere enn for ett år siden og forslag om økt norsk hvetepri, mener Statens forhandlingsutvalg at det er riktig å øke matkorntilskuddet. Dette vil være et viktig bidrag for å styrke konkurransekraften og sikre avsetningen av norsk matkorn. Det bidrar dermed til styrket norsk selvforsyning. Tabell 7.8 viser effekten av at matkornprisen i snitt økes med 13 øre per kg, prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn økes med 7 øre per kg og at matkorntilskuddet økes med 25 øre til 48 øre per kg. I sum gir dette en prisreduksjon for norsk matkorn til videreforedling på 19 øre per kg.

Tabell 7.8 Effekt på råvarekostnad matkorn

	Kroner per kg
Prisøkning matkorn	0,133
Økt prisnedskrivning	- 0,070
Økt matkorntilskudd	-0,250
Redusert råvarekostnad matkorn	-0,187

På grunn av at prisene for oljefrø internasjonalt våren 2022 lå langt over norsk nivå, ble det avtalt at målprisen på oljefrø ble midlertidig suspendert. Dette ble videreført i 2023. Sterk etterspørsel etter oljefrø som råvare til kraftfôr har, sammen med prisnedskrivings-tilskuddet, bidratt til stabil og forutsigbar prising av oljefrø de siste to årene. Statens forhandlingsutvalg mener det er naturlig at framtidig prissystem for oljefrø vurderes av den partssammensatte arbeidsgruppa det tas sikte på å nedsette, og foreslår derfor at det ikke settes målpris for oljefrø i dette jordbruksoppgjøret.

7.5.3 Arealtilskudd korn

Arealtilskuddene er viktig for lønnsomheten i kornproduksjon og bidrar til å jevne ut lønnsomhet mellom ulike deler av området der kornproduksjon er mulig. Statens forhandlingsutvalg støtter jordbrukets forslag om at arealtilskuddene også kan benyttes til å stimulere til mer produksjon av hvete og proteinvekster. Ved å innføre ekstra arealtilskudd for hvete på 76 kroner per daa og 171 kroner for proteinvekster vil produksjon av disse vekstene bli relativt sett mer lønnsomme enn bygg som det er risiko for overskudd av. Ekstra arealtilskudd for proteinvekster vil også bidra til å stimulere til vekstskifte. I tillegg økes arealtilskuddene i de sonene der det er mindre aktuelt å dyrke hvete og proteinvekster. Totaliteten blir en stimulans for høyere og mer markedsrettet kornproduksjon.

7.5.4 Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr

Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller på kraftfôr. Tilskuddene bidrar dermed til målsettingen om landbruk i hele landet.

Statens forhandlingsutvalg er enig med jordbruket i at fraktilskuddsordningene må styrkes. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til fraktordningen for korn med 10 mill. kroner og fraktordningen for kraftfôr med 1,7 mill. kroner, til sammen 11,7 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg foreslår at fraktordningene for korn og kraftfôr, herunder også eventuelle særskilte fraktordninger for økologisk korn, drøftes i den partssammensatte arbeidsgruppa som foreslås nedsatt.

7.5.5 Tilskudd til beredskapslager såkorn

Styrking av den nasjonale beredskapen, inkludert matberedskapen, er en hovedprioritet for regjeringen. Derfor gjeninnføres det beredskapslager for matkorn, og det gis økt støtte til lagring av såkorn. For å sikre tilstrekkelig tilgang på såkorn, kan det gis tilskudd til

beredskapslagring av såkorn med en sats på 0,90 kroner per kg. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke nivået på bevilgningen. Tilskudd til lagring av såkorn bevilges over tilskudd til frøavl. Statens forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet vurderes av den partssammensatte arbeidsgruppen som foreslås nedsatt.

7.6 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

I 2023 hadde sektoren en samlet produksjonsverdi på over 7,7 mrd. kroner. Markedet er i vekst og alle forbrukeranalyser tilsier vekst innenfor grøntområdet i mange år fremover. Grøntsektoren har imidlertid betydelig konkurranse fra import og norskandelen innenfor sektoren er i dag under 40 pst.

Produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og poteter er svært væravhengig, og kan variere mye mellom år. 2023 var et svært krevende år, med varmt og tørt vær tidlig på sommeren etterfulgt av ekstrem nedbør på sensommeren og høsten. Dette ga lavere høstet avling og dårligere lagringsevne for flere vekstkulturer, og har medført at butikker har gått tom for norsk vare tidligere enn normalt.

Innføringen av strømstøtte for jordbruksforetak, veksthus og vanningslag gjorde at næringen fikk stabile prisbetingelser på en viktig innsatsfaktor i produksjonen. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at 271 veksthusforetak og 58 vanningslag fikk strømstøtte i 2023. Det finnes ikke tall for hvilken produksjon jordbruksforetakene som fikk strømstøtte hadde, men totalt 15 530 jordbruksforetak fikk utbetalt strømstøtte. Det er rimelig å anta at flere av disse var grøntprodusenter. Fra 1. januar 2024 endret regjeringen toll på hel issalat, knøllselleri, rødbeter, kålrot og potet/potetflak/potetgranulat fra krone- til prosenttoll.

Oppfølgingen av Grøntutvalget og Meld. St. 11 (2023–2024)

Økt planteproduksjon er avgjørende for å øke selvforsyningsgraden. Fordi selvforsyningsgraden måles i energi, vil ikke økt produksjon av frukt, bær og grønnsaker gi store utslag på selvforsyningsgraden. Det er likevel svært ønskelig å øke norskandelen av disse produktene, både av hensyn til verdiskaping i næringen og av beredskapshensyn.

I jordbruksoppgjøret 2019 ble det satt ned et rådgivende utvalg bestående av aktører i verdikjeden, avtalepartene i jordbruket og virkemiddelapparatet. Grøntutvalgets rapport «Grøntsektoren mot 2035 - sammen for økt konkurransekraft, økt etterspørsel og mer norsk» fra 2020 har vært førende for prioriteringene av grøntsektoren i de påfølgende jordbruksoppgjørene. Arbeidet har også bidratt til at næringen selv har samlet seg om strategisk utviklingsarbeid for sektoren. I Meld. St. 11 (2023–2024) som ble lagt frem for Stortinget i mars 2024, tydeliggjør behovet for fortsatt satsing på økt innovasjon og norskandel for grøntproduksjonene.

I de årlige jordbruksoppgjørene har planteproduksjon blitt fulgt opp gjennom økninger i tilskudd og økte målpriser. Siden 2020 er målprisen på frukt og grønt økt med 30 pst., målprisen på potet er økt med 32 pst. og pristilskuddene i grøntsektoren er økt med 117 pst. I tillegg kommer økninger på blant annet arealtilskudd og tilskudd til fellesanlegg

frukt, samt prioritering av virkemidler til innovasjon og utvikling gjennom forskning og utviklingstiltak, investeringstilskudd, og tilskudd til produktutvikling og omsetning.

Samlet sett legges det til rette for en styrking av grøntproduksjonen i årets jordbruksoppgjør. Målprisene for frukt og grønt økes med 3 pst. og på potet med 20 øre per kg. Pristilskudd grønt foreslås økt med 31,0 mill. kroner. AK-tilskuddene til grønnsaksproduksjon foreslås økt med 19,6 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt foreslås økt med 3 mill. kroner. Det innføres et tilskudd til ny teknologi i landbruket over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling. I tillegg støttes prosjektet «Det store norske Grøntløftet» med 5 mill. kroner og OFG styrkes med ytterligere 2 mill. kroner for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt.

7.6.1 «Det store norske Grøntløftet» og Opplysningskontoret for frukt og grønt

Økt satsing på produksjon og forbruk av frukt og grønt er også et tiltak som bidrar til å styrke folkehelsen. Andelen av befolkningen som spiser de anbefalte «5 om dagen» har gått betraktelig ned, og er nå på 18,6 pst. For å få til et løft på området som både forener behovet for økt norskandel og bidrar til bedre folkehelse er det behov for å legge til rette for nye tiltak som treffer hele verdikjeden.

Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) har som formål å stimulere til økt forbruk av frukt, bær, grønnsaker og potet, og finansieres i hovedsak av midler over jordbruksavtalen i tillegg til støtte fra Helsedirektoratet til skolefruktprosjektet. OFG skal være en aktiv part i at nasjonale målsettinger for grøntsektoren og for helsesektoren nås. Norskpreferanse er førende for OFGs arbeid gjennom hele året ved å fremheve norske sesong- og lagringsprodukter.

Som en oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035» ble det i jordbruksavtalen 2020 satt av midler til gjennomføring av forprosjektet «Økt etterspørsel etter norsk grønt» i regi av Stiftelsen Norsk mat og OFG. Prosjektet er nå videreutviklet til «Det store norske Grøntløftet» med planlagt lansering i 2024. Det treårige prosjekt skal både jobbe med samfunnskommunikasjon og forbrukerkommunikasjon. Det skal inngås forpliktende avtaler mellom aktører i verdikjeden om egne «grøntløfter», med årlig rapportering av måloppnåelse. Prosjektet skal også gjennomføre felleskampanjer mot forbrukere som skal inspirere og motivere forbrukere til å velge norsk grønt og frukt.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det avsettes 5 mill. kroner per år i tre år til prosjektet. Bevilgningen tildeles OFG. I tillegg styrkes OFG med 2 mill. kroner. Samlet bevilgning til OFG blir for 2025 29,92 mill. kroner. Det må arbeides for ytterligere medfinansiering av prosjektet fra aktører i verdikjeden. Det skal rapporteres årlig til avtalepartene om fremdriften og måloppnåelsen i prosjektet.

7.6.2 Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter

Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter med 20 pst. ble videreført for perioden 1.7.23–30.6.24 i fjorårets jordbruksoppgjør. Jordbrukets forhandlingsutvalg

krever en videreføring av den øvre grensen for perioden 1.7.24–30.6.25. Statens forhandlingsutvalg foreslår å gjeninnføre ordinær øvre prisgrense.

7.7 Melk

Melkeproduksjon er en bærebjelke i det norske landbruket. Produksjonen foregår i hele landet, i alle landets fylker og de fleste kommuner, og står for en stor del av landbruket samlede sysselsetting og verdiskaping. For å bidra til produksjon, inntektsutjevning og landbruk over hele landet, er flere av de viktige tilskuddsordningene differensiert geografisk, etter bruksstørrelse, eller begge deler. Differensieringen skal utjevne forskjeller i produksjonsbetingelser, og dermed også i inntektsmuligheter.

Økonomien i melkeproduksjonen var krevende i 2023, blant annet som følge av lavere produksjon og høye renter. I 2024 er det rom for produksjonsøkning, som sammen med reduserte kostnader og økte tilskudd bidrar til en bedring av økonomien i næringen.

Statens forhandlingsutvalg mener inntektsmulighetene i næringen bør styrkes i 2025. Fortsatt står mange melkeprodusenter overfor store investeringer bla. knyttet til kravet om løsdrift som trer i kraft 1.1.2034. Tall fra Kukontrollen viser at 46,3 pst. av besetningene fortsatt var i båsfjøs i 2023. I underkant av 72 pst. av kyrne var i løsdriftsfjøs, og i overkant av 72 pst. av melka leveres fra slike fjøs. Tallene viser at det i stor grad er de mindre besetningene som ikke har lagt om fra båsfjøs til løsdrift. I fjorårets jordbruksoppgjør ble IBU-midlene økt med 70 mill. kroner, til 1 220,5 mill. kroner, og føringen om at det i melkeproduksjon særlig er behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr ble videreført. Statens forhandlingsutvalg viser til økningene i IBU-ordningen i kap. 7.2.1.

Statens forhandlingsutvalg har lagt opp til en styrking av økonomien i næringen gjennom blant annet økning på eksisterende tilskuddsordninger og økning i målpris med 24 øre per liter fra 1.7.2024. Distriktstilskudd melk gjøres om til et generelt pristilskudd, med distriktsdifferensierte satser med en minstesats på 26 øre per liter i sone A. Endringen gjennomføres fra 1.1.2025 og vil som helhet bli notifisert i gul boks. Sammen med foreslått økning i målprisen på melk, økes dermed inntekten per liter melk med minimum 50 øre per liter. Alle endringer fremgår av vedlegg 1.

7.7.1 Kvoteordningen for melk

Formålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse melkeproduksjonen til avsetningsmulighetene i markedet innenfor de målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur.

I fjorårets jordbruksoppgjør ble det enighet om å senke produksjonstaket for melk fra 900 000 liter til hhv. 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk, med videreføring av historiske leveringsrettigheter for foretak med høyere produksjonsrett. I tillegg ble partene enige om mulighet for 100 pst. privat omsetning av kvote i omsetningsrundene i 2023 og 2024. Sammen med endringen som ble varslet i gevinstbeskatningen ved realisasjon av melkekvote, var partene enige om at dette ville bidra til å oppfylle målsetningen om å øke andelen eid kvote. For å gi næringen forutsigbarhet mente partene

derfor at regelverket for kvoteordningen burde ligge fast. Statens forhandlingsutvalg legger dette til grunn, slik også Jordbrukets forhandlingsutvalg har lagt til grunn i sitt krav, og foreslår derfor ingen større endringer i kvoteordningen i år.

7.7.1.1 Gjeninnføring av fordelingsnøkkel på salg av kvote

I jordbruksoppgjøret 2023 ble det innført mulighet for at hele kvotemengden kunne selges privat. Frem til dette var det et krav om at minimum 40 pst. av kvotemengden måtte selges til staten, for å sikre omfordeling av kvote innenfor produksjonsregionen. I sluttprotokollen fra forhandlingene heter det at «*Fra og med omsetningsrunden 2025 går man tilbake til dagens regelverk, der inntil 60 pst. av kvotemengden som ønskes solgt, kan selges privat*». Statens forhandlingsutvalg legger dette til grunn.

7.7.1.2 Inndragning av kvote solgt til staten

Grunnet fortsatt overproduksjon av geitemelk, foreslår Statens forhandlingsutvalg at geitekvote solgt gjennom den statlige ordningen i 2023 ikke skal videreselges. Som fastsatt i jordbruksavtalen, finansieres inndragningen over omsetningsavgiften for melk.

7.7.1.3 Begrensning på mulighet for å kjøpe kvote over produksjonsgrensen

I sluttprotokollen fra fjorårets jordbruksoppgjør heter det at partene var «*enige om at Landbruksdirektoratet skal vurdere muligheten for å innføre en begrensning på muligheten for å kjøpe kvote over produksjonstaket. En slik endring vil evt. kunne gjelde fra omsetningsrunden 2024*».

I rapport nr. 15/2024 *Vurdering av begrensning på kjøp av kvote over produksjonstaket* skriver Landbruksdirektoratet at det er mulig å innføre en slik kjøpsbegrensning, gitt visse forutsetninger. Direktoratet peker imidlertid på at det ikke er mange eiendommer med større kvoter som leier ut kvoten sin. De aller fleste som eier grunnkvote nær eller over produksjonstaket produserer på hoveddelen av denne selv. Videre skriver direktoratet at effekten av tiltaket sannsynligvis vil være begrenset og usikker, og at en ev. innføring alene ikke vil hindre uønsket tilpasning all den tid det fortsatt vil være mulig å erverve flere eiendommer og på den måten kunne eie grunnkvote over produksjonstaket. Statens forhandlingsutvalg legger rapporten til grunn og foreslår ikke å innføre en slik begrensning i dagens kvoteregulering.

7.7.1.4 Konvertering av kvote

Jordbruket skriver i sitt krav at forbudet mot å kunne konvertere melkekvote fra geitemelk til kumelk foreslås opprettholdt. Det følger av dagens regelverk at det ikke er mulig å konvertere geitemelkkvote til kumelkkvote.

7.7.2 Høring av satser i prisutjevningsordningen

Landbruksdirektoratet har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring, jf. høringsbrev av 22. mars 2024. Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Landbruksdirektoratet etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppgjøret kan gi føringer. Endringene i satsene innebærer at avgiftene i prisgruppe 2 reduseres med 19 øre per liter, mens tilskuddene i gruppe tre og fire økes med 11 øre per liter. For biproduktene reduseres tilskuddene for

smørproduktene til dagligvaremarkedet med 40 øre og til industrimarkedet med 50 øre. Oppsummert innebærer Landbruksdirektoratets høringsforslag at prisgruppene får redusert avgiftene eller økt tilskuddene med i gjennomsnitt 11,6 øre/liter i kommende satsperiode. Til grunn for forslaget ligger en utilsiktet likviditetsoppbygging på grunn av at lav melketilgang har gitt lavt forbruk av tilskudd til prisgruppe 4. Forslaget legger også til grunn at de varslede endringene i de konkurransefremmende tiltakene gjennomføres fra 1. juli 2024. Endringene utgjør 3,2 øre per liter i felleskostnader for ordningen.

Statens forhandlingsutvalg understreker at innretning og virkemidler innenfor prisutjevningsordningen for melk, herunder de konkurransefremmende tiltakene, ikke er forhandlingstema i jordbruksforhandlingene.

7.7.3 Tak på husdyrtilskudd

Som følge av de ekstraordinære kostnadsøkningene ble taket for husdyrtilskudd midlertidig fjernet i Jordbruksavtalen i 2022. Dette ble videreført i 2023. Statens forhandlingsutvalg mener store produsenter i større grad har mulighet for å hente en større del av inntektene i markedet og mener det er naturlig å gjeninnføre tak for husdyrtilskudd. Før den midlertidige suspensjonen var det anslagsvis 70 produsenter som fikk avgrenset tilskudd som følge av tak. Statens forhandlingsutvalg mener taket bør settes på omtrent samme nivå, og foreslår et tak for husdyrtilskudd på 1,05 mill. kroner per foretak.

7.7.4 Nytt prissystem for melk

I jordbruksforhandlingene 2023 ble det enighet om å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle lede et arbeid med å utrede endringer i markedsordningene for melk og korn i lys av WTO-avtalens begrensninger for internstøtte. Arbeidsgruppa leverte sin rapport, samt rapporter fra faggrupper som vurderte henholdsvis melk og korn, den 1. februar 2024.

Statens forhandlingsutvalg legger den partssammensatte arbeidsgruppas prioriteringer for valg mellom ulike løsninger til grunn:

- Endring i prismodell må gi substansiell reduksjon i notifisert AMS.
- Modellen må kunne stå seg over tid og håndtere både normalsituasjoner og internasjonale prissjokk.
- Markedsregulatorrollen med prisansvar bør ivaretas.
- Endring må gi mulighet for en rimelig prisutvikling for produsentene.
- Minimere økning i prisrisiko og bidra til forutsigbarhet.
- Endring må i så stor grad som mulig opprettholde muligheten for å gjennomføre vedtatt landbrukspolitikk, jf. spesielt målene om matsikkerhet/selvforsyning og landbruk over hele landet.
- Modellen bør ikke være konkurransevridende på industrileddet når markedsregulators rettigheter og plikter vurderes samlet.

Statens forhandlingsutvalg er enige med jordbruket om at det er nødvendig å endre prismodellen for melk for å gi rom for framtidig pris- og volumvekst for melk og korn. Statens forhandlingsutvalg er også enig med jordbruket om at volummodellen må erstatte

målprismodellen for sektoren. Endringen må gjennomføres på en grundig måte, med nødvendige høringer, for å sikre tillit til et nytt pris- og markedsreguleringssystem i melkesektoren. Det vil derfor ikke være mulig å gjennomføre endringene fra 1. juli 2024 som jordbruket krever.

Valg av prismodell ligger til jordbruksavtalens kompetanseområde. Statens forhandlingsutvalg inviterer jordbruket til å drøfte valg av framtidig prismodell og jordbruksavtalens føringer for denne under forhandlingene.

7.8 Kjøtt og egg

Prognosene for markedsbalansen for kjøtt og egg i 2024 viser stor variasjon i markeds-situasjonen for de ulike produksjonene. For storfe- og svinekjøtt var det store kvanta på reguleringslager ved inngangen til inneværende år. Særlig for storfe er løpende produksjon lavere enn forbruket, noe som bidrar til reduksjon av lagerholdet.

Inntektsnivået i 2024 trekkes ned av stort markedsoverskudd, og store reguleringslagre for storfe- og svinekjøtt. Statens forhandlingsutvalg viser til omtalen av overproduksjon i kap. 6.1.8.

For lam er det om lag markedsbalanse, mens det for sau er prognosert med et overskudd på nær 1 000 tonn. For egg har det i de siste årene vært overskudd og stort behov for gjennomføring av reguleringstiltak med utkjøp av hele innsett og førtidsslakting finansiert med omsetningsavgift. I siste tertial 2023 og i 2024 er det imidlertid underdekning av norske egg og det er åpnet for import av skallegg og heleggmasse til redusert tollavgiftssats.

For å bidra til landbruk over hele landet med en differensiert bruksstruktur og tilpasset variasjon i klima og geografi, foreslår Statens forhandlingsutvalg flere satsøkninger i tilskuddsordninger rettet mot norsk husdyrhold. I tillegg til virkemidlene som omtales nedenfor, vil Statens forhandlingsutvalg vise til at økningene som foreslås for avløser-tilskuddet og frakttilskuddene for hhv. egg og slaktedyr er viktige for jordbruksforetak med kjøtt- og eggproduksjon. Det vises til kap. 7.7.3 for omtale av tak for husdyrtilskudd.

7.8.1 Ammeku – storfekjøtt

Markedsbalansen for storfekjøtt er avhengig av utviklingen i både melkeproduksjonen og driftsomfanget i jordbruksforetakene med ammekuproduksjon. Om lag 70 pst. av storfekjøttet dekkes gjennom storfeholdet i melkeproduksjon. Forbruket av rødt kjøtt prognoseres redusert med om lag 4 pst. fram mot 2028. Statens forhandlingsutvalg foreslår en heving av satser for kvalitetstilskudd storfekjøtt, distriktstilskudd storfe (sone 4 og 5), driftstilskudd til spesialisert kjøttfeproduksjon, tilskudd husdyr, beitetilskuddene og kulturlandskapstilskuddet, jf. vedlegg 1. Statens forhandlingsutvalg har prioritert å øke utmarksbeitetilskuddet og det generelle beitetilskuddet framfor å gjennomføre en større heving av satsen for ammekyr i tilskudd husdyr.

Kvalitetstilskuddet for storfekjøtt gis med hhv. 5,50 kroner per kg for kvalitet O og 10,50 kroner per kg for kvalitet O+ og bedre, gitt at slaktet er innenfor fettgruppe 4- eller lavere.

Det er større sannsynlighet for å oppnå høyeste tilskuddssats for tyngre slakt. Tilskuddsordningen har bidratt til en kvalitetsforbedring av norsk produsert storfekjøtt, men har også medført at slaktene i gjennomsnitt har blitt tyngre og fetere.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsene for kvalitetstilskuddet endres slik at kvalitetene O og O+ får samme sats, 8,20 kroner per kg. Endringen gjennomføres med virkning fra 01.01.25, i samsvar med at tilskuddssatser endres med effekt per avtaleår. Satsen for de øvrige tilskuddsberettigede kvalitetene foreslås økt for 2025, jf. vedlegg 1.

7.8.2 Produksjon av sau/lam og ammegeit

Tilskudd for produksjon av sau/lam

Statens forhandlingsutvalg foreslår en heving av satsen på 100 kr per dyr i utmarksbeitetilskuddet og 25 kr per dyr i det generelle beitetilskuddet for å styrke økonomien i produksjonen. Det foreslås også en økning av arealtilskudd grovfôr (sone 5 A - sone 7), kulturlandskapstilskuddet og grunntilskuddet for sau/lam med 1,30 kroner per kg. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at tilskudd husdyr for sau økes med hhv. 125 og 75 kroner per dyr i de to laveste intervallene, samt en økning av satsene i distriktstilskuddet for sau i Nord-Norge (sone 4 og 5).

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at man bør unngå leveranser av lette lam pga. redusert kvalitet i forhold til hva markedet ønsker. Grunntilskuddet gis ikke for lam med slaktevekt lavere enn 13 kg, og satsøkningen kan derfor bidra til å motvirke utviklingen med leveranser av lette lam. Av samme årsak foreslås det å ikke øke satsen for kvalitetstilskuddet for lammeslakt, fordi dette tilskuddet ikke har noen slik nedre vektgrense. Statens forhandlingsutvalg er enig med jordbruket i at regelverket for kvalitetstilskuddet bør vurderes med tanke på å innføre en vektgrense, når data fra klassifisering med bruk av lengdemåling blir tilgjengelig.

For ull og skinn foreslås det en heving av gjennomsnittssatsen for all tilskuddsberettiget ull med 2,40 kroner per kg og 4 kroner per skinn. Det legges til grunn at Landbruksdirektoratet ved differensieringen av gjennomsnittssatsen med satser for de ulike kvalitetsklassene, prioriterer høy sats for de beste ullkvalitetene.

Tilskudd for produksjon med ammegeit / kjeslakt

Ammegeit for produksjon av kjøtt og ull er en liten, men voksende næring innenfor norsk husdyrhold. Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning i satsene for grunntilskudd geit, distriktstilskudd geit (sone 4 og 5), tilskudd husdyr ammegeit, beitetilskuddene, arealtilskudd grovfôr (sone 5A-7) og kulturlandskapstilskuddet. Kvalitetstilskuddet for kjeslakt gis for kje over 5 kg. Statens forhandlingsutvalg foreslår å heve tilskuddssatsen med 40 kroner per dyr. Satsøkninger og provenyeffekt av forslagene framgår av vedlegg 1.

7.8.3 Kraftfôrbasert husdyrhold

Kostnadene til kraftfôr er den viktigste innsatsfaktoren i svine- og fjørfeholdet, og endringer i prisen på kraftfôr påvirker derfor de økonomiske rammevilkårene for disse produksjonene sterkt. Statens forhandlingsutvalg viser til at forslagene i tilbudet om økning av husdyrtilskuddet for avlsgriser, slaktegriser og verpehøner bidrar til å kompensere for økningen i kraftfôrpris knyttet til avviklingen av det midlertidige prisnedskrivningstilskuddet for importerte karbohydratråvarer til kraftfôr.

Markedsinntektene utgjør hoveddelen av inntektsgrunnlaget for det kraftfôrbaserte husdyrholdet; svin, fjørfekjøtt og egg. Det er derfor av stor betydning å ivareta balansen mellom produksjon og etterspørsel. Statens forhandlingsutvalg vil i denne sammenheng vise til omtalen av overproduksjon i kap. 6.1.8.

I tillegg til satsene for husdyrtilskuddet for gris foreslås det å øke satsen for distrikts-tilskudd kjøtt for gris for Nord-Norge. Når det gjelder investeringsmidler til nye grisehus, vises det til kap. 3.3.2.1 og 7.2.1. Statens forhandlingsutvalg viser videre til at økningen av bevilgningene til frakttilskuddene for egg og slaktedyr bidrar til å styrke det kraftfôrbaserte husdyrholdet.

7.8.4 Birøkt

Statens forhandlingsutvalg foreslår at norsk birøkt styrkes gjennom å øke husdyrtilskuddet med 100 kroner per bifolk. Videre foreslås det å videreføre bevilgningen på 1,5 mill. kroner over underpost 70.11 til Norges Birøkterlag for å finansiere opplysningsordningen for honning og andre bieprodukter.

7.8.5 Sone for distriktstilskudd kjøtt – Stjørdal kommune

Ved jordbruksoppgjøret i 2023 tok partene opp sonesettingen for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune. Partene viste til at de ved jordbruksforhandlingene i 2006 var enige om at det ikke lenger skulle foretas noen endring for sonegrensene for distriktstilskudd melk og kjøtt ut over noen mindre presiseringer av ordlyden i de daværende sonebeskrivelsene. Senere ble disse sonebeskrivelsene lagt inn i kart. I proposisjonen om jordbruksoppgjøret 2017 ble det fastsatt at kartet skal danne det juridiske grunnlaget for soneinndelingene for distriktstilskuddene for melk og kjøtt, med presisering av at sonegrensene etter dette skal ligge fast.

Ved jordbruksforhandlingene i fjor la partene til grunn at overnevnte føringer for sonegrensene skal videreføres, men ba Landbruksdirektoratet foreta en spesifikk evaluering av sonegrensene for distriktstilskudd i Stjørdal kommune. Ut fra en helhetsvurdering i denne enkeltsaken foreslår Statens forhandlingsutvalg at Landbruksdirektoratet foretar en endring i de gjeldende sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune. Justering av soneinndelingen skal kun foretas for Stjørdal kommune.

7.9 Dyrevelferd

Dyrevelferd står høyt på agendaen i media og i samfunnsdebatten. Befolkningen har blitt mer opptatt av måten maten produseres på, og særlig får dyrevelferd økt oppmerksomhet, også i debatter om klima, miljø og bærekraft. Næringen har etablert dyrevelferdsprogrammer for alle de store husdyrproduksjonene de siste årene. Disse er viktige forbedringsverktøy for dyrevelferdsarbeidet i norsk husdyrproduksjon. Målet med et dyrevelferdsprogram er å løfte hele produksjonen og alle besetninger, på tvers av regioner og bedrifter.

Mattilsynet er vårt viktigste verktøy for å overvåke dyrevelferd og for å utvikle regelverket, samt å drive god rådgiving og et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene. Regjeringen har derfor økt bevilgningen til Mattilsynet på dette området.

Regelverket for dyrevelferd er relativt strengt i Norge sammenlignet med mange andre land. Et viktig prinsipp i arbeidet med dyrevelferdsregelverket er at endringer i krav må ha faktisk betydning for dyrets velferd, samtidig som de må være praktisk og økonomisk gjennomførbare. Regjeringens ambisjon er at dyrevelferden skal utvikles videre og at norsk jordbruk skal være verdensledende på dyrevelferd. Dette ligger også til grunn for arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd, som skal fremmes i 2024.

7.10 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger har stor betydning for å bidra til rekruttering av unge utøvere til norsk landbruk. Regjeringen har i sin politiske plattform fastsatt ambisiøse mål for utvikling av norsk landbruk, og utvikling av bedre velferdsordninger for norske bønder er et viktig punkt i plattformen. I plattformen er det vist til at det skal utarbeides en egen plan for forbedringen av velferdsordningene. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at hvilke tiltak som skal gjøres for å utvikle ordningene skal være gjenstand for vurdering bl.a. under de årlige jordbruksforhandlingene. Ved jordbruksforhandlingene i 2022 og 2023 har bevilgningene for velferdsordningene blitt økt i betydelig grad.

Som en oppfølging av regjeringens mål om å utvikle velferdsordningene, er det også ved årets forhandlinger lagt vekt på en videre forbedring av dem. Heving av satser og maksimalbeløp for avløsertilskuddene vil gi produsentene økt mulighet til å benytte avløsertjenester. Dette bidrar til økt økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og gi bedre mulighet for å ta ut ferie og fritid gjennom året. Styrking av tilskuddsordningen til avløserlagenes landbruksvikarvirksomhet gir større sikkerhet for tilgang på arbeidshjelp for bøndene ved akutt sykdom og skade.

7.10.1 Rapport fra arbeidsgruppe med vurdering av velferdsordningene i jordbruket

I jordbruksoppgjøret i 2023 ble det enighet om at en del spørsmål knyttet til velferdsordningene over jordbruksavtalen skulle gjennomgås av en partssammensatt arbeidsgruppe. Mandatet omhandlet i hovedsak ordningene tilskudd til avløsning ved sykdom og

fødsel mv. og tilskudd til landbruksvikar, men også vurderinger av tilgang på avløsere generelt.

Arbeidsgruppa har vurdert formålsbestemmelsene til de to tilskuddene. For tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. har gruppa kartlagt og vurdert hhv. samordningen mellom tilskuddet og Nav sine ytelser og andre inntekter, avgrensinger i hvem som kan være avløser og tidsavgrensinger ved tilskuddet. Gruppa har videre vurdert vilkåret om at avløserlagene som deltar i landbruksvikarordningen skal ha «tilstrekkelig landbruksvikarberedskap tilgjengelig». Rapporten har også gjort noen overordnede vurderinger av nivåene på tilskuddene.

7.10.2 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid bidrar til finansiering av leid arbeidshjelp og bidrar på den måten til at husdyrprodusenter kan ta ferie og få ordnet fritid.

Som jordbruket prioriterer staten en forbedring av avløsertilskuddene, og foreslår en heving av maksimalbeløp per foretak og år fra 126 580 til 134 175 kroner (tilsvarende 6 pst.) og en økning av satsene på 6 pst., jf. vedlegg 1.

7.10.3 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.

Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. bidrar til å dekke kostnader til avløsning ved sykdom, svangerskap eller andre liknende fravær fra den daglige driften. Tilskuddet utfyller ytelsene som næringsdrivende har gjennom Nav, og bidrar til trygghet for at man kan skaffe arbeidshjelp ved slike situasjoner. Jordbrukere kan få sykepenger fra Nav som andre selvstendig næringsdrivende.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en heving av satsen for tilskuddsordningen. Høyeste maksimale dagsats foreslås økt med 150 kroner fra 2 450 til 2 600 kroner. Det utgjør en økning på 6,1 pst. De andre maksimale dagsatsene foreslås økt med samme prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det ved svangerskap og fødsel må bli mulig for far/medforelder å få tilskudd ved samtidig permisjon i 14 dager rett etter fødsel. Etter jordbruksavtalens bestemmelser kan det bare gis ett tilskudd per virksomhet for samme periode, men statsforvalteren og Landbruksdirektoratet kan etter vurdering gi dispensasjon fra dette kravet. Statens forhandlingsutvalg viser til at muligheten som vises til i kravet allerede er der, gjennom dispensasjon. En dispensasjon fra bestemmelsen om maksimalt ett tilskudd per foretak for samme periode kan eksempelvis gis hvis far ønsker samtidig permisjon med mor i 14 dager rett etter fødsel, og det kan vises til at begge er involvert i driften på daglig basis.

I arbeidsgrupperapporten om velferdsordningene vises det til at tilskuddet til avløsning ved sykdom og fødsel mv. siden ordningen ble opprettet i 1976 har blitt sett i sammenheng med bonden sin samlede økonomiske situasjon og omfanget av driften. Tidligere ble det som hovedregel ikke gitt tilskudd til avløsning av personer med arbeidsforhold utenfor jordbruksforetaket. På slutten av 1990-tallet ble dette erstattet av reglene om samordning mellom tilskuddet og andre inntekter.

Etter jordbruksavtalen blir det utmålt tilskudd etter det laveste av to alternativer. Etter alternativ én blir tilskuddet beregnet ut fra dagsatsen gitt av produksjonsomfanget hos jordbruksforetaket. Etter alternativ to blir tilskuddet beregnet ut fra høyeste maksimale dagsats for sykdomsavløsningstilskuddet (2 450 kroner i 2024), fratrukket ytelser fra Nav og lønn mv. Bønder som ikke har annen inntekt ved siden av næringsinntekt, får ikke avkortet tilskuddet for de første 16 dagene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at dagens samordning av tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. med lønnsinntekter og ytelser for lønn, pensjoner, honorarer og godtgjøringer (jf. jordbruksavtalens pkt. 9.2) fjernes for hele avløsningsperioden. Det argumenteres blant annet med at samordningen kan være spesielt problematisk for unge og nyetablerte bønder, siden mange av dem kan være mer avhengige av å hente inntekt fra ansettelsesforhold utenfor bruket, enn det mer etablerte bønder er.

Statens forhandlingsutvalg mener at dette er et kostbart og lite målrettet forslag. Statens forhandlingsutvalg viser til at dagens velferdsordninger i jordbruket gir rettigheter til jordbrukere ved sykdom mv. som andre selvstendig næringsdrivende ikke har. Det innebærer at man ikke trenger sykepengegrunnlag gjennom positiv næringsinntekt for å få tilskudd, og man får tilskudd fra første sykedag. Videre finansierer sykepengeordningen «mellomlegget» slik at bonden får 100 pst. av sykepengegrunnlaget fra jordbruksdrifta fra dag 17, og ikke 80 pst. som andre selvstendig næringsdrivende får gjennom Nav.

Samordningsreglene hindrer at staten kompenserer flere ganger for samme forhold, og det er et viktig prinsipp i det norske velferdssystemet. Dagens innretning av tilskuddet bidrar bra til å treffe jordbruksforetak som henter det meste av inntekten sin fra jordbruksdrifta. Uten samordning vil en del foretak kunne komme bedre ut økonomisk ved sykdom mv. enn ellers, og det kan ha uheldige insentiver. Jordbrukets forslag vil gi høyere samlet tilskudd/ytelse til bønder med lønnsinntekt enn bønder uten lønnsinntekt eller med annen næringsinntekt.

7.10.4 Tidligpensjonsordningen for jordbrukere

Formålet for tilskuddsordningen er å bidra til enklere generasjonsskifter for dem som har hatt hoveddelen av inntekten sin fra jordbruk/gartneri og skogbruk. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsene på hhv. 105 200 kroner for enbrukerpensjon, og 168 320 kroner for tobrukerpensjon.

7.10.5 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Formålet med ordningen er å sikre at primærprodusentene over hele landet har tilgang på arbeidshjelp, når de trenger det ved akutt sykdom eller i andre krisesituasjoner. Det er et mål at ordningen samlet skal ha et omfang på 240 årsverk for å bidra til at alle produsenter skal kunne dekkes gjennom beredskapsordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en forbedring av ordningen gjennom å øke tilskudds-satsen per årsverk landbruksvikarvirksomhet fra 305 000 til 325 000 kroner, jf. vedlegg 1.

I Rurals sin rapport om tilgangen på kompetente avløsere til norsk jordbruk, er det bl.a. anbefalt økt vektlegging av kompetanseutvikling hos nye avløsere. I jordbrukets krav er det foreslått å sette av midler til gjennomføring av kurs over NT-midlene. Disse midlene kan dekke prosjektkostnader forbundet med utvikling av nye kurs, men det er utenfor formålet for disse midlene å finansiere gjennomføringen av kurs. Statens forhandlingsutvalg vil vise til at nær alle avløserlag deltar i landbruksvikarordningen, og at avtalepartene har lagt til grunn at avløserlagene kan benytte deler av tilskuddsmidlene til landbruksvikarordningen til å dekke kostnader til kompetanseutvikling. Styrking av denne ordningen vil derfor kunne bidra til økt satsing på gjennomføring av kurs for nye avløsere og landbruksvikarer.

I arbeidsgrupperapporten som gjennomgikk velferdsordningene, ble det lagt til grunn at det ikke er hensiktsmessig å fastsette noen absolutte krav til avløserlagene om hvor stor kapasitet de skal ha i sin landbruksvikarvirksomhet. Dette fordi behovet for akutt arbeidshjelp ved kriser knyttet til sykdom og skade kan variere mye over tid. Dersom det eksempelvis skulle oppstå et omfattende sykdomsutbrudd i et område, må avløserlaget prioritere hvilke jordbrukere man skal bistå dersom man ikke har kapasitet til å dekke alle.

7.10.6 Tilskudd til sykepengeordningen

Sykepengeordningen er en kollektiv innbetaling over jordbruksavtalen til Nav for å finansiere det høyere nivået på sykepenger for bønder jamført med andre selvstendig næringsdrivende på hhv. 100 og 80 pst. av sykepengegrunnet. Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette av 40,9 mill. kroner til ordningen i 2025, i tråd med forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet.

7.11 Andre politikkområder

7.11.1 Tilskudd ved produksjonssvikt

I 2023 var det en krevende vekstsesong i store deler av landet, med tørke, flom og nedbør, og ordningen med tilskudd ved produksjonssvikt ble satt på prøve. Regjeringen har lagt stor vekt på å avhjelpe en vanskelig situasjon for mange bønder, og regler og satser og tak på tilskudd ble i løpet av sesongen endret ut over det som ble avtalt i jordbruksoppgjøret i 2023. Tilskuddet er en overslagsbevilgning med 102,4 mill. kroner i tildeling i 2023. Regnskap for 2023 ble 470 mill. kroner, og den nyeste forbruksprognosen tilsier 639 mill. kroner for 2024.

Ordningen med tilskudd ved produksjonssvikt ble i forkant av jordbruksoppgjøret 2022 gjennomgått av en partssammensatt arbeidsgruppe. Landbruksdirektoratet vurderte i forkant av jordbruksoppgjøret 2023 mulige løsninger for håndtering av ulik driftsintensitet innenfor normavlingsprinsippet som ligger til grunn for ordningen, og om man kan ta hensyn til innmarksbeite i beregning av produksjonssvikt.

I jordbruksoppgjøret 2023 ble partene enige om å ta i bruk de nye satsene som var beregnet av Landbruksdirektoratet fra og med sesongen 2024. Satsene skulle beregnes

med priser for 2022. Partene var enige om å øke takene for vekstgruppene grovfôr og korn og annet frø til modning til 900 000 kroner per vekstgruppe og takene for vekstgruppene frukt, bær, grønnsaker og poteter til 1 800 000 kroner per vekstgruppe. Partene var fortsatt enige om at dette ikke er en erstatningsordning, men at det skal være en enkel, effektiv ordning både for myndigheter og produsent som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap og gi grunnlag for videre produksjon og ha lave forvaltningskostnader. Det ble ikke gjort endringer i normavlingene for grovfôr eller innlemming av innmarksbeite i ordningen.

Etter jordbruksoppgjøret i 2023, og som en oppfølging av tørke og flomsommeren 2023, ble satsene som skulle innføres fra 2024 innført fra og med vekstsesongen 2023, og taket på tilskudd per vekstgruppe ble midlertidig satt til 1 800 000 kroner for alle vekstgrupper.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsene oppdateres årlig, i stedet for med gjeldende ordning der satsene vanligvis oppdateres hvert tredje år. Statens forhandlingsutvalg viser til at beregning av satser basert på priser og kostnader er et omfattende arbeid som krever mye ressurser hos Landbruksdirektoratet, og at man fram til nå ikke har ansett det hensiktsmessig med årlig satsjustering.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at reglene for beregning av gjennomsnitt må endres, slik at en kan stryke to av de siste syv årene i gjennomsnittsberegningen. En slik endring innebærer endrede prinsipper og må sees opp mot formålet med ordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det for foretak som kan dokumentere at gjennomsnittsavlingen i et normalt år avviker vesentlig fra beregnet normavling skal åpnes for at foretakets egne tall for gjennomsnittsavling i et normalt år legges til grunn som forventet avling i skadeåret, i stedet for normavlingen. Dokumentert avlingsnivå må avvike minst 15 pst. fra normavlingen for at foretaket skal kunne legge egne tall til grunn.

Landbruksdirektoratet vurderte dette i Rapport 21/2023. De skisserte og vurderte to alternativer. Det ene var å legge til grunn samme dokumentasjonskrav som ved individuell beregning av avling i skadeåret. Da må man i så fall stille krav til dokumentasjon som det kan være umulig for søker å etterkomme, og det kan utestenge produsenter uten historiske grovfôrprøver fra muligheten til å få beregnet egen gjennomsnittsavling.

Det andre skisserte alternativet var å beregne foretakets samlede grovfôrbehov i FEm med grunnlag i antall grovfôrdyr, og legge til/trekke fra eventuelt solgt/innkjøpt grovfôr. I en slik beregning vil man også måtte trekke fra eventuelle FEm som normalt tas opp på innmarksbeite eller i utmarka, da dette arealet per i dag ikke inngår i produksjonssviktordningen. Det beregnede grovfôrbehovet divideres deretter på disponert areal for å få en gjennomsnittsavling i FEm per dekar. Landbruksdirektoratet antok at et gjennomsnitt av de tre siste årene forut for skadeåret vil gi et tilstrekkelig estimat på gjennomsnittsavlingen for foretaket. Landbruksdirektoratet vurderte at forslaget som skissert vil være relativt grovmasket, men vurderes med stor sannsynlighet å treffe bedre som estimat for en gjennomsnittsavling enn en fastsatt normavling. Samtidig vil det stille større krav til dokumentasjon fra søkers side enn dagens ordning gjør. Selv om denne datafangsten vil være til gunst for søker, vil det kunne oppleves som komplisert og krevende.

Statens forhandlingsutvalg har forståelse for at foretak med høye grovfôravlinger gjerne vil ha uttelling for det i utmåling av tilskudd ved produksjonssvikt. Statens forhandlingsutvalg viser videre til at det her er motstrid mellom hensyn til enkel forvaltning av en ordning som skal være et sikkerhetsnett, og hensyn til treffsikkerhet for enkeltbruk. Formålet med ordningen, og at det fra jordbrukets side senest i 2023 har vært ytret ønsker om rask og effektiv saksbehandling, tilsier at det er gode grunner til å holde på systemet med normavlinger for grovfôr. Å åpne for individuelle beregninger av gjennomsnittlige grovfôravlinger vil være ressurskrevende både for bønder og forvaltningen.

7.11.2 Tilskudd til dyreavl med mer

7.11.2.1 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet.

Følgende organisasjoner kan søke om støtte; Norsk Sau og Geit, Norges Birøkerlag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjørfelag, Landslaget for Telemarksfe og Avslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjørfelag kan søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper. Norsk Sau og Geit kan søke om tilskudd til drift av mobilt klimakammer for måling av metan.

Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det innhentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til ordningen videreføres.

7.11.2.2 Tilskudd til semin

Det er store fylkesvise forskjeller i kostnadene til semintjenester. For å styrke utjevningen av kostnadene til semin foreslår Statens forhandlingsutvalg at bevilgningen til ordningen økes med 5 mill. kroner. Tilskuddet fordeles av Landbruksdirektoratet med grunnlag i forskriften som regulerer tilskuddsordningen.

7.11.2.3 Tilskudd til veterinærreiser

Det gis tilskudd til veterinærreiser for å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproduzentenes veterinærkostnader. Ordningen reguleres i forskrift om tilskudd til veterinærreiser.

Partene i jordbruksoppgjøret ba i fjor om at det ble utredet hvordan tilskudd til veterinærreiser kan bidra til bedre veterinærdekning, og om bidrag til veterinærdekning bør tydeliggjøres som et delformål for ordningen. Landbruksdirektoratet har utredet dette og konkludert blant annet med at formålet med reisetilskuddet bør beholdes uendret, «nærmeste veterinær»-regelen kan fjernes og at økte satser kan bidra til bedre veterinærdekning. Det er rimelig å ta utgangspunkt i omtrent lik timesats for alle typer reiser innenfor ordinær arbeidstid uavhengig av fremkomstmiddel.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å:

- øke båtsatsen for privat skyssbåt fra 59 til 107 kroner per km.
- øke tilskuddstaket ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 110 til 230 kroner per km.
- øke tilskuddstaket for fakturerte oppstarts- og ventetidskostnader per reise ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 2 000 til 4 000 kroner.
- øke satsen for reise- og ventetidstilskudd per time ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 450 til 750 kroner.
- øke ordinær sats fra 19,37 til 20,15 kroner per kjørte kilometer med egen bil
- fastsette 50 pst. høyere satser for reise utført under vakt.
- fjerne bestemmelsen om krav til bruk av nærmeste veterinær, provenyeffekt anslått til 2 mill. kroner over ordningen

Forvaltningen har fått på plass verktøy som bidrar til større grad av regelverksetterlevelse, og gjør forvaltningen bedre rustet til å plukke ut søknader om tilskudd til åpenbart unødvendige reiseutgifter.

7.11.3 Tilskudd til frøavl m.m.

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassa sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker samt naturfrø av regionalt tilpassede pollinatorvennlige blomsterarter. Bevilgningen til tilskudd til frøavl m.m. dekker også tilskudd til beredskapslagring av såkorn. Det vises til kapittel 7.5.4 for omtale av dette. Total ramme for denne posten foreslås til 35,56 mill. kroner.

7.11.4 Tilskudd til utvikling av plantemateriale

Formålet med tilskudd til utvikling av plantemateriale er å bidra til å sikre at norsk jord- og hagebruk får tilgang til klimatilpasset, variert og sykdomsfritt materiale, og gjøre materialet mer konkurransedyktig på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Tilskuddet tildeles i tråd med gjeldende retningslinjer for tilskudd til utvikling av plantemateriale ved Graminor AS, Sagaplant AS og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) som ble fastsatt av Landbruks- og matdepartementet i 2016.

Graminor

Graminor AS har ansvar for utvikling av plantesorter til jord- og hagebruksnæringen i Norge. Selskapets samfunnsoppdrag er å levere nye plantesorter tilpasset norske vekstforhold til matprodusentene. Graminor utvikler nye sorter av artene korn, engvekster, potet, frukt og bær. Graminors arbeid er av stor beredskapsmessig betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima, både gjennom pågående programmer og videre satsinger i foredlingsprogrammene, for å møte utfordringer knyttet til endrede markedsforhold og kompetansemangel. Dette gjelder spesielt innen foredlingsprogrammene som ikke har tilfredsstillende markedsmessig basis i Norge.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning av tilskudd til utvikling av plantemateriale på 7,0 mill. kroner, bl.a. for å møte framtidig behov for plantemateriale. Samlet avsetning til formålet og fordeling på de ulike tiltakene følger av vedlegg 1.

7.11.5 Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet

7.11.5.1 *Energirådgivning i veksthus*

Norsk Gartnerforbund (NGF) har over mange år arbeidet med energi- og klimarådgivingsarbeid rettet mot gartnerneeringen. Dette er rådgivning innenfor et felt der Norsk Landbruksrådgivning ikke tilbyr tjenester. Hovedformålet med NGFs rådgivningsarbeid er å redusere fossil energibruk i veksthusnæringen og konvertere energibruken til fornybare kilder i tråd med NGFs energistrategi og jordbrukets klimaavtale med staten. Klima- og energirådgivningen har i bidratt til at veksthusnæringen har redusert sin bruk av fossil energi vesentlig. Veksthusnæringens utslipp av CO₂ er likevel, ifølge SSB, beregnet til å være 52 200 tonn i 2018, tilsvarende 34 pst. av energiforbruket i næringen. Det er derfor fortsatt nødvendig med målrettet arbeid for ytterligere å redusere bruken av fossil energi.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på 1 mill. kroner til klima- og energirådgivning i veksthus i regi av NGF videreføres.

7.11.5.2 *Norsk Landbruksrådgivning*

En sterk rådgivingstjeneste i landbruket er viktig for å bidra til god agronomi, at ny kunnskap og forskning raskt blir tatt i bruk i produksjonen, og at målet om økt selvforsyning, og klima- og miljømålene nås.

Formålet med støtten til Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er å bidra til et likeverdig rådgivingstilbud til alle bønder i hele landet. Med dette forstås at alle bønder skal ha tilgang til faglig kompetent rådgiving innenfor de områdene som støttes over jordbruksavtalen, uavhengig av geografisk tilhørighet og medlemskap. Støtten skal bidra til å redusere bondens kostnader ved kjøp av disse tjenestene uavhengig av om bonden er medlem eller ikke medlem av NLR. Det må derfor legges til rette for like timepriser for kjøp av tjenester uavhengig av hvor i landet tjenesten kjøpes.

Norsk Landbruksrådgiving har gjennomgått en omfattende organisasjonsprosess og er fra 2024 samlet til en juridisk enhet, Norsk Landbruksrådgiving SA. Med den nye organisasjonsmodellen forventer Statens forhandlingsutvalg at NLR vil være i stand til å oppfylle formålet med støtten som gis over jordbruksavtalen. Forventningen knytter seg særlig til at kompetansen i organisasjonen nå kan utnyttes bedre på tvers av organisasjonen, slik at rådgivingstjenesten kan styrkes totalt sett til det beste for den enkelte bonde. Regional og lokal tilstedeværelse er som tidligere en forutsetning for at det skal kunne tilbys relevante rådgivingstjenester i hele landet av høy kvalitet.

NLR ble for 2024 tildelt et tilskudd over jordbruksavtalen på 115 mill. kroner.

Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket. Det forutsettes at tilskuddet

benyttes til å løse de oppgavene som ligger innenfor dette området. NLR må selv prioritere bruken av midlene innenfor den tildelte rammen.

God kunnskap om agronomi og klima- og miljøfaglig kompetanse er nødvendige forutsetninger for å nå de overordnede målene i landbrukspolitikken, og i tillegg en viktig begrunnelse for tilskuddet. Klima, topografi og ressursmessige forhold på gården avgjør hva som kan dyrkes hvor. Deler av Nord-Norge har større utfordringer knyttet til lange avstander og et spredt produsent- og kompetansemiljø enn andre deler av landet. Bruken av tilskuddet må innrettes slik at det kan bidra til regionalt tilpasset rådgiving og utjevning av forskjeller mellom landsdeler knyttet til tilgang til rådgiving.

Deler av tilskuddet som gis, skal gå til å fullfinansiere tjenester for bonden. Dette gjelder tjenestene «NLR Økologisk førsteråd» og «NLR krisebistand». Norsk matproduksjon er avhengig av bønder med god helse, og at krav til sikkerhet og miljø på gården følges opp på en god måte. Dette bidrar også til god dyrevelferd og trygg matproduksjon. Innen HMS-området tilbyr NLR krisebistand til bønder i krise som en gratis tjeneste til både medlemmer og ikke-medlemmer. NLR viser i sitt innspill til jordbruksoppkjøret at det er økende pågang etter sistnevnte tjenester.

Det gis videre gratis førsteråd innen økologisk produksjon. NLR har også en mentorordning der man gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase bidrar til å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med å heve sin kompetanse.

NLR har videre ansvar for søknader om Minor-use (tillatelse til at allerede godkjente plantevernmidler brukes i andre «mindre» kulturer). Det vises også til ønske om å utvikle næringens kompetanse innfor feltet alternative bekjempelsesmidler (mikrobiologisk plantevern).

Byggteknisk planlegging

Det er viktig at bonden har god tilgang til rådgivingstjenester, også innen bygningsplanlegging. I 2010 ble ansvaret for tekniske planleggingstjenester for landbruksbygg i landbruket overført fra statsforvalteren til Norsk Landbruksrådgiving. På det tidspunktet var det 12 av 18 statsforvaltere som fremdeles hadde denne tjenesten. Øvrige embeter hadde allerede faset tjenesten ut til private aktører. Ved overføringen ble NLR tilført 6 mill. kroner til oppgaven jf. St. prp. Nr. 75 (2008-2009). I jordbruksoppkjøret 2011 ble det enighet om å gradvis trappe ned støtten til området med 0,5 mill. kroner årlig. Støtten ble senere trappet opp. I den perioden NLR har hatt ansvar for tjenesten, har den blitt utvidet til å omfatte rådgiving under hele byggeprosessen, i tillegg til prosjektledelse og byggeplassadministrasjon.

Statens forhandlingsutvalg viser til at NLRs tjenestetilbud på området i dag er betydelig utvidet sammenlignet med den oppgaven som ble overført til NLR i 2010. Det er videre flere i markedet som tilbyr slike tjenester, men det er geografiske ulikheter i tilgangen til dem. I jordbruksoppkjøret 2022 ble det innført et avklaringsstilskudd over IBU-ordningen der det gis et tilskudd til bonden til å kjøpe tjenester til planleggingsfasen knyttet til investeringer i landbruksbygg. Det er i hovedsak NLR og Tine som i dag tilbyr disse

tjenestene. I tillegg til at IBU-ordningen bidrar med støtte til planleggingstjenester i innledende faser av en bygningsinvestering, kan også kostnader knyttet til byggtekniske tjenester godkjennes som en del av kostnadsgrunnlaget for selve investeringstilskuddet. Med bakgrunn i at det er andre tilskudd over jordbruksavtalen som kan bidra til å finansiere bondens kjøp av slike tjenester, mener Statens forhandlingsutvalg at denne tjenesten ikke lenger skal støttes gjennom tilskuddet som gis direkte til NLR. Statens forhandlingsutvalg foreslår at støtten til byggteknisk rådgiving fases ut og at saken drøftes nærmere i de videre forhandlingene med jordbruket. Det legges ikke opp til at tilskuddet reduseres som følge av dette, men at frigjorte midler benyttes til tjenester innenfor kjerneområdet for støtten.

Statens forhandlingsutvalg foreslår, til liks med Jordbrukets forhandlingsutvalg, å øke bevilgningen til NLR med 2 mill. kroner til 117 mill. kroner for 2024. Økningen begrunnes i behov for å forsterke NLRs arbeid innen krisebistand. Det forventes ellers at NLRs omorganiseringsprosess vil føre til reduserte kostnader til administrasjon, og at større deler av tilskuddet dermed kan benyttes til tjenester rettet mot bonden. Dette er også i tråd med Jordbrukets forhandlingsutvalg som viser til forventninger om effektiviseringsgevinster av sammenslåingen. Landbruksdirektoratet, som forvalter tilskuddet til NLR, bes vurdere hvor stor andel av tilskuddet som skal kunne benyttes til administrasjon i 2025.

Statens forhandlingsutvalg forventer videre Landbruksdirektoratet videreutvikler arbeidet med å utforme gode rapporteringsrutiner for tilskuddet, slik at avtalepartene kan vurdere om ressursbruken til NLR er i tråd med de formål og føringer som er gitt. NLR må etablere et regnskapsmessig skille mellom tjenester der tilskuddet fra jordbruksavtalen inngår og andre tjenester som NLR tilbyr.

7.11.6 Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem

Over jordbruksavtalens post 21 finansieres utredninger, evalueringer og utvikling av IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger. Enkle, robuste og brukervennlige elektroniske forvaltningssystemer bidrar til god og effektiv forvaltning, både for næringsutøvere og forvaltning.

Når det gjelder midler som er overført fra 2023 til 2024 på post 21, foreslår Statens forhandlingsutvalg å bruke dem på avtalte prosjekter som har blitt utsatt (modernisering og risikoreduserende tiltak i eStil-PT, modernisering og risikoreduserende tiltak i eStil-RMP, løsningskonsept for kornavregninger og å utvikle ny løsning for å effektivisere forvaltningen av tilskudd til gjødselleveranser til biogassproduksjon). Statens forhandlingsutvalg foreslår også bruke overførte midler til å starte opp arbeidet med en ny digital løsning for skogfond (1,5 mill. kroner), starte opp arbeidet med løsning for innrapportering av avregning av korn (1 mill. kroner) og starte opp arbeidet med nytt forvaltningssystem for gjødselbrukforskriften (0,5 mill. kroner).

For 2025 foreslår Statens forhandlingsutvalg å avsette 8,5 mill. kroner til utvikling av nytt landbruksregister, 4 mill. kroner til ny digital løsning for skogfond, 4 mill. kroner til ny løsning for innrapportering av avregning av korn og 2 mill. kroner til nytt

forvaltningssystem for gjødselbruksforskriften. Det settes av 4 mill. kroner til utredninger og evalueringer. Herunder skal evalueringen av RMP finansieres av disse midlene.

7.11.7 Tilskudd til råvareprisordningen

RÅK-ordningen skal utjevne forskjellene i råvarekostnader ved handel med bearbejdede jordbruksvarer innenfor EØS-området. Det gis kompensasjon for norskproduserte ferdigvarer som blir omsatt i Norge (PNS). «RÅK-industrien» er en betydelig avtaker av råvarer fra jordbruket, og det er viktig at bevilgningene over ordningen blir tilpasset engrosprisene på norskproduserte jordbruksvarer. Bevilgningsbehovet til ordningen vil også være påvirket av verdensmarkedspriser, som er ustabile, og valutakurser som i sum gjør det utfordrende å prognosere behovet.

Statens tilbud er tilpasset prognosert bevilgningsbehov og de endringer i målprisene som følger av tilbudet. Statens forhandlingsutvalg foreslår å utvide vareomfanget i ordningen med ferdigretter med ris (25,7 mill. kroner) og puddinger og desserter (6,5 mill. kroner) fra 1. januar 2025. Budsjettet beløp for 2024 er på 254,74 mill. kroner. Prognosert bevilgningsbehov for 2025 er på 314,4 mill. kroner inkludert utvidet vareomfang. Utslag av endrede målpriser framgår av vedlegg 1.

7.11.8 Endring av prisbestemmelsene for produkter regulert av volummodellen

Både i 2023 og i 2024 har det vært en underdekning av norske konsumegg, og ifølge markedsregulator Nortura vil det også i resterende del av inneværende år være en viss mangel på norske egg. En viktig årsak til underdekningen er at norsk pris har vært lavere enn prisen på egg i de land det er aktuelt å importere fra, noe som har ført til at næringsmiddelbedrifter som tidligere har import egg innenfor kvoteordningene, har kjøpt norsk vare.

Avtalebestemmelsene for produkter med planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) fastsetter at engrosprisen er bindende oppover per halvårsperiode. Det er ikke, som for målprisprodukter, fastsatt bestemmelser som gir unntak for situasjoner der det er høye priser internasjonalt. Dersom målprisen overskrides som gjennomsnitt for avtaleåret pga. høye priser internasjonalt, skal det ikke fastsettes noen styringspris som «kompensasjon» for overskridelsen.

Dersom markedsregulator i slike situasjoner hadde hatt adgang til å øke PGE for egg i halvårsperioden, kunne dette bidratt til å gi en bedre balanse mellom norsk produksjon og forbruk. Adgang til slik prisjustering ville redusert insentivet til kjøp av norske egg blant de foretak som normalt baserer sin virksomhet på importvare, samtidig som insentivet til eventuell eksport ville blitt redusert. Adgang til å øke PGE vil trolig redusere omleggingen til direkte salg av egg, slik man har sett i månedene med underdekning av norske konsumegg.

Adgang til å øke PGE for produkter som omfattes av volummodellen når internasjonale priser blir høye, kan innebære en konkurransevridning mellom markedsaktørene. Det er viktig at alle aktører har forutsigbarhet når det gjelder i hvilke situasjoner PGE, med

tilhørende prisløyper, eventuelt kan endres. En må videre unngå at regelverket for adgang til å øke engrosprisen kan tolkes som at PGE fastsettes som en administrert pris.

Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at Landbruksdirektoratet innenfor disse rammene bes utarbeide et forslag til en endring i avtalebestemmelsene for volummodellen. Dette med sikte på å fastsette nytt regelverk for volummodellen som kan tre i kraft fra 01.07.24. Forslaget til nye bestemmelser må foreligge tidsnok til at avtalepartene kan gjennomgå forslaget samtidig med fastsettingen i juni måned av nytt jordbruksavtaledokument for 2024-2025.

Omsetningsrådet har i Retningslinjer om informasjonsflyt for hhv. kjøtt- og eggsektoren fastsatt bestemmelser for når PGE og tilhørende prisløype for nytt halvår skal kunngjøres. Bestemmelsene regulerer også eventuell reduksjon av PGE i en halvårsperiode. Statens forhandlingsutvalg vil derfor vise til at dersom forslaget til endring av avtalebestemmelsene om PGE skal kunne iverksettes, må Omsetningsrådet vurdere å endre sine retningslinjer.

7.12 Utvikling av tilskuddssystemet

Det er rask utvikling på teknologiområdet med store datamengder som samles inn, muligheter for å legge opplysninger inn i kart, nye analyseverktøy og kunstig intelligens. Dette gir muligheter for utvikling av tilskuddssystemet, men også utfordringer knyttet til vurdering av behov for endring/utvikling av tilskudd, parallell regelverksutvikling og å lage gode systemer hvor forvaltning og kontroll er håndtert. Det er kostbart å lage nye datasystemer, og denne kostnaden må vurderes nøye opp mot hva man oppnår ved å endre og utvikle systemene. Behovet for kapasitet og kompetanse i forvaltningen er stort, og en må gjøre strenge prioriteringer i arbeidet. Hvilke endringer man velger å gjøre i direktetilskuddene vil avhenge av en total prioritering av tilgjengelig teknologi, kapasitet i forvaltningen, behovet for endringer og hvilke effekter som kan oppnås, jf. diskusjonen av de ulike tiltakene nedenfor.

7.12.1 Telledato for storfe

Landbruksdirektoratet har i samarbeid med Mattilsynet til årets jordbruksforhandlinger utredet om data i Husdyrregisteret kan brukes til tilskuddsutmåling, jf. rapport nr. 10/2024 fra direktoratet. Vurderingen gjelder om datagrunnlaget fra registeret kan brukes til utmåling av produksjons- og avløsertilskudd for storfe i stedet for dagens system hvor tilskuddet utmåles med grunnlag i dyretallet oppgitt i produsentenes tilskuddssøknader.

En fordel med omlegging til bruk av Husdyrregisteret vil være at slakteriene ikke lenger må justere avregningsprisen og satsen for omsetningsavgift for å få jevn tilførsel av storfe til slakt som følge av telledatoene 1. mars og 1. oktober. Statens forhandlingsutvalg er enig i at telledato gir tilpasninger som ikke er optimale, samtidig som det er krevende å finne et velfungerende alternativ. Statens forhandlingsutvalg er positiv til å jobbe videre med sikte på å finne et alternativ til telledato og vil drøfte veien videre under forhandlingene. En omlegging til eventuell bruk av Husdyrregisteret som grunnlag for

utmåling kan ikke gjennomføres før den nye løsningen kan baseres på tilfredsstillende datakvalitet med sikkerhet for korrekt utbetaling.

I rapporten fremgår det at Mattilsynet arbeider med utvikling av et nytt landdyrregister som i større grad kan legge til rette for å kunne håndtere formål som det å bruke Husdyrregisteret til tilskuddsutmåling. Å bygge mer kompleksitet inn i Mattilsynets nåværende gamle løsninger vil medføre for stor risiko. Tid, kapasitet, ressurser og strenge prioriteringer vil avgjøre hvor rask fremdrift Mattilsynet kan ha knyttet til den nødvendige moderniseringen av Husdyrregisteret. Direktoratet peker på at det er behov for å arbeide videre med konkretisering av utmålingsregler og hvordan Husdyrregisteret bør utvikles før det skal kunne tas i bruk i tilskuddsforvaltningen.

7.12.2 Teigbasert tilskudd

Ved behandlingen av jordbruksoppgjør 2023 ba Stortinget om følgende utredning (Innst. 487 S (2022–2023), jf. Prop. 121 S (2022–2023)):

«Stortinget ber regjeringen, i dialog med faglagene, utrede hvordan bruk av datakart kan sikre høyere presisjon i tildeling av tilskuddsmidler og målrette arealtilskudd mot arealer som ligger brakk, som for eksempel et teigbasert tilskudd. Utredningen skal være klar før de ordinære jordbruksforhandlingene i 2024.»

Landbruksdirektoratet har i sin Rapport nr. 11/2024 *Bruk av digitale kart i forvaltningen av arealbaserte tilskuddsordninger*. Landbruksdirektoratet mener at bruk av digitale kart ikke gir særlig mange nye muligheter, gitt dagens utforming av areal- og kulturlandskapstilskuddsordningen. Samtidig hefter det en del ulemper ved bruk av digitale kart både for jordbruksforetakene og forvaltningen. Med dagens utforming av tilskuddet er det ifølge direktoratet ikke hensiktsmessig å ta i bruk digitale kart i forvaltningen av AK-tilskudd. Selv om digitale kart i utgangspunktet kan bidra til å få en mer finmasket soneinndeling av arealbaserte tilskudd, er ikke kvaliteten og dekningsgraden på relevant informasjon i kartene god nok per i dag. Før det bestemmes hvorvidt digitale kart bør tas i bruk i forvaltningen av arealtilskudd må følgende på plass ifølge Landbruksdirektoratet:

- Nasjonalt skifteregister. Det er riktig å avvente større utviklingsarbeid innen digitale karttjenester rettet mot landbruket, til konseptutredningen for nasjonalt skifteregister er lagt frem. Etter dette må ulike utviklingsarbeider ses i sammenheng og prioriteres imellom.
- Kart med agroklimatiske soner basert på oppdaterte værdata. NIBIO har påbegynt et forskningsprosjekt i 2024 som etter planen skal pågå til 2026, hvor de skal utvikle grunnlaget for ny agroklimatisk soneinndeling, basert på blant annet informasjon om høyde over havet, klimadata og data som for eksempel vekstsesongens lengde.
- Nærmere utredning av konkret modell. Hvis det er ønske om å innføre digitale kart i forvaltningen av arealtilskudd når det foreligger oppdaterte agroklimatiske soner og et nasjonalt skifteregister er utviklet, må det gjøres en nærmere utredning av konsekvenser av en ønsket modell (konkretisert hvilken kartinformasjon som er aktuell å utrede), herunder hvordan innretningen av tilskudd skal være (bl.a. kriterier for tilskudd, vurderinger av regelverk, forvaltning m.m.), tekniske forutsetninger, kostnader og måloppnåelse.

Ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023–2024) fikk følgende forslag flertall (vedtak 568):

«Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.»

Statens forhandlingsutvalg er åpne for å diskutere hvordan en best kan utrede og prøve ut et teigbasert system eller tilsvarende i årets forhandlinger basert på Landbruksdirektoratets utredning og Stortingets vedtak. Statens forhandlingsutvalg foreslår å prøve ut dette innenfor styrkingen av ordningen Bærekraftig landbruk i nord. En mulighet er å gjennomføre en prøveordning i utvalgte kommuner i Nord-Norge med stor andel areal som det ikke søkes tilskudd til og hvor en har til formål å forhindre gjengroing av areal som ikke er i bruk. Forutsetningen for et prøveprosjekt må være å lage gode systemer og prøve ut ordninger som kan forvaltes på en god måte. jf. kapittel 7.2.4.

7.12.3 Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd og praktiseringen av regelverket

Grunnvilkårene for produksjonstilskudd, slik disse fremgår av produksjonstilskuddsforskriften § 2, definerer *hvem/hva* som kan regnes som jordbruksforetak og *hvordan* disse må drive for å kunne motta støtte over jordbruksavtalen. I hovedsak gjelder dette produksjonstilskudd, men også utbetaling av andre tilskudd er gjort avhengig av at mottakeren oppfyller vilkårene her. Som det fremgår av forskriften, må foretaket drive «vanlig jordbruksproduksjon» på «én eller flere landbrukseiendommer». Begge disse vilkårene reiser tidvis vanskelige grensedragninger når det kommer til praktiseringen av forskriften. For eksempel gjelder dette krav til avdrått i husdyrproduksjoner og plasseringen av driftsbygninger, det være seg veksthus eller husdyrfjøs, på tomter som ikke anses som landbrukseiendommer. I førstnevnte tilfelle kan det stilles spørsmål ved om besetninger som ikke fyller de ordinære avdråttkravene for husdyrtilskudd, likevel bør kunne gi beitetilskudd og danne grunnlag for areal- og kulturlandskapstilskudd, slik Landbruksdirektoratet praktiserer vilkåret i dag. Når det gjelder det andre vilkåret, kravet til produksjon på landbrukseiendom, er problemstillingen i hovedsak om dagens praksis med å gi tilskudd selv om driftsbygningen er plassert på utskilt tomt eller arealer regulert til industriformål, er i samsvar med jordbruksavtalepartenes intensjoner, slik vilkåret er formulert i forskriften.

Godt begrunnede vilkår for å gi tilskudd til ulike typer produksjoner og driftsformer er avgjørende for legitimiteten til tilskuddssystemet. Statens forhandlingsutvalg ser derfor behov for at gjeldende praksis kodifiseres, eventuelt også modifiseres i tråd med avtalepartenes felles forståelse. For å oppnå en slik forankring foreslås det derfor å be Landbruksdirektoratet gjennomgå grunnvilkårene for produksjonstilskudd og praktiseringen av dem. Statens forhandlingsutvalg foreslår at mandatet for arbeidet avklares i løpet av forhandlingsprosessen. Det etableres en referansegruppe med medlemmer fra bl.a. avtalepartene i samband med evalueringen.

7.12.4 Erstatningsordning for bortfall av tilskudd etter pålegg om sanering av husdyrbesetninger

I jordbrukets krav bes det om en avklaring av hvordan jordbruksforetak kan motta produksjons- og avløsertilskudd i situasjoner hvor de før telledato fra Mattilsynet er pålagt sanering av sin husdyrbesetning. Alternativene er at tilskuddsmyndighet beregner tilskuddsbeløp selv om foretaket ikke lenger har husdyr, eller at erstatningsordningen knyttet til offentlige pålegg i plante- og husdyrproduksjon utvides til å omfatte slike tilfeller.

I kravet er det videre vist til behov for å revidere erstatningsordningen for situasjoner hvor det på jordbruksforetak er smittestoffer og dyresykdommer som ikke fører til vedtak om avlaving. Bonden har i slike situasjoner ikke rett på erstatning fra staten, og en kan ikke forsikre seg mot saneringskostnader over 1,5 mill. kroner. I slike tilfeller er det videre avgjørende for bonden å ha forsikring mot driftstap, men varer driftstapet over 12 måneder gis det ikke dekning for dette verken over offentlige ordninger eller gjennom private forsikringsordninger.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at saksområdet gjennomgås i løpet av forhandlingsprosessen.

7.13 Oversikt over arbeidsgrupper og utredninger

Oppsummering av ulike utredninger og arbeidsgrupper som Statens forhandlingsutvalg foreslår:

Partssammensatte arbeidsgrupper:

- Husdyrtilskudd og klimagassutslipp (nedsatt i jordbruksoppgjøret 2023)
- Gjennomgang av korn- og kraftfôrpolitikken

Utredninger i virkemiddelapparatet:

- Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd
- Gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter og avrensordningen
- Utarbeide lønnsomhetsanalyse av ordningen Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Evalueringer

- Regionalt miljøprogram
- Internationale Grüne Woche (IGW)

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold

8.1.1 Innledning

Jordbruksoppkjøret 2024 dreier seg i hovedsak om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2025. Videre utarbeides det prognoser for forbruket i 2024 på de enkelte ordninger med utgangspunkt i gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2024 som tilpasser bevilgningene til det prognoserte behov. Det legges til grunn en omdisponering av de overførte bevilgninger fra året før, samt tilpasninger til de reviderte prognosene for behov ut fra gjeldende regelverk i inneværende år.

8.1.2 Overførte beløp fra 2023 og omdisponering av bevilgninger i 2024

Overførte beløp fra 2023 til 2024

På de overførbare postene er det overført 69,0 mill. kroner fra 2023 til 2024, jf. tabell 8.1.

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2023 til 2024. Mill. kroner.

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	4,938
70	Markedstiltak (kan overføres)	27,626
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	14,247
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	2,630
78	Velferdsordninger (kan overføres)	19,572
	Sum overførte bevilgninger	69,014

Prognoser for forbruk i 2024

Forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet for de overførbare postene på kap. 1150 med gjeldende budsjettvedtak og satser i 2024 viser et underforbruk på 26,7 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2024, jf. tabell 8.2.

Tabell 8.2 Prognoser for forbruk i 2024. Mill. kroner.

Post	Ordning	Differanse budsjett - prognose
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	-4,911
70	Markedstiltak (kan overføres)	18,740
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	13,330
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	-5,345
78	Velferdsordninger (kan overføres)	4,836
	Sum udisponert bevilgning 2024	26,650

Omdisponeringer i 2024

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2023 og innsparinger innenfor budsjettet i 2024 blir etter dette 95,7 mill. kroner. Dette er midler som kan omdisponeres innenfor rammen av uendret budsjett i 2024.

I tilbudet foreslås det endringer i målprisene for korn fra 1. juli 2024. For matkorn er det foreslått en gjennomsnittlig økning på 13 øre per kg, og for fôrkorn 7 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn økes tilsvarende reduksjonen i prisen på fôrkorn. Dette utgjør en økning i behov for midler i 2024 på 66,8 mill. kroner. Samtidig foreslås det å fjerne det midlertidige prisnedskrivningstilskuddet på importert karbohydratråvare til kraftfôr. Dette utgjør 199,8 mill. kroner i 2024. For å styrke konkurransekraften til norsk matkorn, økes matkorntilskuddet med 25 øre per kg. Dette utgjør en økt kostnad på 13,6 mill. kroner i 2024. Den samlede effekt av dette innebærer at bevilgningsbehovet på post 73 reduseres med 119,4 mill. kroner i 2024.

Som følge av økte utgifter til tilskudd til veterinære reiser foreslår Statens forhandlingsutvalg å øke bevilgningen for 2024 med 5,8 mill. kroner. Videre foreslås det å øke rammen til Landbrukets utviklingsfond (LUF) med 209,3 mill. kroner. Innenfor rammen av LUF avsettes 45 mill. kroner til drenering og 4 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler. De resterende 160,3 mill. kroner tilføres fondet til styrking av fondskapitalen.

Tabell 8.3 Bruk av ledige midler 2024

Ordning	Mill. kr
Fondsavsetninger LUF	209,266
Markedsordningen for korn	-119,402
Tilskudd til veterinære reiser	5,8
Sum omfordeling 2024	95,664

Tabell 8.4 viser omdisponeringer og endringer i 2024. I tabellen tas det utgangspunkt i saldert budsjett for 2024. Videre vises tilgjengelige midler for omdisponering i 2024, som består av overførte midler fra overførbare poster i 2023 på 69,0 mill. kroner og ledige midler på 26,7 mill. kroner i 2024. Til sammen gir det 95,7 mill. i ledige midler i 2024. Tabellen viser disponeringen av ledige midler i 2024, samt hvordan overførte midler fra 2023 er disponert.

Tabell 8.4 Omdisponeringer og endringer i 2024. Mill. kroner.

Post	Benevning	Budsjett 2024 ¹	Tilgjengelig for omdisp. 2024	Justert budsjett 2024	Disponert av ledige midler i 2024	Disponert av overf. midler fra 2023 i 2024
21	Spesielle driftsutgifter (<i>kan overføres</i>)	10,200	0,027	10,227		
50	Fondsavsetninger LUF	2 331,553	-	2 331,553	209,266	69,014
70.11	Tilskudd markedstiltak grøntsektoren	40,400	-	40,400		
70.12	Tilskudd til RÅK	254,740	-	254,740		
70.13	Tilskudd til avrensordningen poteter	46,000	-	46,000		
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	46,366	387,506		
71	Tilskudd ved avlingssvikt (<i>overslagsbevilgning</i>)	102,400	-	102,400		
73.11	Pristilskudd ull	110,700	-	110,700		
73.13	Pristilskudd melk	975,354	-	975,354		
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	-	1 737,183		
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	-	6,081		
73.17	Pristilskudd grøntsektoren	311,800	-	311,800		
73.18	Frakttilskudd	528,200	-	528,200		
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-	1 860,600	-119,402	
73	Pristilskudd (<i>overslagsbevilgning</i>)	5 529,918	-	5 529,918		
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 796,500	-	2 796,500		
74.14	Tilskudd husdyr	4 720,230	-	4 720,230		
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	-	1 886,900		
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	-	5 567,300		
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	-	1 006,100		
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	-	162,600		
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	27,577	16 167,207		
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	117,075	-	117,075	5,800	
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	30,060	-	30,060		
77.13	Tilskudd til rådgivning	116,000	-	116,000		
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	60,635	-	60,635		
77.17	Tilskudd til fellesanlegg frukt	22,700	-	22,700		
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	-2,714	343,756		
78.11	Tilskudd til avløsning	1 554,877	-	1 554,877		
78.12	Tilskudd til avløsn. ved sykdom m.m.	188,700	-	188,700		
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	-	38,100		
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	-	73,292		
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	60,000	-	60,000		
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	24,408	1 939,377		
SUM KAP. 1150		26 716,280	95,664	26 811,944	95,664	

1. Saldert budsjett.

8.1.3 Budsjettmessige endringer fra 2024 til 2025

De budsjettmessige konsekvenser i 2025 av dette jordbruksoppjøret vil bli fremmet for Stortinget i Prop. 1 S (2024–2025) fra Landbruks- og matdepartementet. I tabell 8.5 vises det justerte bevilgningsbehov som følge av endringene som foreslås i dette jordbruksoppjøret. Endringer som skyldes konsekvensjusteringer eller justerte volumprognoser på overslagsbevilgningene er ikke innarbeidet.

Tabell 8.5 Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2025. Mill. kroner.

Post	Budsjett 2024 ¹⁾	Endring	Budsjett 2025 ²⁾	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10,200	12,300	22,500
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	215,000	2 546,553
70.11	Markedstiltak grønt	40,400	12,000	52,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	254,740	53,060	307,800
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000	48,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	67,060	408,200
71	Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	102,400	0,000	102,400
73.11	Pristilskudd ull	110,700	6,240	116,940
73.13	Pristilskudd melk	975,354	438,653	1 414,007
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	54,100	1 791,283
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	0,000	6,081
73.17	Pristilskudd grønt	311,800	30,952	342,752
73.18	Frakttilskudd m.m.	528,200	29,200	557,400
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-276,960	1 583,640
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 529,918	282,185	5 812,103
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 796,500	108,212	2 904,712
74.14	Tilskudd husdyr	4 720,230	212,257	4 932,487
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	350,244	2 237,144
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	485,116	6 052,416
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	117,000	1 123,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	6,178	168,778
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	1 279,006	17 418,636
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	117,075	28,421	145,496
77.12	Tilskudd til frøavl	30,060	5,500	35,560
77.13	Tilskudd til rådgivning	116,000	2,000	118,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000	69,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	22,700	3,000	25,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	47,921	394,391
78.11	Tilskudd til avløsning	1 554,877	17,389	1 572,266
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	11,549	200,249
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	2,800	40,900
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	4,800	78,092
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	60,000	4,000	64,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	40,538	1 955,507
Sum kapittel 1150		26 716,280	1 944,010	28 660,290
Sum kapittel 4150		0,050	0,000	0,050

1) Saldert budsjett

2) Før flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningen

9 Vedlegg 1: Fordeling av statens tilbud

Tabell 9.1 Fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	1 944,0
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	1 944,0
+ Målpriser fra 1.7	526,1
= Sum målpriser og tilskudd	2 470,0
+ Omdisponering overførte midler fra 2023	69,0
= Sum til fordeling	2 539,1
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	81,0
= Sum	2 620,1

Tabell 9.2 Målpriser fra 01.07.24

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,24	350,7
Poteter	80,1	6,85	0,20	16,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		3,0 %	132,1
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,13	27,2
Sum målprisendringer				526,1

Tabell 9.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	0,15	27,2
Rug, matkorn	23,1	4,21	0,00	0,0
Bygg	592,1	3,95	0,07	41,4
Havre	282,1	3,82	0,07	19,7
Fôrhvete og fôrrug	143,8		0,07	10,1
Erter til modning	10,0			0,0
Såkorn	65,6		0,08	5,5
Oljevekster (målpris - suspendert)	18,1	7,38	0,20	3,6
Sum korn og oljevekster	1 316,3		0,082	107,6

Tabell 9.4 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1 046,1	52,4%		0,070	73,2
Kli m.m.	60,6				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				0,070	-73,2
Protein, soya m.m.	384,0	19,2%	4,790	-0,003	0,0
Fett	40,7	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	95,6	4,8%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	370,0			-1,080	399,6
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-11,7
Sum råvarekostnad kraftfôr	1 997,10			0,194	387,9
Prisendring matkorn				0,133	
Endret prisnedskrivning				-0,070	
Endret matkorntilskudd				-0,250	
Endret råvarekostnad matkorn				-0,187	

Tabell 9.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post	Budsjett 2024 ¹⁾	Endring
21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10,200	12,300
50 Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	215,000
70.11 Markedstiltak grønt	40,400	12,000
70.12 Tilskudd til råvareprisordningen	254,740	53,060
70.13 Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000
70 Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	67,060
71 Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	102,400	0,000
73.11 Pristilskudd ull	110,700	6,240
73.13 Pristilskudd melk	975,354	438,653
73.15 Pristilskudd kjøtt	1 737,183	54,100
73.16 Distriktstilskudd egg	6,081	0,000
73.17 Pristilskudd grønt	311,800	30,952
73.18 Frakttilskudd m.m.	528,200	29,200
73.19 Pristilskudd korn	1 860,600	-276,960
73 Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 529,918	282,185
74.11 Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 796,500	108,212
74.14 Tilskudd husdyr	4 720,230	212,257
74.16 Beitetilskudd	1 886,900	350,244
74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	485,116
74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	117,000
74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	6,178
74 Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	1 279,006
77.11 Tilskudd til dyreavl med mer	117,075	28,421
77.12 Tilskudd til frøavl	30,060	5,500
77.13 Tilskudd til rådgivning	116,000	2,000
77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000
77.17 Tilskudd til fellesanlegg for frukt	22,700	3,000
77 Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	47,921
78.11 Tilskudd til avløsning	1 554,877	17,389
78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	11,549
78.14 Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	2,800
78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	4,800
78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen	60,000	4,000
78 Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	40,538
Sum kapittel 1150	26 716,280	1 944,020
Sum kapittel 4150	0,050	0,050

1) Saldert budsjett

Tabell 9.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,0	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	8,2	18,5	
Justert bevilgningsbehov			12,3
Sum	10,2	20,5	12,3

Tabell 9.7 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	40,4	40,4	12,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	40,4	40,4	12,0

Tabell 9.8 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
PNS, prognose	254,7	246,4	0,0
Målprisjustering melk			26,4
Endret målpris potet			2,8
Utvidede produkter			32,2
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-8,3
Sum	254,7	246,4	53,1

Tabell 9.9 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Potetsprit	22,5	22,5	1,0
Potetstivelse	23,5	23,5	1,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	46,0	46,0	2,0

Tabell 9.10 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteprod.	99,4	0,0
Tilskudd ved svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	102,4	0,0
Herav inneværende år		0,0

Tabell 9.11 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill. kg/stk	Sats, kr/ kg/skinn	Endring, kr/kg/skinn	Ny sats, kr/kg/skinn	Endring, mill. kr
Ull	2,500	41,96	2,40	44,36	6,0
Skinn	0,060	70,00	4,00	74,00	0,2
Sum					6,2

Tabell 9.12 Post 73.13 Pristilskudd melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	18,8	3,46	0,00	3,46	0,0
Grunntilskudd økomelk	42,4	0,40	0,20	0,60	8,5
Pristilskudd					
ku- og geitemelk					
Sone A	192,2	0,00	0,26	0,26	50,0
Sone B	309,6	0,25	0,29	0,54	89,8
Sone C	221,2	0,58	0,29	0,87	64,1
Sone D	490,2	0,85	0,29	1,14	142,2
Sone E	116,6	0,97	0,29	1,26	33,8
Sone F	45,5	1,11	0,29	1,40	13,2
Sone G	47,6	1,62	0,46	2,08	21,9
Sone H	2,5	2,13	0,51	2,64	1,3
Sone I	14,1	2,41	0,56	2,97	7,9
Sone J	10,8	2,50	0,56	3,06	6,0
Sum pristilskudd melk	1 450,3		0,30		430,2
Sum pristilskudd melk					438,7

Tabell 9.13 Post 73.15 Pristilskudd kjøtt

Kvalitetstilskudd lammeslakt	Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kval. O+ og bedre	883 000	545	0,00	545	0,0
Ikke godkjent klassifisør	3 800	470	0,00	470	0,0
Kjeslakt over 3,5 kg	18 600	0	0,00	0	0,0
Kjeslakt over 5,0 kg	16 300	420	40,00	460	0,7
Tillegg økologiske slakt (herav)	24 000	50	0,00	50	0,0
Sum	903 100				0,652
Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Sau og lam	21,1	3,81	1,30	5,11	27,4
Geit	0,4	5,15	1,30	6,45	0,5
Sum	21,5				28,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt					
Kvalitetsklasse O	17,3	5,50	-5,50	0,00	-95,2
Klasse O og O+	37,3		8,20	8,20	305,9
Klasse O og O+ og bedre	33	10,50	-10,50	0,00	-346,5
Klasse R- og bedre	13,0	0,00	12,00	12,00	156,0
Sum	100,6				20,210
Distriktstilskudd, kjøtt					
Storfe, sau og geit	Sone 1	24,4	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	59,7	5,25	0,00	5,25
	Sone 3	18,3	8,05	0,00	8,05
Storfe og Geit	Sone 4	7,1	15,80	0,25	16,05
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	16,40	0,50	16,90
Sau	Sone 4	2,4	17,90	0,25	18,15
Sau	Sone 5	0,5	18,40	0,50	18,90
Gris	Sone 4	6,9	6,05	0,00	6,05
Gris	Sone 4 ²	0,7	6,95	0,30	7,25
Gris	Sone 5	0,01	6,95	0,30	7,25
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,1	1,10	0,00	1,10
Justering av sonegrenser Stjørdal					2,0
Sum		130,0			5,3
Sum pristilskudd kjøtt					54,100

1) Agder, Vestland og Møre og Romsdal

2) Troms

Tabell 9.14 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,765	0,48	0,00	0,48	0,0
Nord-Norge	2,051	1,35	0,00	1,35	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 9.15 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,2	6,95	0,45	7,40	1,4
	Sone 2-4	4,1	8,41	0,52	8,93	2,1
	Sone 5	6,3	13,10	0,76	13,86	4,8
Moreller	Sone 1	0,0	8,68	0,97	9,65	0,0
	Sone 2-4	0,3	10,12	1,11	11,23	0,3
	Sone 5	0,5	14,84	1,58	16,42	0,8
Pressfrukt		8,7	5,45	0,37	5,82	3,2
Bær	Sone 1-3	4,2	6,86	0,79	7,65	3,3
	Sone 4-5	3,3	11,14	1,21	12,35	4,0
	Sone 6-7	0,1	12,20	1,32	13,52	0,1
Ekstra til industribær	alle soner	0,9	4,00	2,00	6,00	1,8
Sum distriktstilskudd frukt og bær		30,7				22,0
Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,3	5,17	0,45	5,62	0,6
Sone 4-7		2,6	6,61	0,45	7,06	1,2
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		3,3	3,82	0,30	4,12	1,0
Sone 4-7		1,7	4,65	0,30	4,95	0,5
Salat	220 000 stk					
Sone 1-3		4,9	1,39	0,15	1,54	0,7
Sone 4-7		1,9	1,91	0,15	2,06	0,3
Sum tilskudd grønnsaker		15,7				4,3
Potet og grønt i Nord-Norge		4,7	2,74	1,00	3,74	4,7
SUM		51,1				31,0

Tabell 9.16 Post 73.18 Fraktilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring, mill. kr
Frakt korn	106,7	10,0
Frakt kraftfôr	196,5	1,7
Innfrakt slakt	215,0	15,0
Frakt egg	10,0	2,5
Sum	528,2	29,2

Tabell 9.17 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 293,7	1,301	0,070	1,371	90,6
Økologisk korn	17,3	2,411	0,070	2,481	1,2
Oljevekster, lupiner og bønner	14,2	3,168	0,200	3,368	2,8
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,8	4,378	0,100	4,478	0,1
Fôrerter	6,7	2,035	0,100	2,135	0,7
Økologiske fôrerter	0,3	2,685	0,100	2,785	0,0
Sum norsk	1 333,0		0,072		95,4
- Herav 70 pst inneværende år	933,1				66,8
Importert karbohydatråvare, kraftfor	370,0	1,08	-1,080	0,000	-399,6
- Herav 50 pst inneværende år					-199,8
Tilskudd matkorn	109,0	0,230	0,250	0,480	27,3
- Herav 50 pst inneværende år	54,5				13,6
Sum					-277,0
- Sum inneværende år					-119,4

Tabell 9.18 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	524	286 100	5 000	291 100	2,6
Kumelk AK-sone 1-3-4	Foretak	1 254	286 100	5 000	291 100	6,3
Kumelk AK-sone 5	Foretak	3 982	320 300	24 000	344 300	95,6
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	659	349 000	24 000	373 000	15,8
Geitemelk landet	Foretak	257	302 130	24 000	326 130	6,2
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	29 247	5 932	500	6 432	14,6
40 og flere kyr	Foretak	377	237 280	20 000	257 280	7,5
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	46 197	7 912	600	8 512	27,7
40 og flere kyr	Foretak	287	316 480	24 000	340 480	6,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-75,0
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						108,2

Tabell 9.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	85 993	8 733	0	8 733	0,0
	15	30	62 287	7 111	0	7 111	0,0
	31	50	37 847	5 634	0	5 634	0,0
	51 +		17 385	4 857	0	4 857	0,0
Sum		203 511					0,0
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	100 223	2 490	900	3 390	38,6
	24	50	30 613	-2 045	-739	-2 784	29,0
Sum		130 836					67,6
Ammekyr	1	50	105 611	5 596	70	5 666	7,4
	51+		4 346	1 596	70	1 666	0,3
Sum		109 957					7,7
Andre storfe			564 336	1 387	190	1 577	107,2
Melkegeit og melkesau	1	125	25 935	1719	0	1 719	0,0
	126+		7 869	695	0	695	0,0
Sum		33 804					0,0
Sau	1	75	617 029	1955	125	2 080	77,1
	76	150	197 968	1 475	75	1 550	14,8
	151+		94 197	211	0	211	0,0
	Sum		909 194				92,0
Ammegeit	1	60	9 645	2401	154	2 555	1,5
	61	120	408	1 827	93	1 920	0,0
	121+		146	267	0	267	0,0
Sum		10 199				1,5	
Avlsgris Sør-Norge 2)	1	35	16 162	503	110	613	1,8
Avlsgris Jæren	1	35	3 672	354	110	464	0,4
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 181	784	110	894	0,1
Sum		21 015					2,3
Slaktegris 2)	1	1400	990 149	14	10	24	9,9
Slaktegris Jæren	1	1400	199 851	10	10	20	2,0
Sum		1 190 000					11,9
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	538 652	11	3	14	1,6
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	20 045	25	3	28	0,1
Verpehøner, landet	1 001	7 500	2 759 543	11	3	14	8,3
Sum		3 318 240					10,0
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 960 934	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	39 084 345	0,07	0,00	0,07	0,0
Sum		51 045 279					0,0
Bifolk	1	+	50 490	859	100	959	5,0
Hjort over 1 år			4 951	924	100	1 024	0,5

Genbevaring	Storfe		5 918	3910	100	4 010	0,6
	Sau		16 577	310	0	310	0,0
	Geit		846	610	0	610	0,0
	Hest		798	1 200	0	1 200	0,0
	Sum		24 139				0,6
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾		35 %	37 374	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	520 000	1 050 000	-17,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-77,0
Sum produksjonstilskudd, husdyr							212,3

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 9.20 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	275 127	1463	250	1 713	68,8
	Sau, lam, geit, kje	1 835 638	416	100	516	183,6
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	641 132	821	100	921	64,1
	Småfe m.m.	2 127 401	91	25	116	53,2
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-19,4
Sum beitetilskudd		4 879 298				350,2

Tabell 9.21 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 815 034	285	15	300	147,2
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾	37 374	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 874 811				146,8
Innmarksbeitearealer	1 559 592				0,0
Arealtilskudd, korn	3 711 708				179,4
Arealtilskudd, potet	115 051				5,3
Arealtilskudd, grønnsaker	69 720				5,5
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	40 092				5,2
Kulturlandskapstilskudd økol. grønningsjødsling	3 652				
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-4,3
Sum, AK-tilskudd	9 815 034				485,1

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	373 650	50	0	50	0,0
Sone 2	305 932	50	0	50	0,0
Sone 3	591 697	145	0	145	0,0
Sone 4	481 102	165	0	165	0,0
Sone 5 A	1 807 551	360	30	390	54,2
Sone 5 B Vestlandet	1 510 406	405	40	445	60,4
Sone 6	691 140	420	40	460	27,6
Sone 7	113 332	466	40	506	4,5
Sum grovfôr alle soner	5 874 811				146,8

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 291 175	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1 132 600	382	60	442	68,0
Sone 4	407 884	422	80	502	32,6
Sone 5 - 7	140 049	422	100	522	14,0
Tillegg for hvete	650 000	0	76	76	49,4
Tillegg for protein- og belgvekster og oljefrø	90 000	0	171	171	15,4
Sum korn, alle soner	3 711 708				179,4

Arealtilskudd, øvrige vekster

		Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1-5		110 883	688	45	733	5,0
Potet sone 6-7		4 168	1 440	80	1 520	0,3
Sum poteter, alle soner		115 051				5,3
Grønnsaker sone 1-5	1-300 daa	39 122	1 450	100	1 550	3,9
	301-	30 093	1 150	50	1 200	1,5
Grønnsaker sone 6-7	1-300 daa	505	2 450	140	2 590	0,1
	301-	0	2 150	100	2 250	0,0
Sum grønnsaker, alle soner		69 720				5,5
Frukt sone 1-4	1-75 daa	8 601	1 980	120	2 100	1,0
	75-	1 829	1 750	90	1 840	0,2
Frukt sone 5-7	1-75 daa	12 400	2 730	150	2 880	1,9
	75-	92	2 500	120	2 620	0,0
Sum frukt, alle soner		22 922				3,1
Bær sone 1-4	1-150 daa	9 940	2 080	120	2 200	1,2
	151-	1 864	1 850	90	1 940	0,2
Bær sone 5-7	1-150 daa	5 259	2 530	140	2 670	0,7
	151-	107	2 300	110	2 410	0,0
Sum bær, alle soner		17 170				2,1

Tabell 9.22 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	1 006,1	1 006,1	117,0
Landet			117,0

Tabell 9.23 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 897	1 825	100	1 925	0,3
Grønnsaker	2 884	1 825	100	1 925	0,3
Potet	770	800	60	860	0,0
Korn	80 040	600	60	660	4,8
Grovfôr	270 301	45	5	50	1,4
Økologisk areal 1. års karenstid	21 999	300	0	300	0,0
Grønngjødsling	3 652	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 187	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	383 729				6,8

Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 054	4 350	0	4350	0,0
Ammekyr	4 653	3 250	0	3250	0,0
Andre storfe	17 185	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 608	500	0	500	0,0
Melkegeit	793	353	0	353	0,0
Ammegeit	492	265	0	265	0,0
Avlsgris	297	517	0	517	0,0
Slaktegris	3 673	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-0,6
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					6,2

Tabell 9.24 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til veterinære reiser	65,700	72,300	16,8
Tilskudd til semin	34,600	34,600	5,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	16,775	16,845	0,0
Justert bevilgningsbehov			6,7
Sum	117,075	123,745	28,42

Tabell 9.25 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	3,00
Tilskudd til lagring av såkorn	10,00	10,00	2,50
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	30,06	30,06	5,50

Tabell 9.26 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
-			
Tilskudd til rådgivning	116,0	116,0	2,00
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	116,0	116,0	2,0

Tabell 9.27 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
-			
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	28,760	28,760	7,0
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	0,000	0,000	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	16,600	16,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,000
Sum	60,635	60,635	9,000

Tabell 9.28 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2023, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg ¹⁾	Endring, mill. kr
-					
Sum	11 678,3	1,94	0,26	0,00	3,0

1) Satsen vil variere med gjennomsnittlig volum siste 3 år

Tabell 9.29 Post 78.11 Tilskudd til avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring kr /bruk/dyr	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Tilskudd per foretak	6 192	126 580	7 595	134 175	47,0
Melkekyr	203 511	4856	291	5 147	
Ammekyr	109 927	1340	80	1 421	
Andre storfe	564 297	809	49	858	
Melkegeit og melkesau	33 804	1119	67	1 186	
Sau	908 938	557	33	590	
Ammegeit	10 199	722	43	765	
Avlsgris	38 588	1600	96	1 697	
Slaktegris	1 440 049	55	3	58	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 073 493	14,1	0,8	14,9	
Rugeegg	92 071 372	0,09	0,01	0,09	
Hester	25 252	1600	96	1 697	
Avlskaniner	793	399	24	423	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 309 472	4,90	0,29	5,19	
Slaktekylling	74 559 291	0,590	0,04	0,63	
Tillegg for økologisk slaktekylling	253 390	1,740	0,10	1,84	
Hjort	7 085	544	33	577	
		Endring			
	Prognose	satser	Endring	Utslag av	Endring
Utslag av satsendringer	mill. kr	pst.	mill. kr	tak mill. kr	mill. kr
	1 554,9	6,00 %	93,29	-47,0	46,3
Justert bevilgningsbehov					-28,9
Sum endring tilskudd til avløsning for ferie og fritid					17,4

Tabell 9.30 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr
-				
Antall avløsningsdager	185 480	2 450	150	
Gjennomsnittsberegning	185 480	1 017	62	11,5
Utvidelse av ordningen				0,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				11,5

Tabell 9.31 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats kr/å.v.	Endring kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	305 000	20 000	4,8
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				4,8

Tabell 9.32 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats , kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	507	105 200	0	0,000
Tobruker	85	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				4,000
Sum	592			4,000

Tabell 9.33 Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter

Post 85, Prisutjevningssbeløp kraftfôrråvarer	1000 tonn	Ref.pris kr/kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Sildemel	0		0	0,00	0,0
Soyamel	102	4,79	0,00	0,00	0,0
Andre fôrstoffer	20		0	0,00	0,0
Post 85	122,3				0,0
Sum kap. 4150					0,0